

Toplumun Temelini Sarsan Belli Başlı Problemler

(Huzur ve Saadetin Esasları)

Lütfi Doğan

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları / 258
İlmî Eserler / 38

Yayın Yönetmeni Dr. Yüksel SALMAN

Koordinasyon Yunus AKKAYA

Dizgi: İlker Çalışkan

Tashih: Binali Örnek
Abdil Aktaş

Baskı Takip: Hacı Duran Namı

Baskı : Semih Ofset
(0312) 341 40 75

10. Baskı
Ankara 2016

ISBN: 978-975-19-0023-4
2016-06-Y-0003-258

Sertifika No: 12930

Din İşleri Yüksek Kurulu Kararı: 02.01.1986 / 1

© Diyanet İşleri Başkanlığı

İletişim: Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü
Basılı Yayınlar Daire Başkanlığı
Tel. (0312) 295 72 93 - 295 72 94
e-posta: diniyayinlar@diyanet.gov.tr

Dağıtım ve Satış: Döner Sermaye İşletme Müdürlüğü
Tel: (0.312) 295 71 53 - 295 71 56
Faks: (0.312) 285 18 54
e-posta: dosim@diyanet.gov.tr

TOPLUMUN TEMELİNİ SARSAN BELLİ BAŞLI PROBLEMLER (Huzur ve Saadetin Esasları)

A.Ö. İL HALK KÜTÜPHANESİ	
Demirbaş No	
Konu No	

Hazırlayan
Lütfi DOĞAN

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	11
I. BAŞLANGIÇ	15
Beşeriyetin Karşılaştığı İzdırabın Sebebi	21
Akîde	24
İslâm'ın Bildirdiği Temel Esas	29
İslâm Akîdesi (1)	31
İslâm Akîdesi (2)	34
İslâm Akîdesi Umumî ve Ebedîdir	35
İslâm İman ve Amel Dinidir	36
Rahmet ve Adaleti Cihanşümul Olan İslâm	39
Beş Esasın Korunmasının Zaruriliği	41
Kur'an İlim ve Hikmet Hazinesidir	47
II. AİLE VE ÖNEMİ	51
Aile Toplumun Temelidir	53
İnsanların Bir Asıldan Olduğu ve İlk Aile	54
Ailede Huzur ve Saadetin Ana Esasları	56
Ailenin Aslı Evlenmedir	59
Ailede Kadın ve Erkeğin Hukuku	62
Zevce Olarak Kadın	63
Ailede Eşlerin Görevleri	65
Dinî Hükümler Yönünden Evlenmenin Sıfatı	67
İslâm'da Evlenme Kolaylaştırılmıştır	69
İslâm Esaslarına Göre Evlenmede Nikâhın Rüknu	71
Evlenmede İlk Vesileler	72
Evlenmenin Şer'î Hikmetleri	74
İffet ve Edebin Korunması	76
Bir Gerçeğin Daha Tespiti	78
Aile İlk ve En Hayırlı Mekteptir	80
Kadının Şerefli Mevkii	82

Aile ve Çocuk.....	85
Evlada İyi Muamele Ana ve Baba İçin Bir Vecibedir.....	86
Ana Olarak Kadın.....	88
Üniversite Profesörü Bir Kadının Şهادeti	89
Ailenin Çocuk Eğitimine Göstereceği İtina.....	90
Bir Kısım Bilginlerin Ailede Çocuk Terbiyesi İle İlgili Önemli Tespitleri	92
III. GENÇLERİMİZ	95
Gençlerimizin Hayırlısı	96
Hadis-i Şerifin Işığında	98
Dünya Gençliği.....	99
Hayatın Gerçekleri	101
Gençliğin İzdırabı	102
Dünya Hayatı.....	106
Cemiyet	107
Karşılaşılan Zorluklardan Biri de Bilgi ve Kültür Konusudur.....	107
İlim, Nedir?	109
Kültür.....	110
İlimden Maksat	111
Zararlı Kültürün İstilas ı	113
Ruhî Gıdaların Temizliği Esastır.....	115
Zararlı Telkin	116
İzdırabın Sebebi.....	117
Toplumumuz.....	120
Kâinat	121
İslâm ve Toplum	122
Bilginlerimiz.....	123
Uyum İçinde Olmak.....	126
Mesut Bir Toplum Hayatı	127
Genç İçin Kazanılması Gereken Vasıflar.....	129
Başarıyı Zorlaştıran Amiller.....	130

Başarıyı Önleyen Engeller.....	131
Başkalarını Örnek Almak.....	132
Faydasız Kitap.....	133
Tabii (Garizî) Duygu.....	134
Mümtaz Varlık.....	136
İrade	137
Başarı İçin Verimli Çalışma Esastır.	138
Maddî ve Fikrî Çalışma.....	138
Her Genç Büyük İmkânlara Sahip Bulunduğunu Bilmelidir.	139
İnsan Yetiştirme ve Terbiye Etmede En Güzel ve Doğru Olan Yol.....	140
Öğütlerin En Güzeli.....	144
Huzur ve Saadet Düstûru Öğütler.	146
Lokman Hekimin Hikmetli Sözlerinden Bazıları	150
En Büyük ve En Emin Esas.....	153
Safahat'tan Bir Manzume.....	154
Faziletli Bir Babanın Oğluna Nasihati	157
Hüsn-ü Zan.....	158
Ahde Vefa.	159
Günahı Asla Küçümseme	161
Adalet	162
İşin Önemi.....	162
IV. ALLAH DOĞRU VE ADİL OLANLARI SEVER	165
Haksızlar İçin Ne Samimi Bir Dost Ne de Sözü Dinlenir	
Bir Şefaatçi Vardır.....	166
Bütün İyiliklerin Özeti	168
Âyette Men Edilen Üç Kötülük.	171
V. DÜRÜST ÇALIŞMAK İBADETTİR, TEMBELLİK İSE ZİLLET VE FELÂKETTİR.....	173
Çalışma Konusunda İnsanlar Üç Kısımdır.	175
Muntazam Çalışma Ve Cehd-ü Gayretin Zarureti.....	176

Saadet Düsturları.....	177
VI. KUMAR VE ZARARLARI	183
İslâm'ın Hedefi	184
Kumarın Zararlarını Bildiren Birkaç Hadis Meali	186
Sonuç	187
VII. İSRAF HARAMDIR	189
Aklı Ermez Kimseler.	191
Cimrilik ve İsraftan Sakınmalı.....	192
VIII. HELÂL KAZANÇ İÇİN ÇALIŞMAK	
İBADETLERİMİZDENDİR	195
Allah'ın Peygamberlerine Emri	196
Resûl-i Ekrem'in Bize Öğütleri	197
Bütün Varlıklar İnsan İçin Yaratılmıştır.	200
IX. BİRLİK OLMANIN DAYANIŞMANIN LÜZUMU	203
Başarı ve Huzurun Sebebi	204
Gönüllerin Birleştirilmesi	206
X. FERT VE TOPLUMUN MAHVINA SEBEP OLAN	
ÇİRKİN FİİLLERDEN BİRİ FUHUŞTUR	209
Zulüm ve Zina Her Zemin ve Zamanda Haram Kılınmıştır	210
İffet ve Namus Tecavüzden Korunmuştur.	211
Fuhşun Kötülüğü ve Zararları	212
Fuhuş Ferd ve Toplum Sağlığını Tehdit Eden Âfetlerdendir.	212
Fuhşun Manevî Zararları	214
Allah Korkusu ve İffetli Olma.....	215
XI. İÇKİ HARAMDIR, FERD VE TOPLUM İÇİN	
ZARARLARI DA ÇOK BÜYÜKTÜR	217
İslâm'ın İçki Hakkındaki Hükümü.....	218
İçkinin Haram Olduğu ve Zararları İle İlgili Hadîsler.	220
İçkinin Çeşitleri Hakkındaki Düşünce ve Dinî Hükümler.	221
İçkinin Mahiyeti	221
İnsan Sağlığı Yönünden İçkinin Zararları.....	222

Ek (İstirat).....	224
XII. HARAM YEMEKTEKİ VE HAKSIZ KAZANÇTAN	
SAKINMALIYIZ	227
Meşru Olmayan Kazancın Dununu.....	228
Haksız Sebeplerle Mal Kazanmak Haramdır.....	229
XIII. İYİLİK YAPMAK, İYİLİKTE YARDIMLAŞMAK	
ASLÎ GÖREVİMİZDİR	233
İki Üstün Vasıf.....	234
Dünya Hayatı.....	235
XIV. İSLÂM'DA İNSAN HAYATI MUHTEREMDİR, HER	
TÜRLÜ TECAVÜZDEN KORUNMUŞTUR	239
Şirkten Sonra En Ağır Cürüm Adam Öldürmedir	241
İnsan Canına Kıymak Haramdır. Uhrevî Cezası Dünyadakinden	
Daha Büyük ve Daha Ağırdır.....	243
Öldüren ve Öldürülen Ateştedir.....	245
İnsana Eza Verme İslâm'da Haramdır.....	246
Kötülüklerin Her Çeşidi Haramdır	250
Müslüman Müslümanın Kardeşidir	251
İslâm'da İnsan ve Hakları Yönünden Bütün İnsanlar	
Birbirlerine Eşittir.....	252
Cahiliyye Çağının Kötü Âdetleri	254
İslâm Dini Kan Gütme Davalarını Menetmiştir	255
Zararın Önlenmesi İçin Başka Çareler.....	257
Veda Haccının Hutbesi (Resûl-i Ekrem (s.a.s.)'in	
Haccetu'l-Belâğ ve Haccetu't-Temam Hutbesi	258
XV. ANARŞİ NEDİR VE NASIL BİR FELAKETTİR?	263
Kötü Tesirleri.....	265
Allah, Bozguncuları Sevmez	267
İçtimâî Bûnyenin Sağlam Olması ve Tehlikelerden	
Korunması Zarurettir.....	268
Söz ve Düşünceler Tohum Tanesine Benzer.....	269

Fizik Âlem ve Anarşi	270
Kitabu'l-Harac Mukaddimesi	272
XVI. İYİLERİN SONUCU	279
Sözün Özü	282
Toplum Hayatının Dayandığı Temel Esaslar	283
İslâm Kardeşliği	284
İçtimai Dayanışma ve Yardımlaşma	285
Marufu (İyiliği) Emretmek	287
Geçmişten örnek	289
Meşveret (Danışma)	290
Adalet	292
İnsan ve Toplum Huzurunun Temel Esası	296
Yalvarış	299
İstifade Edilen Kaynaklar	301

Ön Söz

Beşeriyetin huzura ermesi; dünya hayatında insanların, hak ve fazilet ölçülerine içtenlikle riayet etmelerine bağlıdır, insanların iyiliklerde ve her çeşit zararlardan korunmada birbirleriyle yardımlaşma hâlinde bulunmaları, hayatî bir zarurettir. Bu da insanların ancak hak ve fazilet ölçülerine samimiyetle uymaları ile gerçekleşir.

Elinizdeki bu kitap, iyilikler yolunda okuyucularına yardımcı olma amacıyla hazırlanmış bir eserdir. Bu sebeptendir ki insanın ve toplumların huzur ve saadetiyle ilgili esaslar, dünyada huzurun ve öbür âlemde ebedî mutluluğun kazanılmasını sağlayacak İslâmî gerçeklerden bir kısmı, kitapta yer almıştır.

İslâmî bu gerçekler, öyle hakikatlerdir ki hayatı ciddiye alan, huzur ve saadet isteyen hiçbir fert ve toplum, bu esaslardan müstağni kalamaz. Zira bu gerçeklere karşı ilgisizlik, fert ve toplum huzurunun yok olması sonucunu verir. Böyle olunca da insanlar telafi imkânı olmayan zararla karşılaşır. Hâlbuki hayat, biz insanlar için takdirlerin üstünde büyük bir nimettir, içinde yaşadığımız bu âlem ise istifademize sunulmuş, sınırsız nimetler ihtiva eden ilahî bir ziyafet sofrasıdır. Yeter ki insanoğlu ilahî hazineden meşruiyet sınırları, hak ve fazilet ölçüleri içinde helâlinden yararlanmasını bilsin. Ancak böyle olursa, insanlar, yaratılışlarındaki hikmete uygun yaşayıp huzur bulur, kendilerine sonsuz saadet günlerini hazırlamış olurlar.

Hayatı ve ölümü var eden yüce Allah, hikmeti gereği hangimiz daha güzel ve kalıcı işler yaparak ebedî saadete namzet olduğumuzu belirtmek için şu dünya hayatında biz insanları bir imtihana tabi kılmıştır. Kişi, bu âlemde yerini ve değerini idrak ettiği ölçüde bu imtihanın önemini ve değerini kavramış olur.

Başkalarının felaketinde kendi saadetlerini arayanlar, bu durumlarıyla farkına varmadan kendi felaketlerini hazırlamış olurlar. Böyleleri, kendilerine bu gerçeği gösterecek idrak ve iman gücüne sahip olsalardı, iyiliklerden başka bir şey düşünebilirler miydi?

Kitabın hazırlanmasına vesile olan sebeplerden biri de insanımızı, özellikle gençlerimizi milletimizin engin irfan hazinelerinden gereği gibi yararlanmaya teşvik etmek; bu hususta az da olsa kendi çapında onlara yardımcı olmaktır.

Zira bu irfan hazinelerinden gereği gibi yararlanıldığı takdirde, toplum olarak pek büyük imkânlarla sahip bulunduğumuz daha açık bir şekilde görülmüş olacaktır. Şüphesiz ki bu kültür ve irfan hazinelerimize temel teşkil eden ana esas, başta yüce dinimiz İslâm'dır.

İslâm, bizleri birleştiren, birbirimize kardeş yapan; ilim ve irfanda, ahlâkî faziletlerde erişilmesi insan için mukadder olan en yüksek gayeleri bize bildiren, bu hedefe götüren prensipleri, yolları açık bir şekilde beşeriyete tanıtan ilahî bir lütfur.

Bu ilahî lütfun kadri bilindiği ve bu umumî nimetten gereği gibi yararlanıldığı gün, beşeriyetin en mesut günlerinden biri olacaktır. Bu da ancak, ilim ve irfan seviyesinin yükselmesi, ahlâkî faziletlerin gereği gibi kazanılması ile mümkündür.

Milletimizin birliği huzur ve saadeti için eserde yer alan esasların zarurî olduğu izaha muhtaç değildir. Bunun içindir ki kitaba dercedilen konular ve esas gaye de dikkate alınarak esere “*Huzur ve Saadetin Esasları*” adı verilmiştir. Genel olarak 16 bölümden ibaret olan bu eserde insanlığın bugün de karşılaştığı zorluklar, bunlara sebep teşkil eden amiller ve bunlardan kurtulma esasları üzerinde durulmuştur. Özellikle “İslâm akîdesi, bu ana temelin ancak iyi amellerle tamam olacağı” bu amellerin de ibadetler, güzel ahlâk, dürüst ve âdil muamelelerden ibaret olduğu belirtilmiş, bunların kemal derecede olması, fert ve toplumları huzur ve ebedî saadete kavuşturacağı beyan edilmiştir.

Ayrıca âile ve önemi, âilenin mukaddes bir müessese, en hayırlı bir okul olduğu; onun bu niteliklerinin korunması gerektiği belirtilmiştir. Kişinin Allah’a ibadetten sonra en hayırlı varlığının salih bir zevceye sahip bulunması olduğu vurgulanmıştır. Bu gün de kadının maruz kaldığı elem verici durumlara da işaret edilmiştir.

Çocuğun, âileye ve topluma ilahî bir emanet olduğu, onun eğitiminin, iyi bir insan olarak yetiştirilmesinin, veliler ve toplum için bir vecibe olduğu üzerinde durulmuştur. Gençlerin en hayırlısı; onların saadeti için âile, toplum ve devletin zarurî olan görevleri belirtilmiş, gençlerin iyi olma niteliklerini korudukları takdirde ebediyyen mutlu olacakları Kur’ân-ı Kerim’den ayetler ve Resûl-i Ekrem’in mübarek hadislerinden örnekler ile beyan edilmiştir. Keza toplum hayatında ve insan eğitiminde en isabetli olan esaslar gösterilmeye çalışılmıştır.

Cemiyetlerin mahvına sebep olan fuhuş, kumar, içki, israf ve benzeri kötülüklerin zararları belirtilmiş; insanın yüksek değeri, dokunulmazlığı, bütün haklarının korunmasındaki zaruretlere izah edilmiştir. Keza anarşiye yol açan kötülüklerle ve bunlardan uzak kalmanın zarureti de işaret edilmiştir.

İyilerin sonucu, İslâm toplumunun dayandığı ana esaslar, ancak iyi insanların yeryüzüne ve Cennet yurduna varis olacakları; en güzel sonucun da bunların olacağı gerçeği belirtilmiştir.

Fert ve toplumun huzuru ve ebedî mutluluk için en emin esasın Hakkı bilip

ona uymak, hayrı bilip onu yeryüzüne egemen kılmaya çalışmak olduğu belirtilmiş, Resûl-i Ekrem'in mübarek sözlerinden bir yalvarışla eser son bulmuştur.

Mealleri verilen ayetlerin sûreleri, hadislerin kaynakları dipnot olarak gösterilmiştir. Ayrıca istifade edilen kaynaklara ait bir bibliyografya, kitabın sonuna eklenmiştir.

Geçmişte olduğu gibi, ilim erbabının bugün de ve gelecekte de konuyla ilgili daha güzel ve verimli çalışmalarıyla yararlı sayısız eserler vücuda getirecekleri şüphesizdir. Bu nâciz eserin o mesut insanların başarılı çalışmaları için bir teşvik olacağını ümid ediyorum. Kitabın hazırlanmasında delaletlerini ve basımı için gereken ilgilerini esirgemeyen Diyanet İşleri Başkanlığına teşekkür etmeyi bir vazife biliyorum.

Eserde yer alan konuların her birinin müstakil bir araştırma ve başlı başına bir kitap olma vasfını haiz bulundukları şüphesizdir. Bu çalışmanın ise bu mühim konularda bir hatırlatmadan ibaret olduğu aşikârdır. Eserde görülecek eksikliklerin hüsnî niyetime bağışlanmasını değerli okuyucuların mürüvvetlerinden beklerim.

Cenab-ı Haktan rızasına ulaştıracak hayırlı işlerde, cümlemizi başarılı kılmamızı niyaz eyleriz.

Lütfi DOĞAN

"Hamd, âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur. Salatü selam Peygamberimiz Hz. Muhammed'e, O'nun âl ve ashabına ve hesap gününe kadar en güzel şekilde onlara tabi olanlar üzerine olsun." (Âmin)

I

BAŞLANGIÇ

Bütün insanlar, huzur ve güven dolu bir hayata erişmenin özlemi içindedir. Şuurlu bir şekilde gösterilen bütün cehdler, çabalar böyle bir hayata erişmek içindir.

Güven ve huzur dolu temiz bir yaşayış içinde olmak bütün insanlığın hakkıdır. Yaratıcı kudret bu mukaddes hakkı bütün insanlara bahşetmiştir. Herhangi bir insanı bu kudsî haktan yoksun bırakma yetkisi beşerî hiçbir kuvvete verilmemiştir.

Böyle temiz ve güven dolu bir hayata erişmenin usûl ve esaslarına dair bilgi de yine Yüce Yaratıcı tarafından insanlığa bahşedilmiştir. Bu usûl ve esaslar, herkesin kesin olarak kavrayabileceği bir açıklıkla ve fitrî olarak kendilerine bildirilmiştir. Bu bildirme, birbirini tamamlayan, te'yid eden tekvinî ve teşri'î kanunlar ile olmuştur. Bu bakımdan bütün beşer, bu gerçeği zarurî olarak idrak etmektedir.

İnsan böyle temiz ve güzel bir hayat yaşamaya layık bir varlıktır. Ve bu kudsî hakka sahiptir. Ayrıca insan, bu âlemdaki hayatında daha nezîh, daha güzel ve ebedî bir hayatı kazanmaya namzettir. Onun asıl başarısı bu ölümsüz hayatı, sonsuz saadeti kazanması iledir.

İşte bu noktada bütün beşeriyet, pek büyük ve son derece önemli bir imtihana tabi tutulmuşlardır. İnsanlığın, özlediği huzur ve güven dolu temiz bir hayata erişmesi de, tâbi tutulduğu bu imtihanla çok yakından ilgilidir.

İnsan temiz bir hayat için -tekvinî ve teşriî olarak- kendisine bildirilen ve apaçık olarak idrak ettiği usul ve esaslara uyduğu ölçüde huzurlu, emin ve nezih bir hayata erişebilir. O, bu hayat vesilesi ile de elemsiz ve sonsuz bir hayatı ebedî saadet günlerini kendisine hazırlamış olur.

*"Gerek erkek ve gerek kadın kim mü'min olarak iyi amelde bulunur ise hiç şüphesiz onu dünyada çok güzel bir hayat ile yaşatırız ve o gibilere yapmış oldukları amellerin daha güzeli ile mükâfatlarını veririz."*¹

Ancak bu nurlu yolun üzerine dikilmiş ihtiras, hevaî istek, şehevî arzu ve benzeri kötülüklerden örülmüş engeller de mevcuttur. İnsanın, maksadına eriş-

¹ Nahl Sûresi, âyet: 97.

mek için bu engellerin zararından korunmasını bilmesi esastır. Fattan olan bu engeller, her fırsatta insanı gaflete düşürebilirler.

Varlık âleminde insanın yeri ve değeri çok büyüktür. Çünkü insan, ahsen-i takvim üzere (en güzel şekilde) yaratılmıştır. İnsan, görünüşü, biçimi, itibarı ile canlılar silsilesinin en güzeli olduğu gibi, o, manevî vasıfları ile de yaratılmışların en mükemmeliidir. Bu bakımdan insan "Eşref-i mahlûkat" olma rütbesine mazhardır.

Onun bütün âzâları birbirine uygun ve bedîî bir ahenk içindedir. Bütün bu âzâlar -iradî olanlar dışında- insanın haberi olmadan ve tasavvurların üstünde ahenkli bir işleyiş içinde kendilerine tahsis edilmiş görevleri yerine getirirler. Bu yönüyle insan, en büyük ve en bedîî bir sanat harikasıdır.

Böyle olmakla birlikte insanın ruhî ve manevî varlığı da akılları hayrete düşürecek bir mahiyette; bir güzellik ve mükemmeliyettedir. İnsanın asıl benliğini teşkil eden de bu yönüdür.

Çünkü insan, bilgi, akl-ı selim, anlayış, temyiz, irade, konuşma ve edep gibi üstün vasıfları ile diğer canlılardan ayrılmıştır.

İnsanı en güzel şekilde yaratan Allah, ona keramet ve üstün şeref bahşetmiştir. Böylece Allah, onun değerini ve mevkiini yüceltmıştır.

Şüphesiz, insanda çeşitli meyiller sınırsız arzular da mevcuttur ve insan duygularının, arzularının etkisinde kalmaya da mâruzdur. Hâlbuki insanın bu arzularına boyun eğmesi, onun saadetine engel olmaktadır.

İnsana bahşolunan akl-ı selim ve düşünce gibi nimetler, onu heveslerin ve zararlı arzuların etkisinden korumak, sonsuz saadete yöneltmek içindir.

Bunlarla birlikte insanın hayat boyu, hak olan yolda yürümesi, hevaî arzuların zararından emin kalması için Cenab-ı Hakk, keremi ile insanlara kendi içlerinden rehberler göndermiştir. Bu rehberler, insanlara örnek olmuş, onları bir Allah'a itaate çağırmış ve kendilerine saadet yolunu göstermişlerdir.

Bu rehberlerin Cenab-ı Hakk tarafından getirdikleri esaslara, akl-ı selimi ile tâbi olanlar, saadeti bulmuşlar; heveslerine boyun eğenler de bedbahtlığa düşmüşlerdir.

Hidayet rehberlerinin irşatlarına kulak veren ve onların getirdikleri esaslara saygılı olanları Cenab-ı Hakk müjdelemiştir.

Nitekim bu ilâhi lütuf ve teminat, Kur'ân-ı Kerim'de birçok sûrede beyan edilmiştir.

Allah Teâlâ şöyle buyurur: “Benim hidâyetime uyanlar için hiçbir korku yoktur. Onlar, mahzun da olmayacaklardır.”²

“Kim benim hidayetime uyarsa o kimse ne sapar ve ne de bedbahtlığa düşer.”³

Böylece hidayet rehberlerine tâbi olanların huzur ve saadetlerinin ebedî olarak Cenab-ı Hakk’ın emanında olduğu bildirilmiştir.

Yine Allah Teâlâ, “Ey insanlar, biz sizi milletler, kabileler yaptık. Şüphesiz ki Allah katında en değerliniz, onun buyruklarına en ziyade saygılı olanınızdır.”⁴ buyurmuştur.

İnsanlar menşe’ itibariyle bir asıldandır. Başlangıçta onların hepsi bir tek ümmettir. Kolayca tanışmak, yardımlaşmak ve benzeri hikmetlere binaen kabileler, milletler hâlinde arz üzerine dağılmış ve yerleşmişlerdir.

Bu bakımdan coğrafi bölgeleri ne olursa olsun, insanların birbirleriyle yardımlaşmaları, anlaşıp kaynaşmaları esastır. Cenab-ı Hakk, insanları böyle bir kısım yüksek duygu ve düşüncelerle mücehhez kılmıştır ki, bu duygu ve düşünceler onların birbirleriyle tanışmalarını, anlaşmalarını ve kaynaşmalarını mümkün kılıyor. Aynı zamanda bu yüksek duygular, insanların şahsiyetlerini meydana getiren ruhî özellikleridir.

Bu yüksek duygular, beşeriyetin ortak vasıflarıdır.

Cenab-ı Hakk, beşer nev’ini bu üstün vasıflarla mümtaz kılmıştır. Yeryüzünde insan var olduğu günden beri bu insanî vasıflar onunla beraber var olmuş ve var olacaktır.

Bu vasıfların en üstünü ve beşer tarihine en ziyade hâkim olmuş bulunanı ise, dinî duygudur. Bunun içindir ki insanın ruhu, akl-ı selimi ve kalbî ancak bu yüksek duyguya sahip olması ile huzur buluyor. Fıtratın iktizası olan bu inancı zayıf eden insan; ruhî bunalıma, ızdıraba düşmüş oluyor. Çünkü dinî duygu beşeriyetin en önemli özelliği, ruhî bir hususiyetidir. Bu duygu zayıf edilince, insan mahiyetini teşkil eden en önemli bir hususiyetten yoksun kalıyor. Böyle olunca da insan, huzuru ile birlikte medenî olma vasfını da zayıf ediyor. Bu bakımdan dinî duygunun ihmalî insanın, ızdıraba, anarşiye ve ölüme terk edilmesi olur. (Bunun kesin olarak bilinmesi için insanı, gerçek hüviyeti ile tanımak ve beşer tarihini reel olarak dikkate almak yeterlidir.)

² Bakara Sûresi, âyet: 38.

³ Tâhâ Sûresi, âyet: 123.

⁴ Hucurât Sûresi, âyet: 13.

Şüphesiz ki dinî duygunun asıl hüviyetine uygun olarak kavranması, bilinmesi esastır. Böyle olursa din, akîde ve amel olarak zaruri bir şekilde yaşanır, insana sonsuz huzur ve saadetleri temin eder. Çünkü dinî duygu, insanın sıradan bir canlı olmadığını, bütün canlılarla ortak olan yönlerden başka bir yönünün bulunduğunu ve gerçek insanlığının işte bu vasfı ile olduğunu zarurî olarak insana duyurur.

Böylece insan, sorumluluk bilincine varıyor; düşünmek, araştırmak, kendisini ve dünyayı tanımak, anlamak zorunda kalıyor. Bu şuura erince insan Yaratıcıyı tanıyor, ona tazim etme duygusunu vicdanında hissediyor.

Bu duygu ile insanın irfan seviyesi yükseliyor, medenî bir varlık olduğunu derûnî olarak kavramış oluyor.

Yüce yaratıcı, rahmet ve hikmetinin iktizası olarak insanı, rahata, gönül huzuruna erdirmek, sapıklıktan korumak için rehberler göndererek, bütün bu duygu ve düşüncelerde beşeriyetin yolunu aydınlatmıştır.

İnsanın huzuru, hakikî medeniliği, iman ve irfan ile bu rehberlerin izini takip etmesi ile gerçekleşmiş oluyor. O, artık haklara saygılı olmada kusur etmiyor, hurafelere, vehimlere, ihtiraslara kendini kaptırmıyor, hayvanî isteklerin, maddeciliğin baskılarını şuur, iman ve irâde gücü ile yenebiliyor.

Ancak dinî duygu, kudsî hüviyetinden uzaklaştırılır ve hakikî rehberlerin hayat verici telkinlerinden, Cenâb-ı Hakk, tarafından getirdikleri ulvî prensiplerden sapmalar olursa bu takdirde, dalaletin ve inkârın bataklığına düşülmüş olur. Beşeriyet için en korkunç felâket işte budur. Bu felâket bugün insanlığı tehdit etmektedir. Bilinmelidir ki, ilhad (inançsızlık) ve inkâr, insanlığın en büyük ve en korkunç hüsrân sebebidir.

Bu felaketten korunmanın yolunu da Cenab-ı Hakk, lütfu ile bütün beşeriyete göstermiştir. Son peygamberine vahyettiği kitab-ı keriminde Cenab-ı Hakk, şöyle buyurmuştur:

*"Doğrusu size Allah'tan bir nur ve apaçık bir kitap gelmiştir. Allah, rızasını gözetenleri, onunla selâmet yollarına erdirtir; onları, izni ile karanlıklardan aydınlığa çıkarır ve onları sırat-ı müstakime iletir."*⁵

Din, insanları en mukaddes duygu ve düşünceler ile, en güzel arzu ve itiyatlarla birleştiren, birliği ve millî vicdanı vücûda getiren en köklü ve en kuvvetli bir âmildir.

⁵ Maide Sûresi, âyet: 15-16.

Din, cemiyetlerin huzur içinde yükselmesi ve kemâle ermesi için en lüzumlu, en mübrem ilahî bir müessesedir.

Hiç şüphesiz beşerin huzur ve saadeti, ancak ahlâkî faziletlerin varlığı ve yaşanması ile, ahlâkî faziletler de dinî duygu ve sağlam akîde ile kâimdir. Çünkü Hak din, ahlâkî faziletlerin temeli ve menbaidir. Hak din; sırf adalettir.⁶

Yukarıda kaydedildiği üzere, dinî duygu insana, sorumluluk şuurunu telkin eder. İnsanları birtakım vazifelerle yükümlü tutar. Bu duygu, insana ma'rufu (iyi olanı) emreder. Onu münkerden (kötü, çirkin olan şeylerden) men eder.

Bu bakımdan dinî duygu, beşeriyet üzerinde en mükemmel kanunlardan, en sıkı nizamlardan daha etkin ve daha nüfuzlu bir güç, daha âdil ve müşfik bir hâkimdir. Bu sebeple cemiyetin huzurlu ve âhenk içinde hayatını devam ettirmesini sağlamak bakımından, dinden daha köklü ve güçlü bir âmil yoktur.

Dinî zabıta, insandan hiçbir vakit ayrılmaz. İnsan, nerede ve hangi zamanda bulunursa bulunsun din, şefkat ve merhametle onu kucaklayan, onu daima mura-kabe eden bir muhafızdır.

Bu koruyucu, vicdanlara hâkim olduğu için, insanı gizli, açık her fenalıktan men ettiği gibi, her nevi iyiliklere de sevk eder.

Hâlbuki dünyada hiçbir kanun, hiçbir nizam, kendi kendine bu neticeyi sağlayamaz. Din sayesinde ilm-i ilahînin, gizli-açık, maddî-manevî her şeye şâmil olduğunu bilen bir insanda kuvvetli bir irade hâsıl olur. Dindar insan nezih insan-ının hâsıl ettiği bu güçlü irade ile bütün meyillerine, ihtiraslarına hâkim olur. Şerden, zarardan sakınır, iyiliğin yapıcısı ve teşvikçisi olur.

Bu bakımdan hak dinin telkin ettiği ahlâkî faziletlerin fert ve toplumlar için önemi çok büyüktür.

Bir millet için hak dinin telkin ettiği ve insanların gönüllerine yerleştirdiği ahlâk ilkelerinin zayıflaması yahut da sukutu, o millet için en büyük felâkettir.

Böyle bir millet için ahlâkın çöküşünden daha korkunç bir musibet ve zillet düşünülemez.

Din, fertlerin, âilelerin ve toplumun huzur ve saadeti için en zarurî ve en lüzumlu bir müessesedir. Bu ilahî müessese, beşer saadetinin esasıdır. Bu esasın ihmal edilmesi beşer saadetinin, insan hak ve hürriyetlerinin mahvolması demektir.

⁶ M. Şemseddin, Tarih-i Edyan, s. 40 ve 51, İstanbul 1338.

Hak din, üstün ahlâkın ve her iyiliğin kaynağıdır. Ahlâkî faziletlerin ve beşerî her iyiliğin esası dindir. Din, fert, âile ve toplumun huzuru, ahengi ve ebedî saadeti için en mübrem ve varlığı en zarurî olan bir müessesedir. Bu mukaddes müessese, beşer saadetinin şîrâzesidir.

Bunun için din hakikati, din fikri, hiçe sayıldığı gün, toplum hayatı temelinden sarsılmış olur. Cemiyet de, akıbeti meçhul bir anarşiye sürüklenir. İlhad (dinsizlik) hastalığına tutulma derekesine düşmüş bir toplum, sadece hayat nimetini ve kurtuluş ümidini değil, başta hak ve adalet esasları olmak üzere her iyiliği, her saadeti kaybetmiş demektir.

Çünkü inançsızlık, önce ahlâk fikrini yıkar. Sonra hak ve hukuk düşüncelerini yok eder. Bu düşünceler mahvolunca cemiyette her türlü çirkinlikler, kötülükler yaygın hâle gelir ve bunlar mubah görülür. Bu ise cemiyetin müthiş çöküntü ve anarşiye düşmesi, yok olması demektir.

Bütün kanunların, nizamların temeli, hukuk fikridir. İnançsızlık, bu düşünceyi yok sayınca, ona istinad eden bütün değerler de yok hükmünde olur. Mesela, adalet bir fazilettir. Böyle olduğu için de mukaddestir. Bütün insanlar tabîi olarak gönülden adalete bağlı ve saygılıdır. Ancak, inançsız insan nazarında adalet, ahlâk ve fazilet duyguları, yok hükmündedir. Bunlar yok sayılınca, ona istinad eden hukuk fikri de yıkılmış, yok olmuş demektir. Böyle olunca da bütün kanunlar, nizamlar, inançsız insan nazarında yok hükmündedir. Böyle bir sonucun, insan haklarını, cemiyetlerin hürriyetlerini yok edeceği, tabîidir, aşîkârdır.

Hâlbuki insan hakları, insan hürriyeti gibi bütün yüksek değerlerin kaynağı ve esası “din”dir. Bu duygu yok sayılınca, ona istinad eden bütün hak ve faziletler de yok olmuş olur.

İnançsızlık, toplum için afet olduğu gibi, fertler için de en büyük felâkettir.

İnsana hayatı sevdiren, ona saadet ümitlerini sağlayan ve bu duyguları geliştiren kudsi kaynak, “din”dir. Böyle mukaddes bir kaynaktan yoksun kalan bir insan, daima bedhaktır. Çünkü o, insanı mesut eden yüksek duygulardan mahrumdur. Hayattan, manevî, deruni zevk alma melekelerini kaybetmiştir. O, maddî, hayvanî bütün arzularını tatmin etme imkânı bulsa dahi bunların hepsinden çarçabuk uslanır. Ömrü her an bir can sıkıntısı içinde geçer. Uykusu korku, uyanıklığı daimî bir azaptır. O, varlık âlemindeki bedîî ahenk ve güzellikleri, manasız, abes şeyler olarak görür. İnsanları da diğer canlıları da, kendisi için birtakım zararlı varlıklar olarak düşünür.

İnançsız insan nazarında, cemiyetin mukaddes tanıdığı her türlü üstün değerler, hiç hükmündedir. Bunların hiçbirinin, onun için kıymeti yoktur. Onun insanlara karşı göstereceği nezaket farkında olmadan toplumdan aldığı manevî terbiye-

nin bir neticesidir. Yoksa, kendinde hiçbir fazilet, hiçbir meziyet kalmamıştır, bunların hepsinin hiçliğine hükmetmiştir. Tuttuğu yol itibariyle inançsız bir kimse, her iyilik ve faziletin düşmanıdır. Böyle bir kimsenin başkalarına karşı göstereceği ilgi, yapmacıktır, bir maksada mebni izhar edilen gösteriştten başka bir şey değildir.

İnançsızlık, dinden uzaklaşma, yalnız fertlerin ve toplumun değil, âilenin de en korkunç felaket sebebidir. Zira inançsız bir insanı âilesine bağlayan, ancak menfaat bağıdır. Bu menfaat sarsıldığı yahut daha kârlı menfaatlerle karşılaştığı takdirde, âile bağlarının kopması, hiçe sayılması onun için gayet tabidir.

Cemiyetleri, fert ve âileleri, çözülmekten, yıkılmaktan kurtaracak yegâne kuvvet, âmil, dindir. Çünkü hak din, her türlü üstün ahlâkın ve her türlü iyiliğin kaynağıdır. Hak ve adaletin kudsiyeti ve bunlara bağlı kalmanın fazilet olduğu, ancak din ile bilinir. Dinin, toplum hayatında en zarurî ihtiyaç olduğunu apaçık görmek için, dinsizliğin insanlara getireceği korkunç hüsrânı hatırlamak bile yeterlidir.

Beşeriyetin Karşılaştığı Izdırabın Sebebi

Bugün de dünyanın karşılaştığı buhranların en büyük sebebi, vicdanlarda bütün insanlığı kucaklayacak umumî merhamet duygularının yokluğu, insanların hukukuna saygılı olmayı sağlayacak, hak ve adalet duygularının sarsılmış olmasıdır.

Fertler ve toplumlar sadece kendi menfaatlerini düşünmekte ve onu elde etmeye uğraşmaktadırlar. Elde edilecek menfaatin meşru, helâl olup olmadığı düşünülmemektedir. Bunun sonucu güçsüzler haksızlığa uğramakta; zayıfları koruyacak âdil bir otorite bulunmamaktadır. Mazlumların, arşa yükselen feryadı huzursuzluk âfeti hâlinde toplumların üzerine inmektedir. Çünkü mazlumun duası ile hâlik-i kâinat arasında perde yoktur.

İnsanlığı huzursuz eden bu ızdıraplardan kurtulmanın çaresi, bütün beşeriyeti kucaklayacak, onların hepsine şamil olan, hak, adalet ve merhamet duygularının insanlığın vicdanında hâkim olmasını sağlamaktır.

İnsan akli, teknik ve tecrübî bilgiler bakımından zirveye yaklaşmış gibidir. Ne var ki bu sayede bulunan ve elde edilen imkânlar, kolaylıklar yanında, tahrip gücü yüksek âletler de önemli yer işgal etmektedir. Öyle ki bu âletler, her şeyin mahvına sebep olacak, bir anda insanlığı yerle bir edecek güçtedir. Devletlerin birbirlerinin zararlarından korunmak için hazır bulundurdıkları âletleri kullanmaları, arz üzerindeki canlıların mahvı ve insanlığın kıyameti olacak gibidir.

“Eğer Allah, insanların bir kısmını, diğer bir kısmı ile önleyip savmаса idi, yeryüzü fesada uğrardı. Fakat Allah, âlemlere karşı büyük lütuf sahibidir.”⁷

İnsanın seçkin bir varlık olduğu çok kere ve çok yerde unutuluyor. Keza insanın aslı görevlerinden biri de, beşer nevinin hayrını sağlamak üzere arzi imar etmek olduğu bilinmiyor. Bu yüzden zayıfların rahat yaşaması, mazlumların ızdıraptan kurtulması temin edilemiyor; insanlığın iyiliğine olacak şekilde arzın imar edilmesi cihetine vicdanlar yöneltilemiyor. Akıllar, vicdanlar, ihtirasların, hevaî isteklerin, maddenin sultasına karşı duramıyor.

İnsanın manevî yönden bu duruma gelmiş olması sebepsiz değildir.

“İnsanların kendi elleri ile işledikleri yüzünden karada ve denizde fesat zuhur etti. Belki dönerler diye Allah da onların yaptıklarının bir kısmını böylece kendilerine tattırıyor.”⁸

Günümüzde birçok insanı korkutan husus, haklara saygılı olmadıklarının ve-bali veya yaklaşan hesap gününün muhasebesi düşüncesi değildir. Onları yıldıran, atom ve benzeri silahların kullanılması, insanlık ile birlikte kendilerini de mahvedeceği endişesidir.

Evet, ızdıraptan kurtuluşun çaresi, bütün beşeriyeti kucaklayacak, onların hepsini hayat verici gölgesinde koruyacak olan hak, adalet ve umumi merhamet duygularının insanlığın vicdanında hâkim olmasıdır.

Bilginin ilerlemesi insanlık için pek büyük bir kazançtır. Lakin sadece ilmin insanlığa bu saadeti temin etmediği ve edemeyeceği açıktır. Sadece bilgi, ahlâkı iyileştirmeye yükseltmeye yeterli olmadığı gibi ne bilginlerin güzel sözleri, ne de ediplerin hikmetleri, yukarıda beyan edilen esasları insanlığa temin edemiyor. Bilgi insanın düşünce ve görüş ufkunu yükseltiyor, idrakini geliştiriyor. Bu insanlık için büyük bir nimettir. Çünkü;

“Bilenlerle bilmeyenler eşit değildir. Allah’tan, Allah’ın kulları içinde, ancak âlim olanları layığı ile korkar...”⁹ buyurulmuştur.

Lakin bilgi, dimağları aydınlattığı gibi, ruhlara gönüllere nüfuz edip iman ile birleşmedikçe, iyiliğe de kötülüğe de müsait bulunuyor. Çünkü ihtiras ve menfaat fikrini telkin eden her safsata, vicdanları şaşırtıyor, akılları, zihinleri doğru düşünemez hâle getiriyor. Böyle olunca da ekmel-i mahlukat olan beşer, garizî ihtiraslarının şevki ile bazen en vahşi canavarlar derekesine inebiliyor. Feylesof Laypniç’in, “Eğer hendese ahlâk kadar bizim menfaatlerimize, ihtiraslarımıza

⁷ Bakara Sûresi, âyet: 251.

⁸ Rûm Sûresi, âyet: 41.

⁹ Zümer Sûresi, âyet: 9; Fâtır Sûresi, âyet: 28.

karşı gelseydi, Oklides ve Arşimed'in burhanlarına rağmen onu da inkâr ve ihlâl ederdik. Hendeseye, birtakım hayaller ve geçersiz kıyaslardan ibarettir, derdik."¹⁰ tarzındaki sözleri bu hususta birçok gerçekleri belirtmektedir.

İnsanlığı muzdarip eden sıkıntıların ortadan kalkması, hak, adalet ve merhamet duygularının vicdanlara hâkim kılınması ancak din iledir. İnsan ruhunda fit-raten mevcut olan bu yüce duygunun, güçlü bir şekilde gönüllerde yerini alması ile mümkündür.

Öyle bir din ki insana Rabbini, esmâü'l-hüs-nâsı (en güzel adları) ve en yüce sıfatları ile tanıtıyor. İnsanın O'na nasıl tazim edeceğini, kullukta bulunacağını en güzel ve en açık bir şekilde öğretiyor. Bu din insana kâinatı ve insanın kâinattaki yerini ve görevlerini de bildiriyor; insanı yanılmaktan, vehimlerin, hurafelerin girdabına düşmekten kurtarıyor.

Öyle bir din ki, insanlığa sadece belirli nizamlara, esaslara uyulmasını emretmekle kalmıyor, o, insanın yapabileceği her şeyi, hayat verici hükümleri içine alıyor, gecesinin her anında, gündüzünün her lahzasında insanın bütün işlerine, düşüncelerine ve davranışlarına ışık tutuyor.

Bu din, insanın yüce yaratıcısı ile olan sıla ve rabıtasını en güzel ve açık bir şekilde tanzim ettiği gibi, insanın diğer insanlar ile olan alakasını ve onlar arasındaki muameleleri de en makul ve en güzel ölçüde tanzim ediyor. Mutekid bir insan, hayatının her safhasında bu dinin emirlerini bilir ve görür. Ticarethanesinde, mektebinde, tarlasında, fabrikasında, meclisinde, istirahat ederken veya çalışırken, amir veyahut da memur olarak, işçi veya işveren olarak insan, bu dinin emirlerini vicdanında zarurî olarak idrak eder.

Bir kumandan veya bir nefer olarak, hazardsa veyahut da düşmanla savaşırken bile insan, bu dinin emirleri ile yüz yüze bulunuyor. Ve bu din insana "Allah'ın yardımı takva sahibi olanlarla ve iyilerle beraberdir."¹¹ "Zerre kadar da olsa iyilik yapan mükâfatını görecek; zerre kadar kötülük yapan da karşılığını bulacaktır."¹² "Arz dakilere merhametli ol ki, semadakilere de sana merhametli olsunlar."¹³ "İnsanların hayırlısı onlara en çok yararlı olanıdır."¹⁴ "Sizin Allah katında en değerliniz, O'na en çok saygılı olanınızdır."¹⁵

"O hâlde sizinle savaşanlarla savaşın. Fakat haksız taarruz etmeyin."¹⁶ (ma-

¹⁰ M. Şemseddin, Tarih-i edyan, s. 43, İstanbul 1338.

¹¹ Nahl Sûresi, âyet: 128.

¹² Zilzâl Sûresi, âyet: 7-8.

¹³ Keşfü'l-Hafa, Hadis No: 314.

¹⁴ Camiu's-Sağır, Şerhi Feyzü'l-Kadir, Hadis No: 4044.

¹⁵ Hucurât Sûresi, âyet: 13.

¹⁶ Bakara Sûresi, âyet: 190.

mureleri tahrip etme, yaşlıyı, kadını, çocuğu esirge. Konuştuğunda hak ve adalet üzerine ol. Kendinin ve yakınlarının zararına da olsa, hak ve adaletten ayrılma). Yeryüzünde fesat çıkarma. Bil ki Allah, bozgunculuk edenleri sevmez."¹⁷ diyor.

İşte bu din, insanlara bunları ve benzeri hakikatleri buyuruyor. Bu yüksek duyguları insanların gönüllerine, akıl ve vicdanlarına yerleştiriyor.

Bu din, insanın akıl ve iradesine güç, kalbine ve ruhuna huzur veriyor, onun vicdanını yanılmaktan, safsataya düşmekten koruyor.

Bütün bu özelliklere hâiz ve cihanşümul olan din İslâm Dini'dir.¹⁸

Akîde

Akîde, bir şeyin doğru olduğunu bilmek ve onu tasdik etmektir. İnanç veya akîde, bir şeyin doğruluğunu kesin olarak bilip, ona iman etmek (inanmak) demektir. Akîdenin Kur'an'daki adı, imandır.

Allah Teâlâ, zat-ı kibriyası nezdinde hak olan bir akîdeyi, peygamberleri lisanıyla kullarına bildirmiştir. Bu akîde, insanların dünya ve ahirete ait salah ve saadetlerini sağlayacak ilahî bir esastır.

Bütün peygamberler, bu ilahî esasa bağlı kalmışlar ve Cenab-ı Hakk'ın buyruğu ile irşada memur bulundukları ümmetlerini de bu akîdeye çağırmışlardır. Bütün peygamberlerin, iman esaslarına ait akîdeleri ve tebligatları bir ve aynıdır. Bu hususta aralarında hiçbir fark yoktur. Onların tebligatları arasındaki fark, dinin fert ahkâmına ait bir kısım meselelerdedir. Çünkü peygamberler, ümmetlerine, her bir ümmetin bulunduğu şartlara, ruhî ve fikrî seviyeye ve ihtiyaçlara göre amelî hükümler tebliğ buyurmuşlardır.

Bu hususlar Kur'an-ı Kerim'de apaçık olarak beyan buyurulmuştur. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de meal olarak şöyle buyurulmuştur:

"Resûlüm, senden önce gönderdiğimiz her peygambere; 'Benden başka ilâh yoktur, Bana kulluk edin' diye vahyetmişizdir."¹⁹

*"Allah, Nuh'a buyurduğu şeyleri, Dinin emri olarak size de buyurmuştur. Resûlüm, sana vahyettiğimizi İbrahim'e, Musa'ya ve İsa'ya da vahyettik ki, Dine bağlı kalın ve dinde ayrılığa düşmeyin"*²⁰

¹⁷ Kasas Sûresi, âyet: 77.

¹⁸ Daha geniş bilgi için M. Ebû Zehra'nın "Müctemeu'l-İnsanî" adlı eserine bakınız.

¹⁹ Enbiya Sûresi, âyet: 25.

²⁰ Şûrâ Sûresi, âyet: 13.

*“Resûlüm, Allah'ın indirdiği ile onların aralarında hükmet. Ve sana gelen gerçekten ayrılıp onların heveslerine uyma! Sizden her biriniz için bir şeriat ve bir yol belirledik...”*²¹

Ancak her devirde insanları sapıklığa düşürecek kimseler olmuştur. Şeytanî vesveseler ile insanları, hak olan bu akîdeden uzaklaştırıp, insanları dalaletle düşürecek birtakım ehl-i heva, zuhur etmiştir. Şeytanın iğvasına, ehl-i hevanın vesveselerine aldananlar, yaldızlı sözler ve çeşitli vesileler sebebiyle hak olan bu akîdeden uzaklaşmışlar, böylece kendilerini dalalet ve inkâr girdabına düşürmüşlerdir.

Cenab-ı Hakk, kullarına olan umumî rahmeti ve hikmetinin iktizası hak olan bu akîdeye bağlı; onu, sapıkların dalaletine karşı koruyan salih kullarını dâima var etmiştir. Bu örnek insanlar, dalalette kalmışların sapıklıklarını, vesveselerinin değersizliklerini, kendilerinin hiçbir dayanağının bulunmadığını, her devirde belirtmişlerdir. Bu seçkin insanlar, dalalette kalanlara, sapıklıktan dönmemeleri hâlinde sonlarının hüsrân ve elem verici bir azap olacağını apaçık bildirmişler, akl-ı selim ve ilâhî vahye dayanarak, ehl-i hevanın yanlışlıklarını ortaya koymuşlardır.

Böylece, heveslerine uyanların dalaletleri, apaçık belli olmuştur. Artık helâk olan, bile bile ve kendi dayandığı çürük mesnedi ile helâk olma vadisine sapmış; hayat bulan insanlar da hüccete, en sağlam delile dayanarak hayat bulmuş, ebedî saadete ermişlerdir.

Allah katında makbul olan bu akîde, insan fitratına, ruhî yapısına uygun olan akîdedir. Bu akîdede zorlama yoktur, sadece apaçık bir şekilde bildirme vardır. Bütün peygamberler, kendilerinin de bağlı oldukları bu esas, bütün sadeliği, kolaylığı ve saffeti ile insanlara duyurmuşlar; insanların düşüncelerini, akıllarını, göklerin ve yerin mülkü melekûtuna çevirmeye, Allah'ın âyetleri üzerinde düşünmeye çağırmışlardır.

Allah katında makbul olan bu akîde, kelime-i tevhid ile hülâsa edilen hak keldir.

Hz. Peygamber (s.a.s.), risaletini tebliğ ederken, insanları bu imana çağırmış, “Ey insanlar, ‘Lâ ilahe illallah = Allah’tan başka ilâh yoktur’ deyin, kurtuluşa erin...” buyurmuşlardır.

Kelime-i tevhid ile özetlenen bu esas, İslâm Dini’nin “âmentü billahî” düsturu ile bütün beşeriyete duyurulmuştur. Bir insanın mü’min olması için “âmentü

²¹ Maide Sûresi, âyet: 48.

billah... ilh." ile bildirilen iman esaslarını gönülden tasdik edip, lisan ile ikrar etmesi zarurettir.²²

Bütün peygamberlerin iman edip inandıkları, beşeriyete tebliğ ettikleri ilâhî mîras, bu akîdedir. Bu iman, kul ile Allah arasında en yüksek ve en üstün sılayı (manevî bağı) hasıl eder. Bu iman insanı, Allah Teâlâ'nın beşeriyet için beğenip razı olduğu Hak dine, en emin bir rabıta ile bağlar, insana hayatın gayesini, yüksek değerini ve şerefini bildirir ve insanı en üstün irfan mertebesine yükseltir.

Bu akîde, akılları ve gönülleri aydınlatıp onlarda yerini alınca, insan toplumlarını, ebediyyen mutlu kılacak şekilde onlar arasında sevgi, şefkat ve merhamet duygularını hâkim kılar. Bu bakımdan da bu nezih akîdenin bütün safveti, kolaylığı ve beşer fitratına uygun sadeliği ile, bütün beşeriyete telkin edilmesi zarureti vardır.

Ancak böyle olduğu takdirde, bu iman ile insan fitratı ve akl-ı selimi birleşir, hakikî gücüne kavuşur, nur üzerine nur olur, fertleri de toplumları da huzur ve güvenin zirvesine ulaştırır.

İslâm, geçmiş bütün peygamberlerin risaletini cami'dir. Onların esasını, öz ve gayesini içine almıştır. Bunun içindir ki bütün peygamberlere, semavî kitaplara iman etmek, İslâm'ın iman esaslarındandır. Bu esaslara inanmamak, inanç esaslarının hiçbirini kabul etmemiş olmak demektir. Kur'ân-ı Kerim, bu gerçeği apaçık olarak bildirmiştir.²³

İslâm, bütün peygamberlerin tebligatını ihtiva eden ilahî risaletin sonuncusu, Cenab-ı Hakk'ın her yönden tamamlayıp kemâle erdirdiği bir dindir. İslâm akîdesi, semavî dinlerin hepsinin aslı ve hûlasası olup, hâlis tevhîd akîdesini tam ve doğru olarak içine almıştır. İslâm, bu akîdeyi tam ve doğru olarak bütün beşeriyete duyurmuştur. Ve bütün insanlığı bununla mükellef kılmıştır.

Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de meal olarak şöyle buyrulur:

*"Yüzlerinizi doğudan yana veya batıdan yana çevirmek, iyi olmak demek değildir. Lâkin iyi olan, Allah'a, ahiret gününe, meleklerle, kitaba, peygamberlere inanan; Allah sevgisiyle yakınlarla, yetimlere, düşkünlere, yolculara, yoksullara ve köleler uğrunda mal veren; namazı kılan, zekâtı veren ve ahidleştiklerinde ahidlerine vefa gösterenler; zorda, darda ve savaş alanında sabredenlerdir. İşte onlar, doğru olanlardır ve muttakiler de ancak onlardır."*²⁴

"Ey mü'minler! Biz 'Allah'a, bize gönderilene, İbrahim'e, İsmail'e, İshak'a,

²² Fıkhu'l-Ekber li'l-İmâm Ebî Hanîfe Numan b. Sabit (öl. 150 h.).

²³ Nisa Sûresi, âyet: 150-151, Ruhû'l-Meânî Tefsirine de bakınız.

²⁴ Bakara Sûresi, âyet: 177.

Yakub'a ve torunlarına gönderilene, Musa'ya ve İsa'ya verilene; Rableri tarafından peygamberlere verilene, onları birbirinden ayırt etmeyerek inandık ve biz O'na teslim olanlarız' deyin."²⁵

*"... Bugün sizin dininizi kemâle erdirdim, üzerinize olan nimetimi tamamladım. Din olarak sizin için İslâmiyeti beğendim..."*²⁶

"Resûlüm, de ki: 'Ey insanlar, şüphesiz ben, göklerin ve yerin sahibi, kendisinden başka ilâh bulunmayan, diriltlen ve öldüren Allah'ın hepinize gönderdiği peygamberiyim. O hâlde Allah'a ve O'nun okuyup yazması olmayan, haber getiren Resûlüne -ki o da Allah'a ve sözlerine iman etmiştir- iman edip ona uyun ki hidayete eresiniz.'"²⁷

*"Peygamber, Rabbinden kendisine indirilene inandı, mü'minler de. Hepsi Allah'a, O'nun meleklerine, kitaplarına ve peygamberlerine inandı (Ve şöyle dediler). O'nun elçilerinden hiçbirini diğerinden ayırmayız..."*²⁸

Açık bir gerçek de şudur:

İnsanların ahlâkını güzelleştiren, ruhlarını arıtan, onları en üstün, en yüce hakikate yönelten güç, imandır.

Hak olan bu akîde, bu iman, sabit bir hakikattir. Diğer yönden bu iman ve irfan, insan için bilgilerin en üstünüdür. İnsan için bu irfanın üstünde bir bilgi mevcut değildir.

Dinî akîde, insanların gönüllerini aydınlatınca, onları ruhen en güzel bir şekilde terbiye etme imkânlarını da hâsıl eder. Çünkü dinî duygu, ruhlarda ve gönüllerde yerini alınca, insanın bütün duygu ve meyilleri üzerinde en güzel ve en olumlu tesiri icra eder. Bu duygunun insan üzerinde meydana getirdiği olumlu ve güzel etkiyi, başka hiçbir güç hâsıl edemez.

Doğru ve sağlam akîdenin ruhlarda yer alması, insanlarda güzel duyguların, iyilik unsurlarının gelişmesi, insan hayatının gerçek manası ile güzelleşmesi ve bütün bunlar ile insanın pek hayırlı bir varlık hâline gelmesi demektir.

Zira bu iman, bu akîde, hayatı güzelleştirdiği gibi, aslî gayesi ile hayatı, varlık âlemini ve onda olanları Allah için sevdirebilir.

İnsanların hayatında sevgi ve güven hâkim olunca da, çekişmeler, nizalar, or-

²⁵ Bakara Sûresi, âyet: 136.

²⁶ Maide Sûresi, âyet: 3.

²⁷ A'râf Sûresi, âyet: 158.

²⁸ Bakara Sûresi, âyet: 28.

tadan kalkar. Çekişmelerin, ayrılık hislerinin yerini kardeşlik duygusu, dayanışma, yardımlaşma ve birlik şuuru almış olur. Bu sebeple insanlar birbirlerine kalben, ruhen yaklaşır, birbirleri ile uzlaşır ve ülfet ederler. Böyle bir toplumda ferd toplumun iyiliği (hayrı) için çalışır, bunu gaye bilir. Bilir ki:

“İnsanların hayırlısı, onlara en çok yararlı olanıdır.”²⁹

Toplum ise, ferdin iyiliğini, onu saadete erdirmeyi, mukaddes görev, erişilecek üstün gaye bilir, bunun için çalışır. “Kişi kardeşinin yardımında bulunduğu sürece, Allah da onun yardımcısıdır.”

Böylece fen ve toplum birbirini tamamlar, kemale erdirir. İnsanlara bunu sağlayan asıl unsur ise, akîdedir, imandır.

İşte bu ve benzeri sayısız hikmetlere binaendir ki, Allah Teâlâ, bu akîdeyi bütün beşeriyete şamil kılmış, onları bu inanç ile mükellef tutmuştur.

Bu akîde, ebedîdir. Allah, bütün nesillere, ümmetlere, bu akîdeyi duyuracak, telkin edecek uyarıcılar göndermiştir. “Resûlüm, şüphesiz ki biz seni, bir müjdeci, bir uyarıcı olarak gönderdik, geçmiş her ümmet içinde de mutlaka bir uyana buluna gelmiştir.”³⁰

“Resûlüm, sen ancak bir uyarıcısın. Her milletin de bir yol göstereni vardır.”³¹

Her topluma gönderilen uyarıcı, onları bu imana davet etmiş, hak olan bu akîdenin, onların gönüllerine yerleşmesine, olgun, manevî meyvelerini vermesine çalışmıştır.

Cenab-ı Hakk, hikmetinin iktizası, insanların bunaldığı, vicdanların görev yapamaz duruma geldiği, akl-ı selimin, en yüksek değerlerin hiçe sayıldığı devrelerde, bu kurtarıcıları, manevî mürşidleri göndermiştir.

Bunların sonuncusu ve getirdiği esaslar ve onların hükümleri bütün beşeriyete şamil olan; hepsinin müşküllerini hallu fasl edecek (çözecek) olan da, Hatemü'l-Enbiya Hz. Muhammed (s.a.s.) olmuştur. Bu hikmetledir ki, onun risaleti umumîdir, getirdiği ilahî meşalesi, mucizesi, bütün zaman ve mekânları aşacak, her hadiseye ışık tutacak vasıftadır.

Bugün de insanlık kendisini, yaratılışındaki temiz fitrat-ı selimesine, hak olan akîdeye kavuşturacak, bu incanın ışığında insanlığı, Cenab-ı Hakk'ın arzını

²⁹ Camiu's-Sağır, Şerhi Feyzü'l-Kadir, hadis No: 4044.

³⁰ Fâtır Sûresi, âyet 24.

³¹ Ra'd Sûresi, âyet: 7.

mamur duruma getirmeye sevk edecek; onlara hayat nimetinin değerini tanıtacak; bu ilahî emaneti güzelce hıfzetmeyi öğretecek, kalıcı bir mucize ile teyid edilmiş bir rehber muhtaçtır. Bu mürşid, Resûl-i Ekrem (s.a.s.)'dir.

O'nun da bağlı olduğu ve insanlığa duyurduğu; bütün peygamberlerin de bir ve müşterek olduğu esas; tevhid akîdesidir.

Resûl-i Ekrem (s.a.s.)'in ebedî mucizesi olan Kur'an'ın insanlığa öğütlediği, onları davet ettiği İslâm akîdesi de budur.

Bu akîde, her ferd için bir ruh ve bir hayattır. İnsanlık için hoş ve temiz bir hayat, ancak bu akîde ile var olur. Bu inancın sarsılması veya yıkılması ile de fert, ölü hâle gelir. Zira inancı yıkılmış bir fert için artık hayat, gayesiz, ağır bir yük olur. İslâm'ın ve bütün peygamberlerin öğrettiği tevhid akîdesi öyle bir ışıktır ki, insan ona karşı kör olunca, gerçek ve temiz hayat yolundan sapar, dalâletin müt-hiş vadilerinde bocalamağa kendisini mahkûm eder.

Evet, doğru ve sağlam akîde, en güzel duygu ve düşüncelerin, kuvvet, şeref ve üstün meziyetlerin kaynağıdır. Her fazilet, hak olan bu akîdeden doğar, her iyilik ona dayanır ve ona döner.

Ancak, insanların bir kısmının bu gerçeği kavramamış olmaları mümkündür. Lakin onların bu durumu, gerçeği değiştirmiş olmaz.

İslâm'ın Bildirdiği Temel Esas

İslâm'ın en büyük hücceti, dayanağı, Kur'an-ı Kerim'dir. O her yerde ve her devirde insanlığı Hakk'a ve en iyi olana götüren, ilahî bir nur, bir hüccettir.

Kur'an, akılları, basiretleri, bu âlemi iyiden iyiye tanımağa davet etmiş, tabi-attaki sırları, prensipleri ve akıllara hayret veren incelikleri anlamayı insanlara buyurmuştur.

İnsanın bu âlemde bulunduğu, anladığı gerçekleri hükme bağlaması hususunda İslâm, akl-ı selimi hakem kılmıştır. İslâm'ın, Kur'an'ın bildirdiği esas budur. Çünkü Kur'an, akl-ı selimi hakem kılmış ve en kâfi delilleri (burhanı), ilme esas olarak almıştır. Bu bakımdan kevnî (tabiata ait) ve teşrîî (dinin emir ve nehiyleri-ne ait) bütün hükümlerde İslâm, akl-ı selimi hakem bilmeyi ve hakka uymayı emretmiş; zanlara ve vehimlere değer vermeyi reddetmiştir. Kur'an, zannın, hak-tan bir şey ifade etmeyeceğini bildirmiş, her hususta hak ne ise ona uyulmasını buyurmuştur.³²

³² Necm Sûresi, âyet: 28.

Güneş ışığı zulmetleri yok ettiği gibi, Kur'an'da vehimleri, hurafeleri, hevaî isteklere uyma eğilimlerini temelinden yıkmıştır.

İslâm'ın başta akîde olmak üzere bütün bildirdikleri açık beyyineler, kesin delillere dayandığı için, akl-ı selim, temiz vicdan ve fitrat-ı selime, Kur'an'ın hükümlerini zarurî olarak kabul eder. Bunların doğru ve haklı olduğunda tereddüdü olmaz. İslâm'ın bildirdiği hakikat şudur:

Bu varlık âlemini ve onda olanları yaratan Allah Teâlâ'dır. En küçüğünden, en büyüğüne kadar görülen ve görülmeyen bütün varlıkları yaratan O'dur. Bütün yaratıkların özellikleri, varlıkları, uymaya mecbur oldukları esaslar, yerine getirdikleri görevler ve varlıklarının bekası, Allah Teâlâ'nın ilmi, iradesi, kudreti ve yaratması ileldir.

O, zat-ı kibriyasını bizden gizlemiştir. Biz O'nu, yarattıkları ile var ettiği eserleri ile biliriz.

Akl-ı selim sahibi insan evreni ve onda olanları görüp anladığı an idrak eder ki, bu varlık âlemini var eden, onda olanların her birine dilediği özelliği ve nizamı veren bir Allah'tır. O, hayat, ilim, irade, kudret gibi kemal sıfatları ile muttasıftır.

Gaybe inanan (mü'min), zaruri olarak Allah Teâlâ'yı bilir ve iman eder ki, Allah, insana şah damarından daha yakındır, gizli açık her şeyi bilen O'dur. Gizlilerin en gizli olanını bilen de, hayatı veren ve alan da O'dur.³³

Allah Teâlâ'nın varlığı, birliği, akl-ı selim için bilinenlerin en zaruri ve apaçık bilinenidir. Bunun için -inatçılar ve akl-ı selimden uzaklaşanların dışında- bütün akıl sahipleri Allah Teâlâ'yı zaruri olarak bilirler. Ancak bir kısım insanlar, kâinatta vukua gelen hadiseleri Allah'tan başkasına nispet etmekle veya Allah'a eş koşmakla veyahut da O'nun dinde bildirdiği ve inkâr edilmelerini küfür saydığı şeyleri kabul etmemekle küfre girmiş oluyorlar.

Yoksa Allah'ın varlığında ve kemal sıfatlar ile muttasıf olduğunda akıl sahiplerinin hiçbir kuşkuşu yoktur. *"Göklerin ve yerin yaratıcısı olan Allah'ın varlığından şüphe mi edilir."*³⁴

Bunun içindir ki, peygamberler insanları, Bir Allah'a kulluk etmeye davet etmişlerdir. Çünkü insanlar, yaratılışlarına ve akl-ı selime uygun düşündükleri sürece Allah Teâlâ'nın varlığını zaruri olarak bilirler. *"Andolsun ki, onlara, 'gökləri ve yeri kim yarattı?' diye sorsan, mutlaka 'Aziz, Âlim olan (Allah) yarattı' derler."*³⁵

³³ Mü'min Sûresi, âyet: 68.

³⁴ İbrahim Sûresi, âyet: 10.

³⁵ Zuhuruf Sûresi, âyet: 9.

Şirke düşen, heykellere boyun eğen insanlara bile “gökleri ve yeri kim yarattı” diye sorulduğunda, “Elbette Allah yarattı” cevabını verirler.

Bu sebeptendir ki, Kur'an, insanların akıllarını, düşüncelerini kâinata (varlık âlemine) ve bir de kendi öz varlıklarına çevirmelerini buyurur. Zira bunlar üzerinde iyiden iyiye tefekkür, selim düşünce, insanı hakikate götürür; onu gerçek şahsiyetine ve hürriyetine kavuşturur. Bu sebeptendir ki Kur'ân-ı Kerim, daima akıl ve selim düşünce sahiplerine hitap eder; akıl nimetinden yoksun bulunanları mükellef saymaz.

Akl-ı selime, Cenab-ı Hakk'ın tekvîni ve teşriî prensiplerine karşı duranlar, ilgisiz kalanlar, Kur'ân-ı Kerim'de yerilmiş, böylelerinin iman saadetine eremeyecekleri bildirilmiştir. Onun için bütün beşer, peygamberlerin, irşatlarına uygun olarak tevhid akîdesine iman etmiş olmakla yükümlü kılınmıştır.

İnsanlığın karşılaştığı ızdırıp daha ziyade manevîdir, ruhîdir. Bunun başlıca sebebi ise, dinin bildirdiği yüksek hakikatlere karşı takınılan inkârcı tutumdur.

Çünkü din, insana sadece Hakk'a boyun eğmeyi, insaf sahibi olmayı, kardeşliği, insanların birbirlerine karşı Allah emri uyarınca müsamahalı olmalarını emrediyor. Huzur ve kurtuluş için bu esaslara samimiyetle dönülmesi, riayet edilmesi zarurettir. Zaten insan akl-ı selime, insan fitratına samimiyetle döndüğü zaman İslâm'a yönelir ve O'na sınıksız sarılması gerektiğini de idrak etmiş olur. Çünkü İslâm, fitrat dinidir.

İslâm Akidesi (1)

İslâm akîdesi, Kur'ân-ı Kerim'de düşünen her insanın anlayacağı kolay bir üslup ve açıklıkla beyan buyurulmuştur. Hz. Peygamberin mübarek hadisleriyle de, İslâm akîdesi, bütün beşeriyete, özet olarak da tafsilen de talim edilmiştir.

Nitekim İmamı Azam Ebu Hanife “el-Fıkhü'l-Ekber” adlı eserinin baş tarafında bu iki nur kaynağından aldığı -ve İslâm'a aşına herkesin bildiği- İslâm akîdesine ait gerçeği şöyle ifade buyurmuştur:

“İnanan bir kimsenin şöyle demesi üzerine farz olur: Ben Allah'a iman ettim, O'nun meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, öldükten sonra (Ahiret gününde) yeniden dirilmeye, kadere, hayır ve şerrin Allah Teâlâ'dan olduğuna iman ettim, hesaba, mizana, Cennet ve Cehennemin varlığına da iman ettim. Bunların hepsi haktır. Allah Teâlâ birdir. O'nun birliği sayı yolu ile değildir. O'nun bir olması demek, O'nun ortağı yoktur, O, doğurmamış ve doğrulmamıştır ve hiçbir

*şey de O'na denk değildir, O yarattıklarından hiçbir şeye benzemez, yarattıklarından hiçbir şey de O'na benzemez. O, esması ile, kemal sıfatları ile, ezeli ve ebedidir...*³⁶

Yukarıda da kaydedildiği üzere Allah Teâlâ zatını bizlerden gizlemiştir. Biz O'nun varlığını, birliğini, yarattıkları ile var ettiği eserleri ile zarurî olarak biliyoruz. Yarattıklarının her biri O'nun varlığını, birliğini, bize zaruri olarak bildirilmektedir.

“Zuhuru perde olmuştur zuhura,
Gözü olan delil ister mi nura.”

İleri derecedeki apaçıklık, ileri derecedeki yakınlık, görmeyi perdelemiş olur. Ama hakikatin varlığının zarureti de apaçık olarak bilinir.

Dünyamızı aydınlatan güneş ışığının varlığını zarurî olarak idrak ediyoruz. Bir cisim olmasına rağmen ışıkla ilgili kanunların ötesinde mahiyetini kavramaktan aciz kalıyoruz. Bizim maddî yapımızın bağlı olduğu maddenin varlığını müdrikiz. Ama onun mahiyetini gereği gibi kavramaktan aciziz. Ruhumuz ve aklımız da böyle. Hâlbuki bunların varlığı apaçık ve bize de en yakındır.

Bizi biz yapan ve şahsiyet kazandıran maddî yapımızdan ziyade akl-ı selimimiz ve ruhumuzdur. Biz ise bunların hakikatini kavramaktan aciz bulunuyoruz.

Bize bizden ve şah damarımızdan daha yakın olan, yaratılmışlara benzemeyen ve yüce zatını bizlerden gizlemiş olan Rabbimizi, yarattıkları ile eserleri ile biliriz, tanırız ve kemal sıfatları ile muttasıf olduğunu zarurî olarak idrak ederiz.

Biz Rabbimizi, akl-ı selimimiz ve Kitab-ı Kerim’inde Allah Teâlâ’nın en güzel adları ile biliriz. İslâm akîdesi, Allah Teâlâ’nın bir olduğuna O’nun bildirdiği şekilde gaybe inanmak ve O’nun peygamberlerine iman etmektir.

O, birdir, tektir, sameddir (her şey O’na muhtaçtır, O hiçbir şeye muhtaç değildir) bütün yaratılmışların Halıkı O’dur. O, zatında birdir. Kemal sıfatları ile muttasıftır ve sıfatlarında da birdir. Yaratmak sadece O’na mahsustur.

Göklerin, yerin ve onlarda olanların yaratıcısı O’dur. Sebepleri ve sonuçlarını da yaratan O’dur. Varlık âlemini hikmeti ile yaratmış, ilmi ve iradesine göre nizama koymuş, kudreti ile bedii kanunlarını kâinatta hâkim ve cari kılmıştır.

Akl-ı selim sahibi her insan, zarurî olarak bilir ki, bu âlemin bir sahibi vardır. O, Allah’tır. O’ndan başka ilâh yoktur. Bu âlem ve onda olanlar, O’nun mülküdür. Kâinatta tasarruf eden de O’dur. O’nun ortağı yoktur. Emir de O’nundur,

³⁶ Fıkhu’l-Ekber, s. 3.

nehiy de O'na mahsustur. O, göklerin ve yerin ve her ikisinde olanların malikidir. Evren ve onda olanlar, O'nun emrine, iradesine boyun eğmiş ve O yüce yaratıcının dilediği, vazettiği nizam üzere yürümektedir. Allah, hikmet sahibidir. O, her şeye kadirdir. Görüneni de görülmeyeni de bilen O'dur. Göklerde ve yerde bir zerre bile O'nun ilminden gizli kalmaz. O, mutlak hakîmdir. Ve her noksandan münezzehtir.

İnsan, bütün varlığı ile O'nun kuludur. İnsanın dünyada görevi sadece O'na kulluk etmektir. Ve O'nun buyruğuna boyun eğmektir. İnsanın bütün kulluk görevleri, Allah Teâlâ tarafından bildirilmiştir. O, peygamberleri lisanı ile, hayır ve saadet yolunu göstermiştir. O, bütün bunları ve insanın akl-ı selimi ile O'nun rahmetinin eserleri üzerinde iyiden iyiye düşünmesini insana emretmiştir. Zira yaratılmışlar üzerinde inceden inceye düşünmek, araştırmak, Allah Teâlâ'nın yüceliğini, kemal sıfatları ile muttasıf olduğunu her zaruriden daha açık ve daha zaruri olarak insana bildirir.

Kur'ân-ı Kerim'den şu ayetlerin meallerine bir nazar etmek, insana ne büyük gerçekler öğretiyor:

“Resûlüm de ki; göklerde ve yerde neler var bir bakın. Ama inanmayacak bir kavme ayetler ve uyardılar bir fayda vermez.”³⁷

“Resûlüm de ki; hamd Allah'a mahsustur. Seçtiği kullarına selam olsun. Allah mı daha iyidir, yoksa O'na koştuıkları ortaklar mı?

Yoksa gökleri ve yeri yaratan, gökten size su indirip onunla bir ağacını bile bitirmeye gücünüzün yetmediği güzel güzel bahçeler meydana getiren mi? Allah ile beraber başka bir ilâh mı var? Hayır, onlar Allah'a eş tutan bir kavimdir.

Yahut yeri yarattıklarının oturmasına elverişli kılan ve aralarından ırmaklar meydana getiren; yeryüzüne sabit dağlar yerleştiren; iki deniz arasına engel (perde) koyan mı? Allah ile beraber başka bir ilâh mı var? Hayır, onların çoğu bilmezler.

Yoksa darda kalana, kendisine yalvardığı zaman karşılık veren, sıkıntıyı ondan gideren ve sizi yeryüzünün sahipleri kılan mı? Allah ile beraber başka bir ilâh mı var? Ne kadar da az düşünüyorsunuz.

Yahut karanın ve denizin karanlıklarında size yol bulduran; rüzgârları rahmetinin önünde müjdeci gönderen kimdir? Allah ile beraber başka bir ilâh mı var? Allah, koştuıkları ortaklardan yücedir.

³⁷ Yunus Sûresi, âyet: 101.

Yahut önce yaratan; sonra da yaratmayı tekrar edecek olan mı? Size gökten ve yerden rızkı kim veriyor? Allah ile beraber başka bir ilâh mı var? De ki eğer doğru sözlüler iseniz, delilinizi getiriniz?”³⁸

İslâm Akîdesi (2)

İslâm akîdesi, İslâm'ın “Amentü...”sünde yer alan altı esasa kesin (yakini) olarak iman etmek demektir.

Bu altı esas:

1- Allah Teâlâ'yı bilmek, O'nun vahdaniyetine iman etmiş olmaktır. Allah Teâlâ'yı bilmek, O'na iman etmek, bilgilerin en yücesi ve en üstünüdür. Allah Teâlâ'yı bilmek, O'na iman etmek asılların aslı, gayelerin en yücesidir. İman ile ilgili diğer bütün esaslar, Allah Teâlâ'yı bilmeye ve O'na iman etmiş olma aslına dayanır.

Bu bilgi, Allah Teâlâ'yı, en güzel adları “Esmâü'l-Hüsna” ve yüce sıfatları ile tanımak, O'nun varlığını, birliğini ve yüceliğini bilmek, O'nun, yarattıklarına benzemediğini ve yaratılmışlardan hiçbir şeyin de O'na benzemediğini, O'nun ilim, irade ve kudretinin kâinatta hâkim olduğunu bilmek ve tanımaktır.

2- Gaybe iman etmektir. Bu ise görülmeyen âlemi ve onda olanları bilmek ve kabul etmektir. Hayrı temsil eden meleklerle iman etmek ve keza şerri temsil eden şeytanın varlığına, cinlere inanmaktır. Bütün ruhanîlerin varlığını kabul ve tasdik etmek, gaybe iman etmeye dâhildir.

3- Allah Teâlâ'nın kitaplarını bilmek, onlara iman etmektir. Allah Teâlâ bu kitaplarını, hak ile batılın, güzel olan ile çirkin olanın, iyilik ve kötülüğün, helâl ile haramın sınırlarını tayin etmek için indirmiştir.

4- Allah Teâlâ'nın peygamberlerini bilmek ve onlara iman etmektir. Allah, bu elçilerini, kulları içinden seçmiş, onları elçileri olarak beşeriyete göndermiştir. Onlar, hidayet rehberleri, halkı Hakka götüren önderlerdir. Allah onları, kendilerine verdiği mucizeler ile doğrulamış ve teyid buyurmuştur.

5- Ahiret gününü bilmek, o günün vaki olacağına ve ahiret hayatının ebediliğine kesin olarak inanmaktır. Bütün insanların yeniden dirileceklerine ve dünya hayatında yaptıklarının karşılığını göreceklerine iman etmektir.

³⁸ Neml Sûresi, âyet: 59-64.

Bu ise, o günde vuku bulacak haşre, hesaba, sevap ve ikaba, Cennet ve Cehennem'e inanmaktır. Ahirete iman esasına bunların hepsi dâhildir. Hz. Peygamberin ve Kur'an'ın ahiretle ilgili bildirdiklerinin tümüne iman etmek, ahirete iman etmek demektir.

6- Altıncı esas, kadere iman etmektir. Kâinatın nizamı, seyri, yaratılması tedbiri, Allah Teâlâ'nın ilmi, iradesi, yaratması ve takdiri ile olduğuna inanmaktır.

İslâm akîdesi denilince anlaşılan mefhum budur. Bu öyle bir akîdedir ki Cenab-ı Hakk peygamberlerini bu akîde ile göndermiş, kitaplarını bu akîde için indirmiştir. O, kullarının öncekilerine de sonrakilerine de, hep bu akîdeyi emir buyurmuştur. O'nun nezdi ilâhisinde makbul olan iman, akîde de işte budur.

Bu akîde, bu esaslar, daima birdir. Zaman ve mekânın değişmesi ile değişmediği gibi, fertler ve milletlere göre de değişmez. O, bir bütündür, değişmesi, bölünüp parçalanması söz konusu değildir.

İslâm akaidinin usulü, imanın esası işte bu akîdedir. Bu akîde ve imanda bütün peygamberler birdir.

Allah Teâlâ, önceki peygamberlere dinden bildirdiği ve onlara emrettiği esasları, Hatemü'l-Enbiya Hz. Muhammed (s.a.s.)'e ve O'nun biz ümmetlerine de emir buyurmuştur.

İslâm Akîdesi Umumî ve Ebedîdir

İslâm akîdesi bir bütündür, onda değişme yoktur. Allah Teâlâ, bütün beşeriyeti bir bütün olarak bu iman esaslarına iman etmekle mükellef tutmuştur. Bu akîdenin, fertlerin ve toplumların hayatı üzerinde en güzel ve hayırlı tesirler icra ettiği de açıktır.

İnsanlardaki en yüksek ve en üstün duygular, Allah Teâlâ'yı bilmenin ve O'na iman etmiş olmanın neticesidir. Bu iman insanda, her nevi iyilik duygularının gelişmesine, yükselmesine sebep olur, insanda murakabe melekelerinin varlığını sağlar. Bu iman, insanı, işlerin en yüksek ve en şerefli olanlarını yapmaya sevk eder ve onu çirkin ve zararlı olanı yapmaktan, değersiz iş ve davranışlardan uzaklaştırır.

Melekleri bilmek, onlara iman etmek, insanı melekler gibi nezih olmaya, hak ve hayırda yardımlaşmaya götürür. Keza bu iman insanı, bildiği her şeyi iyi bilmeye, kâmil insan olmaya, gafletten uzak, basiretli, müdebbir olmaya yöneltir. Böyle olunca da insandan iyi ve güzel olan fikirler sadır olur. İnsan en yüksek gayeye erişmeye, değersiz işlerden uzak olmaya çalışır. Bütün gayret ve tasarrufları, üstün bir gayeye erişmek için olur.

Kitapları bilmek, onlara iman etmek, Allah Teâlâ'nın insanlar için belirlediği en doğru ve emin esasları bilmek, hayatındaki bütün faaliyetlerini ona göre tanzim etmek irfan ve imkânına insanı yükseltir. İnsan bu esaslara uygun bir seyr takip edince, her yönden kemale erişmiş olur.

Peygamberleri tanımak, onlara iman etmekten maksat da, insanların, onların öğütlerini dinlemeleri, onların izini takip etmeleri, onların üstün ahlâkı ile ahlâklanmaları ve insanların, her işlerinde onlara uymalarıdır. Çünkü peygamberler en üstün ve en yüksek değerleri temsil ediyorlar. Cenab-ı Hakk'ın insanlar için beğendiği nezih bir hayatı onlar yaşamış ve beşeriyete örnek olmuşlardır.

Ahiret gününe iman etmek, insanı iyiliğe, güzel ve temiz bir hayat yaşamaya hesaplı, ölçülü olmaya, iyilikleri yapıp kötülükleri terk etmeye sevk eden en kuvvetli sebeptir. Çünkü bu iman sebebiyle insan, hayatı boyunca yapacağı her işin, en küçüğünden en büyüğüne kadar hıfz edildiğini, bu ahiret gününde hepsinin meydana çıkarılıp gözler önüne konulacağını; iyilerin mükâfat, kötülerinin de cezaya sebep bulunduğunu kesin olarak bilir.

Buna göre akıllı insan, hayatının her safhasında (ve her an) daha iyi ve daha güzel olan işleri yapıp, kötü olandan uzak kalır.

Bu ise insanın melekler kadar temiz ve hayırhah olmasına imkân verir. İnsana bu ve benzeri meziyetleri kazandıran, ahiret gününe iman etmiş olmasıdır.

Kadere iman, insanın iradesini güçlendirir. Zorluklar karşısında insanın direnme gücünü artırır, insana en çetin hadiseleri ve zararları kolaylaştırma azim ve cesareti verir. Kadere iman sayesinde insan, karamsarlıktan, ümitsizlikten ve fütura düşme bedbahtlığından ebediyyen kurtulmuş olur.

Kadere iman sayesinde bilir ki, âlem, Cenab-ı Hakk'ın tebdiri ve tasarrufundadır. İyiliklere sarılıp, kötülüklerden sakınan insanların sonu daima hayırdır. Bir zorluk, iki kolaylıkla beraberdir, zorlukların ötesi, kolaylıklardır. Allah'ın yardımını iyilerle, sabırlı olanlarla beraberdir.

İslâm, İman ve Amel Dinidir

İslâm, iman ve amel dinidir. İman ise, ilim ve irfanın en üstünüdür. İslâm, biri kalbe taalluk eden (kalb ile ilgili) iman, diğeri de bu iman esasına dayanan ve insanın bedeneni işleyeceği salih (güzel) amellerdir. İman akîdesi, yani İslâm şeriatının üzerine bina edildiği esası temsil eder. Salih amel ise, bu imanın semeresi sayılan fer'î hükümleri temsil eder.

Ançak İslâm Dininde iman ve amelin durumu, güneşin ışığı ile güneş, gülün

kokusu ile gül gibidir. Güneşin olduğu yerde aydınlık; gülün olduğu yerde de güzel rayiha mevcuttur. Diğer ifade ile, iman ve amel, meyvelerin ağaçlarına ve neticelerin sebeplerine bağlı olduğundan daha güçlü bir şekilde birbirine bağlı bulunurlar.

Kur'ân-ı Kerim'de imanın buyurulduğu hemen her yerde ve akabinde salih amel de zikredilir. Yahut nerede salih amel zikredilirse ondan önce iman zikir buyurulmuş olur. Çünkü iman esastır, temeldir. Diğer bütün iyilikler, bu esastan filizlenen ve bu esas üzerine dayanan salih amellerdir. Kur'ân-ı Kerim'de pek çok yerde iman ile salih amel, birlikte, öz ve hülâsa olarak aynı zamanda herkesin çok kolay anlayabileceği şekilde beyan buyurulmuş ve beşeriyete duyurulmuştur. Örnek olarak birkaç ayet-i kerime, meal olarak buraya alınmıştır:

*“Resûlüm, iman eden ve salih amel işleyenleri müjdele ki, onlar için altlarından ırmaklar akan cennetler vardır...”*³⁹

*“Erkek yahut kadın kim, mü'min olarak salih amel işlerse elbette biz ona temiz bir hayat yaşatırız ve onlara yapageldiklerinin en güzeli ile mükâfatlarını veririz.”*⁴⁰

*“Şüphesiz ki, iman eden ve salih amelleri işleyenleri, Rahman olan Allah, sevgili kılacaktır.”*⁴¹

*“İman eden ve salih amel (güzel işler) işleyenler, işte onlar, yaratılmışların en hayırlılarıdır. Rableri katında onların mükâfatları, içlerinde ırmaklar akan Adn cennetleridir. Onlar orada ebedî olarak kalacaklardır. Allah, onlardan razı olmuştur, onlar da Allah'tan razıdırlar, işte bu (saadet) Rabbinden korkan kimseledir.”*⁴²

Güneş, ziyası ve hareketi ile arz üzerindeki bitkilerin ve diğer canlıların varlığına ve hayatına vesile olduğu gibi, iman güneşi de insanın kalbini doldurup onu aydınlatınca, insanda her çeşit iyi amellerin vücut bulmasına, gelişmesine sebep olur.

Özet olarak, kelime-i tevhid ile beyan edilen İslâm, biri kalbe taalluk eden ve onu aydınlatan iman, diğeri, bu iman esastan doğan ve insanın bedenine taalluk eden salih amellerdir. Amel de üç kısma ayrılır:

Birincisi; ibadetlerdir. Mü'min kişinin Rabbine karşı ihlâsla yerine getireceği kulluk görevleridir.

³⁹ Bakara Sûresi, âyet: 25.

⁴⁰ Nahl Sûresi, âyet: 97.

⁴¹ Meryem Sûresi, âyet: 96.

⁴² Beyyine Sûresi, âyet: 7-8.

İkincisi; insanların birbirlerine karşı ve birbirleri ile olan muameleleridir. Bunların hepsine birden muamelat veya muameleler adı verilir.

Üçüncüsü; fertlerin kendi nefislerine ve toplum adabı ile ilgili riayete mecbur oldukları rûhî, ahlâkî kaidelerdir, esaslardır. İslâm ahlâkî adı verilen salih amel de işte budur.

Kur'ân-ı Kerim'de "Amel-i salih" adı verilen amel, beyan edilen bu üç kısmı da içine alır. Salih amelin bu üç kısmının da imandan kaynaklanması ve iman esaslarına uygun olarak, inanan kişinin hayatını güzelleştirmesi, ona hâkim olması esastır. Bu ise, imanın kemal mertebesinde olduğunun şahididir.

İman ve salih amelden ibaret olan İslâm;

1- Sahih ve sağlam itikat,

2- İhlasla ve tam olarak yerine getirilen ibadetler,

3- Dürüst, güzel ve âdil muameleler,

4- Fiilen yaşanılması zarurî ahlâk-ı hamide (güzel huylar) manzumesidir. Diğer ifade ile;

İslâm Dini denildiği zaman bu ilahî kanun;

1- İtikad,

2- İbadetler,

3- Dürüst ve âdil muameleler,

4- Ahlâk-ı hamidedir.

İmanın kemali, bu dört esasın yerine getirilmesi ile olur. İslâm Dininde bunların her biri kemal derecesinde bir açıklıkla beşeriyete duyurulmuştur. Akıl sahibi her insan, İslâm'ın bu gerçeklerini iman ve amel olarak yaşamakla yükümlüdür. Çünkü Hz. Muhammed'in risaleti umumîdir, bütün beşeriyete şamildir. Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de meal olarak;

*"Resûlüm, de ki 'Ey insanlar, şüphesiz ben, göklerin ve yerin sahibi, kendisinden başka ilâh bulunmayan; diriltlen ve öldüren Allah'ın, hepinize gönderdiği peygamberiyim. O hâlde Allah'a ve O'nun okuyup yazması olmayan, haber getiren Resûlüne -ki o da Allah'a ve sözlerine iman etmiştir- iman edin. Ve ona uyun ki hidayete eresiniz."*⁴³

⁴³ A'râf Sûresi, âyet: 158.

"Bu Kur'an bana vahyedildi ki, ben onunla sizi ve her kime ulaşırsa onu uyarayım." buyurulmuştur.⁴⁴

Bilinmeli ki fertleri ve toplumları huzura erdirecek, ebedî mutlu kılacak olan, İslâm'ın iman esasları ve amel düsturlarıdır.

Cenab-ı Hakk'ın iradesi, rahmet ve inayeti ile İslâm'ın bu esasları, tebdil ve tahrifattan korunmuş, bütün sadeliği, yeniliği ve güzelliği ile mahfuz kalmıştır.

Nerede bir yanılma olsa, o yanlışlığı düzelterek hakka irca etmek için İslâm'ın esaslarına, kitap ve sünnete başvurulur, onların hükümlerine uyulur. Bunun içindir ki Resûl-i Ekrem (s.a.v) efendimiz;

"Size iki şey bırakmış bulunuyorum. Siz bunlara sımsıkı sarıldığınız müddetçe benden sonra artık sapıklığa düşmezsiniz. Birincisi Allah'ın kitabı Kur'an; ikincisi Resûlünün sünnetidir." buyurmuşlardır.⁴⁵

Rahmet ve Adaleti Cihanşümül Olan İslâm

İslâm, fitrî ve umumî bir dindir. O, bütün beşeriyeti mesut edecek, huzur ve güvene eristirecek esasları haizdir. O'nun beşeriyete telkin ettiği yüce prensipler, bütün insanlığı kucaklar, bütün zamanları ve mekânları içine alır. İslâm'ın insanlığı huzur ve saadete götüren bu ulvî prensiplerinin eskimesi, aşınması, değerini zayi etmesi, hiçbir zaman ve hiçbir devirde söz konusu değildir.

Kur'an'ın bildirdiği bu hayat verici esaslar, emirler umumî ve beşer tabiatına uygun olduğundan, huzur ve güven içinde olmak isteyen fert ve toplumlar, bu esasları benimsemek lüzumunu zarurî olarak duyarlar. Çünkü insanlığın huzur ve güvene erişmesi, gerçek manası ile medenî olması, ancak bu ulvî esaslara riayet-kâr olmakla mümkündür. Bu esasları hiçe saymak, toplumlar için de milletler için de felaket sebebi olur.

İslâm, bütün zamanları kapsadığına, bütün insanların ihtiyaçlarını karşılayıp dertlerine merhem olduğuna göre, bu dinin insanlığa getirdiği ve onlardan riayet edilmesini istediği bu içtimaî esaslar nelerdir?

İslâm'ın bütün hükümleri şu üç ana esasa dayanır:

1- Adalet,

⁴⁴ En'am Sûresi, âyet: 19.

⁴⁵ Camiu's-Sağır Şerhi Feyzul-Kadir, c. 3, s. 240, Hadis No: 3282; et-Tâcû'l-Câmi li'l-Usûl fi Ehadisi'r-Rasul, c. 1, s. 47, Kahire 1961.

2- Fazilet,

3- Maslahat (İnsanlığın hayrı ve her yönden faydası).

Hız. Peygamberin tebligatı ve İslâm şeriatının getirdiği içtimâî esaslar dikkat nazarına alındığında, bugünkü muzdarip insanlığın aradığı saadet esaslarının işte bunlar olduğu daha ilk bakışta fark edilir.

İslâm'ın insanlığa sunduğu ve beşeriyeti riayetle yükümlü kıldığı kaideler özetle bu üç ana esastır.

Bu esaslardan birincisi adalettir. İslâm'ın bütün hükümleri adalet üzerine bina edilir. Adaletin olmadığı yerde İslâm'ın varlığından söz edilemez. Nerede İslâm vardır, orada hak ve adalet hükümandır. Müslüman ferdin veya toplumun, zararına da olsa, adalet üzere olmak zorundadır. Bu insanlık ve hayat kaidesidir. İslâm'ı benimsemiş insan, özel hayatında ve insanlar ile olan muamelelerinde, resmî veya hususî bütün işlerinde adalet prensiplerine uymak, samimiyetle ona bağlı kalmak zorundadır. Müslümanın, kendisini, âilesini ve muhitini bu esasa alıştırmaması, insanî ve İslâmî bir mecburiyettir.

Kur'ân-ı Kerim, pek çok âyetlerinde bu esası insanlığa ilân etmekte, bütün beşeriyetin bu esasa riayet etmesini buyurmaktadır. Nitekim Nahl Sûresinde meal olarak şöyle buyrulur:

*"Muhakkak ki Allah, adaleti, iyilik yapmayı, yakınlarla bakmayı emreder. Hayâsızlığı, fenalığı ve haddi aşmayı da yasak eder. İyice anlayıp tutasınız diye size böyle öğüt verir."*⁴⁶

İslâm'ın hususiyetlerini en cemiyetli bir şekilde bildiren âyet-i kerimelerden birinin de, mealı verilen bu âyet olduğunu İslâm bilginleri ifade etmişlerdir. Bu düsturun her zaman ve her yerde gerçekleştirilmesinin, toplum huzuru ve insanlığın mutluluğu için de esas olduğu açıktır.

İkinci esas:

İslâm Dini, şeriatı, fazilet üzerine bina edilmiştir. Zira o, gerek insanî bütün muamelelerinde ve gerekse umumî olarak ahlâkî kaidelerinde bütün insanlara karşı ahlâkî fazilet esaslarına uyulmasını gerekli görür, bu fazilet esaslarını bütün insanlığa şamil kılar. Cins, renk, ırk, söz konusu olmadan; bir bölge veya bir kıtaya mahsus kılınmadan bütün dünyayı ahlâkî faziletler kapsamı içine alır. Akl-ı selimin zarurî olarak kabul edeceği küllî bütün fazilet prensipleri İslâm'ın benimsediği esaslardır. İnsan her yerde adalet prensibine bağlı olduğu gibi, fazilet esaslarına uymakla da yükümlüdür.

⁴⁶ Nahl Sûresi, âyet: 90.

İslâm'ın insanlara öğrettiği ikinci esas, işte budur. Gerçekte İslâm, âdil kanunlar manzumesidir. O, adaletin her zaman, her yerde ve her işte gerçekleştirilmesini esas görür. Lakin bu kanunlar, bu adalet prensipleri, fazilet esaslarına da uygundur, İslâm'ın adaletinde fazilet kaidesine zıt bir hüküm mevcut değildir. Örnek olarak söylemek gerekirse, mal, can, ırz ve namus, İslâm adaletinin teminatı altındadır. Bunlara zarar veren kimse İslâm adaletini karşısında bulur.

Bunun gibi İslâm, getirdiği fazilet prensipleri ile de insanları çekiştirmeyi, yalan söylemeyi, ikiyüzlülüğü, insanları aldatmayı ve benzeri kötü durumları da temelinden men etmiş, koyduğu fazilet esasları ile bu kötülükleri önlemiştir. Bunun için İslâm'a inanmış bir insan hem adaletli ve hem de faziletli bir insan olmak durumundadır. Zira her iki esasa uygun olarak kendisini yetiştirmek, onun için dinî, insanî bir mecburiyettir. Bütün insanların da böyle olmaları gerekmektedir.

Üçüncü esas:

İslâm'ın bildirdiği hükümlerin dayandığı ana esaslardan üçüncüsü, insanlığın hayrı ve maslahatıdır. İslâm'ın teşriî hükümlerinde insaniyetin hayrı, maslahatı (genel menfaatleri) esas olduğu görülür. Bir şey sırf hayır ve fayda ise, İslâm'da, o emredilmiştir. Bir şey sırf zarar ise o da men edilmiş, haram kılınmıştır. Hayrı çok, zararı az olan şey memurun bih; hayrı az zararı çok olan da nehyedilmiştir. Fayda ve zararı olmayan veya her ikisi eşit olan şeylerde, insan muhayyer bırakılmıştır. Kur'an ve sünnetin beyan buyurduğu, insanlara "yapın veya yapmayın" diye bildirdiği bütün hükümlerinde insanlığın hayrı, maslahatı esastır. Şu kadar ki insanların bir kısmı bu hükümlerdeki veya bunların bina edildiği esaslardaki hayrı, maslahatı (faydayı) idrak edememiş olabilirler.

Meselâ İslâm Dini "ez-Zarûrat el-Hamse" adı verilen şu beş esasın korunmasını zarurî görür, bunların korunmasını emreder. Çünkü İslâm, insanların dine ve dünyaya ait hayır ve faydalarını sağlamak ve onları korumak hikmet ve maksatlarını ihtiva eder. Bunu temin için de bu beş şeyin muhafazasını esas almıştır.

Beş Esasın Korunmasının Zaruriliği (ez-Zaruratü'l-Hamse)

İslâm Dini, insanlar için beş ana esasın muhafaza edilmesini zarurî görür. Bu esasların korunması İslâm'ın emridir. İslâm'ın hükümlerini muhtevî nasslar ve küllî kaideleri bu hakikati açık olarak gösterir. Bu esasların korunması ferdin de toplumun da, huzur ve saadetlerinin temelini teşkil eder. Bunları ihmal eden toplumların, huzurlu bir hayata erişmeleri imkânsızdır.

İslâm'ın muhafaza edilmesini zarurî gördüğü ve halktan (bütün insanlardan) korumalarını istediği beş esas: "Dini muhafaza, nefsi muhafaza, nesli muhafaza, akli muhafaza ve malî muhafaza" etmeleridir.

Herhangi bir millette, toplumda gerçek medeniyetin varlığı, fert ve toplumun refah ve huzuru bu beş esasın korunması ile olur. Bunlardan biri veya birkaçının ihmal edilmesi, toplum hayatını felce uğratar, anarşiye yol açar. Artık cemiyet, temeli sarsılmış bir bina gibi olur, muzmahil (yıkılıp yok) olmaya mahkûm bulunur.

Aslında bütün medenî toplumlar bu esasların korunmasının kendileri için zarurî olduğunu bilirler, bu konuda aralarında âdeti ittifak vardır. Medenî bütün toplumlar "Din, akıl, nefis, mal ve neslin" korunması hususunda düşünce birliği içindedirler. Toplumlar bu esasların korunmasını, kendi varlıkları, huzur ve güvenleri için de zarurî görürler.

Maddecî, inkârcî düşüncelerin özellikle son asırlarda dünyada bazı çevrelerce benimsenmesi, bu beş esasın değerini gölgeleyemez. Bu çevrelerin insana ve hayata bakışları; sonuç olarak da toplum hayatındaki tatbikattan, bu beş esasın korunması hususundaki zarureti bütün açıklığı ile ve daha keskin bir biçimde insanlığa hissettirmiştir. Zira inkâr ile her şeyi halledeceğini iddia eden bu çevrelerin, kendi vatandaşlarına reva gördükleri mezalimi, din hakikatine karşı olan toplumların, insanlığı ne korkunç hüsrana düşürmek istediğini gösteren en açık belgelerdendir.

Bu gibi çevrelerde yaşayan insanlardan, gerçekte mesut, dünyevî korkulardan emin, huzurlu bir insan görmek, bulmak mümkün değildir.

Bu muhitlerde herkes endişeli, korku içinde, olduğu gibi görünmek mutluğundan yoksun, yaşamak için sakîm bir düşüncenin zoraki bendesi olmak durumundadır. Çünkü maddecî, inkârcî düşüncede akl-ı selimin ve insan hukukunun temeli, dayanağı, yok sayılmış, yıkılmıştır.

İslâm Dininde muhafazası emredilen bu beş esas, apaçık ve zarurî olarak bilinir. Bunların korunması gerektiğinde, selim düşünceler müttefiktir. Bu hususta selim fikirlerde ihtilaf yoktur.

Beşerî de olsa, insan hukukuna saygılı olan herhangi bir nizam bu beş esasın korunmasını -kendi kabullerine göre yine de- zarurî görür. Akl-ı selim sahibi her toplum, ahlâk esaslarını bedihî (apaçık) olarak bilip kabul ettiği gibi, bu beş esasın muhafazasını da zarurî görür. Toplumlarda insan akl-ı selimi itibar gördüğü, yüksek mevkiini koruduğu sürece bu böyledir.

Hâlbuki bunların muhafazası İslâm Dini'nin emridir. İslâm'ı bilen ve ona

iman etmiş olan herkes, bu beş esasın muhafaza edilmesinin lüzum ve zarureti idrak eder ve korur, bunların zıddına hareket etmenin, insan ve toplum için hüsran sebebi olacağının şuuruna varmıştır.

Allâme Ebu İshak eş-Şatibî'nin de ifade ettiği gibi, bu beş esas İslâm'da, manevî tevatüre benzer bir katiyetle sabit olmuştur ve bilinmektedir.⁴⁷

İslâm Dini, insanların hayrını, iyiliğini sağlayıp zararlarına olanı defetmeyi esas almıştır. Bu husus, şer'î bütün hükümlerde gayedir. "Celb-i menfaat ve def-i zarar, dinin, şer'in maksududur."

Bu sebepledir ki İslâmiyet, "Dinin, aklın, neslin, nefsin ve malın" korunmalarını halktan istemiştir. Bunların muhafazasını sağlayan sebep ve vesilelerin korunmasını da buyurmuştur. Çünkü bunların korunmaları aynı zamanda insanların maslahatı ve hayrıdır. Bunların ihmalı veya yok olmalarına sebep olacak durumlar ise mefsedet, zarar (halkın fesada uğraması, zarara maruz kalması)dır.

Bunun için bu esasların korunmaları zaruret derecesindedir.⁴⁸ Fert ve toplumun huzur ve saadeti için bu esaslar, en büyük ehemmiyeti haizdir. Bu beş asla "ez-Zarûrat el-Hamse" (Korunması zarurî olan beş ana esas) denilmektedir.

İnsan toplumlarının, halkın iyiliğini bilen ve bunu sağlamayı hedef alan her cemiyet "inkârcılığın, cana kıymanın, zinanın, gasb ve hırsızlığın, gayr-i meşru yoldan mal elde etmenin, müskirat ve diğer uyuşturucu maddeleri kullanmanın (Diğer ifade ile, akli izale etmenin)" çirkinliğini, insanlık için felaket olduğunu bilir. Bu vasıftaki toplumların, işaret edilen kötülüklerin insanlık için korkunç âfetler olduğu hususunda aynı görüş ve düşüncede oldukları şüphesizdir.

Dinin muhafaza edilmesi demek onun, aslı, hakikati, akıllara ve gönüllere ışık tutan sadeliği ve güzelliği ile öğrenilmesi, bilinmesi, ona iman edilmesi ve amelî olarak hükümlerinin yaşanması ve insanlara tebliği demektir.

İslâm Dini, özet olarak "Allah'ın buyruklarına tazim etmek, Allah'ın yaratıklarına (mahlûkatına) şefkat ve merhamet etmektir." Diğer ifade ile; "İslâm, Hakkı bilip, ona itikat etmek, iyiliği bilip, onu yaşamak ve hâkim kılmağa çalışmaktır."

İslâm'ın hakikati Kur'ân-ı Kerim'de bazen bir âyette, bazen kısa bir sûrede insanlığa telkin buyrulur. Örnek olarak Asr Sûresi'nin mealini buraya almış bulunuyoruz:

⁴⁷ Ebû İshak eş-Şâtibî (öl. 790) Muvafekat fî Usûlî's-Şeria, c. 1, s. 38, Mısır, ts.

⁴⁸ M. Ebu Zehra, Müctemeu'l-İnsânî, s. 43; Ebû Hamîd Gazzalî (öl. 505 h.), Mustasfa, c. 1, s. 287, Bulak, 1322.

“And olsun asra ki, muhakkak insan kâfi bir ziyandadır. Ancak, iman edip güzel amellerde bulunanlar ve birbirlerine hakkı tavsiye edenler ve sabırlı olmayı tavsiye edenler, bunun dışındadır. (Onlar ziyandan kurtulmuşlardır.)”

Diğer taraftan onun hakikatini gölgelemek, insanları dinin bildirdiği sırat-ı müstakim (doğru yol)dan saptırmak isteyenlerin sapıklıklarına imkân vermemek, din hakikatinin en güzel ve ilmi bir şekilde öğretilmesi, anlatılması ile korunmuş olur. Zira fesat ehlinin bozgunculuğuna ve insanları yanıltmalarına fırsat verilmemesi ile, din muhafaza edilmiş olur.

Bâtılın revaç bulması, hak ehlinin gafleti süresince. Hak ehli uyanık olunca, bâtıl revaç bulamaz. Dinin zıddı inkârdır, inkâr ise insanlık için meş’ûm bir felâkettir, zulmün, nankörlüğün en büyüğü ve en korkuncudur.

Aklın korunması demek, ona zıt olan ve zarar verecek şeylerden insanın sakınmasıdır. İnsanın insanlığı, şahsiyeti, sorumluluğu, akl-ı selimi iledir. Bunun için İslâmiyet’te, akla zarar veren şeylerin yenilmesi, içilmesi haram kılınmıştır.

İnsandan akıl kaldırıldığı takdirde o, yeryüzündeki canlıların bulunduğu seviyeden daha aşağı bir derekeye indirilmiş olur. Bunun için aklın muhafaza edilmesi, gerçek bilgi, isabetli bir eğitim iledir. Ayrıca aklın, vahyin ışığı ile inkişaf ettirilip yükseltilmesi, asıldır, zarurettir.

Nesli muhafaza etmek için, âile esastır. Âile hayatına zıt olan her şey İslâm’da haramdır. Nikâh en güzel ve insan neslinin bekasına, muhafazasına imkân veren en temiz yol, en doğru ve âdil esastır. Nikâh dışı her çeşit ilişkinin, zinanın haram kılınmasının başta gelen hikmetlerinden biri de, insan neslinin muhafaza edilmiş olmasıdır. Zira, ancak meşru âile binasının kurulması, zina ve zinaya sebep olacak şeylerden uzak kalınması ile, nesil muhafaza edilmiş olur.

Nefsin muhafazası ise, insanın muhteremliğinin bilinmesi, hayatının korunması iledir. İslâmiyet, insan canına kıymayı, onun hayatını söndürmeyi, şirk ve inkâr gibi ağır bir cürüm saymıştır. İslâm, insanın muhteremliğini korumuş, insan hayatının mahvına sebep olacak İslâm’da fiil ve davranışlardan insanlığı men etmiştir. Nefsin korunması, insana, onun hayatına, şahsiyet ve hukukuna, azamî saygıyı (Allah buyruğuna uyarak) göstermekle olur.

Malı muhafaza etmek, onun meşru yollardan kazanılması ve yine meşru yerlere harcanması iledir. Cimrilik ve israftan uzak kalmak suretiyle ve malı, insan ihtiyacına yerinde ve usulüne uygun olarak sarf etmek iledir. Cimrilik yapıp elde olanı tutmak veya helâl-haram diye düşünmeden mal derlemek, onu korumak demek değildir. Ancak hepsine ışık tutan ve bu esasların aslını, temelini teşkil eden Kur’ân-ı Kerim âyetlerinden bir kısmının mealleri buraya alınmıştır:

"Resûlüm, de ki: Gelin, size Rabbinizin neleri haram kıldığını ben okuyayım:

- *O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın.*
- *Ana babaya iyilik edin.*
- *Fakirlik korkusu ile çocuklarınızı öldürmeyin. Sizin de, onların da rızkı-
nı veren biziz.*
- *Kötülüklerin açığına da gizlisine de yaklaşmayın.*
- *Allah'ın haram kıldığı cana haksız yere kıymayın. Düşünüp akıl erdire-
siniz diye Allah bunları size buyurmaktadır.*
- *Yetimin malına, erginlik çağına erişinceye kadar o(nun için) en güzel
olanından başka bir biçimde yaklaşmayın.*
- *Ölçüyü ve tartıyı doğru ve tam olarak yapın.*
- *Biz kişiye ancak gücünün yeteceğini teklif ederiz.*
- *Konuştüğunuzda-akraba hakkında bile olsa-âdil olun.*
- *Allah'ın ahdini (verdiğiniz sözü) yerine getirin. Allah, size bunları (dü-
şünüp) öğüt alarsınız diye buyurmaktadır.*

*Şüphesiz ki işte bu benim dosdoğru yolumdur. O hâlde hep ona uyun. Sizi Al-
lah'ın yolundan ayrı düşürecek yollara uymayın.*

Allah, sakınırsınız diye bunları size buyurmaktadır."⁴⁹

Burada mealleri verilen âyetlerden ilk ikisinde emir ve nehiy sığası (kipi) ile on şey zikredilmiştir. Bunlardan ilki, nehiy sığası ile beyan edilen bir husustur. İlk olarak nehy (= men etme) sığası ile beyan buyurulmasının hikmeti şudur:

- Zararı def etmek (önlemek) maslahatı (yararı) celbetmekten önce gelir.

Bir de nehy edilen hususlar, kendilerinden mutlak olarak sakınılması emrolunmuştur. (İnsan ondan uzak kalınca görev yapılmıştır.)

Hâlbuki emredilen hususların, takat yettiği ölçüde yerine getirilmesi gerekir. Nitekim hadis-i şerifte;

*"Sizi bir şeyden men ettiğimde onu derhal terk ediniz. Size bir şeyi emretti-
ğimde takatiniz ölçüsünde onu yerine getiriniz."*⁵⁰ buyurulmuştur.

Bir de, birinci âyette nehyolunanlar arasında anaya babaya iyilik emri yer almıştır. Bunun hikmeti;

Bu, emrin öneminin pek büyük olduğunu vurgulamaktır. Bir de, anaya baba-
ya iyilik, tevhidden (yani Allah Teâlâ'nın bir olduğuna iman ettikten) sonra en
büyük fariza olduğunu bildirmektir.

⁴⁹ En'am Sûresi, âyet: 151-153.

⁵⁰ Riyazü's-Salihîn Tercemesi, c. 1, s. 1, Hadis No: 156.

Bu iki âyetle bildirilen on husus, semavî bütün dinlerde aynıdır. Asırların değişmesi ile bu hükümlerde değişme olmamıştır. Bütün peygamberlerin şariatları bu hususlarda birdir.

Abdullah b. Abbas (r.a.) şöyle demiştir:

*"Bu âyetler, Kur'ân-ı Kerim'in muhkem âyetlerindendir. Bunlarda bildirilen hükümler, semavî kitapların hiçbirinde neshedilmedi. Bunlara bağlı kalmak, onlar ile amel etmek, Âdem evlâdının hepsine farz kılındı. Bu hükümler kitabın aslıdır. Bu âyetler uyarınca amel eden kimse Cennet'e girer. Kim bunlar ile amel etmeyi terk ederse o kimse de ateşe (Cehennem'e) girer."*⁵¹

Gerçekten kitabın aslı olan ve iki âyetle hülâsa edilen bu on hüküm, (emirleri ve nehiyleri ile) fertleri ve milletleri felâketten koruyan, kurtaran ana esaslardır. Bunların ihmal edilmesi ise, fertlerin de, toplumların da helâkine, hüsrânına sebep olur.

"el-Müfredat fi Garibi'l-Kur'an" müellifi, söz konusu eserinin mukaddimesinde bir gerçeği özetle şöyle ifade ediyor:

"Allah Teâlâ, nübüvveti (peygamberlik müessesesini) bizim peygamberimizle mühürlemiştir. (Resûl-i Ekrem (s.a.s.) Hâtemü'l-Enbiya olmuştur.)

Bunun gibi, peygamberlerin şariatlarının hükümlerini de Hz. Muhammed (s.a.s.)'in şeriati ile bir cihetten sona erdirmiş, (hükümlerini kaldırmıştır.) Diğer bir cihetten de onları tamamlayıp, kemale erdirmiştir.

O, ilâhî kitapların sonuncusu olan Kur'ân-ı Kerim'i de, evvel gelen peygamberlere indirdiği kitapların, özünü, semerelerini, içine alan bir kitap kılmıştır. Kur'ân-ı Kerim'in mucize oluş sebeplerinden biri de şudur:

Bu kitab-ı kerimin hacmi azdır. Lakin ihtiva buyurduğu manalar çok fazladır, çok engindir.

Güneşin ışığı kâinatı aydınlatmakla tükenmediği gibi, akıl sahipleri de Kur'an'ın nurundan daima yararlanıyorlar (ve onda bir eksilme olmuyor.) Lâkin Kur'an'ın güzelliklerini daha ziyade basiret sahibi olanlar, daha iyi görüyorlar. O'nun meyvelerinin en güzel olanlarını günahlardan temizlenmiş eller derleyebiliyor. O'nun şifa veren sınırsız faydalarına, temiz, arınmış ruha sahip insanlar gereği gibi erişebiliyorlar."⁵²

İnsanlığı O'nun nuru ile aydınlatmasını Rabbimizden dileriz.

⁵¹ Haşiyetü's-Sâvi Ale'l-Celâleyn, c.2, s. 49.

⁵² Ragıp İsfahanî, el-Müfredat fi Garibi'l-Kur'an Mukaddimesi, s. 5, Tahrân. ts.

Kur'an, İlim ve Hikmet Hazinesidir

Kur'ân-ı Kerim, ilim ve hikmet dolu bir kitaptır. O, Allah Teâlâ'nın insanlığa en büyük ikramıdır.

O'nun ne önünden ne de peşinden batıl, Ona yaklaşamaz.

İnsanlar için sırat-ı müstakim, O'nunla apaçık belli olmuştur. Her iyilik O'nunla apaçık olarak anlaşılmıştır. Akıllar, geçmişteki hâdiselerden en güzel ders alma yol ve usulünü O'nda bulmuşlardır.

Kur'an, bir nur, bir ziyadır. Sinelerde olana şifadır. O'ndan yüz çeviren mahvolur. Gerçeğin ilmini O'nun gayrısında arayan, yolunu şaşırır. O, Allah'ın kullarına, habl-i metini (kopmayan ipi) ve apaçık nurudur.

O'nun hayret veren güzellikleri, tükenmez, benzeri bulunmayan incelikleri de son bulmaz.

O'na iman eden öndedir. O'na dayanarak söyleyen doğruyu söyler. O'nunla amel eden kurtuluşa erer. O'na sıkı sarılan, sırat-ı müstakimi bulmuştur. O, kendisinde şüphe olmayan bir kitaptır. O, dinin kaynağı, İslâm'ın temelidir. İslâm ki, Allah onu kulları için din olarak beğenmiş ve seçmiştir.

Kur'an, hikmetli bir kanundur. İnsanları dünya ve ahiret hayatında saadete eriştirir. Kur'an'ın yüce maksadı insanların bu iki cihan saadetine erişmeleridir.

Bunun ötesinde, O'nda mevcut olan hükümler ve ahlâk prensipleri, bu saadete ulaşmaya sebep olan vesilelerdir.

Kur'an, ruhları arıtır, insanları saadete çağırır ve onları cehaletin zulmetlerinden çıkarıp, ilmin nuruna kavuşturur. O, insanları en üstün toplum hayatına yükseltir. O'nun öngördüğü temiz hayal nizamından hiçbir insan, müstağni kalmaz.

O'nun ruhlar üzerindeki yapıcı tesiri o kadar güzel ve üstündür ki, âyetleri üzerinde düşünenlerin, Onda duydukları haz, başka hiçbir şeyde mevcut değildir.

Her mü'min, ilmi takatine göre O'ndan nasibini alır. O, insanları iyiliğe yöneltir, şerden alıkoyar.

Allah O'nu, insanların hidâyete ermeleri için indirmiştir. Nitekim Yüce Rab-bimiz;

*"Resûlüm, (bu Kur'an) mübarek bir kitaptır. O'nu sana indirdik ki, âyetlerini düşünsünler ve akl-ı selim sahipleri öğüt alsınlar."*⁵³

"And olsun ki, biz, Kur'an'ı öğüt almak için kolaylaştırdık, öğüt alan yok mudur?" buyurmuştur.⁵⁴

İsra Sûresi'nin 23-39. âyetlerinin meallerini, bir hikmet örneği olarak ve te-berrüken buraya alıyoruz:

"Rabbim, kendisinden başkasına ibadet etmemenizi, anaya ve babaya iyilik etmenizi emir buyurdu. Eğer onlardan birisi yahut ikisi, yanında ihtiyarlarsa, sakın onlara "öf" bile deme, onları azarlama. İkisine de iyi ve yumuşak söz söyle.

İkisine de acıyarak tevazu kanadını indir ve de ki: "Rabbim, onların beni küçük iken terbiye edip yetiştirdikleri gibi, ikisine de merhamet et."

Eğer siz, salih kimselerden iseniz, Rabbiniz, nefislerinizdekini daha iyi bilir. Tövbekâr olanlar için O, şüphesiz gafurdur.

Akrabaya, yoksula ve yolda kalmışa hakkını ver. Bununla beraber, büsbütün de saçıp savurma.

Çünkü saçıp savuranlar, şeytanların kardeşleridir. Şeytan ise Rabbine karşı çok nankör olmuştur.

Eğer Rabbinden ümit ettiğin bir rahmeti aramak için o hak sahiplerinden yüz çevirmek mecburiyetinde kalırsan, o vakit de onlara yumuşak bir söz söyle.

Elini boynuna bağlayıp cimri kesilme. Hem de onu büsbütün açıp israf etme. Sonra kınanmış, pişman bir hâlde oturup kalırsın.

Çünkü Rabbim, dilediğine rızkı hem genişletir, hem de daraltır. Şüphe yok ki o, kullarının hâllerinden haberdardır, her şeyi görendir.

Bir de fakirlik korkusu ile çocuklarınızı öldürmeyin. Onlara da, size de rızkı biz veririz. Onları öldürmek, şüphesiz büyük bir günahdır.

Zinaya da yaklaşmayın. Çünkü o, hayâsızlıktır ve çirkin bir yoldur.

Allah'ın haram kıldığı cana haksız yere kıymayın. Her kim de haksız yere öldürülürse, biz onun velisine (mirasçısına) bir yetki vermişizdir. Bununla beraber o da, cana kıyma işinde ileri gitmesin. Çünkü o, bu durumda yardım görmüş oluyor.

⁵³ Sad Sûresi, âyet: 29.

⁵⁴ Kamer Sûresi, âyet: 22.

Rüştüne erinceye kadar yetimin malına da ancak güzel bir şekilde yaklaşın. Bir de ahdi yerine getirin. Doğrusu verilen ahidde sorumluluk vardır.

Ölçtüğünüz vakitte tam ölçün ve doğru terazi ile tartın. Bu, hem daha hayırlıdır, hem de sonuç bakımından daha güzeldir.

Bir de hiç bilmediğin bir şeyin ardına düşme. Çünkü kulak, göz ve gönül bunların her biri o şeyden sorumlu olur.

Yeryüzünde büyüklük taslayarak yürüme, çünkü sen, ne yeri yarabilirsin, ne de boyca, dağlara yetişebilirsin.

Kötü olan bütün bunlar, Rabbinin katında sevilmeyen şeylerdir.

İşte bunlar, Rabbinin sana vahyettiği hikmetlerdendir. Sakın, Allah ile beraber, başka ilâh edinme. Sonra, yerilerek ve Allah'ın rahmetinden kovularak Cehennem'e atılırsın.⁵⁵

"İyi iş, güzel amel yapanlara, daha güzeli ve bir de daha fazlası vardır. Yüzlerine ne bir leke bulaşır, ne de bir zillet. Cennet ehli işte bunlardır. Onlar orada ebedî olarak kalacaklardır."⁵⁶

"Onlar ki, sözü dinlerler, sonra da en güzeline uyarlar. İşte onlar, Allah'ın kendilerine hidayet verdiği kimselerdir. Akıl sahibi olanlar da işte onlardır."⁵⁷

"Andolsun ki sizi yeryüzüne yerleştirdik ve sizin için orada geçimlikler yarat-tık. Öyle iken pek az şükrediyorsunuz."⁵⁸

"Kim Allah'a ve peygamberine itaat ederse işte onlar, Allah'ın kendilerine nimet verdiği peygamberlerle, siddiklarla, şehidlerle ve iyilerle beraberdirler. Bunlar ise ne güzel arkadaşlardır. Bu, Allah'ın lütfudur. Hakkıyla bilen olarak Allah yeter."⁵⁹

"Göklerin, yerin ve onlarda olanların hükümrânlığı Allah'ındır. Allah, her şeye kadirdir."⁶⁰

⁵⁵ İsrâ Sûresi, âyet: 23-39.

⁵⁶ Yûnus Sûresi, âyet: 26.

⁵⁷ Zümer Sûresi, âyet: 18.

⁵⁸ A'râf Sûresi, âyet: 10.

⁵⁹ Nisâ Sûresi, âyet: 69-70.

⁶⁰ Âl-i İmran Sûresi, âyet: 189.

the first of these is the fact that the first of the three is the most important, and the second and third are of less importance.

The second of these is the fact that the second of the three is the most important, and the first and third are of less importance.

The third of these is the fact that the third of the three is the most important, and the first and second are of less importance.

The fourth of these is the fact that the fourth of the three is the most important, and the first and second are of less importance.

The fifth of these is the fact that the fifth of the three is the most important, and the first and second are of less importance.

The sixth of these is the fact that the sixth of the three is the most important, and the first and second are of less importance.

The seventh of these is the fact that the seventh of the three is the most important, and the first and second are of less importance.

The eighth of these is the fact that the eighth of the three is the most important, and the first and second are of less importance.

The ninth of these is the fact that the ninth of the three is the most important, and the first and second are of less importance.

The tenth of these is the fact that the tenth of the three is the most important, and the first and second are of less importance.

The eleventh of these is the fact that the eleventh of the three is the most important, and the first and second are of less importance.

The twelfth of these is the fact that the twelfth of the three is the most important, and the first and second are of less importance.

The thirteenth of these is the fact that the thirteenth of the three is the most important, and the first and second are of less importance.

The fourteenth of these is the fact that the fourteenth of the three is the most important, and the first and second are of less importance.

The fifteenth of these is the fact that the fifteenth of the three is the most important, and the first and second are of less importance.

The sixteenth of these is the fact that the sixteenth of the three is the most important, and the first and second are of less importance.

The seventeenth of these is the fact that the seventeenth of the three is the most important, and the first and second are of less importance.

II Âile ve Önemi

“... Rabbimiz, bizlere eşlerimizden ve neslimizden gözlerimizin nuru olacak iyi insanlar ihsan et. Bizi muttakilere önder kıl.”

(Furkan Süresi, âyet: 74)

Âile, nesep ve evlilik bağı ile bir araya gelmiş ve bir çatı altında bulunan insanlar topluluğudur. Toplumun temeli olan âile, mukaddes bir müessesedir.

Bir milletin varlığı, huzuru, güven ve bekası, onun temeli olan âilenin varlığı, sağlamlığı, huzur ve güveni iledir. Bir toplumun iç ve dış tehlikelerden korunması, huzur ve güven içinde yükselmesinin sağlanması, onu teşkil eden âilenin huzur, güven ve metanetinin teminat altına alınması iledir.

Âilenin kudsî değeri, imanın sağladığı bir şuurla gereği gibi gönüllerde yer almışsa, böyle âilelerin teşkil ettiği toplumlar, gayeleri olan her iyiliğe erişebilirler ve dış tehlikeler de, böylesine sağlam bir toplumun binasını sarsamaz.

İslâm Dini, âileye layık olduğu önemi vermiş ve bu kudsî müesseseyi her çeşit zararlardan korumuştur. Çünkü âile, toplum binasının temelidir. İslâm'ın âileye verdiği yüksek değer en açık delillerinden biri de, Kur'ân-ı Kerim'in âile ile ilgili beyan ve hükümlerinin toplum hayatının herhangi bir kesimi ile ilgili beyanlarından çok daha fazla olmasıdır.

Kur'ân-ı Kerim'de âile ile ilgili bütün hükümler, bütün incelikleri ve ayrıntılarıyla bildirilmiştir. Evlenmeye ait ahkâm, evlenme akdi üzerine terettüp eden hak ve vecibeler, zevc ve zevcenin (karı ve kocanın) karşılıklı sorumlulukları, nesep, miras, nikâh akdi ile hâsıl olan sıhrî akrabalıklar ve diğer hükümler, insan aklının hayran kalacağı güzellik ve inceliklerle Kur'ân-ı Kerim'de beyan buyurulmuştur. Böylece âilenin huzur ve güveni, devamlılığı ve metaneti, en güzel ve âdil esaslarla sağlanmıştır. İslâm'da âilenin varlığı, huzuru, güven içinde olması ve istikrarının sağlanması ile, insanlar hiçbir şeye muhtaç bırakılmamışlardır. Hz. Peygamberin sünneti ise bu esasları daha da açık bir durumda izah eden, uygulanmasını gösteren hakikat incileridir.

Bunun hikmeti şudur:

- İnsanlar İslâm'ın emir ve tavsiyelerine uyarak, güven içinde varlıklarını ve âile hayatını devam ettirsinler.

- Yeryüzünü mamur kılıp, gereği gibi ve meşru olarak, ondaki sonsuz nimetlerden yararlansınlar.

- Kendilerinden sonra zürriyetleri vasıtasıyla kendi manevî varlıklarını, insanlığın devamını ve arzın imarını sağlamaya vesile olmakla ebedî saadete ersinler.

- İnsanlar, kudsî âile müessesesinin korunması ve haklarının yerine getirilmesinde en küçük bir tereddüde düşmesinler, başkalarına muhtaç olmasınlar.

- Hiçbir kimse, kendi heveslerine uyarak, Cenab-ı Hakk'ın buyruklarına karşı gelmesin, âilesini zarara ve kendisini azaba düşürmesin.

- Her fert, bu âile haklarını korumanın, Kur'an'ın apaçık hükmü olduğunu bilsin, âilesinin varlığına ve haklarına azami itina göstererek, huzurlu ve nezih bir hayat yaşamış olsun.

Evlenme ve âile ile erişilmek istenen ana gaye, gözlere nur, gönüllere sürûr sebebi olacak eş ve iyi evlada sahip olmaktır. Bir de Allah nezdinde sevgili ve mümtaz kişiler olan takva sahibi insanlara bile önder olunabilecek manevî üstünlüklere erişmektir. İnsanlık için asıl ilerleme ve yükselme de budur.

İslâm, beşeriyete, özellikle mü'minlere bu gayeyi belirlemiştir. O, bu hedefe erişmenin esaslarını koymuş ve yolunu göstermiştir. İnsanlar için huzur, güven ve gerçek mutluluğa giden yolun da, bu olduğunu bildirmiştir.

Bu gayeye erişenlerin tutumları, nasıl bir lisan ile bu hedefe ulaşmayı Cenab-ı Hakk'tan taleb ettikleri -beşeriyete örnek olmaları için- Kur'ân-ı Kerim'de beyan edilmiştir.

Evlenme ve âileden ana gayenin ne olduğu, mü'minlerin dili ile anlatılmış ve Kur'ân-ı Kerim'de meal olarak şöyle buyurulmuştur:

*"... Rabbimiz, bizlere eşlerimiz ve evlatlarımızdan gözler nuru ve gönüller sürûru kimseler ihsan et, bizi muttakilere önder kıl..."*⁶¹

Âilenin mukaddes değerini bilen, Kur'ân-ı Kerim'de beyan buyurulduğu üzere âilenin hukukuna azamî saygıyı gösteren âileler, toplumlar, dünyada temiz, pek nezih bir hayat yaşarlar. Bu uygulama ve çalışmalarının karşılığı olarak da, ebedî mutlu olurlar.

⁶¹ Furkan Sûresi, âyet: 74.

“İşte onlar, sabrettiklerinden dolayı cennetin en yüksek dereceleri ile mükâfatlandırılırlar ve orada esenlik ve selam ile karşılanırlar. Orada, ebedî olarak kalacaklardır. O, ne güzel bir karargâh ne güzel bir makamdır.”⁶²

Âile Toplumun Temelidir

Huzur ve güven içinde bir toplum hayatının varlığı için, toplum binasının sağlam ve sarsılmaz âilelerden tekevvün etmesi zarurîdir. Çünkü âile, toplumu meydana getiren asıldır. Bu temel unsur, ne kadar sağlam ve güven içinde olursa, böyle âilelerden meydana gelen toplum da o kadar sağlam ve huzurlu olur.

Huzurlu bir toplumun temelini teşkil edecek âilenin de, şahsiyetli fertlerden meydana geleceği açık olarak bilinir. Zira cemiyet, iç içe üç halkadan meydana gelir ki, bunlar da; fert, âile ve toplumdur.

Âileyi teşkil eden fertler, şahsiyetli, sorumluluğunu müdrik, iyi insanlar olduğu takdirde bunların meydana getirdiği âile ve toplum da, üstün meziyetleri olan bir cemiyet olarak dünyada yerini alır. Fertlerine fesad arız olmuş, âile düzeni bozulmuş, ahlâkî çöküntüye uğramış insan kümelerinin teşkil edeceği bir toplumun huzur bulması da, varlığını devam ettirmesi de mümkün değildir. Dayanaksız ve birbirine bağlanmamış tuğlalardan, sağlam bir bina meydana getirilemez. Bir binanın sağlam olması, onu vücuda getiren malzemenin sağlam ve birbirine kenetlenmiş olması ileldir. Cemiyet de böyle değil midir?

Huzur ve güven içinde bir toplum hayatına erişmek isteyen sorumluların ve bütün aklı erenlerin bu ciheti daima göz önünde bulundurmaları zarurîdir, cemiyet hayatının huzur ve güven içinde olmasını temin için, toplumu teşkil eden âilelerin her çeşit tehlikelerden korunmaları gerekir. Bu da ancak, âile müessesesinin bekasını ve huzurunu temin eden, tehlikelere karşı mukavemet etmesini sağlayan esasların, güçlü olması ile mümkündür.

Bu bakımdan âilenin dayandığı temel esasların iyi bilinmesi ve bunların varlığının korunması da bir zarurettir.

Hayatın kadrini bilen her insan, âile yuvasının, âile fertleri için, huzur, güven, yardımlaşma, sevgi, şefkat ve merhamet dolu mukaddes bir müessese, insanı saadete ulaştıran bir hayat mektebi olduğunu (olması gerektiğini) de bilir.

Bununla birlikte toplum hayatında, özellikle asrımızda çeşitli sebeplerle en

⁶² Furkan Sûresi, âyet: 73-76.

şiddetli sarsıntılara, tehlikelere maruz kalan müesseselerden biri de ev ve âiledir. Ev ve âileye yönelmiş tehlikeler, gerçekten çok müthiştir. Ev ve âileyi tehdid eden tehlikeler önlenmediği takdirde küçük bir toplum olan âilenin fertleri fesada uğrar. Bu ise, âilenin ve toplumun mahvolması demektir. Zira fertlerdeki bozulma, âileye sirayet eder. Âilenin çökmesi ile toplum da yıkılır. Bütün bunların neticesi de, milletin mahvı olur. Çünkü millet hayatında âile, cemiyetin temelidir. Temel sarsılınca, onun üzerinde kurulmuş yapının ayakta durması mümkün olmaz.

Bu bakımdan âilenin huzur, güven, yardımlaşma, sevgi, şefkat ve merhamet, fertleri arasında dayanışma ve benzeri mukaddes duygu ve düşüncelerin, âileyi teşkil eden bütün fertlerce korunması bir zarurettir.

Keza, bunlara gelebilecek her tehlikenin bertaraf edilmesi, toplumun ve bütün sorumluların mukaddes görevleridir. Zira âile hayatında bu umdelerin varlığı esastır. Âilenin saadeti, bunların varlığı ve korunması iledir. Toplumun da huzur ve güven içinde varlığını devam ettirmesi, özlediği mutluluğa erişmesi, âile huzurunun varlığı ve korunması ile mümkün olur.

İnsanların Bir Asıldan Olduğu ve İlk Âile

İnsan hayatında ilk ve en önemli toplum, ev ve âiledir. Ev ve âile, zevc ve zevcenin (karı kocanın) sahih bir akitle (nikâhla) birleşmeleri, bir araya gelmeleri ile kurulur.

Allah Teâlâ, ilk insan olarak, Ebu'l-Beşer (insanlığın babası) olan Âdem (A.S.) ı yaratmış ve O'ndan da zevcesi (insanlığın anası) Havva'yı halk buyurmuştur. Bu ilk âile ve meşru izdivaç, insan nevinin bekası ve yeryüzünün imar edilmesi sonucunu vermiştir.

Allah Teâlâ Kur'an-ı Kerim'de meal olarak şöyle buyurmaktadır:

*"Ey insanlar, sizi bir tek nefisten yaratan, ondan da eşini var eden ve ikisinden pek çok erkek ve kadın meydana getiren Rabbinize karşı gelmekten sakının. Kendisi adına birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah'tan ve akrabalık bağlarını kırmaktan sakının. Allah, muhakkak ki, sizin üzerinize tam bir gözeticidir."*⁶³

"Ey insanlar, biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık. Birbirinizle tanışıp bilirsiniz diye, sizi kabileler, milletler yaptık. Allah katında en değerliniz, en ziyade

⁶³ Nisâ Sûresi, âyet: 1.

takva sahibi (Allah'a saygılı) olanınızdır. Allah, her şeyi bilendir, her şeyden haberdar olandır."⁶⁴

İnsanların hepsi aslî cevheri itibariyle bir asıldan, bir baba ile bir anadandır. Bu sebeple bütün insanlar, nesepte ve insaniyette kardeşirler.

İslâmiyet, meali verilen âyetler ile bu gerçeği bütün insanlığa duyurmuştur.

Bütün beşeriyet, menşe itibariyle bir ana ile bir babadan (Âdem ile Havva a.s.)'dan yaratılmıştır. İnsan olarak beşerî haklarda hepsi eşittir. Hiçbir insanın diğerleri üzerinde üstünlüğü yoktur. Üstünlük ancak takvada (Allah'a saygılı bulunmada ve faziletli olmada)dır. Dil, renk, soy, vatan ve benzeri farklar, üstünlük sebebi değildir. Bunları üstünlük sebebi saymak hükümsüzdür, batıldır.

İnsanlar ancak düşünceleri, üstün ahlâk ve gayeleri, diğer ifade ile, iman ve takva sebebiyle üstün olabilirler. Allah'a iman etmiş, O'nu Rab ve Mabud olarak bilmiş, peygamberlerinin getirdiği Hak dini, hidayet yolunu kabul etmiş kimse, bu inançtaki bütün insan toplumlarının bir üyesidir, ferdidir. Kişi, takvada, üstün ahlâk ve iyilikte ne kadar ileri olursa, şeref ve değeri de o kadar yüksek olur.

Bütün insanlığın bu saadetten nasiplerini almaları bir hak ve bir sorumluluktur. Bütün beşerin, bu inanç, düşünce ve amel olarak üstün ahlâka erişme imkânı vardır. Bütün insanlar bu hakta eşittir. Bu manevî nimetten istifade edebilirler. Aynı zamanda bu, bütün beşeriyet için bir mükellefiyettir.

Toplum hayatında İslâm Dininin, ilk ve en çok önem verdiği müessesese, âile müessesesidir. İslâm, âile binasını en emin, en doğru ve âdil esaslar üzerinde bina etmiştir. O, bu kudsî müesseseyi bütün zararlara karşı korumuştur.

Erkekle kadının bir araya gelmeleri için en meşru ve doğru esas, nikâh bağı ile birleşip, bir bütün teşkil etmeleridir. İşte bu bütün, âiledir. Erkek ve kadın, kendi iradeleri, rızaları ile ve meşru izdivaç akdi ile bir araya gelmiş, âile sorumluluğunu üzerlerine rıza ile almışlardır.

Beşer nesli ve medeniyetinin aslı olan âile, yeryüzünde ilk insan varlığı ile kurulmuştur. İnsan varlığının iyiliği ve (gerçek) medeniyetin inkişafı, âile binasının sağlamlığı ve güçlü olması iledir. İslâmiyet, meşru evlenmeyi emretmiş ve âileyi her çeşit zararlara karşı korumuştur. Bunun içindir ki İslâmiyet, erkekle kadının arasında nikâh bağı (meşru evlenme akdi) olmadan, onların bir araya gelmelerini men etmiştir. Fuhşu, en çirkin kötülüklerden saymış, bunun (fuhşun)

⁶⁴ Hucurât Sûresi, âyet: 13.

beşer neslinin mahvına ve medeniyetlerin yıkılışına sebep teşkil eden çirkin bir yol olduğunu bildirmiştir.

Fuhşun ve ona yol açacak her çeşit çirkinliklerin, ihtilafların ve bunların yayılmalarının İslâmiyet'te men edilmelerinin bir sebebi de, toplumları ve âileyi bozulup yıkılmaktan korumak; âile huzurunu, nezahetini ve saadetini sağlamaktır.

Çünkü insan toplumunun içtimaî yönden de en önemli ve mukaddes müessesesi âiledir.

Âilede Huzur ve Saadetin Ana Esasları

İslâm Dininde âile binası, üç ana esas üzerine kurulmuştur. Bu ana esaslar, âileye huzur, güven ve saadet temin eden manevî temel unsurlardır. Bunlar, Cenab-ı Hakk'ın insanlara bahşettiği sonsuz rahmet ve nimetlerinin neticelerindendir.

Bu esasların bulunmadığı âilede, huzur da, güven de yok olur. Hâlbuki âile binasının bu esaslar üzerine kurulması, bunların devamı ve korunmaları İslâm'ın emridir.

İslâm'da âile nizamının bina edildiği üç ana esas şunlardır:

- a- Sevgi ve merhamet (Eşler arasında karşılıklı olarak sevgi ve merhametin bulunması),
- b- Adalet (Eşlerin birbirlerine karşı âdil ve hakkaniyetli olmaları),
- c- Âile içinde karşılıklı yardımlaşma ve dayanışma (ve bunun isabetli ve en güzel bir biçimde hayat süresince gerçekleştirilmesi).

Kur'ân-ı Kerim'de (meal olarak) şöyle buyurulmuştur:

*"Size kendi cinsinizden ve kendileri ile huzura kavuşacağınız eşler yaratıp aranızda sevgi ve merhamet var etmesi, Allah'ın âyetlerinden (O'nun yüce kudretini ve ahirette sizleri yeniden dirilteceğini gösteren belgelerden)dir. Bunlarda, düşünen bir millet için dersler vardır."*⁶⁵

Allah'ın kullarına bir lütfu olan ve eşler arasında evlilik rabitasıyla husule gelen bu sevgi ve merhamet var olduğu sürece, âile de huzurlu ve mesut olur, hayatın zorluklarına karşı varlığını korur ve devam ettirir. Eşler arasında hasıl

⁶⁵ Rûm Sûresi, âyet: 21.

olan bu sevgi ve merhamet duyguları, insan idrakinin erişemeyeceği bir incelik arz eder. Çünkü bu duygular âile fertlerine Yüce Yaratıcının, idraklerimizin üstündeki lütuflarıdır.

Kur'ân-ı Kerim'de meal olarak; *"Kadınlar, sizin için bir örtü, siz de onlar için bir örtü durumundasınız."*⁶⁶ buyurulmuştur.

Libas (örtü), insanı setr edip koruduğu gibi, eşler (zevc ve zevce) de birbirlerini, maddî-manevî her zarardan ve kusurlardan korurlar.

Akrabalar arasındaki bağ da, zevc ile zevce arasındaki bu sevgi ve merhame-tin; meşru izdivacın bir neticesidir.

Bunun içindir ki İslâmiyet, sıla-ı rahmi (akrabalık bağlarını korumayı) da emretmiştir.

Resûl-i Ekrem (s.a.s.), bir hadis-i şeriflerinde;

"Sizden kim, ömrünün uzun ve rızkının bol olmasını isterse sıla-ı rahm yap-sın (akrabaları ile görüşsün)." buyurmuşlardır.

İslâmiyet'te, âilenin ifade ettiği mana, diğer bir yönden çok geniş ve şümül-lüdür. Bu itibarla, ana-baba, evlatlar, büyükbaba ve büyükana, kardeş ve kız kardeşler, amca, dayı, hala ve teyzeler, bunların çocukları... geniş manada âile sözü bunlara da şamildir. Sıla-ı rahimde bunlar gözetilir. İlm-i feraiz'de belirtilen de-recelere uygun olarak, bunlar kişiye mirasçı da olurlar.

Âilenin dayandığı ikinci esas; adalettir.

Adalet, zevc ile zevcenin, birbirleri üzerinde bir hakkıdır. Zevcenin kocası üzerinde daha özel bir hakkı mevcuttur.

Eğer erkek, karısı hakkında âdil olamayacağını kesin olarak bilirse, böyle bir durumda o erkeğin evlenmesi caiz değildir, haramdır. Böyle bir durumdaki erkeğin evlenmesinin caiz olmaması, haksızlıktan, harama düşmekten korunmak maksadına binaendir. Tabii bu durum vicdanen idrak olunan bir keyfiyettir. Hu-kukî yönden bir durum söz konusu olmaz. Ama, dindar bir insan, şu gerçeği kesin olarak bilir:

*"Göklerde ve yerde, hiçbir şey Allah'a gizli değildir. O, kullarının gizli ve açık bütün durumlarını bilir."*⁶⁷

⁶⁶ Bakara Sûresi, âyet: 187.

⁶⁷ İbrahim Sûresi, âyet: 38.

Kişi, eşine âdil olarak davranamayacağını kesin olarak bilirse böyle bir durumda, o kimsenin evlenmesi caiz olmaz. Aksi takdirde eşine yapacağı zulüm neticesi, azaba uğraması muhakkak olur. Mütedeyyin bir insan böyle bir sonuçtan daima kaçınır. Ve bilir ki Allah Teâlâ, hiçbir haksızlığı karşılıksız bırakmaz. Bu bakımdan, mütedeyyin kişi, aynı zamanda adaletli olmak zorundadır. Adalet ise âile haklarının da temelini teşkil eder.

Âilenin dayandığı üçüncü esas, âile içerisinde yardımlaşma ve dayanışmadır. Nikâh akdi ile bu sorumluluğu, zevce ve zevce, üzerlerine almış olurlar.

Âilede eşler, insan yaratılışının gerekli kıldığı esaslara uygun olarak, birbirlerine yardımcı olmakla yükümlüdür, güçlü olan, zayıf ve âciz olana yardım görevini yerine getirir.

Erkek, hariçten evin ihtiyacını temin için çalışır. Onları hazırlar, âileyi her türlü zarar ve tehlikeye karşı korur. Resûl-i Ekrem (s.a.s.); *"Sizin hayırlınız, âilesine en hayırlı olanınızdır"*⁶⁸ buyurmuşlardır.

Resûl-i Ekrem (s.a.s.);

*"Kişi, âilesi üzerinde bir çobandır ve âilesinden sorumludur. Kadın, eşinin evinde bir çobandır ve idaresi altında bulunanlardan ve çocuklarının terbiyesinden sorumludur."*⁶⁹ buyurmuşlardır.

Aslında evin bütün ihtiyaçlarını, mâli gücüne uygun olarak hazırlamak, erkeğin görevidir. Kadının ev eşyası hazırlaması, üzerine borç bile değildir. Ancak, örfe göre kadın bunları hazırlamaktadır ki bu bir iyiliktir, âtifettir.

Erkek fakir ve zevcesi de zengin olsa, kadının nafakası yine kocasının üzerinedir. Kadının malı da kendisine aittir, kimsenin müdahalesi olmadan dilediği gibi tasarruf hakkına sahiptir.

İslâm, kadının şahsiyetini muhterem tutmuş, onun hukukunu her yönü ile muhafaza etmiştir.

Diğer yönden İslâm, zevce ve zevce arasında, gönülden sevgi, merhametle ve adalet esasına uyarak huzur içerisinde yaşamalarını emretmiş, güçleri ölçüsünde yardımlaşmayı ve dayanışmayı, üzerlerine farz kılmıştır.

Eşlerin birbirlerine karşı âdil ve güven içinde olmaları, âile nizamının ruhu

⁶⁸ Camiu's-Sağır, Şerhi Feyzü'l-Kadir, c. 3, s. 467, Hadis No: 3991.

⁶⁹ Riyazü's-Salihîn Tercemesi, c.I, s. 324, Hadis No: 281.

ve direği, sevgi ve merhamet de gönül huzuru ve âile saadetine temelidir. Yardımlaşma ve dayanışma ise, onlara en büyük iyilik ve yararları temin eder.

İslâm'da âile nizamı olarak bildirilen bu üç esasa saygılı olmak, bir görevdir ve aynı zamanda ibadettir. Ayrıca bunlara riayet, eşlere geçimi kolaylaştırır, birbirlerine olan derûni itimat ve bağlılığı artırır. Çocukların iyi yetişmelerinde en müessir sebep olur. İctimaî yönden böyle bir âile, toplumun gözbebeği, örnek âilelerden olma mutluluğuna da erer.

Böyle bir âilede erkek, doğru yolu gösteren, güvenilir bir rehber (mürşit), en iyiyi öğütleyen bir öğretici, âileyi maddî-manevî tehlikelere karşı samimiyetle koruyan bir hamidir.

Kadın ise evin idaresini güzel yapan, tedbirli, ölçülü, israftan sakınan, evin tertibini, nezafetini, idaresini en güzel bir şekilde sağlayan en hayırlı ve makul işlerde kocasının yardımcısı, müşaviridir. Kocasını yanıltığında, rıfk ile ve sabırla ona yardımcı olmasını bilen, kocasına itaat eden, öğütlerini dinleyen, bunları samimiyetle yerine getiren, ev içinde huzur ve saadetine temin ile, evini kocası ve çocukları için Cennet hâline getirmeyi başaran salih bir insandır.

H. Peygamber (s.a.s.); *"Dünya bir metadır, en hayırlı meta (nimet)i de, salih kadındır"*⁷⁰ buyurmuşlardır.

Âilenin Aslı Evlenmedir

Âile, toplumu teşkil eden temel birimdir. Evlenme ise, bu temelin de aslıdır. Çünkü âile, ancak evlenme ile vücut bulur. Meşru evlenme olmadan âile olmaz.

İnsanlığın ve toplumun varlığı için âile ne kadar önemli ise, bunun aslı olan evlenme de o kadar önemlidir. Bunun içindir ki, insanlık var olduğu gündü beri, âilede vardır ve âile, semavî dinlerin hepsinde layık olduğu mümtaz yerini almıştır.

Allah Teâlâ'nın peygamberleri vasıtasıyla beşeriyete bildirdiği şeriatların hükümlerindeki fark, asılda değildir. Bu hükümlerdeki farklar, ferî meselelerdedir. Haksızlık, cana kıyma, iffetsizlik, (zina)... vb. kötülükler bütün peygamberlerin şeriatlarında men edilmiştir.

⁷⁰ Fethu'l-Kebir, c. 2, s. 116; Feyzü'l-Kadir, Hadis No: 4279.

İlk insanın varlığı ile evlenme ve âile de vardır. Beşer hayatının sonuna kadar da var olacaktır. Bunun içindir ki, mütediyyin (dindar) olanlar, evlenmeyi dinî bir vecibe, mukaddes bir amel kabul ederler. Ev ve âileyi her çeşit zararlardan korurlar.

Ahlâkiyatçılar, evlenmeyi beşeriyet için tabîî bir görev sayarlar. Bu görev neticesi güçlü cins ile cism-i latîfin birleşmesi, âileyi kurmasıdır, derler.

İçtimaiyatçılar da “Evlenmeyi insanî, yüksek bir vazife ve içtimai büyük bir hadise olarak nitelerler.”

Öyle bir tabîî ve içtimai hadise ki, bunun neticesinde, neslin çoğalması, insan nevinin korunması ve bekası, huzur ve refahın sebeplerinin varlığı buna bağlıdır, derler...

Beşerî mevzuatı esas alanlar ise evlenmeyi “İki kişi arasındaki medenî bir sözleşme” olarak nitelerler.⁷¹

Evlenme, âilenin aslı olmakla birlikte, o, insan yaratılışının zarurî kıldığı garizî (tabîî) meyillerin, Allah buyruğuna uygun ve belirli bir nizam içerisinde huzur ve sükûna erştirilmesidir. Evlenme, sebebi ile âile fertleri ve bütün beşeriyet için en güzel neticelere erişme hâsıl olur.

Zira evlenme ve âile, beşer hayatı için sayısız iyilikleri yanında, insanlığa en hayırlı, aslî gayelere erişmeyi de sağlamış oluyor.

İnsanî bu gaye ki;

- İnsan nevinin bekasının muhafazası,

- Nesebin korunması ve soysuzlaşmanın önlenmesi (zina ve buna sebep olacak hayâsızlıkların haram kılınması, men edilmesinin sebeplerinden biri de budur.)

- Yeryüzünün imar edilmesi ve insanlığı mesud edecek gerçek medeniyetlerin inkişafıdır.

Meşru izdivaç ile insan yaratılışının zarurî kıldığı garizî meyiller, meşru bir nizam içerisinde huzur bulur. Bunun neticesi, sayısız iyilikler yanında işaret edilen bu gayeler de gerçekleştirilmiş oluyor.

Yaratılıştan insanlarda ve hayvanlarda da mevcut olan bu cinsî meyiller, insan

⁷¹ M. Ahmed Câdd Mevlâbek, Hukuku'l-Kâmil, c. 3, s. 173.

için meşru, temiz ve en güzel bir nizama, evlenme ve âile esasına bağlı kılınmıştır. Eğer böyle olmasaydı, insan ile hayvanlar arasında -bu yönden- bir fark kalmazdı.

Hâlbuki Allah, insan varlığını mümtaz kılmıştır. Allah, insanı da, diğer canlıları da topraktan yaratmıştır. Ancak o, insana kendi canibinden bir ruh nefh etmekle, akl-ı selim, mantikî muhakeme, düşünce ve konuşma gibi nimetler bahşetmekle, yarattıklarının pek çoğundan insanı üstün kılmıştır. Ve hem öyle ki Allah insanı, yeryüzünde kendi naibi olmakla şereflendirmiştir. O, insanı, bu hilafet görevine ehil vasıfta yaratmış ve âlemleri insanın buyruğuna müsahhar kılmıştır.

Allah, insanları birbirlerine manevî pek yüksek rabıtalara ile bağlı kılacak esaslar hazırlamıştır.

Yine bu esaslar insanı, diğer insanlar ile yardımlaşmaya, arzı imar etmeye, hayatın zarurî kıldığı işleri, en güzel biçimde yürütmeye ve karşılıklı faydalar sağlamakla mesud olmaya götürür.

İnsan, evlenmek ve âile binası kurmakla, yaratılışında mevcut garizî ihtiyaçlarını meşru bir şekilde tanzim ettiği gibi, izdivaç akdi ile pek büyük sorumluluklar yüklenir. Bilerek ve şuurlu bir şekilde bu sorumluluklarını yerine getirmekle, milletine ve insanlık âilesine hayır getirecek içtimaî en yararlı hizmetleri yapmış olur.

İnsan ancak evlenme ve âile sebebiyle nail olacağı evlat ve torunları vasıtasıyla kendi varlığını devam ettirir. Zira evlad ve ahfadın varlığı bir bakıma kendi varlığıdır.

Evlenme ve âile ile insan ve toplum için sayısız iyilikler husule gelir. Bunlar, dünya hayatının huzuru ile birlikte insan için ebedî saadeti kazanmaya vesile olan ilahî nimetlerdir. Yeter ki evlenme ve âile ilahî sorumluluğun yüksek değeri (bil-hassa mü'minlerce) gereği gibi bilinmiş ve takdir edilmiş olsun.

Bu nimetler Kur'an'da insanlara hatırlatılmış ve meal olarak da şöyle buyurulmuştur:

*"Allah, sizin için kendi cinsinizden eşler yarattı. Ve size eşlerinizden oğullar, torunlar verdi, size güzel (insan kalbine huzur ve sürûr veren) nimetlerden rızıklar verdi."*⁷² Bununla, bu nimetlerin üstünlüğü insanlığa anlatılmıştır.

⁷² Nahl Sûresi, âyet: 72.

Âilede Kadın ve Erkeğin Hukuku

Kadın ve erkek bütün müslümanlar, İslâm toplumunun üyeleridir. İslâm, kadın-erkek her ikisinin de şahsiyetlerini muhterem kılmış, haklarını korumuştur.

Kur'ân-ı Kerim'de pek çok âyetlerde, kadın ile erkek, yan yana zikir buyurulmuş, her ikisi de Cenab-ı Hakk'ın hitabına mazhariyetle şerefendirilmişlerdir.

Kur'ân-ı Kerim'de meal olarak şöyle buyrulur:

*"Kadın, erkek, inanmış olarak kim iyi işler işlerse, ona güzel bir hayat yaşatırız, onların ecirlerini de yaptıklarından daha güzeli ile ödeyeceğiz."*⁷³

*"Erkek veya kadın mü'min olarak, kim yararlı işler işlerse, işte onlar cennete girerler. Kendilerine zerre kadar zulmedilmez."*⁷⁴

*"Mü'min erkeklerle, mü'min kadınlar, birbirlerinin velileridirler!. İyiliği emreder, kötülükten alıkoyarlar, namazı kılarlar, zekâtı verirler, Allah'a ve peygamberine itaat ederler. İşte bunları Allah, rahmetine eriştirecektir. Şüphesiz ki Allah, yegâne galiptir, hikmet sahibidir."*⁷⁵

*"Şüphesiz ki Allah'ın emrine teslim olan erkekler ile, Allah'ın emrine teslim olan kadınlar, iman eden erkekler ile iman eden kadınlar, ibadete devam eden erkekler ile ibadete devam eden kadınlar, doğru sözlü erkeklerle doğru sözlü kadınlar, sabreden erkeklerle sabreden kadınlar, mütevazı olan erkeklerle mütevazı olan kadınlar, sadaka veren erkeklerle sadaka veren kadınlar, oruç tutan erkeklerle oruç tutan kadınlar, iffetlerini koruyan erkeklerle iffetlerini koruyan kadınlar, Allah'ı çok zikreden erkeklerle Allah'ı çok zikreden kadınlar; işte Allah bunların hepsine mağfiret ve büyük ecir hazırlamıştır."*⁷⁶

Bu ayetlerin meallerini vermekten maksadımız şudur:

İslâm'da insanın yeri ve değeri çok yüksektir. Kadın erkek, insan olarak hepsi bir ve pek şerefliidir. Kadın veya erkek, mü'min olarak kim iyi işler yaparsa, onlar için dünyada temiz, güzel bir hayat vardır. Ve onlar ahirette Cennete gireceklerdir. İslâm'da âilenin fertleri olan erkek ve kadın muhteremdir. Eşit hakları ve pek şerefli görevleri, sorumlulukları vardır. Her ikisinin müşterek hakları,

⁷³ Nahl Sûresi, âyet: 97.

⁷⁴ Nisâ Sûresi, âyet: 124.

⁷⁵ Tevbe Sûresi, âyet: 71.

⁷⁶ Ahzâb Sûresi, âyet: 35.

görevleri olduğu gibi yaratılışlarına uygun her birinin taşıdığı pek şerefli sorumlulukları da vardır.

İslâm'da âilenin reisi erkektir. Allah Teâlâ, böyle tayin buyurmuştur. Âilede eş ve çocuklar, âile reisine itaatle mükelleftir. Çünkü İslâm'da başıboşluk yoktur. Herkesin sorumluluğu vardır ve bu bir nizama, ölçüye bağlıdır. Âilenin reisi olmasa, birlik, huzur, manevî her çeşit ihtiyacın temininden kim sorumlu olacaktır?

İslâm, erkeği âile reisliği ile görevlendirmiştir. Âilenin maddî, manevî bütün ihtiyaçlarını karşılamaktan, erkeği sorumlu tutmuş, âileyi ona emanet etmiş, eşini ve çocuklarını ona itaatle vazifelendirmiştir. Eşi, âile reisinin müşaviri ve yardımcısıdır.

Ancak âile reisi bütün güç ve kabiliyetlerini eşinin ve çocuklarının huzur ve saadetlerini temin için sarf etmekle, hakkaniyet, şefkat ve merhamet esaslarına uyarak âile fertlerini mutlu kılmakla mükellef kılınmıştır.

Kaba davranış, katı kalplilik, haksız muamele, sorumlulukları ihmal etme ve unutmanın İslâm'da yeri yoktur.

Kadın, erkek için huzur ve saadet vesilesi olduğu gibi, erkek de eşi ve âile fertleri için huzur, güven ve saadet sebebi olmakla görevlidir. Karşılıklı olarak bu görevlerin yerine getirilmesi, aynı zamanda her ikisi için, manevî mükâfat sebebidir. Çünkü âile fertlerinin bu tutumları, Allah'a ibadettir. Yeter ki Kur'an'ın buyruğuna, öğütlerine uymuş olsunlar.

Zevce olarak kadın, evin reisesidir. Bediî bir zevkle evinin tanzimi, çocuklarını terbiye etmek ve evini kendisi, çocukları ve kocası için Cennet gibi saadet yeri yapmak, başta onun görevidir.

Zevce Olarak Kadın

İslâm, salih bir kadını eşi için varlıkların, dünya saadetinin en hayırlısı saymıştır. Resûl-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz; *"Kişinin sahip olacağı en hayırlı hazine, salih kadındır. Kocasına ona baktığında, kocasını sevindirir, kocası bulunmadığında onun evini ve şerefini muhafaza eder, buyurduğunda kocasına itaat eder."*⁷⁷ buyurmuşlardır.

Mahmud Şeltut bu hadisin şöyle bir rivayetini zikretmektedir:

⁷⁷ Fethu'l-Kebir, c. 1, s. 344; Feyzü'l-Kadir, Hadis No: 1774.

"Kişinin Allah'tan takva üzere bulunduktan sonra, istifade ettiği en hayırlı şey, salih zevcedir. Kişi ona buyursa, eşi kendine itaat eder. Ona bakınca kendisini mesrur eder. Bir şey için yemin etse, yardımı ile onun doğruluğunu sağlar; bulunmadığı zamanlarda kocasının malını ve namusunu muhafaza eder."

İslâm'da bunların yanında kadın (zevce)nin iyiliği için tayin buyurulan şu esasların daima göz önünde tutulması ve icabına uyulması, dinî ve insanî bir mecburiyettir.

*"Mü'minlerin imanca en kâmil olanı, ahlâkça en güzel bulunanıdır. Sizin en hayırlılarınız, hanımlarına en hayırlı olanlarınızdır."*⁷⁸

*"Ey ümmetim, kadınlar hakkında birbirinize iyilik, hayır tavsiye ediniz."*⁷⁹
*"Sizin en hayırlınız âilesine en hayırlı olanınızdır. Ben âilesine sizin en hayırlı olanınızm."*⁸⁰ buyurmuşlar ve mü'minlere, âile hukukuna saygılı olmada en doğru olanı göstermişlerdir.

*"Kişinin hayır yolunda harcadıklarının en sevaplısı, âilesinin ihtiyacına sarf ettiğiidir."*⁸¹

*"Allah'ın hoşnutluluğunu gözeterek, âilenin ihtiyacına harcadığın nafakadan, hatta eşinin ağzına uzattığın bir hurmadan dolayı mükâfat göreceksin."*⁸²

Kur'ân-ı Kerim'de meal olarak;

*"Kadınlar ile maruf üzere (dinin emrine uygun, örf ve akl-ı selim ile) geçin."*⁸³

*"Erkeklerin meşru surette kadınlar üzerindeki hakları gibi, kadınların da onlar üzerinde hakları vardır..."*⁸⁴ buyurulmuştur.

Âilede hayatın ağır sıkıntıları sadece kocanın yahut da sadece hanımın üzerinde değildir. Her ikisinin de müşterek hakları ve müşterek sorumlulukları vardır. Bütün mesele, âileyi mesut edecek, topluma da huzur ve güven kaynağı olacak bu hak ve görevlerin, akl-ı selim ile şuuruna ermiş olmaktır.

Şu hadis-i şerif ile âile için çok önemli bir cihet daha hatırlatılmaktadır:

⁷⁸ Keşfü'l-Hafa, Hadis No: 522; Riyâzü's-Salihîn Tercemesi, c. 1, s. 320, Hadis No: 276.

⁷⁹ Riyâzü's-Salihîn Tercemesi, c. 1, s. 315, Hadis No: 271.

⁸⁰ Mişkâtü'l-Mesâbih, c. 2, s. 202, Hadis No: 3252, Dımaşk, 1381/1961.

⁸¹ Riyâzü's-Salihîn Tercemesi, c. 1, s. 329, Hadis No: 288.

⁸² Riyâzü's-Salihîn Tercemesi, c. 1, s. 330, Hadis No: 290.

⁸³ Nisâ Sûresi, âyet: 19.

⁸⁴ Bakara Sûresi, âyet: 228.

*“Bir mü'min, eşine karşı hoşnutsuzluk göstermesin. Zira hoşlanmadığı huy-ları varsa, buna mukabil, memnun olacağı huy-ları da vardır.”*⁸⁵

Görüldüğü üzere İslâm, erkekte, eşine maruf ve güzel muamelede bulunma-sını istemiştir. Bunun gibi kadına da zevcine iyi ve güzel muamelede bulunmasını buyurmuştur. Böylece İslâm, âileyi adalet, karşılıklı sevgi, merhamet, şefkat, dayanışma ve yardım esası üzerine kurmuş, bu esaslara bağlı kalınmasını erkek ve kadın her ikisinden de istemiştir.

Âilede Eşlerin Görevleri

İslâm, âilede zevc ve zevceye pek büyük ve şerefli görevler vermiştir. İslâm dini, erkek ve kadın için o kadar zarif ve güzel yükümlülükler getirmiştir ki, akl-ı selim sahiplerinin bunlara hayran kalmaması mümkün değildir. Karşılıklı olan bu haklar ve görevler, İslâm'dan başka bir dinde bu kadar güzel, berrak ve açık ola-rak bildirilmemiştir. Âile hayatı için İslâm'ın koyduğu esaslara, içtimâî hiçbir sistemin yükselmesi de mümkün değildir.

Bu husus ile ilgili birkaç esasın burada zikredilmesi yeterli olacaktır.

Cenab-ı Hakk'ın iradesi, kudreti ve yaratması ile, ana rahminde iki hücrenin mucizevî bir şekilde birleşip mukadder safhalardan sonra neticede nur parçası bir insanın dünyaya gelmesi gibi, kadın ve erkek Allah'ın emri uyarınca birleşip bir âile müessesesi kurarlar. Her iki şahıs bu müessesede karşılıklı olarak görevlerini yerine getirirler. Bunların böyle feragatle çalışmaları neticesi âile mesud olur.

Bu küçük toplum, doğacak çocuklar için her şey ve en güzel bir hayat mek-tebidir. Zira doğan çocuklar insanlığı ve her iyiliği bu âile mektebinde öğrenir. Ana ve babası ona iyi örnek olup, evlada karşı görevlerini yaparlarsa çocuk, cem-miyetin gözbebeği bir insan olarak yetişme imkânını bulabilir.

Kur'ân-ı Kerim'de meal olarak;

*“Mârûfa uygun olarak kadınların üzerinde (kocaları için) bulunan hakların misli haklar da kendileri için vardır”*⁸⁶ buyurulmuştur.

Kadın hukukunu, haysiyet ve şerefini bundan daha veciz, daha âdil ve daha üstün tespit etmiş bir hukuk sistemi ve içtimâî bir müessese, yeryüzünde mevcut değildir. Bütün mü'minler, özellikle kadınlar, Kur'an'ın bu prensibi ile ne kadar

⁸⁵ Riyâzü's-Salihîn Tercemesi, c. 1, s. 318, Hadis No: 273.

⁸⁶ Bakara Sûresi, âyet: 228.

iftihar etseler yeridir. Kur'an'dan başka bir kitapta böyle ilâhî teminatı görme imkânı yoktur.

Kur'an, bu esası ile mü'minlerin gönüllerini, Allah'ın emaneti olan kadınların haklarına tazim ile doldurmuştur.

Ne var ki, gerçeklerden habersizlik, peşin hüküm, Kur'an'ı bilmeme ve O'na karşı ilgisiz kalma yahut da heveslere mahkûm bulunma gibi durumlar, kadınları olduğu gibi bütün insanlığı da muzdarip etmektedir.

İslâm 14 asır önce bu hakları kadına vermiş ve bütün inananları bu haklara saygılı olmakla yükümlü kılmıştır. Yanlış ve aşırı davranışların sorumlusu, Kur'an prensiplerinden uzak kalıp İslâm'a zıt tutumlarıyla Müslümanlığa yük olanlardır.

İslâm'da kadın, kendisine ait bütün haklarında (meselâ malında) tasarruf yetkisine sahiptir. Ne kocası ve ne de başkası onun malındaki tasarruf yetkisine müdahale edemez. Kadın, gönül hoşluğu ile ikram etmedikçe, onun malından yemesi kocasına mubah olmaz.

Birçok ahvalde ve bir kısım yerlerde, kadının iffet ve hayâdan tecrid edildiği, hak sahibi olmak şöyle dursun, İslâm öncesi cahiliyye çağı ve Avrupa ortaçağında bulunduğu durumlardan daha acıklı durumlara itildiğini söylemenin yanlış olmadığı kanaatindeyiz.

Kadın ve erkeğin karşılıklı haklarında Kur'an'ın bildirdiği esas, "*maruf olan-
dır.*"

Kadın ve erkek, her ikisinin yaratılışlarına uygun bir şekilde akl-ı selimin iyi gördüğü, dinin hayırlı saydığı ve her ikisinin müştereken yerine getirecekleri haklar olduğu gibi, her ikisinin kendilerine mahsus ve her birinin yaratılışına uygun biçimde hakları ve yerine getirecekleri görevleri vardır.

Açık ve güzel bilinen maruf haklardan biri de, Peygamber (s.a.s.) Efendimizin kerimleri Hz. Fâtıma ile damatları Hz. Ali arasında bildirdiği örnek hususlardır.

Hz. Peygamber;

"Evin dâhilî hizmetlerini yerine getirmesini ve en iyi bir biçimde ev ve âileyi gözetmesini Hz. Fatıma'ya emretmiş, evin dıştan olan bütün hizmet ve ihtiyaçlarını da evin erkeği olan Hz. Ali (r.a.) 'ye tahmil buyurmuşlardır."

Demek oluyor ki, evin umurunu yönetmek, çocukları görüp gözetmek, dâhilde onların terbiyesi ile meşgul olmak, kadının görevidir. Nafaka için çalışmak,

dışardan kazanç sağlayıp, âileyi mes'ûd etme görevi de erkeğin vazifesidir. Bununla birlikte âilenin huzur ve saadeti için kadın ve erkek birbirlerine her yönden yardım ellerini uzatırlar.

Bu öyle bir esastır ki, İslâm bunu her toplumdan ve âile fertlerinin her birinden istemiş; bu görevleri yerine getirmelerini emretmiştir. *"İyilik ve takvada birbirinizle yardımlaşın, lâkin günah işte ve düşmanlıkta yardımlaşmayın, Allah'tan sakının"*⁸⁷ buyurulmuştur.

Diğer taraftan *"kadınlar ile marufa uygun olarak geçinin"*⁸⁸ buyurulmuştur.

Eşine gücünün yetmediği bir şeyi veya Kur'an'ın müsaade etmediği bir şeyi teklif eden, ona iyi muamele yapmamış, Kur'an'ın emrini yerine getirmemiş olmakla günahkâr olur. Keza bir kadın kocasından takat getirmeyeceği şeyleri talep ederse, kocasına karşı güzel davranmamış, âdab-ı muaşeret kaidelerine uymamış olur. Hâlbuki kadının, kocasına karşı bakışlarında, hitaplarında, çok dikkatli olması, onu incitmemesi vazifesidir.

O'nun davranışları kocasının kalbini sevinç ile gıpta ile doldurmalı, kendisine olan sevgi, yardım ve merhamet duygularını daima takviye etmelidir.

Keza, kocanın da görevlerine bağlı ve saygılı olması, eşine bakışlarında, hitaplarında, İslâm ahlâkına uygun, hüsn-ü muaşerete riayet etmesi gerekir. Böyle yapması, eşinin ona karşı derunî muhabbet ve saygısını en üstün dereceye ulaştırır.

Dinî Hükümler Yönünden Evlenmenin Sıfatı

İslâm Dini'nde şer'î beş hüküm vardır ki, beşerî bütün fiiller, bu beş hüküm içinde dâhildir; hiçbir hâdise, şer'î bakımdan bu beş hükmün dışında olamaz.

Bu beş hüküm: "Vücub, nedb, ibaha, kerahet ve tahrim"dır.

Dinî bakımdan evlenme konusunda da bu beş hüküm cari olur. Şahısların durumuna göre evlenmek, farz veya vacip olduğu gibi, sünnet ve mendup da olur. Ve yine şahsın durumuna göre evlenmek, mubah olabileceği gibi, mekruh veya haram da olabilir.

1 - Evlenmeye meyli olan, âilesini helâl kazanç ile geçindirmeye ve evlenme

⁸⁷ Maide Sûresi, âyet: 2.

⁸⁸ Nisâ Sûresi, âyet: 19.

masrafına muktedir, evlenmediği takdirde oruç tutmakla kendisini harama düşmekten koruyamaz durumda olan bir insanın evlenmesi, kendisine farz olur. (Harama düşmekten korunma durumunda ise evlenmek, vacip olur. Vücutta bu da dâhildir.)

2 - Evlenme isteği olan, mutedil durumda, harama düşme tehlikesi de mevcut olmayan bir insan için evlenmek, müekked bir sünnettir. Bu durumda olan bir mü'min, evlenmeyi terk ederse günahkâr olur.

3 - Helâl yoldan kazanç ile âilesini geçindiremeyeceğini, âilesini geçindirmek için ancak haram yollardan kazanmak durumuna düşeceğini, eşine ve insanlara zulüm edeceğini kesin olarak bilen kişiye, evlenmek haram olur.

4 - Keza, haksızlıklar yapacağını, âdil davranamayacağını bilen bir insana da, evlenmesi, tahrimen mekruh olur.

5 - Harama düşme tehlikesi bulunmayan ve evlenme arzusu olup sadece garizî meyilleri tatmin düşüncesi olan kişiye de evlenmek, mubah olur.

Evlenme, sadece ev ve âile kurmak; onu güçlendirip her çeşit tehlikelere karşı korumaktan ibaret değildir. İslâmiyet, evlenmeyi, güzel ve salih amellerden saymış, nikâhtan asıl maksadın ibadet olduğunu bildirmiştir.

Çünkü evlenme ile insan, nefsinin haramlardan en iyi bir şekilde koruduğu gibi, iman ehlinin çoğalmasına, insan nevinin bekasına hizmet etme görevini yapmış olur.

Bunun içindir ki İslâmiyet, evlenmeden kaçınmayı (ruhbaniyeti) çirkin görmüş ve onu en çirkin bidatlerden saymıştır. Zira evlenmeyi terk etmek, fitrat kanunlarına karşı gelmektir. İslâm, buna cevaz vermemiştir.

O, her genci, ana babasının daha önce omuzladıkları medenî sorumluluğu -sıra kendilerine geldiğinde- omuzlamaya teşvik etmiştir.

Hadis-i şerifte; *“Ey gençler, sizden evlenmeye gücü yeten evlensin. Zira evlenme, gözü haramdan sakındırır ve iffeti de en iyi bir biçimde korur. Buna gücü yetmeyen oruç tutsun. Çünkü oruç onun (cinsî meyli) için önleyicidir.”*⁸⁹ buyrulmuştur.

*“Evlenme, dindendir. Nikâh, bir yönü ile muameleden sayılır. O, diğer yönü ile de, ibadetlerdendir. Zira evlenmek, nafîle ibadetten efdaldir.”*⁹⁰

⁸⁹ Daha geniş bilgi için, Fıkıh Ale'l-Mezahibi'l-Erbâa, c.4, s. 5 ile Bedayiu's-Senâi, c. 2, sh. 224 vd. Hukuk-i İslâmiyye ve Istılahat-ı Fikhiyye Kamusu, c. 2, sh. 41-42.

⁹⁰ Reddu'l-Muhtar, c. 4, sh. 2, M. Emin (İbni Âbidîn).

Genel olarak evlenmek, sünnet olan bir ibadettir. Hz. Peygamber (s.a.s.); *“Nikâh benim sünnetimdir. Sünnetimden ayrılan benden değildir”* buyurmuşlardır. Evlenmeye muktedir olan ve rağbeti bulunan bir insana, evlenmediği takdirde ve oruç tutmakla da kendini harama sapmaktan koruyamayacak ise, böyle bir kimseye evlenmek farz olur.

“İçinizden bekârları, köleleriniz ve cariyelerinizden iyi olanları evlendirin. Eğer onlar yoksul iseler, Allah, onları lütfu ile zenginleştirir. Allah rahmeti bol olan, her şeyi bilendir. Evlenmek için (mâlî) gücü olmayanlara gelince, Allah onları zenginleştirene kadar onlar, iffetli davransınlar...”⁹¹

Meali verilen âyet-i kerimelerden, muktedir olan kimselere evlenmenin namaz ve oruç gibi mutlak farz olduğu hükmünü anlamış olan fakihlerimiz bile, iffeti korumak için ve harama sapmaktan sakınmak için evlenmenin vacip olduğu şer’î hükmünde diğerleri ile müttefiktirler.

Evlenme ile insan, nefsinin haramdan daha iyi koruyabildiği gibi, eşinin, nafakasını ve diğer ihtiyaçlarını sağlamakla onu da korur. Neslinin artması ile kendi bekasını temin eder. Ve yine bu sebeple insan, tevhid ehlinin çoğalmasına, yeryüzünde hayri hâkim kılmalarına muîn olma şerefine erer.

İslâm’da Evlenme Kolaylaştırılmıştır

Evlenme, insan için fitrî ve içtimaî bir görevdir. Evlenme ile insan nevinin varlığı korunmuş ve devamı sağlanmış olur. Ferdî yönden de insan evlenme ile huzur ve sükûna kavuşmuş olur. Çünkü kadınlar ile erkekler arasındaki yakınlığın, sevgi ve merhametin gerçekleşmesinin yolu, evlenmedir, meşru izdivaçtır.

Kur’ân-ı Kerim’de, toplumun bütün fertlerine evlenmeyi kolaylaştırmaları yönünde hitapta bulunulmuştur, meal olarak;

“İçinizdeki bekârları, kölelerinizden, cariyelerinizden iyi (salih insanlar) olanları evlendirin. Eğer onlar yoksul iseler, Allah, onları lütfu ile zenginleştirir. Allah, lütfu bol olandır ve bilendir. Evlenemeyenler, Allah, onları lütfu ile zenginleştirene kadar, iffetli davransınlar.”⁹² buyurulmuştur.

İslâm esaslarında evlenme, çok sadedir. Allah emri ile kolaylaştırılmıştır. Evlenme akdinin icrasında İslâm’da, zorluklar, külfetler, insanı bunaltan merasimler yoktur. Hâkime, müftüye başvurma gibi bir durum da söz konusu değildir.

⁹¹ Nur Sûresi, âyet: 32.

⁹² Nûr Sûresi, âyet: 32.

Her hususta olduğu gibi İslâmiyet'te, evlenme akdinde de insana huzur veren, eşleri mesut eden sadelikler, kolaylıklar mevcuttur. Reşid ve evlenmelerine mani hâl bulunmayan namzetlerin, âdil iki şahid huzurunda kendi rızaları ve iradeleri ile evlenme akdini yerine getirebilirler. Bu evlenme akdi ile zevce zevce, birbirlerine karşı şerefli ve mukaddes sorumlulukları üzerlerine almış olurlar. Bu evliliği, ilan ile çevrelerine de duyurmaları gerekir.

İslâmiyet'te evlenme, sade ve kolaylık esaslarına bağlanmış mukaddes bir görev olduğundan, sadece mahremlerle ve evli olan kadınlarla evlenmek haram kılınmış ve bunlar da kesin ve açık olarak bildirilmiştir. Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de Allah Teâlâ meal olarak şöyle buyurmuştur:

"Ey mü'minler, analarınız, kızlarınız, kız kardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, kardeş kızları, kız kardeş kızları, sizi emziren (süt) analarınız, süt kız kardeşleriniz, karılarınızın anaları, kendileri ile zıfafa girdiğiniz karılarınızdan olup himayenizde bulunan üvey kızlarınız (ile evlenmeniz) size haram edildi. Eğer onların anaları ile zıfafa girmemiş iseniz, evlenmeniz size bir beis yoktur, kendi sulbünüzden oğullarınızın eşleri (ile evlenmeniz) ve iki kız kardeşi birlikte almanız da size haram kılındı. Ancak (cahiliyyet) devrinde geçen geçmiştir. Muhakkak ki Allah, gafurdur, rahimdir."

"Mülk-i yemininiz olan müstesna, evli kadınlarla evlenmeniz de size haram edildi. Bunlar, üzerinize Allah'ın farzı olarak yazılmıştır..."⁹³

Herhangi bir müslüman, mahremlerinin dışında kalan, uzak ve yakın akrabalarından ve diğer müslüman hanımlardan dilediği ile evlenebilir.

Meşru evlenme dışında kadın ile erkek arasındaki münasebeti, ilişkiyi, İslâmiyet, hayâsızlıklar, çirkin fiiller olarak tanıtmakla kalmamış, bunları şeni' ve ağır bir suç saymıştır. Bu gibi durumları, beşer medeniyetini, âile saadetini temelden sarsan çirkin hadiseler (fevahiş) olarak tanıtmıştır. Mahremiyyet veyahut da nikâh bağı gibi meşru bir akil bağı olmayan kadın ile erkeğin ihtilatını İslâmiyet haram kılmıştır.

Bunun için, raks, açık-saçık şarkıcılık, edep ve hayâ duygularını yok eden benzeri hayâsızlıkların yayılmasını, İslâmiyet, men etmiştir. Böylece toplumların temiz kalmaları, kadın ve erkeğin haysiyet ve şerefleri korunmuş olur. Sefihlerin heveslerine, şehevî isteklerine kadınların âlet edilmeleri, kadına ve onun haklarına karşı müthiş bir haksızlık olur. Ayrıca bu gibi durumlar, toplumun temeli olan âilenin çözülmesine, yıkılmasına ve cemiyetin izmihlaline sebep olur. Bütün bu tehlikeleri ve çirkinlikleri bertaraf eden İslâmiyet, evlenmeyi kolaylaştırmış, onu, sade, doğru ve en âdil esaslara bağlamıştır.

⁹³ Nisâ Sûresi, âyet: 23-24.

İslâm Esaslarına Göre Evlenmede Nikâhın Rüknu

Evlenmede dinî bakımdan nikâhın rüknu (temeli), “İcab ve kabul”dür. Usûlüne uygun bu icab ve kabul ile nikâh tamam ve sahih olur. Kadın ile erkeğin birbirleriyle evlenmelerine mani bir durum olmadığı takdirde, kendi rıza ve iradeleri ile birbirleriyle evlenebilirler.

Reşid namzetlerin bilerek, birbirlerinin maksatlarını anlamış olarak, bir mecliste ve şahadete ehil iki şahit huzurunda, mesela erkeğin (mahtubesine) evleneceği namzede “seni zevce olarak kendime nikâhladım” der ise bu cümle bir icaptır. Buna karşılık sözlüsü de “Ben de eş (zevce) olarak sana varmayı kabul ettim” der ise, bu cümle de kabuldür.

Bir mecliste aynı şahitler huzurunda, taraflarca akdedilen bu icap ve kabul ile dinî bakımdan nikâh tamam ve sahih olur. Nikâhta asıl olan bu rükündür. Bunun gerçekleşmesi için tarafların kendi rıza ve iradeleriyle, bir mecliste ve şahitler huzurunda icap ve kabul şeklinde muratlarını kararlarını izhar etmeleri gerekir. Bunun için namzetlerin bu tarzdaki beyanları yeterlidir.

Nikâh ile ilgili diğer işlemler, resmî muameledir, nikâh akdinin yazılı olarak tescil edilmesidir.

Kur’ân-ı Kerim’de evlenme akdinin bir adı da, zevce ile zevce arasındaki en sağlam ahidleşme akdidir. Çünkü evlenme akdi ile “Kadınlar sizden en sağlam sözleşmeyi almışlardır.” buyurulmuştur. Bu sağlam sözleşme, tarafların üzerlerine düşen maddî, manevî hak ve vecibeleri maruf ile sevgi ve merhamet ile korumaları zaruretinin bildirmektedir.

Yine bu akidle kadın ve erkeğin bir araya gelmelerini Kur’an, şöyle tasvir buyuruyor:

“Kadınlar sizin örtülerinizdir ve siz de onlar için örtüler (libas) durumundasınız.”⁹⁴

Elbise, insanın cismini örttüğü, onu ezalardan, zararlardan koruduğu, mahremiyetlerini setrettiği, insana rahatlık ve güzellik verdiği gibi, eşlerin de Kur’an’ın tasviriyle her bakımdan birbirlerine aynı durumda bulunmaları, birbirlerini türlü zararlardan, eksikliklerden korumaları gerekir.

Resûl-i Ekrem (s.a.s.); “Kadınlar hakkında Allah’tan korkun. Muhakkak ki onlar, sizin himayenizde bulunuyorlar. Siz kadınları Allah emaneti olarak aldınız,

⁹⁴ Bakara Sûresi, âyet: 187.

Allah sözü ile onların iffetlerini kendinize helâl edindiniz ⁹⁵ buyurmuşlardır.

İlk evlenme ve âile ile beşer tarihinde içtimâî ilk müessese kurulmuş, zürriyeti artmış, bu ilk âileden -neticede- kabileler, milletler meydana gelmiştir; bundaki hikmetlerden biri de, insanların birbirlerini tanımaları, birbirleri ile yardımlaşmalarıdır. Böyle insanların teşkil ettiği toplumlar, her yerde ve daima yararlı olanı buyurur, zararlı olandan da birbirlerini men ederler. Bu vesile ile insanın değeri yükselir, yeryüzünün halifesi olduğu hakikati ortaya çıkar.

Zaten yaratılmışlardan üstün kılınan insan, bu hikmetlere uygun olarak yaratılmıştır.

İslâm, evlenme akdi ile olan birleşmeyi, sevgi, merhamet, huzur ve sükûn üzerine bina ettiği gibi, evlenmeyi, evlad ve ahfad nimetlerine sahip olmanın da esası kılmıştır.

Daha önce de işaret edildiği üzere Kur'ân-ı Kerim'de Cenab-ı Hakk, meal olarak şöyle buyurmuştur:

"Allah, sizin için kendilerinizden eşler yarattı. Zevcelerinizden size oğullar, torunlar verdi. Ve sizi, güzel nimetlerden rızıklandırdı. Şimdi onlar, batıla inanıyorlar ve Allah'ın nimetlerine nankörlük mü ediyorlar?" ⁹⁶

Evlenmede İlk Vesileler

Evlenmenin rüknü tamamlanmazdan önce birtakım vesileler vardır. Âilenin huzuru, birliğinin güçlenmesi ve ahenkli bir hayatın varlığı için, bu vesilelere riayet edilmelidir. Zira bunlar, âileyi sarsıntılardan, çözülmelerden koruyan sebeplerdendir. İslâmiyet, bunlara da önem vermiştir.

Evlenmeden önceki vesileler, tarafların birbirlerini tanımaları, birbirlerini bilmeleri, karşılıklı rızaları, denklik, müsavat, mehiridir.

Evlenmezden önce ilk iş, iyiden iyiye düşünüp karar vermek ve evlenme işinin gerçekleşmesine azmetmektir. Bundan sonra tarafların birbirlerini iyiden iyiye bilmeleri, tanımaları gerekir. Gözü kapalı hareket etmekten sakınılmalıdır.

Bu hususta İslâm, mü'minlere; *"Dindar, akıllı ve iyi ahlâk sahibi"* olanı tercih etmeyi öğütler. Güzellik, soy sop veya servet gibi hususiyetler ancak, dindar-

⁹⁵ Muhtasar-ı Sahih-i Müslim, c. 1, s. 188.

⁹⁶ Nahl Sûresi, âyet: 72.

lıkla, iyi ahlâk ile olursa değerini muhafaza eder. Din ve iyi ahlâk olmayınca, diğer hususiyetler, âileyi saadete, başarıya götüremez.

Bunun içindir ki Resûl-i Ekrem (s.a.s.); *"Kadın (umumiyetle) dört şeyden ötürü nikâhlanır. Bunlar da; dindarlığı, asaleti, güzelliği ve servetidir. Sen dindar olanı tercih et ki zafere erişesin."*⁹⁷ buyurmuşlardır.

Dindar, akl-ı selim ve iyi ahlâk sahibi olmak, insanın eksiklerini bilmesinde ve kusurlarını gidermesinde, en büyük etkindir. Din ve iyi ahlâk, âile bağlarını kuvvetlendirmede, karşılıklı anlayış ve haklara saygılı olmada insan için en emin ve en kuvvetli rehberdir.

Dine karşı ilgisizlik ve kötü ahlâk, diğer bütün meziyetleri değersiz duruma düşürür, bütün meziyetleri yok hükmünde kılar.

Taraflar birbirlerini bilip tanıdıktan sonra, namzetlerin birbirlerini daha yakından tanıma durumu gelir.

Evlenmeye talip kişinin, evlenmek istediği namzedi, yakından tanınması için âilelerinin izni ile her ikisinin ve namzedin âilesinin bulunduğu mecliste; Hz. Peygamber (s.a.s.)'in irşatlarına uygun olarak birbirlerini görmelerine, tanımalara müsaade edilir. İslâm bunu uygun görmüştür. Ashaptan el-Muğire bir kadın ile evlenmek istemiş, durumu Resûl-i Ekrem (s.a.s.)'e bildirmiş idi. Hz. Peygamber (s.a.s.), Muğire'ye; *"Git evlenmek istediğin kadını gör. Onu görmüş olman, aranızda muvafakat husulü ve devamı için daha iyi olur"*⁹⁸ buyurmuşlardır.

Bazı muhitlerde bir kısım âilelerin, İslâm'ın cevaz verdiği hususlara müsamaha etmemeleri, İslâm esaslarına uymaz. İslâm'da tefrit yoktur.

Namzetlerin, sert hudutları aşmalarına da İslâm, müsaade etmez. Zira nikâhın rüknü tahakkuk etmedikçe namzetler, birbirlerine yabancı bulunurlar. Bu husus iyi bilinmelidir. Birbirine yabancı olan bir kadın ile bir erkeğin halvet olmaları dinen haramdır. Yabancı toplumların İslâm dışı davranışlarının İslâm'da yeri yoktur.

Bir kişinin evlenmek istediği namzede, bu arzusunu bildirmesine dinî terim ile *"Hitbe"* adı verilir. Taraflar birbirlerini iyiden iyiye tanıyıp anladıktan ve şer'î ölçüler uyarınca birbirlerini gördükten sonra, her iki tarafın rızaları esastır.

Evlenip âile binası kurmak için müstakbel zevc ve zevcenin (eşlerin) kendi rızaları ile birbirleriyle evlenmeyi kabul etmeleri gerekir. Bu sözleşme *"Hitbe"*, nişandır.

⁹⁷ Tâcü'l-Câmi li'l-Usûl, c. 2, s. 281, Kahire, 1381/1961.

⁹⁸ Tâcü'l-Câmi li'l-Usûl, c. 2, s. 285.

Bir husus da, namzetlerin birbirine denk olmalarıdır ki, buna kefâet veya küfüvv denilir. Kefâet, (fazilette) eşit olma, kurulacak âile binasında, ülfetin artmasında ve ahenk içinde güzel geçim sağlanmasında oldukça önemlidir.

Erkeğin fazilet itibariyle evleneceği kıza denk olmasını tarafların dikkate almaları yerinde olur.

Bir de mehir konusu vardır. Bu mehir, hanımın erkek üzerindeki hakkıdır.

İslâmiyet, erkek tarafından belli bir meblağın kadına verilmesini esas almıştır. Bu meblağ sadece kadının hakkıdır. Zatî ihtiyacı için o meblağı uygun gördüğü gibi sarf eder, arzu ettiği takdirde bu hakkını almayıp kocasına bağışlayabilir.

Ancak, mehrin kolay ve az miktarda olmasını İslâm, teşvik etmiştir. Hadis-i şerifte *“Hanımların hayırlıları, yüz itibariyle güzel ve mehirleri az olanlarıdır.”*⁹⁹ buyurulmuştur. Bu cihet mü'minlere kolaylaştırılmıştır.

Bütün bu adımlar atılıp, yukarıda beyan edilen esaslara uygun olarak evlenme (nikâh) akdi tamam olunca, her iki taraf, Allah'ın emrine uygun, sağlam ve büyük bir sözleşmenin sorumluluğu altına girmiş olurlar.

Bundan dönme imkânı da, dinen kalmamıştır. Her iki taraf (zevc ve zevce) birlikte, âile hukukunun bütün icaplarını yerine getirir, temiz ve mesud bir âile hayatı geçirirler. Âilenin birliğini, devamını korumak, huzur ve saadetini sağlamak için, sorumluluklarını bilir, uyulması gereken esaslara kusursuzca riayet etme akıllılığını ve olgunluğunu gösterirler. Böyle yapmak, aynı zamanda, Allah'a itaattir, bir ibadetin yerine getirilmesidir.

Evlenmenin Şer'î Hikmetleri

“Revai'ü'l-Beyan” müellifi M. A. es-Sabûnî bu hususta özetle şunları kaydedyor:

Allah Teâlâ, yüksek hikmetler, yüce gayeler ve insanlığa ait büyük faydalardan ötürü, insanlara evlenmelerini, âile binası kurmalarını emretmiş, izdivaca imkân verecek sebeplerin kolaylaştırılmasını buyurmuştur.

İnsan neslinin artması (salih evlatlar), iyi insanlarla yeryüzünün imar edilmesi için en emin yolun bu olduğu da açıktır.

Allah Teâlâ, insanı diğer yaratıklar gibi sorumsuz bırakmamıştır. O, insan fit-

⁹⁹ Câmiu's-Sağir Şerhi Feyzü'l-Kadir, Hadis No: 4091.

ratındaki cinsî temayüllerin boş yere heder edilmesini istememiştir. Hayvanlarda olduğu gibi karşılıklı anarşi hâlinde erkeğin dişi ile birleşmesine ve neticede değersiz kalarak mahv olmalarına imkân vermemiştir. Allah, insanın yüksek değerini, şerefini koruyan ve insanın maddî, manevî varlığına en uygun olan nizamı koymuştur. O, erkek ile kadının meşru ve pek temiz bir şekilde birleşmelerini, kendi rızaları ile ve usulüne uygun bir şekilde anlaşıp, iradeleri ile evlenme esasına bağlı kılmıştır. Cenab-ı Hakk, bu sebeple insanın yaratılışındaki meyillerini, en emin ve doğru olan mecrasına koymuş, nesli yok olmaktan ve kadını da şehvet düşkünü sefihlerin oyuncakları derekesine düşürülmekten korumuş, kendini her isteyenin yayılacağı mubah bir otlak hâline gelmekten siyanet etmiştir.

Cinsî meyiller, insanda mevcut fitrî duyguların en etkin ve en güçlü olanlarıdır. Bu temayül (meşru izdivaçla) şerefli, meşru ve temiz bir yoldan huzura erdirilmediği takdirde, inatlaşır, azar, insanı korkunç kötülöklere iter. Evlenme ise insanın bu temayülünü en güzel bir şekilde sükûna kavuşturma hususunda tabîî en güzel bir yoldur. Fitrî ihtiyâcı tatmin ve bedeni huzura erdirmeye için en emin bir yoldur.

Evlenme, insan nefisini huzura erdirir, nazarları haramdan alıkoyar. İnsanın duygularını, Cenab-ı Hakk'ın helâl kıldığı emin yoldan rahata kavuşturur. Nitekim âyet-i kerimde buna işaret edilmiş ve şöyle buyurulmuştur:

*“Kendileri ile huzura kavuşmanız için size kendi cinsinizden eşler yaratması ve aranızda sevgi ve merhamet var etmesi, Allah'ın kudretinin azametini gösteren ayetlerdendir. Bunda, düşünen bir millet için dersler vardır.”*¹⁰⁰

Evlenme, evlat yetiştirmek, neslin artması, hayatın devamı için en tabîî bir yoldur. Ve İslâm'ın çok önem verdiği nesli muhafaza etmek de ancak bununla sağlanmış olur. Bunun içindir ki İslâm, evlenmeyi teşvik etmiş, çeşitli vesileler ve üsluplar ile inananların evlenmeye olan rağbetlerini artırmış ve isteklerini takviye etmiştir.

Resûl-i Ekrem (s.a.s.) de evlenmeyi, dünya hayatının en değerli varlığı olarak vasfetmiştir. Bir hadislerinde şöyle buyurmuşlardır:

*“Dünya hayatı geçimlik bir varlıktır. Dünya hayatının en hayırlı varlığı salih kadındır.”*¹⁰¹

Diğer bir hadislerinde de, salih kadını, insan hayatındaki en hayırlı hazine olarak nitelemiş ve şöyle buyurmuşlardır:

¹⁰⁰ Rûm Sûresi, âyet: 21.

¹⁰¹ Keşfü'l-Hafâ, Hadis No: 1319.

"Kişinin en hayırlısının kim olduğunu size bildireyim mi? O hazine, salih kadındır (iyi bir eştir). Kocasını yüzüne baktığında kocasını sevindirir, emrederse kocasına itaat eder, kocası yanında bulunmadığında, kocasının şerefini ve malını muhafaza eder"¹⁰² buyurmuşlardır.

İslâm, evlenme sebeplerini ve yolunu kolaylaştırmayı emretmiştir. Hikmeti ise, hayatın kolay, sade ve tabîî seyrinde devamını sağlamaktır. İslâm, evlenmeye engel olan zorlukların bertaraf edilmesini emretmiştir. Âile binasının kurulmasında, nefislerin ve âilenin korunmasında, ilk engel, malî zorluklardır. Bunun içindir ki fakirliğin, evlenmeye engel olmaması için Kur'an'da bu hususa işaret edilmiştir. Rızık, Allah Teâlâ'nın elindedir. O, evlenenleri zenginleştireceğini, rızıklarını lütuf ve ikram edeceğini tekeffül etmiştir. Toplumun bir görevi de evlenmeyi kolaylaştırması, âile binasını kuranlara yardımcı olup, kolaylaştırıcı imkânları hazırlamasıdır.

Toplumda değerlendirilmemiş hiçbir üye kalmaması, toplumun her üyesinin yararlı olması, gençler için kolayca evlenme fırsatlarının hazırlanması, toplum üzerinde bir vazifedir.

Diğer taraftan haramlardan sakınma, iffetli olma hususu insanlara emredilmiştir. Cenab-ı Hakk'ın insanları lütfu ile zengin kılacağı vakte kadar da iffetlerini korumalarını bildirmiş, Kur'an-ı Kerim'de, *"Allah, onları keremi ile zenginleştireceye kadar da iffetlerini korusunlar..."*¹⁰³ buyurmuştur.

İffet ve Edebin Korunması

Hız. Peygamber (s.a.s.)'in, kız çocuklar ve kadın ile ilgili hadislerinden bir kısmının mealleri de şöyledir:

"Dul kadınların ve fakirlerin ihtiyaçlarını karşılamak, onları sıkıntılardan kurtarmak için çalışan kimse, Allah yolunda cihad eden gibidir."¹⁰⁴

Resûl-i Ekrem (s.a.s.)'in bu hadisleri, kimsesiz kadınların, fakirlerin ihtiyaç ve sıkıntılarının giderilmesi için gayret göstermenin ne kadar önemli sosyal bir görev olduğunu, Allah yolunda cihad etmek kadar sayıldığını öğretmiş, ümmetine bunu hatırlatmıştır.

"Her kim, iki kız çocuğunu (onlar) rüşde erinceye kadar yetiştirip büyütür

¹⁰² Tacü'l-Câmi li'l-Usûl, c.2, s. 283.

¹⁰³ Nûr Sûresi, âyet: 33.

¹⁰⁴ Riyazü's-Salihîn Tercemesi, c. 1, s. 309, Hadis No: 263.

ise, kıyamet günü ben ve o kimse, şöylece yan yana bulunuruz”¹⁰⁵ buyurmuşlar ve mübarek parmaklarını birleştirmişlerdir.

Resûl-i Ekrem (s.a.s.) yine bir hadislerinde;

“Allah'ım, iki zayıfın, yetim ile kadının haklarını korumamadaki günahı, açık olarak bildirdim, insanları bu haklara tecavüzden menettim.”¹⁰⁶ buyurmuşlardır. Bu manalarda olan hadisler pek çoktur.

Yetimin ve kadının haklarına, azami ölçüde hürmetkâr olunmasını buyuran âyetler, hadisler, beşer hayatının sosyal yönden de huzur ve güven içinde olmasını sağlayan ve insanlığın yolunu aydınlatan nurlar, ilahî ışıklardır.

“Ey mü'minler, siz onlar (kadınlar)la, maruf ile (Allah'ın hoşnut olacağı iyilik, güzellik ile) geçim yapın.”¹⁰⁷ mealindeki ayet-i kerimeyi hatırlatmakla yetiniyoruz.

İslâm ailesinde kadının ana olarak, eş olarak, yüksek mevkiine, değerine yukarıda işaret edilmiştir. Ayrıca onun çocuk iken bakımı, kimsesiz bir durumda kaldığında hukukunun nasıl teminat altında tutulduğuna işaret edilmiştir.

Gerçekte ailede, erkeğin sorumlulukları olduğu gibi, kadının da bu hakları yanında sorumlulukları vardır.

Ailede koca, ailenin reisidir. Ailenin maddî, manevî bütün ihtiyaçlarından sorumlu olan, erkektir. Eşi, erkeğe yardımcıdır, evin dâhilinde melikesidir.

Aile hayatı, birliğini saadetini zayıf edip, parçalanma zaruretinde kaldığında boşanma yetkisi de, İslâm'a göre kocanın uhdesindedir. Eşlerin, aile hayatının devamına imkân bulamadıkları, birliğin sağlanması hususunda İslâm'da bildirilen bütün çarelerin birliği korumada yetersiz kaldığı, eşler için birlikte yaşamamanın bir azap ve ızdırap sebebi olduğu durumlarda diğer ifade ile sevgi ve merhametin yerini nefret, adaletin yerini zulüm almış olması hâlinde boşanma vardır. Bu yetki, erkeğe verilmiştir. Bu ise, çaresizlik içindeki ailenin her iki ferdini ızdırap ve zulme uğramaktan korumak içindir. İslâmiyet'te heveslere uymanın yeri yoktur. “Allah, zevk düşününü erkekleri ve kadınları sevmez.”¹⁰⁸ Bilinmelidir ki, “Allah Teâlâ'nın hiç sevmediği helâl, boşanmadır.”¹⁰⁹ Meşru ve zarurî sebepler olmadıkça böyle bir şeye başvurmak, dinin bildirdiği hududu aşmak, Allah'a isyan

¹⁰⁵ Riyazü's-Salihîn Tercemesi, c. 1, s. 311, Hadis No: 265.

¹⁰⁶ Riyazü's-Salihîn Tercemesi, c. 1, s. 313, Hadis No: 268.

¹⁰⁷ Nisâ Süresi, âyet: 19.

¹⁰⁸ Camiü's-Sağır Şerhi Feyzü'l-Kadir, Hadis No: 1820.

¹⁰⁹ Tacü'l-Câmi Li'l-Usûl, c. 2, s. 337.

etmektir. Böyle bir durumda kadın da vakayı hâkime intikal ettirmeğe yetkili olduğu gibi, kocadan da ayrılmayı talep edebilir. Bütün bunlarda insaf, adalet ve hakkaniyetin esas olduğu, bunun dışına taşmanın haksızlık olacağı, açık olarak bilinmelidir. İslâmiyet, haksızlığı tamamıyla men etmiştir.

*“İşte bunlar Allah’ın sınırlarıdır. Kim Allah’ın hududunu aşarsa, muhakkak ki kendisine zulüm ve yazık etmiş olur.”*¹¹⁰

Evlenme, eşlerin birbirleri üzerindeki hak ve vecibeleri, nafaka, neseb, boşanma, hâsılı ahvâl-ı şahsiyye ile ilgili bütün meseleler, Kur’an ve sünnetin emir ve irşadları gereğince en ince ayrıntılarıyla İslâm fıkhında yer almıştır.

İslâm, insanın ruh temizliğini, iffetini, ahlâkî nezafetini muhafaza etmeyi hedef aldığı gibi, onun haysiyetini, namus ve şerefini korumayı da hedef almıştır. Bu hususta kadın ve erkeğin yaratılışına en uygun olan esaslara uymakla onları mükellef kılmıştır. İslâm, erkeğin haramdan sakınmasını emrettiği gibi, kadına da bunu emretmiş ve kadını örtünme ile de mükellef kılmıştır. Bu, Kur’an’ın emridir. Bu emir, insanın, özellikle kadının en üstün zenginliği olan hayâ duygusunu, iffetini ve üstün edebini korumak içindir.

“Resûlüm, mü’min erkeklere söyle, gözlerini (harama bakmaktan) sakınanlar ve ırzlarını korusunlar. Bu, kendileri için en temiz bir durumdur. Şüphesiz ki Allah, kullarının ne yapacaklarından hakkıyla haberdardır.”

*“Mü’min kadınlara da söyle, gözlerini harama bakmaktan sakınsınlar. Görünen kısmı müstesna (ki bunlar da yüzler ve ellerdir,) ziynetlerini açmasınlar. Başörtülerini yakalarının üstünü (kapayacak surette) koysunlar Ziyet (mahal)lerini, kendi kocalarından yahut kendi babalarından yahut kocalarının babalarından yahut kendi oğullarından yahut kocalarının oğullarından yahut kendi biraderlerinden yahut kendi biraderlerinin oğullarından yahut kız kardeşlerinin oğullarından yahut kendi kadınlarından yahut kendi ellerindeki memlûklerden, yahut erkeklikten kalmış bulunan hizmetçilerden, yahut henüz kadınların gizli yerlerine muttali olmayan çocuklardan başkasına göstermesinler. Gizleyecekleri ziynetleri bilinsin diye de ayaklarını da vurmasınlar. Ey mü’minler, hepiniz Allah’a tevbe edin (O’nun rızasına dönün) ki, kurtuluşa eresiniz.”*¹¹¹

Bir Gerçeğin Daha Tespiti

Bilgi ve teknik çok ilerledi. Geçim şartlarının eskiye nispetle hayli kolaylaştığı zamanımızda, bir şey daha, nazarlardan uzak tutuluyor. O da, aldatici,

¹¹⁰ Talak Sûresi, âyet: 1.

¹¹¹ Nûr Sûresi, âyet: 30-31.

temelsiz sözlere kendini kaptıran insanların büyük zararlara düşmüş olmalarıdır.

Bilhassa kadın haklarından, onun erkeğe eşit olduğundan söz edilmesine, sayısız neşriyat yapılmasına ve parlak sözler söylenmesine rağmen, günümüzde en büyük ziyana maruz kalan insan, yine de kadındır. Batı dünyasında ve doğuda “Güzel sanatlar” ve benzeri cazip ifadelerle pek çokları yanıltılmaktadır. İnsanlığa iyilik düşünmeyenlerin, manevî sorumluluk duygusunda olmayanların, yıkıcı yayın ve aldatıcı sözlerine aldanan bir kısım kadınlar, ismet ve şahsiyetlerini zayi etmiş, yarı çıplak veya daha fena bir durumda sokağa düşürülmüştür.

Bu durum, kadınlara bir değer kazandıran değil, onları Batı ortaçağına ve daha ötesindeki sapıklıklara itmekten de beterdir. Zira bu, Roma’yı mahveden batakılıkta onları da mahvetmektir.

Bir zamanlar Roma’da kadın, konuşmaması, gülmemesi, et yememesi ve ağzına demir kilit vurulması gereken bir yaratık olarak düşünülmüş, evlenmenin en önemli gayesi, şehvî zevkleri tatmin, mal, mülk için hizmetçi ve erkek çocuk elde etme vasıtası olarak kabul edilmiştir. Sonraları bu sakim düşünceler, daha korkunç bir derekeye düşmüş, evlenme, âile, tamamıyla hiçe sayılmış; hayâsızlıklar normal görülmüş; “Flora” oyunları ve benzeri şenaetler Romalılarca âdet hâline gelmişti. Bu vahşi çılgınlık ve şehvet düşkünlüğü, Roma saraylarının yıkılmasını ve insanları ile birlikte yerle bir olmalarını çabuklaştırmak için kâfi gelmişti.

Atina’daki şenaetler, Roma’dakinden az değil, belki daha da beterd. Bir zaman kadın, ev eşyası gibi alınıp satılan, şeytan işi murdar sayılan, her şeyden mahrum bir yaratık olarak görülüyor, sadece ev ve çocuk ile meşgul ediliyordu. Bu ara kadının nikâh ile bir erkeğe bağlanması şeref ölçüsü olarak kabul edilir ve hayâsızlık en bayağı zillet olarak düşünülürken, gitgide bunlar unutulmuş, onların sosyal hayatında bir başka kadın zümresi türemiş; hayâsızlık normal kabul edilmiş; iffetsizlerle düşüp kalkmak olağan, hatta fahişeler o devirde izzet ve şeref sahibi sayılmaya başlamıştı. Sanat ve güzellik zevki adı altında en korkunç çirkinlikler, çıplak kadın heykelleri sanat olarak takdim edilir hâle gelmişti. Sonuçları malum.

Hind kanunlarında, veba, ölüm, ateş, yılan, kadından daha iyi olarak kabul olunuyordu. Muharref Tevrat’ta ise, kadın, ölümden daha acı olarak tasvir edilmiş, M. 586 yılında Fransa’nın bazı vilayetlerinde yapılan toplantılarda kadının insan olup olmadığı tartışılmış, nihai kararda, kadının insan olduğu ancak, erkeğe hizmet için yaratıldığı sonucuna varılmıştır...

19. asrın ikinci yarısına kadar kadınların Batıda şahsî hiçbir hakka sahip olmadıkları ve vatandaş sayılmaları bile bu tarihten sonra olduğu hatırlanırsa, Batıda kadının durumu hakkında isabetli bir hükme varılabilir.

Arabistan'da da İslâm öncesi durum da kadın için bundan farklı değildi. Kız çocukları, canlı canlı toprağa gömülür ve bu güzel bir âdet sayılırdı; ölen bir kimsenin karısı ve kız çocukları hatta küçük yaştaki erkek çocukları bile mirasçı olamazlardı.

Bugün ise, beşeriyetin karanlık devirlerde geçirdiği tuğyan ve aşırılıklara benzer yeni ve başka yönde aşırılıklar, tuğyanlar eklenmektedir.

Batı dünyasında çoğu yerde âile, yıkılmıştır. Bu yıkımı kolaylaştıran her çeşit sebepler hazırlanmıştır. Batıda kadın, yine yalnızlığa, himayesizliğe itilmiştir. Kadın, şer düşünenlerin şehvî isteklerini meşruiyet tanımadan tatmin etme ve para kazanma âleti durumundadır. Yerine göre de bilet satan, çarşıları temizleyen, film ve benzeri oyunların çevirici âleti, hayâsızlık yuvalarının mahkûmu zilletine düşürülmüş, âile saadetine hasret fakat âile, çocuk sahibi olma meziyetinden pek çokları mahrum bırakılmıştır.

Batı iffet meselesini tartışma konusu yapacak kadar insanlığından uzaklaştırılmıştır. Düşünürleri, samimi dindarları, insanın, özellikle kadının kurtuluşu için çareler aramaktadır.

Ziraat üzerine doktora yapmak üzere Almanya'ya giden bir Profesörümüz, bu satırların yazarına şu olayı nakletmiştir:

“Doktoramı tamamlayıp Türkiye'ye dönerken, kürsünün Alman profesörü beni evine davet etti. İkramdan sonra vedalaşıp ayrılırken profesör bana özetle şunları söyledi:

“Herhalde Almanya'yı beğenmişsindir. Almanya'da gördüğün bu fabrikalar, taş ve demir yığınlarından ibarettir. Bunlar sakın senin gözünü kamaştırmasın. Siz Müslüman Türklerde ve diğer Müslüman ülkelerinde öyle bir zenginlik vardır ki, bu zenginlik Almanya ve Avrupa'da yoktur.

O zenginlik âiledir. Almanya ve Avrupa'da bu mefhum yıkılmıştır. Hâlbuki sizde âile, hâlâ mukaddestir. Bu ise, üstün bir zenginliktir. Ülkenize dönün, bu zenginliğin kadrini bilin ve koruyun...”

Âile İlk ve En Hayırlı Mekteptir

İnsanın ilk ve en hayırlı okulu, âiledir. Her iyiliğin prensiplerini insan ilk önce âile ocağında öğrenir. Bu bakımdan âile, değerini takdir edenler için, fertlerinden her birine, iyilikleri, hayatın gerçeklerini ilk olarak öğreten, çok feyizli, en bereketli, bir hayat mektebidir. Onun bu yüksek değerinin bilinmesi ve korunması elzemdir.

Âile, çocuklar için olduğu kadar, gençler ve yetişkinler için de en hayırlı bir mektep, gerçeklerin tedris edildiği bir hayat mektebidir.

Âile, fertleri sorumluluğunu bilen, akıllı, dindar, güzel edep ve terbiyeye sahip kimseler ise böyle insanların bulunduğu en basit bir ev bile, iyiliklerin huzur ve saadetin hâkim bulunduğu en kıymetli ve cennet gibi güzel ve değerli bir yerdir. Âile, çocukların ruhlarına, onların masum gönüllerine iyiliklerin nakşedildiği bir yer, gençlerin hatta yetişkinlerin, güler yüz ve rıfk ile muameleyi, sabır ve müsamahayı, nefse ve iradeye hâkim olmayı, bir Allah'a ibâdet etmeyi, verimli çalışmayı, yardımlaşmayı ve başkalarını kendine tercih etmeyi, hayatın ruhunu, gerçek vazife anlayışını öğrenip tatbik ettikleri mukaddes bir müessesedir.

Böyle bir âile, fertleri için nimet ve saadet, toplumu için de huzur ve güven sebebidir.

Dinimizce âilenin, muhterem ulvî bir müessese sayılmasının ve her çeşit zararlar karşı korunmuş olmasının hikmetlerinden biri de budur. Maddî bakımdan olduğu gibi manevî bakımdan da başta âile reisi olmak üzere âilenin bilgili olan fertleri diğerlerine bildiklerini öğretmekle ve iyilikte onlara örnek olmakla dinen yükümlüdür. Âilede büyük baba ve büyük anne en ziyade hürmete şayan müreb-biler değil midir?

İslâm'da, sorumluluğunu bilen bir âile reisi, ne kadar bahtiyardır! Zira onun ibadet için camiye giderken her adımına verilen sevap ile âilesinin yanına evine dönerken attığı her adımına verilen sevap aynıdır. Çünkü o kimse evine dönüşü ile âile fertlerinin sevincine, sürûruna vesile olmakta, onları rahat ve mesut bir hayata kavuşturmak için bütün gücünü sarf etmektedir.

Gerçekte âile, insana sorumluluklarını öğreten, bunlara alıştırıcı, hayatın yükünü olgun anlayışla taşımasını belleten bir mekteptir. İnsan, sadece yemek-içmek ve sonra da ölmek için yaratılmamıştır. O, düşünmek, hayatın sırrını ve gayesini anlamak ve insan olarak kendisinden beklenenleri yerine getirerek ebediyyen mesut olmak için yaratılmıştır.

İnsan pek büyük sorumluluklar taşımaktadır. Onu bu sorumlulukları üstlenmeye müsait yetiştirecek, ona bunları öğretecek bir çevrenin bulunması esastır. İnsana bunları hazırlayacak, öğretecek, ilk ve en önemli müessese, mabed, cemi-yet ve okuldan önce, âiledir. Mabedin, cemiyyet ve mektebin değeri ancak gereği gibi âilede öğrenilir. Âile ocağı devamlı olan bir eğitim ve öğretim müessesesidir.

Fert ve toplum hayatı bakımından âile, temel bir yapıdır. O, insanın ve toplumun devamına imkân sağlayan ilahî bir nimettir. Ev ve âile sahibi insan, evlad ve ahfadı ile kendi varlığını devam ettirmiş olur. Dinî bakımdan en sağlam ve en mübarek bir akid olan nikâh akdi ile âile kurulur. Sayısız iyilikleri yanında haya-

tın bütün zorluklarını kolayca yenmeyi insan, en güzel bu âile mektebinde öğrenir. Eşlerin evlatların insanlar için göz nuru ve gönül sürûru kılınmalarının ilahî hikmetlerinden biri de budur. Kur'ân-ı Kerim'de öğretildiği üzere mü'minler; *"Ey Rabbimiz, bize zevcelerimizden ve nesillerimizden gözler nuru ihsan buyur ve bizi muttakilere rehber kıl."*¹¹² diye Cenab-ı Hakk'a tazarrûda bulunurlar.

Âile, eşlerin ve bütün âile fertlerinin liyakatlerini geliştirir, meydana çıkarır, âile fertlerine, bilgilerini uygulamaya koyma fırsatı verir.

Bu küçük toplum ve çevrede insan kendisini her yönü ile daha büyük ve daha ağır sorumlulukları yüklenmeye hazırlar. Çevrenin dairesi genişledikçe, sorumluluklar da genişler, insanın, insanlara faydalı olmadaki tecrübesi artar, görüş ve düşünce ufku yükselir, tedbir, kabiliyet ve maharetleri bakımından öyle bir dereceye erişebilir ki, âilesi, daha geniş âile muhiti, toplumu hatta insanlık âilesi için en büyük, en hayırlı sorumluluklar yüklenme şerefine erer. Zaten bu istidat ve kabiliyetler, insanın yaratılışında mevcuttur. Bu vasıfları ile Allah Teâlâ, insanı mümtaz kılmıştır. İnsan böylece, daha büyük sorumluluk yüklenecek seviyeye gelmekte, fitratına uygun mertebeye yükselmiş olur.

İnsanı bu şekilde daha büyük ve daha geniş sorumlulukları yüklenmek üzere yetiştiren küçük medrese, âile mektebidir.

Onun için, âilenin yüksek değerinin takdir edilmesi ve insan için en feyizli mektep olma vasfının muhafazası ve verimlendirilmesi, en mukaddes vazifelerimizden biridir.

Kadının Şerefli Mevkii

İslâm'da kadının yeri ve değeri yüksektir. O, âilenin iki esas unsurundan biridir. Kur'ân-ı Kerim'de, on sûrede kadının çeşitli durumları, hukuku ve yüksek mevkii zikredilir. Bu sûreler, Bakara, Nisa, Mâide, Tevbe, Nur, Ahzâb, Mücadele, Mümtahine, Talâk ve Tahrim sûreleridir.

İslâm'da kadına verilen üstün mevki, semavî hiçbir dinde verilmemiştir. Beşerî hiçbir müessese de, kadın mevzuunda İslâm'ın yüce prensiplerine ulaşamamıştır, ulaşması da mümkün değildir. Ancak, bugün bile, bilmeden veya kasdı olarak, İslâmî hakikatler ters gösterilmeye çalışılıyor.

Kur'ân-ı Kerim'de, insanın yaratılışı beyan buyurulmuş ve kadın, erkeğe eş

¹¹² Furkan Sûresi, âyet: 74.

olarak tanıtılmıştır. Bütün beşeriyetin bir baba ile bir anadan (tek bir âileden) geldiği bildirilmiştir.

İslâm bunu, insana Cenab-ı Hakk'ın bir nimeti olarak tanıtmıştır. Bir ana ile bir babadan yaratılmış olma nimetinden dolayı insan, Allah'a şükretme durumundadır. Ayrıca bu durum, insanın daima Cenab-ı Hakk'ın murakabesi altında bulunduğunu hatırlatmakta ve daima O'ndan takva üzere olmasını insandan istemektedir.

Bütün insanların bir asla dayandığı ve insaniyette müşterek olduklarından, insanın kardeşine doğru ve güzel nazarlarla bakmasını İslâmiyet gerekli kılmıştır. Böyle olduğu için, hiçbir insanın diğerine üstünlüğü söz konusu değildir.

İslâm, ana babaya tazimi emretmiştir. Ananın hukukuna saygıda daha büyük bir ihtimam gösterilmesi buyurulmuştur. Bunun hikmetlerine de Kur'ân-ı Kerim'de işaret edilmiştir.

İslâm, öyle bir âile nizamı getirmiştir ki, onu bilen, yaşayan insanların temiz ve örnek âile hayatı, her türlü övgüye layıktır.

Âilede insanın ilk eğiticişi anadır. O, sütü ile evladını besler, uykusuz kalır, evladı için her çeşit zorluklara katlanmayı, saadet kabul eder. Baba ise çocuk için, ikinci mürebbîdir. Dıştan, her çeşit zorluklara katlanır. Eşini ve çocuğunu her çeşit zarardan korur. Onların saadeti için koşar durur.

İslâm, âilede öyle bir nizam kurmuştur ki, bu nizam, kadının ve erkeğin yaratılışına; kanun-i ilahî olan tabiatın iktizasına en uygun olanıdır.

İslâm, erkeği olduğu gibi, kadını da mükellef tutmuştur. Sorumlulukta kadın, erkekten ayrı değildir. Erkek, kendinden ve âilesinden sorumlu olduğu gibi, kadın da, kendinden, ibadetlerinden, evinden, âilesinden, hatta toplumundan sorumludur.

O, iyiliklerinin, ibadetlerinin, Allah katında karşılığını görecektir. O, başta kendinden sorumludur. İyiliği kendi lehinedir, masiyet işlerse, zararı başta kendinedir. Çünkü Allah, her insanı, önce kendi nefsinden sorumlu tutar.

*"Gerek erkek ve gerek kadın, mü'min olarak her kim iyilikler yaparsa işte onlar, cennete gireceklerdir ve onlar zerre kadar haksızlığa da uğramayacaklardır."*¹¹³

Hayat ancak âile ile âile de kadın ve erkeğin birbirlerini tamamlaması ile huzurlu olur. Eğer âilede kadın ve erkek, birbirlerini yardımsız bırakır, hak olan

¹¹³ Nisâ Sûresi, âyet: 124.

görevlerini ihmal ederlerse, bunun zararını kendileriyle beraber evlatları ve toplum da görmüş olur.

İslâm, evlenmeyi, âile yuvası kurmayı teşvik etmiştir. Bunun, insanlara Allah Teâlâ'nın bir rahmeti, nimeti olduğunu bildirmiştir. İnsanın gönül huzuru, aklının rahata ermesi, duygularının sükûn bulması, evlenme ve âile iledir. Ancak âile ile, kadın ve erkek, haysiyet ve şereflerini, rahatlık ve saadetlerini en güzel bir biçimde korumuş olurlar.

Resûl-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz;

*"Ey gençler topluluğu, sizden kim, evlenmeye güç yetirirse, evlensin. Çünkü evlilik, gözü haramdan daha iyi sakındırır ve iffeti daha iyi korur. Buna muktedir olmayan da, oruç tutsun. Çünkü oruç onu (şehevî hisleri) önleyicidir."*¹¹⁴ buyurmuşlardır.

Eşlerin birbirlerini seçmede, âile binası kurmada, nasıl davranacaklarına da Kur'an-ı Kerim'de işaret edilmiştir. *"Temiz ve iyi kadınların, temiz ve iyi erkeklerle evlenmelerinin uygun olacağı"*¹¹⁵ beyan buyurulmuştur.

Bunun için İslâm âilesinde kız çocuğu iyi bir insan, sâliha bir evlad, âileye huzur getiren tertemiz bir eş namzedi olarak büyütülür. Erkek çocuk da temiz, iyi bir insan olarak yetiştirilir. Eğer ana ve babalar, kız evlatlarına Kur'an'ın öğütlerini, üstün bilgilerini tam olarak vermeyi başarsalar, kız evlatlarına en üstün zenginlikleri kazandırmış olurlar. Erkek evlatlar için de durum aynıdır. Kur'an-ı Kerim'in Nur suresini okuyup anlamanın âile ve toplum hayatı için ne kadar önemli olduğunu hatırlatmak isteriz.

Hiçbir âile, kız ve erkek evlatlarının bayağı olmasına rıza gösteremez. Âile, onları cemiyetin gözbebeği insanlar, ileride kuracakları âilenin en yararlı uzuvları olarak yetiştirmekle yükümlüdür.

Kur'an-ı Kerim'de meal olarak şöyle buyurulmuştur:

*"Kötü kadınlar, kötü erkeklere, kötü erkekler de kötü kadınlara yaraşır. Temiz kadınlar, temiz erkeklere ve temiz erkekler de temiz kadınlara yaraşır..."*¹¹⁶

Bilindiği üzere İslâm, kadına her iyiliği bahşetmiş, onu her zarar ve şerden korumuştur. Kadın, âilenin iki esas unsurundan biridir. O, kız çocuğu iken ana ve babanın yanında her türlü şefkat ve ihtimama mazhardır. Onun maddî, manevî ihtiyaçlarını karşılayan, onu ihtimamla büyütüp rüşd çağına kavuşturan kimseler,

¹¹⁴ Muhtasar-ı Sahih-i Müslim, s. 207, Hadis No: 794.

¹¹⁵ Nûr Sûresi, âyet: 26.

¹¹⁶ Nûr Sûresi, âyet: 26.

cemiyette takdire şayan, muhterem insanlar olmalarının yanında, uhrevî bakımdan Cennette, Hz. Peygamber (s.a.s.) ile birlikte olma saadetine ereceklerdir.

İslâm, kız evladının bakımını, terbiyesini, ona her türlü ihtimamın gösterilmesini teminat altına almıştır. Bu bakımdan müslüman âileler, evlatlarına, özellikle kız çocuklarına büyük bir ihtimamla hizmet etmeyi, ona müşfik ve merhametli davranmayı ibadet bilirler. İslâmî bakımdan gerçek de budur.

Kız çocuğu merhametin, zarafetin, temizliğin, edep ve terbiyenin, iffetin, ana ve babaya saygı ve bağlılığın simgesi, melekler kadar masum ve ilahî bir emanet olarak kabul edilir. O, müstakbel eşinin en samimi yardımcısı, hayat arkadaşı, müstakbel çocuklarının en olgun ve ilk mürebbisi olacak şekilde büyük bir itina ile eğitilir.

Müslüman toplumunda kız çocuğu, dünyaya Cennetten gelmiş bir huri gibidir. O, ilahî bir emanet olarak her çeşit ilgiye ve iyiliğe layık görülür. Erkek çocuk da böyledir. Ona da bu ihtimamların yanında, hayat zorluklarına mukavemet edeceği, başarıya ulaşacağı, âile ve milletini mesud edeceği bilgi, azim ve metanet kazandırılır. Böylece iki esas unsur birbirini tamamlamış olur.

İslâm'ı bilmeyen ve hevesatına mağlub olan kimselerin aşırılıklarının, yanlış tutum ve davranışlarının sorumluları, hiç şüphesiz yine kendileridir.

Âile ve Çocuk

"Ey iman edenler, kendinizi ve çoluk çocuğunuzu ateşten koruyun."

(Tahrim Sûresi, âyet: 6)

Âile varlığının ana gayelerinden biri de, evlad sahibi olmak, iyi evlad yetiştirmektir. Salih evlad yetiştirmek, ana babanın en mukaddes görevlerindendir.

Zira çocuklar, ana ve babaya bir emanettir. Bu emaneti Allah, onlara ikram etmiştir. Onlar kendilerine verilen bu emanetten sorumludurlar. Ana-baba çocuklara iyilikte bulunur, onlara güzel edep, yararlı bilgi ve terbiye verirlerse, her şeyden önce Allah katında büyük ecre nail olurlar. Çocukları ihmal, yahut da kötü terbiye ederlerse, bu takdirde çetin bir azabı hak etmiş olurlar.

Böyle kimseler çocuklarını ihmal etmekle, hem kendilerine ve evladına, hem de topluma kötülük yapmışlardır. Bundan daha ağırı, böylesi baba ve annelerin Cenab-ı Hakk'a isyan etmiş olmaları, O'nun buyruğunu yerine getirmemeleridir.

Kur'an-ı Kerim'de Allah Teâlâ meal olarak şöyle buyurmuştur:

*"Ey iman edenler, kendinizi ve çoluk çocuğunuzu, Cehennem ateşinden koruyun. Onun yakıtı insanlar ve taşlardır. Görevlileri, Allah'a isyan etmeyen, kendilerine buyurulanı yerine getiren çetin ve pek haşin meleklerdir."*¹¹⁷

Âilenin büyüğü baba ve ana, iyi olmak, Cenab-ı Hakk'a itaat etmek, O'na isyandan sakınmakla yükümlüdürler. Bununla birlikte çocuklarının da, Allah Teâlâ'nın buyruklarını öğrenip yerine getirmelerini, O'na isyandan sakınmalarını sağlamaktan da, yine baba ve ana sorumludur. Baba ve ananın bu iki esas görevi yerine getirmeleri, kendilerini de, evlatlarını da ateşten korumak olur.

Hız. Peygamber (s.a.s.); *"Allah, her çobana gözetmesi için kendisine emanet edileni korudu mu, yoksa onu zayı mi etti diye soracaktır. Kişiyi âilesi halkından-onları koruyup korumadığından- sorumlu tutacaktır."*¹¹⁸ buyurmuşlardır.

İmam Ali (r.a.)'nin şu sözleri ne kadar güzeldir. O, şöyle demiştir:

"Kendinize ve çoluk çocuğunuza iyiliği öğretin. Onları güzel edep ve terbiye ile yetiştirin. Bir kimse hangi terbiye esasına göre büyür gençliğine erişirse, ihtiyarlığı da aynı hâl üzere olur. Evladına küçüklüğünde iyi edep ve terbiye veren kimse, çocuğu büyüyünce onunla mesrur olur. İşlerin sonucunu iyiden iyiye düşünmeyenler, hiç şüphesiz, bir gün pişman olacaklardır."

Çocuk hayatın meyvesidir. Evin solmaz çiçeği, âilenin yegane ve baş emelidir. Evlenmek, âile yuvası kurmaktan, asıl maksat, evlad sahibi olmaktır.

Hız. Peygamber (s.a.s.); *"Çocuk, cennet çiçeklerindendir"*¹¹⁹ buyurmuşlardır. *"Çocuk bulunmayan evde, bereket olmaz"* mealindeki sözleri ile de âileleri evlad sahibi olmaya teşvik etmişlerdir.

Evlada İyi Muamele Ana ve Baba için Bir Vecibedir

Çocukların, kendileri nezdinde mukaddes bir emanet olduklarını ana ve babaların her an göz önünde bulundurmaları gerekir. Zira çocuklar bir süre onların yanında kaldıktan sonra, büyüklerinin yüklendiği görevlere benzer sorumluluklar yüklenirler. Onlar da toplumun en yararlı üyeleri arasına katılırlar. Bunun için âile, çocuklarının beden ve ruh sağlığına, azami itina göstermek, onları akıllı, iyi ahlâk ve sağlam inanca sahip olacak şekilde yetiştirmekle mükelleftir. Bunla-

¹¹⁷ Tahrim Sûresi, âyet: 6.

¹¹⁸ Camiü's-Sağır, Şerhi Feyzü'l-Kadir, Hadis No: 1745; et-Tergib, c.3, s.65.

¹¹⁹ Fethu'l-Kebir, c. 3, s. 308; Feyzü'l-Kadir, Hadis No: 9690.

rın hiçbirini ihmal edilmez. Beden ve ruh sağlığı ve diğer esasların birlikte gelişip kemal bulması, çocuğun şahsiyeti ve iki cihan saadeti için elzemdir. Çocuk kendisine, âilesine ve topluma, yerine göre insanlık âilesine yararlı olacak hizmetler yapmaya tedrici olarak ancak bu döneminde alıştırılır.

Çocuğa bu çağında, din ve dünyası için yararlı olacak bilgi ve cesaret, çalışma sahasında ihtisaslaşma melekesi kazandırılması gerekir. *“İnsanlar içinde Allah'a en çok saygılı olan, ilim sahibi kimselerdir.”*¹²⁰ *“Allah, ilim ve sanat sahibi, kötülüklerden sakınan kullarını sever.”*¹²¹

Bunun için çocukların eğitime, diğer deyim ile talim ve terbiyelerine, en büyük önemi vermek, âilenin en mukaddes görevlerindendir.

Millî ve içtimâî hayat da, bunu zarurî kılmaktadır.

Hâlbuki İslâm, başta ana babanın üzerine bu görevi farz kılmıştır. Toplumu ve devleti de bundan sorumlu tutmuştur. Bu görevin ihmali yahut da bu görevde kusur, dine ve topluma karşı bir isyan olduğu gibi, masum yavrulara karşı da manevî cezayı gerektiren bir suçtur.

Mealleri verilen hadislere dikkat edilmelidir:

1 - *“Çocuklarınızla iyiden iyiye -devamlı olarak- ilgilenin. Onlara güzel edep ve terbiye verin. Doğrusu çocuklarınız size bir hediyedir.”*

2 - *“Rıfk (yumuşak davranma) nerede bulunursa, o şeyi güzelleştirir. O, nereden de çekilirse, orayı çirkin kılar.”*

3 - *“Allah Teâlâ, sizin evlatlarınıza karşı âdil olmanızı, hatta -onları- severken bile eşit muamele yapmanızı sever.”*¹²²

4 - *“Hangi kadın çocuklarının bulunduğu evde oturur ve onlara ihtimamla meşgul olur ise o, benimle beraber cennette olacaktır.”*¹²³

5 - *“Evlatlarınız arasında hediyyede eşitliğe riayet ediniz. Eğer ben, çocuklardan birini tercih etseydim, kadınları üstün tutardım.”*¹²⁴

6 - *“Çocuğun iyiliği (ve takvası) için yardım eden kişiyi, Allah Teâlâ merhametine nail kılsın.”*¹²⁵

¹²⁰ Fatur Sûresi, âyet: 28.

¹²¹ Fethu'l-Kebir, c. 1, s. 354; Feyzü'l-Kadir, Hadis No: 1873.

¹²² Fethu'l-Kebir, c. 1, s. 355.

¹²³ Fethu'l-Kebir, c. 1, s. 494.

¹²⁴ Fethu'l-Kebir, c. 2, s. 150.

¹²⁵ Fethu'l-Kebir, c. 2, s. 134.

7 - "Evladınızın size karşı iyi olmalarına yardım edin."¹²⁶ "Merhametli olmayan kimse, merhamete nail olamaz."¹²⁷

8 - "Çocuklarınız yedi yaşına geldiklerinde onlara namaz kılmayı öğretiniz. On yaşında namaz kılmalarsa onları tedib ediniz."

9 - "Bir kimsenin kız çocuğu olur da, ona güzel terbiye ve edep verir; onu yetiştirip eğitir, onu temiz ve güzel gıda ile büyütür ise, bu çocuk o kimsenin cennetinde ateşinden korunmasına sebep olur."¹²⁸

10 - "İnsanoğlu öldüğünde ameli de kesilir. Üç kimsenin ameli kesilmez -devam eder- bunlar; cari (sürekli) sadaka sahibi, ilminden faydalanan alim ve iyi evladı kendisi için dua eden kimselerdir."¹²⁹

Bu hadisler ve benzerleri, âile fertlerine, çocukları nasıl terbiye edip kendilerine ve topluma yararlı iyi insanlar olmalarını sağlamak için uyulması gerekli terbiye düsturlarıdır.

Ana Olarak Kadın

"Cennet, anaların ayakları altındadır." (Feyzül-Kadir, Hadis No: 3642)

İslâm dini insana, Allah'a ibadetten sonra, ana ve babaya iyi davranmayı ve saygılı olmayı emretmiştir. Kur'ân-ı Kerim'in birçok yerinde, bu ilahî hüküm, beyan buyurulmuştur.

İnsanı her yönü ile ve en güzel biçimde yetiştiren ve olgunlaştıran Kur'ân-ı Kerim, beşeriyete bu hususta şu gerçeği bildirmiştir:

"Rabbim, yalnız kendisine ibadet etmenizi ve anaya babaya iyilik etmeyi buyurmuştur. Eğer ana babadan biri veya her ikisi senin yanında iken ihtiyarlayacak olursa, onlara karşı "öf" bile deme, onları azarlama. İkisine de hep güzel, tatlı söz söyle. Onlara acıyarak alçak gönüllülük kanatlarını ger ve; Rabbim, küçükken beni yetiştirdikleri gibi, sen de onlara merhamet et, de."¹³⁰

Görüldüğü üzere kişinin ana babasına azami ölçüde saygılı olması, onlara karşı en güzel hizmetleri yapmış olması, ana ve babanın haklarını yerine getirmek

¹²⁶ Fethu'l-Kebir, c. 1, s. 203.

¹²⁷ Fethu'l-Kebir, c. 1, s. 231.

¹²⁸ Fethu'l-Kebir, c. 1, s. 145; Tecrid-i Sarih Tercemesi, c. 5, s. 159.

¹²⁹ Fethu'l-Kebir, c. 1, s. 154.

¹³⁰ İsra Sûresi, âyet: 23-24.

için yeterli olmamaktadır. Bu görevleri, ana babaya karşı en iyi bir şekilde yapmakla birlikte, onların Cenab-ı Hakk tarafından esirgenmeleri; bağışlanmaları için, evladın, Cenab-ı Hakk'a tazarruda bulunması gerekmektedir.

“Allah Teâlâ'nın rızası, ana-babanın hoşnutluğundadır.”¹³¹

“Bir kişi Hz. Peygamber (s.a.s.)'e gelerek şöyle demişti: *“Ya Resûlellah, halk içinde güzel muamelede bulunmama en ziyade layık olan kimdir?”*

Resûl-i Ekrem, *“Anandır”* buyurdu. Bu şahıs iki defa daha aynı şekilde sorduğunda Hz. Peygamber (s.a.s.) yine *“Anandır”* cevabını verdi. Adam; *“Sonra kim gelir”* diye sordu. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem (s.a.s.) *“Baban”* buyurdu-lar.”¹³²

Ana olarak kadının manevî yüksek mevkii, yukarıda meali verilen hadis-i şerifte veciz ve güzel bir şekilde beyan buyurulmuştur. Resûl-i Ekrem; *“Cennet, anaların ayakları altındadır.”¹³³* buyurmakla, anne olarak kadının ihraz ettiği yüksek payeyi bildirmişlerdir. Anne olarak kadının, mü'minlerce daima baş tacı edilmesi, Allah için anneye iyilik ve hürmetin, onlara iki cihan saadeti sağlayacağı, en güzel bir şekilde öğretilmiş oluyor.

İslâm, anne olarak kadının mümtaz mevkiini tayin buyurmuş ve onun hukukunu ve bu üstün mevkiini teminat altına almıştır. Anaların rızalarını kazanmak, onlara karşı temiz topraklar kadar mütevazı olmak, bütün mü'minler için mukaddes bir görev kılınmış, ana babanın yüzüne hürmet ve merhametle bakma, İslâm'da ibadet sayılmıştır.

Bunun için yılda bir gün analar günü değil, yılın ve ömrün her günü, İslâm'ı bilenler için anneler günüdür.

Üniversite Profesörü Bir Kadının Şehadeti

“el-Akaidul-İslâmiyye” adlı eserin müellifi Seyyid Sabık, bir telifinde, İngiltere’de 1961 yılında emekli olması münasebetiyle kız talebelerine bir hitabede bulunan hanım bir profesörün sözlerini şöylece naklediyor. Hanım profesör talebelerine şöyle diyor:

¹³¹ Fethu'l-Kebir, c. 2, s. 135; Feyzü'l-Kadir, Hadis No: 4457.

¹³² Riyazü's-Salihîn Tercemesi, c. 1, s. 349, Hadis No: 314.

¹³³ Camiü's-Sağır Şerhi Feyzü'l-Kadir, c. 3, s. 361, Hadis No: 3642.

“Şimdi yaşıam 69’u buldu. Bu ömür içerisinde üstün derecelere ulaştım. Ömrümün hemen her yılında başarı elde ettim. Toplumda büyük işler gerçekleştirdim. Günümün her dakikası bana kazanç sağlıyordu. Büyük şöhret ve servet sahibi oldum. Fırsat düştü, bütün dünyayı gezdim. Bütün bu başarılarıma rağmen şimdi, ben mesut değilim.

Çünkü ben eğitim ve öğretimle uğraşırken, şeref ve şöhret için koşarken, bir kadın için bunların hepsinden daha çok önemli olan bir hususu unuttum; evlenip, istikrar bulup, temiz evlatlar yetiştirmeyi unuttum.

Ben bunu ancak şu dakikada, emeklilik talebinde bulunduğum sırada hatırladım. Hatırladım ki, hayatımda önemli bir vazifeyi yapmamışım. Bu uzun yıllar sarf ettiğim gayretlerin hepsi boşa gitti. Şimdi emekli olacağım, emekliliğimden bir veya iki yıl geçecek, ondan sonra herkes hayatın meşguliyetleri içerisinde beni unutacaklardır.

Lakin, evlenseydim, büyük bir âile oluştursaydım, hayatta daha güzel ve daha büyük bir eser bırakmış olacaktım.

Kadının en önemli vazifesi evlenmek, âile olmaktır. Ev ve âile yuvası kurmadıktan sonra, kadının bizzat sarf ettiği gayretlerin hiçbir değeri yoktur.

Şimdi ben, sözümü dinleyen her talebeme, bu önemli hususu dikkat nazarına almasını öğütlüyorum. İş ve şöhret konuları, bundan sonra düşünülebilir...”¹³⁴

Âilenin Çocuk Eğitime Göstereceği İtina

Her âile, çocuklarının iyi insanlar olarak yetişmeleri için en büyük gayret ve itinaı göstermek durumundadır. Zaten İslâm’da eğitimin nihaî gayesi, iyi insanlar yetiştirmektir. Böyle olduğu içindir ki, onun esasları, bütün beşeriyeti mesut edecek ulviyettedir.

“Siz çocuklarınızı onların yaşayacakları zamana göre eğitiniz, zira onlar, sizin yaşadığınız zamandan başka zaman için yaratılmışlardır.” Kelâm-ı kibarı, çocuk terbiyesi ile ilgili önemli bir esası bildiriyor. İyi olan her şeyden yararlanılması lüzumunu hatırlatıyor. Yeter ki o yeni, iyi ve meşru olsun.

İyi toprakta yetiştirilen fidanların başka temiz topraklara nakledilmesi gibi, âilede iyi yetişen çocuklar, okul ve mabed ile kemal bulup şahsiyetine ermelidir.

¹³⁴ Seyyid Sabık, İslâmünâ, sh. 227 Beyrut.

Âile muhitinde ve okulda, insanın ruh ve fizikî yapısına uygun, iyi ve temiz bir eğitimle yetiştirilen çocukların, âilede ve toplum hayatında çok başarılı ve verimli kâmil insanlar olacağı muhakkaktır. Böylesi evlatlar, huzur ve güvenin de maddî ve manevî teminatı durumunda olurlar.

Çocuklar, âilede, okulda kendilerini böyle güzel terbiye edecek mürebbiler bulur, doğruluk ve edep yolunu seçerlerse, temiz ruh, iyi ahlâk, fazilet sahibi insanlar olarak yetişir, her işlerinde en güzel ve en isabetli olan seçme yeteneğini kazanırlar. Kendileri ile birlikte âile ve toplumun saadetine vesile olurlar. Ancak, ihmal edilmeleri hâlinde, melek gibi tertemiz yavrular, gün gelir ki, kötülüğü iyiliğe tercih ederler ve bunu iyilik diye yaparlar.

Çünkü *“Temiz memleketin toprağının bitkisi, Rabbinin izni ile iyi ve güzel olur. Toprağı temiz olmayan memleketin bitkisi yetişmez, yetişse de bir işe yaramaz.”* Bu, bilinen bir hakikattir.

Babasına benzeyen evlad, gerçekte haksız değildir. Âile, gerek kız ve gerek erkek evlatları için en iyi örnek olarak onları yetiştirmekle yükümlüdür.

Bundan başka, gelecek zamanın şartlarına göre, maddî manevî yönden evladını hazırlamalıdır. Âile bunları yapmakta gaflet etmemeli ve geç de kalmamalıdır. Toplum ve devlet, âileye her hususta olduğu gibi, bu büyük görevde de yardımcı olmak durumundadır. İslâm'ın mensuplarına emri budur.

Büyük bilgin Ahnef bin Kays'ın, çocuklar hakkında şu tesbiti oldukça önemlidir. Diyor ki:

“Çocuklar, gönüllerimizin meyvesi, bedenimizin (omurga kemiği) direğidir. Biz, çocuklar için, üzerinde yaşadıkları mütevazı temiz toprak, üzerlerine gölgelik olan sema gibi olmalıyız. Ancak çocuklar için büyük işlere atılırız.

Ey âile reisi, çocuklar istediğinde onlara ikram et. Öfkelendiklerinde onları hoşnut et. Böyle olunca onlar da sevgilerini sana verir, bütün varlıkları ile seni severler. Çocuklarının üzerine ağır bir kilit gibi olursan, yaşamandan usanırlar. Ölümünü arzular ve sana yakın olmayı istemez duruma gelirler.”

Kişi çocuklarında inat ve uyumsuzluklar görse bile, sabırla karşılamalı, ona yine de güzel edep, terbiye ve yararlı bilgi vermeye gayret etmelidir. Hiçbir zaman ümidini kırmamalıdır. Günün birinde eğitim ve öğretim hususundaki ciddî, samimî gayretlerinin iyi neticelerini, böylesi bir çocuk üzerinde dahi görebilir.

Bir Kısım Bilginlerin Âilede Çocuk Terbiyesi İle İlgili Önemli Tespitleri

Çocukların iyi insanlar olarak yetişmelerinde, eğitimlerinde çok erken davranılması, geç kalınmaması gereklidir. Bilhassa şu hususların da çok önemle dikkate alınması elzemdir.

Aslında çocuk, bir âile, bir millet için muazzam ve pek büyük bir kıymettir. Çocuğun iyi olgun bir insan olması, kemale ermesinde şu hususların bulunması esastır, çok önemlidir. Bu hususlar farklı olduğu ölçüde, insanların yetişmeleri de birbirlerinden oldukça farklı durumlar arz eder. Bu hususlar, şu şekilde hülase edilebilir.

a- Hilkat ve yaratılıştaki durum:

Buna tıynet denir. İnsanın yaratılıştaki tıyneti (naturası) iyi olması, onun iyi yetişmesinde de son derece önemli hususlardan biridir.

b- Ana-babanın iyi (salih) insanlar olma durumu:

Bunlardan her ikisi iyi olur yahut biri her bakımdan iyi ise, onların iyilik durumları, ruhî ve fizikî yapı itibarıyla çocuk üzerinde tesirini gösterecektir. Zira çocuk maddî manevî çok şeyleri, ana ve babadan tevarüs eder. Kalıtım ile bunlara doğuştan varis olur.

c- Çocuğun varlığı için ana baba sebep kılınmıştır:

Ana baba iyi temiz iseler, helâl gıdalar ile beslenmiş iseler, onların bu iyi durumları evlad üzerinde de iyi tesirini gösterir. Farklı durum, (fena hâl) mevcut ise, çocuk üzerindeki tesirleri de farklı olacaktır.

Öyle ki bunların iyi durumları, çocuk, baba sulbünde ve ana karnında iken bile olumlu etkisini gösterir. Bu sebeple baba olan kimse ile evladına ana olarak seçtiği kadının durumları çok önemlidir.

Kur'ân-ı Kerim'de; *"İyi ve temiz kadınlar, iyi ve temiz erkekler içindir."* buyurulmuştur. Evlenmede dindar, temiz, akıllı ve yüksek terbiye sahibi kadınların tercihinin öğütlenmesinin hikmetlerinden biri de bu olsa gerek.

(İçki, zararlı ilaç, uyuşturucu madde kullananların çocuklarının da perişan olduğu bilinmektedir.)

d- Doğumdan sonraki durumu:

Çocuk doğumdan itibaren ona temiz, helâl süt emzirilmesi, onun temiz, yararlı ve helâl gıdalar ile beslenmesi, onun iyi yetişmesi bakımından çok önemlidir.

e- Âilenin (Ana babanın) durumu:

Çocuk, bu çağından başlanılarak eğitilmesi, iyi edep ve terbiyesinin kendisine verilmesi, iyi ve güzel telkinler alması, iyi alışkanlıklar kazandırılması ve bunların onda tabiat halini alması, iyi olmayan alışkanlıklardan korunması, çocuğun iyi yetişmesi için elzemdir.

Bu durumlar, farklı olduğu ölçüde, çocuğun gelişmesi, yetişmesi de farklı olacaktır.

“Bu çağda çocuğa dinî edep ve terbiyenin bir esas olarak verilmesi, Hak ve iyiliklerin ona, kavrayabileceği, seveceği biçimde hatırlatılması ve iyiliklere alıştırılması gerekir. Yine bu devrede çocuk, temiz ve iyi çocuklarla, arkadaşlarla bir arada bulundurulmalıdır.

Çocuk bu çağda her şeyi alabilecek kıvamdaki bal mumuna benzer. Her şekli alabilir. Bunun için iyilikler, temizlikler, güzel övgüye değer şeyler, ona da iyi ve güzel tanıtılmalıdır. Davranışlarında ölçülü olması, yemeğe düşkünlükten sakındırılması, akılsız, fikirsizlerle ihtilattan korunması çok isabetli olur. Arkadaşları ile uyumlu, davranış ve işlerinde, konuşmalarında, güzel ve ölçülü olmasına itina gösterilmelidir. Arkadaşlarını dövmek, çirkin söz konuşmak gibi durumlardan uzak tutulmalıdır.

Yine bu devrede, dinî görevler ona, güzelce öğretilmeli, yavaş yavaş buna alıştırılmalıdır.”

(Bir kısım âile reislerinin küçük yaştaki çocuklarını Cuma, Bayram ve zaman zaman diğer vakit namazlarına camiye getirmeleri, eğitim yönünden çok yararlı ve önemlidir.)

Akraba ve komşular çocuğa iyi tanıtılmalı, zaman zaman ziyaretleri yapılmalıdır. Çocuğa bu yaşta güzel bilgiler, iyi alışkanlıklar verilirse, akli melekeleri güçlü olduğu gibi, zekâ ve kararlılığı yönünden de çok isabetli olur.

f- Çocuğun bilgi öğrenme durumu:

Çocuğun, eğitilmek, bilgi verilmek üzere emanet edildiği mürebbilerinin durumu çok önemlidir. Yetişkin, bilgili, âlicenap, temiz insanların elinde eğitilen çocuk, onların güzel, temiz ve olgun durumlarını benimser, onlar gibi nezih olur.

Değişik durumlar ise, çocuğun eğitiminde ve yetiştirilmesinde, büyük farklılıklar ortaya koyar. Zararın önlenmesi de çok çetin olur.

g- Şahsî kabiliyetleri:

Çocuğun şahsî kabiliyetleri, kendisini tamamlamak için şahsî gayret ve çalışmalarını da şahsiyetini kemale erdirir. Manevî varlığını temiz tutup, insan için iyi olmayan davranışlardan kendisini arındırır; bilgi ve tecrübe sahibi olur. Kimsenin zorlamasına ihtiyaç duymadan maddî, manevî görevlerini kendiliğinden yapar hâle gelir. Bu durumlar, yetişmekte olan çocuğun, iyi ve olgun seviyeye gelmiş olmasının, sorumluluğunu tam idrak ettiğinin de belirtileridir.

Hülasa,

Her yönden tam ve mükemmel yetiştirilme durumunda olan insan, sayılan bu imkân ve sebepler kendisinde bir araya gelmiş olan kimsedir.

Yaratılışı, fitratı, tertemiz; Allah'ın emrine uygun nikâh ile birleşen, güzel, müstakim, emin ve iyi babanın sulbünden gelmiş; ve yine böyle temiz, pakize bir ananın rahminde tekevvün edip beslenmiş; keza, temiz helâl süt ve iyi gıdalar ile beslenmiş, çocukluğundan itibaren (ana baba ve diğer) iyi eğitimciler tarafından güzel edep ve terbiye ile, bilgi ile yetiştirilmiş, kötü, şerir kimselerle oturup kalkmaktan korunmuş, rüşd çağına gelince de Hak ve dosdoğru olan yolu bulmuş, gerçek bilgi ve marifete sahip, Hak ve hakikati tanımak, iyiliği yapmak üzere içten gelen bir azim ve irade ile bunları yapmaya zorlanmış ve başarmıştır.

İşte böyle bir çocuk, rüşde erdiğinde her iyiliğe kavuşmuş, kâmil bir insandır. Ona iyiliklerin kapıları açılmıştır. O, Allah katında seçkinlerden olma saadetine ermiştir.

Şerir kimse ise, bütün bu meziyetleri zayi eden ve bunların zıddını kendinde toplayan kimsedir. Durumu, istidadı güzel ve iyi olan çocuk, genç, gördüğü işittiği her hadiseden yararlanmasını bilir. İyiliklerle karşılaşır, onlardan yararlanır, kötü, üzücü hadiselerle karşılaşır, onlardan da yine en iyi olacak fayda ve netice-ler çıkarmayı başarır.

Bunun içindir ki Kur'ân-ı Kerim'de, meal olarak;

*"Toprağı güzel olan memleketin bitkisi, Rabbinin izni ile bol çıkar. (Toprağı) kötü olandan ise, yararsız bitkiden başka bir şey çıkmaz. İşte biz, şükredekcek bir millet için, ayetleri böylece açıklarız."*¹³⁵ buyurulmuştur.

¹³⁵ A'râf sûresi, âyet: 58.

III

Gençliğimiz

“... O yiğit gençler şöyle dediler: Ey Rabbimiz, bize kendi kайдından rahmet ver. İşimizde doğruyu göster de bizi başarılı kıl.”

(Kehf Sûresi, âyet: 10)

En büyük millî hazinelerimizden biri de gençliktir. Bir cemiyet için gençlik, insan vücuduna hayat veren kan gibidir.

Gençlik, cemiyetin bütününe güç veren, toplumun varlığına hayatiyet kazandırılan ve onun devamını sağlayan ilahî bir hazinedir.

Dünyanın huzur veya saadeti gençlikte olduğu gibi, uhrevî mutluluk da, gençlerin varlığı ve onların övgüye layık iyi hizmetleri ile daha kolay kazanılır. Düşünölmeli ki gerçeğin ışığı olan ilim, faziletin temeli olan edep ve terbiye gibi üstün değerler, özellikle gençlere verilmektedir. Onların vasıtasıyla gelecek kuşaklara aktarılmaktadır. Sadece bu cihet dikkate alınsa bile, gençlerin ne büyük bir varlık olduğu kolaylıkla anlaşılmış olur.

Bir toplumun huzur ve mutluluğu gençliğinin huzuru ile olduğu gibi, düşman güçlerin zararından korunması da gençliğinin varlığı, yiğitlik, fazilet ve mertlikleri ile.

Bir bütün olan toplumun ana bölümleri dikkate alındığında onun, gençliğe namzet olan küçükler, hayatın güzelliğini artıran ve gençlik nimetini fiilen yaşayan gençler ve bir de gençlik nimetini geride bırakıp da onun hatıraları ile müteselli olarak yaşayan büyüklerden ibaret olduğu anlaşılır.

Göröldüğü üzere gençlik, Yüce Yaratıcı tarafından topluma bahşedilmiş, türlü güç ve üstün kabiliyetlerle mücehhez kılınmış bir insan varlığıdır. Bu insan varlığının asıl görevi, sahip bulunduğı güç ve istidattan en iyi bir şekilde yerinde ve zamanında değerlendirmeyi bilmesidir. Onların sahip bulunduğı bu üstün kabiliyetlerin kadrinin bilinmesi, en iyi şekilde bunların değerlendirilmesi, gençler ile birlikte bütün toplumun da saadetini hazırlamış olur. İşte böyle olduğu

mimi ve devam eden ilgilerine bağlıdır. Bu bakımdan gençlik, kendi varlıkları ile birlikte toplumun hepsine güç ve hayat veren kan gibidir.

Gençliğin kadrini bilen, bu ilahî hazineyi olumlu eğitim ve öğretimle en verimli ve en hayırlı insan kitlesi durumuna getirmeyi başaran toplumların, sevinç ve iftihar hakkı gerçekten büyüktür. Zira böylesi toplumlar, dünya hayatı bakımından huzura ermiş ve her yönden mutlu olacakları yolu bulmuşlar demektir.

Gençlerimizin Hayırlısı

İslâm'da yeri ve değeri yüksek olan gençlik, Hz. Peygamberin lisanı ile övülmüştür. Onların meziyetleri, üstün vasıfları beyan edilmiş, bu niteliklere sahip bulunan gençlerin, sonuç olarak erişecekleri manevî üstün dereceleri de anlatılmıştır. Sorumluluğun idraki içinde olmayanlar, pişmanlık duyacakları gün gelmezden önce uyarılmışlardır. Bu hususlar aklı eren her insanın öğüt alabileceği bir açıklıkla bildirilmiştir. Buna göre *"gençlerimizin en hayırlısı bilgi, edep ve terbiyede ergin insanlara benzeyen, büyükler gibi kâmil olanlardır."*

Bu vasıfları ile onlar insanı küçülten ve değerini yok eden davranışlardan daima uzak bulunurlar; hayatları boyunca bu gençler olgun insanlar safında yer alırlar, fazilet örneği olma mutluluğuna ererler. Artık bu gençler yaşadıkları temiz ve örnek hayatları ile daima Cenab-ı Hakk'ın yardımına, himayesine mazhar bulunurlar. Bu gibi gençler Resûl-i Ekrem (s.a.s.) den mervî ve meâlî verilen bir hadis ile şöyle müjdelenmişlerdir:

*"İnsanlar içinde Allah Teâlâ'nın en ziyade sevdiği kimse, kötülükleri terk edip iyiliklere yönelmiş bulunan gençtir."*¹

Dünya hayatında tam bir samimiyetle ve daima Cenab-ı Hakk'ın hoşnutluğunu gözetleyen gençlerin haiz bulundukları yüksek mevki, Resûl-i Ekrem (s.a.s.)'in bu hadislerinden kolaylıkla anlaşılabilir. İşte bu gençlerdir ki, ömürleri heder eden eğlencelere, yersiz davranışlara hiçbir zaman ve hiçbir yerde tenezzül etmezler, o gibi eksikliklere kendilerini asla düşürmezler.

Bir toplumun yükselmesine, huzur ve saadete erişmesine sebep olan âdil ve faziletli devlet reisinin, Allah katında derecesi ne kadar yüksek ise, Rabbine itaatli ve onun buyruklarına karşı gelmekten sakınan bir gencin de mevkii o derece üstün olacaktır. Dürüst ve Allah'a itaatli bir gencin nail olacağı ilahî mükâfat,

¹ Ramuzu'l-Ehadis, s.383.

adaletiyle idaresi altında bulunanlara huzur ve güven kaynağı olan devlet başkanının erişebileceği derece kadar yüksektir. Bu husus Resûl-i Ekrem (s.a.s.) tarafından şöylece müjdelenmiştir:

“Cenab-ı Hakk, kıyamet gününde yedi sınıf insanı arşının gölgesinde bulundurmakla şereflendirecektir. -O gün O'nun himayesinden başka sığınılacak bir melce de yoktur- bu yedi sınıftan birincisi âdil devlet reisi, ikincisi de Rabbine itaatle büyüyen (olgunlaşan) gençtir. Üçüncüsü, kalbi camilere bağlı bulunan kimsedir. Dördüncüsü birbirlerini Allah için seven, bir araya gelmeleri de, ayrılmaları da Allah için olan iki kimsedir. Beşincisi güzellik ve mevki sahibi kadın, kendisini davet ettiği hâlde “ben Allah’tan korkarım” deyip iffetini koruyan kimsedir. Altıncısı sağ elinin verdiğini sol eli bilmeyecek kadar sadakayı gizli olarak verendir. Yedincisi o kimsedir ki, ıssız yerde Rabbini zikreder ve gözyaşı akıtır.”²

Gençliğinin kadrini bilen, bu ilahî armağanı yerinde değerlendiren gençler, her yerde her türlü övgüye layık olurlar. Bu gençlerin dünya hayatından sonra elde edecekleri manevî üstünlüklerin de, diğer birçok iyilerin kavuşacakları rütbelerden daha da üstün olacağı hadis-i şeriflerden anlaşılmaktadır.

Bununla birlikte gençliğin, sorumluluğu da çok büyüktür. Her insanın, özellikle gençlerimizin bu ciheti daima göz önünde bulundurmaları gerekir.

Resûl-i Ekrem Efendimiz;

“İnsanoğlu kıyamet gününde, Rabbinin huzurunda beş suale cevap verinceye kadar bulunduğu yerden ayrılamaz. Ömrünü nerede tükettiğinden, gençliğini nerede yıprattığından, malını nereden kazandığından ve onu nereye sarf ettiğinden, bilgisi ile nasıl amelde (uygulamada) bulunduğundan sorulacaktır.”³ bu yurmuşlardır.

İnsanoğlunun ömrünü ve gençliğini nerede ve ne suretle yıprattığından sorumlu tutulacağı ve bunun önemi pek açık olarak bildirilmektedir.

Gençliğin yüksek değerini bildiren diğer bir hadis-i şerif de meal olarak şöyledir:

“Gençlerinizin hayırlısı, erginlerinize benzeyenleridir. Yaşlılarınızın şerlileri de (bilgisizce davranışları ile) gençlerinize benzeyenleridir.”⁴

² Riyâzü's-Sâlihîn Tercemesi, c. 1, s. 408, Hadis No: 377.

³ Tirmizi, c. 4, s. 612, Hadis no: 2416, Kahire 1382/1962.

⁴ Fethu'l-Kebir, c. 2, s. 101; Feyzü'l-Kadir, Hadis No: 4071.

Hadis-i Şerifin Işığında

Meali verilen hadis-i şeriften şu gerçekler kolaylıkla anlaşılmaktadır. İyi ah-lâkı ve güzel davranışları ile yaşının üzerinde (olgun) olan bir genç, gençlerin en hayırlılarından olma mutluluğuna ermiştir. Böyle bir genç, (ilmin bilginin kendisine kazandırdığı olgunluk, ağırbaşlılığın sağladığı huzur ve sükûnet, inancın kendisine verdiği asalet ve ruh temizliği, sebebiyle kötü huylardan ve hafif davranışlardan daima sakınır, öfkeden ve acelecilikten uzak bulunur, bu meziyetleri ile o olgun kişiler safında yer almış olur, şüphesiz ki bu üstün durumlarıyla Resûl-i Ekrem Efendimizin de övgülerine mazhar olmuştur.

Bu nitelikleri sebebiyle o genç, dünyada her zaman Cenab-ı Hakk'ın himayesindedir; ahirette de arşın gölgesinde bulundurulacaktır.

Buna karşılık bazı yaşlılar bulunur ki, yaşı ilerlediği hâlde cehaletin, hafif davranışların mahkûmudur, çok aceleci ve kararsızdır; zira böyle bir insan, istek ve arzularını bilgi ve akl-ı selim süzgecinden geçiremez; kötü meyillerini mura-kabe edecek ve onları frenleyecek inanç ve manevî duyguları dümura uğramış gibidir. Kendisini huzur ve güvene götürecek bir hilim (olgunluktan) da yoksundur. Böyle bir kimse, erginler yaşında bulunduğu hâlde kendisini çocuklar yerine koymuştur; ölçülü ve makul davranışlardan uzaklaştığı için de kendisini yaşlıların şerhlerinden olma derekesine indirmiştir.

Hâlbuki yukarıda meziyetlerine işaret edilen genç, iyilik yolunda kararludur; dengesizlikten, makul olmayan davranışlardan uzaktır, yaşının tabii icabı olan heyecanlarını kontrol eder, aşırı meyil ve isteklerine her zaman hâkimdir. Fizyolojik etkilerin; şehvî arzu ve havaî isteklerinin zorlamaların, meşru esasların ışığında, akl-ı selîmi ve metin iradesinin idaresi altına almış, bütün bu meyillerini disipline etmiştir. Bu mesut genç, iradesini terbiye ettiği için, bütün görevlerini vaktinde yerine getiren; ibadetlerini eksiksiz ifa eden, kötülüklerden korunan; bilgi sahibi, cesur, çalışkan, mert, azimli ve iffetlidir.

O, yanıldığında kusurlarını bilen ve kabul eden; fakat iyi ve yararlı işleriyle kusurları giderebilen faziletli ve mümtaz bir insandır. Bu vasıfları ile o, insan suretinde bir melek gibidir. Diğer taraftan o, bu güzel ve temiz yaşayışın bütün gençlerin de hakkı olduğunu bilir. Hepsinin bu dereceye yükselip mesut olmalarını ister. Bunun için kendisine düşen görevleri de, en iyi ve en verimli bir şekilde yerine getirmeye çalışır.

Böyle gençlerdir ki, içinde bulundukları cemiyetin küçükleri ve yaşlıları için sevinç ve övünç kaynağı; iyilik ve yararlı hizmetlerin meşalesi durumunda bulunurlar. Bu gibi gençlerin huzur ve kuvvet dolu yaşayışlarına, örnek hayatlarına

bütün toplumlar -bilhassa günümüzde daha çok gıpta etmekte- böyle bir hayatın özlemini duymaktadırlar.

Bu gibi gençlerin bu mesut yaşayışa erişmelerinin asıl sebebi, bunların her şeyden önce varlık âlemini ve hayatın gerçeklerini, vaktinde ve doğru bir şekilde anlamaları, insanın değerini ve onun yaratılış hikmetini iman nuru ile aydınlanan akl-ı selim ve gerçek bilginin ışığı ile müşahade etmeleri; bu hususun beşer saadeti için zarurî bulunduğunu kavramış olmalarıdır.

Bu nezih insanlar, güzel yaşayışları ve sağlam akîdeleri ile dünya gençliğinin de kurtuluş yolunu görmelerine, hayır ve saadet yolunu bulmalarına vesile olabirler.

Dünya Gençliği

Dünya gençliğinin pek çoğu, ızdırap içinde bunalıma itilmiş görünüyor. Kendi toplumları tarafından da “âsi gençlik” diye adlandırılan bu çaresizlerin, doğru yolu görmelerine ve sonuç itibariyle de kurtuluşa ermelerine sebep olmak, onlara yapılabilecek insanî en büyük iyiliklerden olacaktır.

Bugün Avrupa ve Amerika’daki gençliğin önemli bir kısmının, acıklı durumları günlük matbuatta hemen her zaman sergilenmektedir.

Her şeyi mubah sayma, hiçbir zabıta ve meşruiyyet tanımama; her türlü istek ve zevkleri tatmin etme eğilimi, kendilerini cinnet illetine uğratmış, bu marazî durum onları en acıklı sefaletlere maruz bırakmıştır. İşin garibi bu öldürücü durum, umumîleşme istidadı göstermektedir.

Bu gençlerin pek çoğu, çeşitli maddî imkânlarla sahip bulunuyorlar. Buna rağmen ızdıraptan kurtuluşu, intiharda yahut hayvanlara özenmek, onlar gibi her türlü kayıttan (sorumluluktan) âzâde yaşamak, kendi hâlinde olmak veya aksine her şeyi yakıp yıkmak, (terör) yahut da uyuşturucu madde ile kendilerini unutmak, düşünceyi yok etmekte aramaktadırlar.

Onlarda görülen bu durumun asıl sebebi, böylelerinin gerçek bir dinden, samimi bir inançtan mahrum kalmış olmalarıdır. Zira gerçeğe müstenid samimi bir inançtan yoksun kalmanın neticesi, cinnettir. Amerika ve Avrupa’daki gençliğin büyük ölçüde böyle bir duruma maruz bulunmaları kaçınılmazdır. Çünkü onların hayatında “Din” kilisenin duvarları arasında sıkışmış, asıl hüviyetinden ve özünden (Hz. İsa’nın tebliğ ve telkin ettiği esastan) kopmuş, sadece isimden ve görünüşten ibaret kalmıştır. Hristiyan toplumlar da, dinî ve ahlâkî yaşayışları itibariyle

Hız. İsa'nın telkinlerinden tamamıyla uzaklaşmış bulunuyorlar. Bu sebeptendir ki bu ülkelerde psikiyatri ile ilgili hastanelerin sayısının da hızla artmakta olduğu, bilenlerce müşahade edilmekte ve toplumun geleceğinden endişe edilmektedir.

Dr. Alexi Carrel, "İnsan Denen Bu Meçhul" adlı eserinde şöyle diyor:

"...Çocuk ishali, verem, difteri, tifo, v.s. gibi hastalıklar, ortadan kalkarken ve ölümler azalırken, akıl hastalarının sayısı artıyor. Bazı memleketlerde tımarhanelerde enterne edilen delilerin sayısı, hastanelerdeki bütün öteki hastaların sayısını aşıyor. Deliliğin yanı sıra, sinir dengesizliği de çoğalıyor. Bu, fertlerin bedbahtlığında, âile ocaklarının yıkılmasında, en aktif unsurlardan biridir."

"Belki bu sinir bozukluğu, medeniyet için tıbbın ve hijyenin münhasıran meşgul olduğu mikroplu hastalıklardan daha tehlikelidir."⁵

İsveç'te bir araştırmada bulunan bir uzman doktorumuz, bu satırların yazarına şu müşahedelerini beyan etmiştir.

"İsveç'te yaptığım araştırmalarda şunu müşahade ettim: Pek çok hastanelerdeki hastaların çoğunu, psikiyatrik marazlara müptela hastalar teşkil ediyordu. Bunların % 50'den fazlası yaşları 25'i bulmamış gençler idi. Dikkatimi çekti, üzerinde durup düşündüm. Genç, 20-22 yaşına kadar, istediği her şeyi yapabiliyor, maddî lezzet ve zevk bakımından hayattan alabileceği bir şeyi kalmamış oluyor. Manevî bir güç de tanımıyor. Bunun neticesinde 20-22 yaşında cinnet baş gösteriyor." demişti.

Genel durum ve müşahedeler de, bu tabip dostumuzun söylediklerini teyit etmektedir.

Rusya'nın müteveffa bir yetkilisi 1962 yılında şunları söylemiş:

"Rusya'nın geleceği tehlikededir. Çünkü Rusya'nın gençliği istikbalinden emin olamaz. Zira, gençlik, erimiş, çözülmüş ve şehvî duygularının içinde boğulmuş bir durumdadır."

Aynı tarihlere rastlayan bir konuşmasında da müteveffa Kenedy, şöyle demiştir:

"Amerika'nın geleceği büyük bir tehlike arz ediyor. Zira Amerikan gençliği, çözüntüye uğramış ve şehvetlerinin içine gömülmüş bulunuyor. Bu yüzden, omuzlarındaki sorumluluğu kavramaya muktedir olamıyor. Askere alınmak isteyen her yedi gençten altısı, bu hizmet için elverişli değildir. Çünkü içinde boğul-

⁵ İnsan Denen Bu Meçhul, s. 39 vd.

dukları şehevî istekler, onların ruhî ve bedenî liyakatlerini fesada uğratmıştır.”⁶

Bu yetkililerin sözlerine ilave edilecek bir şey yoktur. Ancak, acı bir gerçek de şudur:

Gerek batı ve gerekse doğu dünyasındaki gayr-i müslim milletleri ve onların gençliğini mahveden, her şeyi mubah sayma ve şehevî istekler içinde eriyip yok olma marazı, İslâm ülkelerine de sirayet etmiş gibidir. Ne var ki, bu ülkelerin düşünürleri, aydınları, ülke ve toplum yararını gerçekten düşünüyor ve bu tehlikeye karşı, toplumlarını uyarmaya çalışıyorlar.

Büyük çoğunluğu alkol düşkünü olan bu milletlerin düşünürleri, toplumun her kesiminde gösterdikleri müessir gayretlerle, toplumlarını maddî bakımdan yıkılmaktan şimdilik koruyabilmektedirler.

Hayatın Gerçekleri

İnsan, hayatın gerçeklerini daima göz önünde bulundurmak zorundadır. Hayatın icab ettirdiği esaslara uymak, beşerî takat ölçüsünde bunları kavramak, Cenab-ı Hakk'ın hayat için; gerekli kıldığı tedbirleri almak, insan için, yerine getirilmesi zarurî görevlerdendir. Bu hususları ihmal eden fert ve toplumlar, kendilerini hüsrana götürürler.

Bir toplumun gençliği, iyilik yolunda ve huzur içinde bulunun her çeşit kötülük ve sapıklıklardan uzak kalır ise, o cemiyette her türlü olumlu gelişme ve ilerleme müşahade edilir. Böyle bir cemiyet, her çeşit iyiliğin ve yükselmenin müşahhas örneği durumuna gelmiş olur.

İnsan hayatında gençlik çağı, fevkalâde bir güç ve muazzam bir hazinedir. Bu güç iyiliklere yöneltilirse, bundan insanın kendisi ve toplum için büyük hayırlar husule gelir. Ancak bu üstün enerji iyilik yolundan saptırılır yahut da saptırılacak şekilde ihmal edilirse gençlerin, kendileri ile birlikte toplumun hepsi için de büyük ızdırıp ve zararların doğmasına yol açar. Zira gençliğin durumu, her iki yöne de müsaittir.

Gençlik, bir toplum için huzur ve güven kaynağı durumuna getirilebileceği gibi, ızdırıp ve üzüntü sebebi hâline de getirilebilir. Onun bu özelliğini bilen düşman güçler, toplumu yıkmak için onun akîdesi ile birlikte, gençliğini de hedef alırlar. Bir toplumun inancı sarsıldığı ve gençleri ifsad edildiği takdirde, böyle bir toplum manevî gücünü ve maddî desteğini zayıf eder. Böyle bir duruma gelmiş

⁶ A. Nasîh Ulvân, Terbiyetü'l-Evlâd Fî'l-İslâm, s. 543.

cemiyetlerin ibret verici acıklı sonlarını tasvir etmeye en güçlü kalemler (edipler) bile muktedir olamazlar.

Bir toplumu güçsüz düşürmek isteyen menfi güçler, ilk önce onun maneviyyatını sarsmayı ve gençliğini yıkmayı hedef alırlar. Galip gelmenin en kestirme yolunun bu olduğunu bilirler.

Düşmanlarınca felâkete götürülmek istenen bir toplumun, gençliği neden hedef aldığı ve onlar üzerinde neden bu kadar durulduğunun asıl sebebi budur.

Bu bakımdan uyuşturucu madde ile, yıkıcı telkin ve zararlı neşriyat ile bu masum insan varlığının nasıl çürütülmek istendiğinin sebepleri dahi iyi anlaşılabilir. Aslında bu durum bilgi sahibi ve makul düşünen insanların meçhulü değildir. Akli eren her insan, gençliğin ne büyük bir varlık olduğunu bilir. Huzurlu ve mesut bir toplumun, elem verici bir sonuca uğramaması için sahip bulunduğu değerlerinin ve gençliğinin kadrini bilmesi bir zorunluluktur. Ayrıca gençliğe yöneltilecek her çeşit tehlikelere karşı toplumun bütün fertlerinin tedbirli ve uyanık olmaları zaruridir. Bu husus huzur ve güven için olduğu kadar bir milletin yaşaması ve varlığını sürdürmesi için de uyulması zarurî hayat düsturlarıdır. Bu gerçeklerin çok iyi bilinmesi elzemdir.

Toplum için en üstün manevî dayanak ve zenginlik, doğru ve sağlam inanç olduğu gibi, onun varlığını ve devamını sağlayan en büyük kuvvet ve enerji kaynağı da gençliktir. Bu iki büyük nimetin takdir edilmesi, her çeşit zarar ve tehlikelere karşı korunmaları, hayatî ve mukaddes bir görevdir.

Bir cemiyetin bu hususlara ilgisiz kalması yahut da esen rüzgâra göre yön değiştirmesi, hayat kaynağı olan kalbi ile düşünce cevheri olan dimağını ve sinir sistemini kendi eliyle tahrib etmesi demektir. Böyle bir cemiyet ise hayatı ve onun prensiplerini anlamaktan pek uzaktır.

Gençliğin Izdırabı

Gençlerimizin hepsinin olgun insanlar safında olmaları, toplumumuz için en büyük sevinç kaynağını teşkil edeceği açıktır. Ancak bütün gençlerimizi bu huzur verici durumda görmek de müşkildir. Zira gençlerimizin kendilerine mahsus veya umumî birçok sıkıntıları vardır. Ayrıca onların hayat yolunda başarılı olmalarına engel olan pek çok kötülükler ve yıpratıcı sebeplerin mevcut olduğu da bilinmektedir.

Pek çoklarının elem verici durumlarını; pek ender de olsa bir kısmının hicap verici tutumlarını görmemek mümkün değildir. Bu gibilerin, elem verici tutumlarından ana babaların, bilginlerin, eğitimci ve yöneticilerin kaygı duyduğu da bir

vakiadır. Karşılaşılan acıklı bazı hadiseler en duygusuz kimseleri bile düşündürcek, onlara bile ürperti verecek mahiyettedir.

İşte bu durumlara binaen batı toplumlarında olduğu gibi gençlerimize “ast gençlik, bu gençlik nereye gidiyor?” vb. elem verici ümit kırıcı sözler ileri sürüldüğü bilinmektedir. (Aslında batı toplumlarının bunalıma itilmiş gençleri ile, bizdeki durum kıyaslandığında onların gençliğine nispetle bizdeki bir kısım gençlerimizde görülen elem verici durumlar, cüzi kalır. Bununla birlikte rahatsızlık yayılma ve umuma sirayet etme istidadı göstermektedir.)

Gerçek böyle olduğuna göre gençlerin sıkıntıları nelerdir? Bunlar nereden kaynaklanıyor? Bu sıkıntıların giderilmesi, gençlerimizin hepsinin huzur içinde ve sürekli olarak iyilikleri yaşayan mutlu insanlar durumuna gelmelerini sağlamak mümkün değil midir? Gençlik, toplum için hayat ve enerji kaynağı olduğu; onun devamını sağlayan ilahî bir hazine olduğuna göre, onları bu üstün mertebeye tutmak ve daha da yükseltmek gerekmez mi?

Cemiyeti muzdarip eden kötülükleri önlemekte büyük sorumluluk ve görevler, gençlerimizin omuzları üzerindedir. Durum böyle olduğuna göre gençlerimizin bütün zorlukları yenmeleri ve hayat yolculuğunda maddî-manevî zararlara uğramadan başarıya ulaşmaları; emin ve mesut bir sonuca (gayeye) erişmeleri nasıl sağlanabilir?

İşte bütün bunlar, üzerinde düşünülmesi ve gerekli tedbirler alınarak gençlerimize -sonsuz sevinç kaynağı olacak- bir istikbal hazırlanması, toplumun hepsinin, özellikle ana-babaların, münevverlerin, âlimlerin, terbiyecilerin ve devlet yetkililerinin yerine getirmeleri elzem olan görevlerindendir. Bu görevler, toplumun hepsi ile birlikte zikredilenler üzerinde gençlerimizin en mukaddes haklarından. Bunlar toplumun her kesiminde gereği gibi yerine getirildiği takdirde gençliğin ızdırabı diye bir mesele söz konusu olmayacaktır.

Resûl-i Ekrem Efendimizin, bu görevlerin önemini ne kadar açık bir şekilde bildirdiği hemen herkesçe de bilinmektedir.

“Her biriniz görüp gözetici durumundadır. Ve görüp gözetmekle görevli olduğu şeyden sorumludur. Devlet reisi yönettiği kimseler üzerinde görüp gözeticidir ve ondan sorumludur. Kişi âile fertleri üzerinde bir çobandır ve onlardan sorumludur. Kadın, kocasının evinde görüp gözeticidir ve ondan sorumludur. Hizmetçi, efendisinin (mal sahibinin) malı üzerinde görüp gözeticidir ve ondan sorumludur. Her biriniz görüp gözeticidir ve idaresi altında olanların durumlarından sorumludur.”⁷

⁷ Riyâzü's-Salihîn Tercemesi, c 1, s. 337, Hadis No: 298.

Bir toplumun hâl ve istikbalindeki huzur ve saadeti, gençlerin iyi yetişmelerine olgun ve güven içinde bulunmalarına bağlıdır. Böyle olunca onların iyiliğini, hâl ve gelecekte huzur, güven ve saadetlerini temin etmek, başta ana-baba olmak üzere bütün ilgililer için en büyük görevlerden olduğu izaha muhtaç değildir. Toplum ve onu teşkil eden bütün kesimler, gençliğe karşı yerine getirmekle yükümlü bulundukları görevleri ihmal ettikleri yahut da insan fitratına (ruhî ve fizikî yapısına) zıt tedbirler aldıkları ve bu çarelere ümit bağladıkları ölçüde gençlerin ızdıraplarının çok olacağı da açıktır.

Geçmişten günümüze kadar bir kısım ifrat ve tefritlerle boş yere zamanlar heder edilmiştir. Bundan toplumumuzun her kesimi, özellikle gençlerimiz büyük zararlar görmüştür. Artık zaman nimetinin ve insanımızın kadri herkesçe bilinmelidir. Gençlerimize ve gelecek kuşaklara iyi bir istikbal ve ebedî saadet getirecek doğru ve emin esaslara uyulmalıdır.

Toplum olarak hayatın, doğru ve sağlam bir akîdenin, bilgi ve akl-ı selimin gerekli kıldığı verimli çalışmayı yapmalıyız. Böyle olunca ifrat ve tefritten uzak kaldığımız gibi gençlerimize iyi örnek oluruz, onlara ve gelecek kuşaklara karşı da görevlerimizi yapmış olmanın bahtıyarlığına ereriz. Bunun karşılığının hepimiz için ebedî saadet olacağından da emin olabiliriz.

Gençlerimiz akl-ı selim sahibi oldukları, doğru ve sağlam bir akîdeye mâlik bulundukları müddetçe temiz ve mesut bir hayat yaşayabilecekleri açıktır. Onlar, bu iki nimete sahip bulundukları sürece hayatın zorluklarını kolaylıkla aşabileceklerdir. Bütün nimetlerden güzel ve meşru bir biçimde yararlanarak başarıya ulaşacakları da tabiidir. Çünkü bu husus, diğer insanlar gibi onların da en zaruri ve meşru haklarıdır.

Lakin gençlerimizin bu nimetlerden gereği gibi yararlanmalarını zorlaştıran birçok sebeplerin bulunduğu da bir vakiadır. Bu engeller, bertaraf edilmendiği sürece gençlerimizin başarısızlıklara uğramaları kaçınılmaz olur.

Böyle bir durumda gençlerimizi suçlamak da haksızlık olur. Bu gibi engelleri bertaraf etmeden onları suçlu görmek, masumları cezalandırmak ve suçluları beraat ettirmek gibi adaletsiz bir hükme varmak demektir.

Zira gençlerin de diğer insanlar gibi duyguların, düşüncelerin ve bunlara tesir eden çevrenin, geleneklerin etkisi altında bulunmaları tabiidir. Bütün bunların sonucu gençlerde birtakım kusurlar görüp bunlar sebebiyle sadece onları suçlamak, bu eksikliklerin onların gençliğinden neşet ettiğini kabul etmek, sathî bir görüşe mahkûm olmak demektir.

Aslında gençlerimizin önemli bir kısmında görülen ve beğenilmeyen durumlar, bir rahatsızlığın belirtisidir. Ancak gençlerimizde görülen bu rahatsızlıklar, birçok eğitimcilerin de tespit ettiği gibi toplumun durumunu ve onda mevcut rahatsızlıkları aksettiren belirtilerdir. Gençlerimiz, içinde yaşadıkları toplumun durumunu gösteren bir ayna gibidirler. Onlar masum oldukları kadar da duyarlı olmaları itibariyle toplumda bulunan birtakım manevî ve içtimaî hastalıkları elektronik bir cihaz misali aksettirmiş oluyorlar. Onların bu hassasiyeti, yaşlılarımızda da mevcut olsa bu rahatsızlıklar aynıyle yaşlılarımızda da müşahede edilecektir.⁸

Toplumlarda mevcut manevî ve içtimaî rahatsızlıklar, çok kere gizli bir şekilde sürüp gider. Hak ve adalete uymama; gerektiğinde bunlara sadık kalma yerine, bu yüksek esasları kişilerin, kendi düşünce ve nefsî arzularına göre yorumlama, helâl ve haramı gösteren sınırların bilinmemesi; başkalarını; şahsî ve nefsî temayülllerine boyun eğdirmeye zorlama meyli; anarşi gibi daha ziyade gençlerin davranışları ile su yüzüne çıkan durumlar, aslında toplumda mevcut olan ve çok kere gizli seyreden hastalıkları gösteren kesin belgelerdir.

Hastalığı gizlemek veya onu görmezlikten gelmek, tedavi çaresi olmadığı gibi ondan korkup ilmin ve hayatın icab ettirdiği esaslara uymayı terk etmek de kurtuluş yolu değildir. Toplumun ve gençliğin kurtuluşunun ana esası, doğru ve sağlam bir akîdeye sahip olmak, bunun nuruyla aydınlanan akl-ı selimin ve gerçek ilmin gerekli kıldığı düsturlara küll hâlinde ve samimiyetle uymaktır.

Aslında toplumumuzda bulunan ve gençlerimizin bir kısmında müşahade edilen huzursuzluklar, aklı erenlerimizi haklı olarak düşündürmekte ve onları, bu rahatsızlıkları önleyici tedbirleri araştırmaya zorlamaktadır.

Bu isabetli düşünce ve çareler bulma ihtiyacının, samimiyetle duyulması, kurtuluş ve saadet yolunu bulmamız için ümitlerimizi kuvvetlendiren sürûr verici bir davranıştır.

Doğru ve sağlam bir inanç, gerçek bilgi ve akl-ı selim ile doğru ve isabetli olanı araştırmak, bulmak, almak ve onun üzerinde sebat göstermek, kurtuluş için ilk şart olduğu herkesçe bilinmeli, bunların gerçekleştirilmesinde hiçbir zaman gevşeklik gösterilmemelidir. İşte o zaman cemiyetimiz ve gençlerimiz, kısa sürede özlenen huzur ve saadete erer, elem ve ızdırap sebebi her çeşit kötülüklerden de ebedî olarak kurtulabilir.

⁸ Dr. M. Said Ramazan Bûtî, İslâm ve Müşkilâtü's-Şebâb.

Dünya Hayatı

Dünya hayatı insan için bir imtihandır. Dünya da bir mücadele yeridir. Bu imtihan ve bu hayat mücadelesinde insan, akl-ı selim ile ruhî ve manevî kuvvetlerle mücehhez kılınmıştır. İnsan, yüce yaratıcı tarafından kendisine bahşolunan bu nimetlerin kadrini bildiği, onları yerinde değerlendirdiği takdirde zorlukları aşacağı gibi imtihanda da başarıya erişeceği tabiidir.

Ancak insanın kendinde mevcut bu üstün yeteneklerin, kemâle ermesi; terbiyeye, tecrübeye ve bilgi tahsiline ihtiyaç gösterir. Bütün bunlar için de zamana ihtiyaç olduğu malumdur. Cenab-ı Hakk, varlık âleminde kanununu böyle kurmuştur.

Meyvesinden yararlandığımız koca bir ağacın başlangıcı da toprağa atılan bir çekirdektir. İklim şartları, yapılan yararlı hizmetler ve aradan geçen yeterli zamandan sonra ağaç durumuna gelmiş, olgun meyvesini vermiştir. İnsanın da kendisine bahşolunan akıl ve ruhî yetenekleri ile şahsiyetini kazanması ve bunların kemâle ermesi için zarurî ihtiyacı olan eğitim ve öğretimin, tecrübenin; doğru ve sağlam bir inanç, iyi ahlâk ve âdabın yeterli zaman içinde kendisine kazandırılması gereklidir.

Gencin şahsiyeti oluşurken (tekevvün ederken) bedenî varlığı ile birlikte, âileden başlayarak doğrudan ve dolaylı olarak toplumdan aldığı ruhî ve fikrî gıdalarla beslenir. Âile ve toplum iyi bir durumda bulunduğu takdirde o da manevî yönden iyi bir gıda almış olur, akl-ı selimi ve ruhî yetenekleri kemâle erer. Böylece olgunlaşan genç, âilenin ve toplumun iyi ve yararlı bir üyesi durumuna gelir. Ancak âile ve toplum, iyi bir durumda değilse onlardaki insicamsızlık (manevî marazlar) hâliyle genç üzerinde zararlı etkilerini gösterecektir.

Onlarda bulunan ve çok kere gizli seyreden durumlar, genç üzerinde bariz bir şekilde müşahade edilecektir.

İşte bu bakımdan gençlik toplumdaki iyi yahut da kötü durumları aksettiren duyarlı bir cihaz gibidir, denilebilir. Gençlerin iyi hâlde olmalarını sağlamak, onları cemiyet için huzur ve iyilik unsuru bulmak, her şeyden önce toplumun iyi bir durumda olmasıyla mümkündür. Zira Muhammed bin Abdurrahman İbn-i Haldun'un da dediği gibi, insan ilk fitratı üzerine bulunduğu zaman, kendisine intikal edecek iyilikleri (iyi durumları) kolaylıkla kabul eder. Bu iyilik durumları, onda bir tabiat hâline gelir. Kötülükler de böyledir. Ona kötülükler, intikal ettirilir ve o, bunlara alıştırilırsa bu şer durumlar da onda bir tabiat hâline gelir.

İnsan birbirine zıt bu iki durumdan birine yaklaşırsa diğerinden uzaklaşır.

İyiliğe alıştırmış bir kimsenin çirkin (kötü) işler yapması kendisine çok zor gelir. Çünkü iyilikler, onda artık meleke (tabiat) hâline gelmiştir. Aksi de böyledir.⁹ Muhakkak ki gençliğin bu durumları elde edebileceği yer, âile ve toplumdur. Öyle ise âile ve toplumu zararlardan, kötü işlerden korumak, gençlerin kurtuluşu ve mesut bir cemiyet için zarurîdir. Hayat imtihanında başarıya erişmek için bu şartın sağlanması elzemdir.

Cemiyet

Toplum; âile, okul, kütüphane, çarşı, cami, işyeri, fabrika, daire vb. yerlerdir. Bu yerlerde korunan değerler ve bunlara hayatîyet veren insanların hepsi cemiyetin bütününe teşkil ederler. Sosyal bir kaidedir ki, toplumu teşkil eden ve onda müessir olan fertler (bilginler, eğitimciler, idareciler... vb.) kendilerinden bir önceki toplumdan aldıkları değerleri, bir emanet gibi içinde yaşadıkları toplum fertlerine ve sonradan yetişeceklerle ulaştırırlar.

Toplumun nüvesi olan âile ile birlikte diğer fertler kendilerinden önceki cemiyetin etkisinde kaldıkları gibi, kendilerine halef olan kuşağa da büyük ölçüde müessir olurlar (etki ederler).

Resûl-i Ekrem Efendimizin;

*“Doğan her çocuk fitrat üzere dünyaya gelir. Böyleyken (sonradan) ana ve babası onu yahudi yahut hristiyan yahut da mecûsi yaparlar”*¹⁰ mealindeki hadisleri ile küçük bir toplum olan âilenin, insan şahsiyetinin vücut bulmasındaki önemi ne kadar açık bir şekilde bildirilmiştir.

Karşılaşılan Zorluklardan Biri de Bilgi ve Kültür Konusudur

Gençlerimizin karşılaştığı zorluklardan birisi de eğitim ve öğretim konusudur. Buna temas etmezden önce ilimle ilgili ve sağduyu sahibi herkesçe bilinen şu cümlelerin kaydedilmesi yersiz olmayacaktır.

Aslında ilim bir kemâl vasfıdır. Onun üstünlüğünde bütün beşer, ittifak hâlinindedir.

⁹ İbn Haldun, Mukaddime (Neşr: Dr. Ali Abdülvâhid Nâfi), c. 2, s. 584.

¹⁰ Camiü's-Sağır Şerhi Feyzü'l-Kadir, c. 5, s. 33, Hadis No: 6356.

Gerçekte ilim, insan için yalnızlıkta en güzel arkadaş; dostlar yanında en iyi yardımcı; yabancılar nezdinde de en güzel yakındır. İlim gönüllere sürür ve hayat; gözlere nur ve ciladır. İlme sahip bulunan, her yerde güçlüdür, öndedir ve üstündür. Bunun içindir ki “bilen muktedirdir” denilmiştir.

İlim, hakikatleri gösteren ilahî bir nurdur. Gören bir insanla görme nimetinden mahrum kalan bir insan olmadığı gibi, ilim sahibi olanla cehaletin esiri (tut-sağı) bulunan kimse de bir değildir. Aydınlıkla karanlık arasındaki fark neyse, bilgi ile bilgisizlik arasındaki fark da öyledir. Diğer bir deyişle bilgi insan için hayat, bilgisizlik ise insan için ölüm gibidir.

“Cahil kimsenin (bilgisizin), giydiği süslü elbiseler hoşuna gitse bile kendisi ölü, giydiği elbiseler de onun için kefendir.” denilmiştir.

İlim sahibi insanlar, cisimler itibariyle fanidirler. Fakat onlar yararlı eserleri ile dünya devam ettiği sürece, insanların gönüllerinde yaşatılırlar.

Bilgi, iyi insanların üstün değerini daha da yüceltir, “Bilgi kulu (köleyi) sultanlar mevkiine yükseltir.” sözü bir gerçeğin ifadesidir.

İslâm, ilme ve ilim ehline layık olduğu en üstün rütbeyi vermiştir. İlim, İslâm’ın hayatı, imanın temeli (direği) sayılmıştır. Kur’ân-ı Kerim’de de bir âyet-i celile, meal olarak şöyledir: “Allah’tan kulları içinde layıkıyla korkan (ona tazimde bulunan) âlimlerdir.”¹¹

Bilgi, insanı diğer canlılardan ayırdığı gibi, onu başka insanlar arasında da mümtaz kılar. Bilenlerle bilmeyenlerin bir olmadığını, akl-ı selim sahibi insanlar, daha iyi düşünüp idrak eder.

İnsanın bu varlık âlemindeki nimetlerden en iyi bir şekilde yararlanması da yine gerçek bilgi iledir.

Bilmek ve anlamak arzusu insanda fitrîdir. Bu bakımdan insan her şeyi bilmek, müşahade ettiği varlık âlemini ve onda meydana gelen her hadiseyi, sebepleri ile açıklamak ister.

Bugün de akli eren insanımız, özellikle gençlerimiz, her şeyi öğrenmek, ilim sahibi olmak arzusunda bulunuyorlar.

Onların bu samimi istekleri, ne kadar takdir edilse yeridir. Onların bu arzuları, toplumumuz tarafından iyi ve en verimli olacak bir şekilde değerlendirildiği takdirde belli bir zaman sonra çevresine ilim ve fazilet nuru neşreden muazzam bir irfan ordusu yetişmiş olacaktır. Ne çare ki gençlerimizde mevcut bu samimi

¹¹ Fâtır Sûresi, âyet: 28.

istek, bütünü ile gereği gibi değerlendirilememektedir.

Yine de toplumumuzun her kesiminde bilgi tahsili yolunda mevcut imkânları kullanmak, fedakârlıklara katlanmak meylî sevinçle müşahede edilmektedir. Zaten insan, bilgi tahsil etmenin sıkıntı ve ızdıraplarına katlandığı ölçüde ilmin üstünlüğüne erişebilir. “Elden kaçırma asla, kalbe hayat ilimdir. Düşme sakın cehlin eline, insan için ölümdür.” denilmiştir. Bu ise yerinde bir sözdür.

İnsanın bilgi seviyesi yükseldikçe onda ilim öğrenme iştiağı da artar. İnsan yaratılış icabı, hayatın var oluş gayelerini, sırlarını idrak etmek, bilmek ister. Bu ise ancak ilim ve marifetle mümkün olur. İlim ise bir şeyi bulunduğu hakikati üzere idrak etmektir. İnsan bir şeyi bulunduğu hakikati üzere ve vakıaya uygun olarak kavarsa o gerçeği bilmiş olur.

İlim Nedir?

Yukarıda da işaret edildiği üzere ilim, bir şeyi bulunduğu hakikati üzere ve vakıaya uygun olarak kavramaktır; ilmin, bilinen mantıkî tariflerinden biri de budur.¹²

İnsan yaratılışı iktizası bir gerçeği (hakikati) keşfedince bu bilgi, onu huzur ve sükûna kavuşturur. (Günümüzde ilim diye öğretilenlerin mühim bir kısmı böyle olmamaktadır. Aksine çoğu zaman huzursuzluk âmili olmaktadır.)

İlim, hakikatleri gösteren bir nurdur. Huzursuzluk ise güven ve huzura erememenin verdiği şaşkınlık ve ızdırabın tezahürüdür. Hâlbuki gerçeklerin bilindiği yerde huzur ve sükûn vardır, huzursuzluk söz konusu değildir.

O hâlde:

İlim, gerçeğe uygun olan kesin inançtır. Diğer bir tarifi ile bir şeyi bulunduğu hakikat üzere ve nefse’l-emre vakıaya uygun olarak kavramaktır.¹³ Bunun ilim olması, bu idrakin hem hakikate ve hem de vakıaya uygun bulunması ve bir de o hakikati gösteren delillerin sübutu ileldir. Böylece hâsıl olan bilgi, kesin bilgidir (yakindir). Böyle bir bilgi, ister müşahede ve tecrübe ile kazanılan tabî ilimler, isterse akıl ve düşünce (istidlal) ile tahsil edilen ilimler; isterse haber-i sadık yolu ile hâsıl olan bilgiler olsun, sonuç değişmez.

¹² İlim, gerçeğe uygun olan kesin inanç; bir şeyi hakikat üzere vakıa uygun olarak idrak etmektir. İlim bir şeyi gerçeğe uygun olarak idrak etmektir. “İlim, malumu, bulunduğu hakikati üzere bilmektir.” diye de tarif edilmiştir.

¹³ Okyanus Tercemesi Kamus (Mütercim Asım Efendi), c. 3, s. 520; S. Şerif Cürçânî, Tarifat; Ragıp İsfahânî, Müfredat.

Durum böyle olunca bir hakikatle ilgili ve birbirine zıt iki idrak, ilim olamaz. Aynı hakikatle ilgili bu iki idrakten gerçeğe uygun olanı ilimdir. Gerçeğe uygun olmayan idrak ise ilim değildir.

Biz, bütünün, parçalardan büyük olduğunu bedihî (apaçık) olarak, ($4 \times 4 = 16$) olduğunu burhanî olarak, suyun 100° 'de kaynadığını tecrübî olarak biliriz.

Diğer bir ifade ile ilim, bedihî, zaruri ve istidlali olmak üzere üçe ayrılır. Bu şekilde elde edilen (hâsıl olan) bilgiler de yakîn (kesin) bilgilerdir.

“İlim, bir şeyi bulunduğu hakikati üzere ve vakıaya uygun olarak kavramaktır.” dedik. O hâlde yukarıda verilen örneklerden faraza $4 \times 4 = 16$ ’dan “az veya çok yapar” tarzındaki idrak mahsulü bir düşünce, ileri sürülse böyle bir düşünce ilim olmaz. Zira; bu düşünce hem hakikate hem de vakıaya uygun olmadığı için yanlıştır, ilim değildir, sonucu kesin olarak bilinir.

Sonra ilim, dünyanın neresinde olursa olsun, aynıdır. Yer ve zamanla değişmesi söz konusu değildir. Resûl-i Ekrem (s.a.s.) hadislerinde; “İlim (ve hikmet), müslümanın kıymetli bir yitiğidir. Nerede bulursa onu almağa herkesten ziyade o, hak sahibidir”¹⁴ buyurmuşlardır.

Bir diğer husus da kültür adı verilen bilgi birikimidir.

Kültür

Kültür, bir milletin hayatı, tabiatı, manevî mirası, akîdesi, düşüncesi, örf ve gelenekleri; toplum hayatına ait ahlâk ve terbiyesi, hâsılı bütün değer ölçülerine ait bilgilerin, tecrübelerin hepsidir.

Bunun için bir toplumu (milleti), diğerlerinden ayıran kendine has bir kültürü vardır. Bu bakımdan ilim ve kültür arasındaki bu farkın dikkatle göz önünde bulundurulması gerekir. Kültür, birçok yönleri ile ilmî gerçekler üzerinde yükselir, vücut bulur. Lakin bütününü ile dikkate alındığında o, bir toplumun akîde, duygu ve düşünce, tarih, yaşayış, ahlâk ve terbiye ve diğer hususiyetlerini gösteren bilgilerin hepsi demektir.

İlim, dünyanın her yerinde ve her zaman aynıdır. Değişmesi de söz konusu değildir. İşte bu nevi bilgiler, aynı zamanda insanlığın müşterek hazineleridir. Nereden alınırsa alınsın neticede ilmin mahiyetinde değişme olmaz. “Hikmeti al, hangi kaptan çıkarsa çıksın, sana zarar vermez” mealindeki hadis-i şerif bütün bu bilgilerin her nerede bulunsun alınması gerektiğini bildirmektedir.

¹⁴ Tâc, c. 1, s. 64; P. Keşfü'l-Hafa, Hadis No: 1159 ve 1766.

Bir genç, âile ocağında hayata gözlerini açar. O andan itibaren âilenin, çevrenin, toplumun inanç, düşünce, ahlâk, terbiye, tarihî miras, örf ve gelenekleri ile manen beslenir. Eğer âile ve toplum itidal, ahenk içinde bulunur, akîde ve düşüncesi; ahlâk ve terbiyesi, tarihî mirası, örfü ve iyi olan gelenekleri ve manevî değerleri ile gençleri terbiye ederse, bütün bu değerlerle beslenen genç, şahsiyet sahibi olur; kazandığı doğru bilgi ve kültürü ile milletin yarar veyahut da zararına olacak her şeyi kolaylıkla ayırt eder, millî birlik ve bütünlüğünün, toplum olarak ilerleme ve yükselmenin en yararlı bir uzvu olur. Her zaman bu sorumluluğunun idraki içinde bulunur.

Ancak toplum, kendine has kültürünü ve bütün değer ölçülerini bir tarafa bırakır, başka milletlerin kültürlerini kendi kültürü yerine ikame ederse ve yetişen kuşakların, bu yabancı kültürler ile beslenmelerini sağlamaya çalışır ise, hayatın bütün şubelerinde (her safhasında) gençlerin, âile ve toplumdan alacağı manevî gıdalar, birbirini nakzeden fikirlerden ibaret olacaktır. Bunun sonucu ise çelişkiler içinde bunalım ve anarşiye sürüklenmekten başka ne olabilir?

Böyle bir durumda yetişen gençlerin, huzur ve itidal içinde olmalarını beklemek, insanî ve içtimâî hayatın gerçeklerini bilmemek demektir. Böyle bir ortamda yetişen gençlerin, bilgiden yoksun kalmaları, fıkî çelişkiler içinde olmaları, manevî boşluk içinde kalıp buhrana sürüklenmeleri, her zaman beklenebilir. Bu gibilerin, fazilet örneği büyüklerinden yüz çevirip başkalarına yönelmeleri, yabancıları örnek almaları ve kendi kültürlerinden, yüksek değer ölçülerinden habersiz bulunmaları sebebiyle yabancıları taklit hastalığına tutulmaları kaçınılmazdır.

İlimden Maksat

İlim tahsilinden asıl maksat, insanı saadete götürececek bilgilerin ana esaslarını, prensiplerini kavramak ve bu hususta meleke sahibi olmaktır.

Ancak böyle olduğu takdirde insan, ilmin meseleleri hakkında vukuf sahibi olur. İlimin bu prensiplerine dayanarak fert meseleleri çözebilecek kudret elde eder. Böyle bir meleke hâsıl edilmeden ilmî iktidara erişilemez.

İnsan, çok şeyler okumuş olsa bile neticede hiçbir şey okumamış gibi, gerçek ilimden uzak bulunur. Diğer taraftan birbirini nakzeden çeşitli görüşleri ilmî hakikatler olarak kabul etmek, hem ilimden uzaklaşmak ve hem de zamanı heder etmektir. Birbiri ile çelişen (biri diğerini nakzeden) şahsî görüş ve düşünceler, hiçbir zaman ilim olma hüviyetini kazanmış olmazlar.

İlim, gerçeklerin, bulunduğu hakikat ile idrak edilmesidir. Gerçeklerin, birbiri ile çelişmesi söz konusu değildir.

İlmî hakikatler gereği gibi bilinir ve gençlerimize de öğretilmiş olur, ilmî araştırmaların usul ve prensipleri, hakikatlere ulaştıracak şekilde onlara öğretilmiş olursa, münevverlerimiz ve özellikle tahsil görmüş gençlerimiz, her bakımdan huzur ve gönül rahatlığı içinde olurlar. Çünkü bir gerçeği idrak etmek, o hususta bilgi sahibi olmak demektir. İlmî bir hakikati, doğru olarak kavramak ise insana iç huzuru ve zihnî (fıkrî) rahatlık verir. Şahıslara ait ve doğruluğu şüpheli birtakım nazariyeler (görüşler), şahsî birtakım görüşler olmaktan öteye bir değer taşımazlar. Bunları, birer ilmî hakikatler olarak kabul edip bunlar üzerine fikirler kurmak, çok kere insanı hakikatlerden uzaklaştırır.

İnsan veya cemiyet, herhangi bir yabancı kültürü benimserse, yavaş yavaş her şeyi benimsediği kültürün dayandığı esaslara göre idrak etmeye başlar. Bu yabancı kültür ile uyum sağlamak ve fıkrî yönden rahatlığa kavuşmak için kendisinde mevcut birçok hasletlerini, tarihinden gelen kıymet hükümlerini, değersiz bulmaya, aşağı görmeye çalışır. Böyle olunca, o hayranı bulunduğu yabancı kültürün gözü kapalı müdafii olur.

Aslında onun bu yabancı kültürü benimsemesi, ilmî bir mukayese yapıp iyiyi tercih etmesi sonucu değildir. Böyle bir kimse, ya kendini tanımamıştır, kendi kültüründen tamamıyla habersizdir veya bir özenti, eksik bilgi, yetersiz eğitim yahut da kendisine gelecek zarardan korunma veya umduğu menfaat kaygısı gibi sebepler tesiriyle o kültürü benimsemiştir. Hangi tesirle olursa olsun, böyle bir insan, kendi iç dünyasında, fıkrî buhran içindedir, huzursuzdur. Kendi akl-ı selimi ile baş başa kaldığında bu durumun marazî bir ibtila olduğunu fark edebilir. Ancak bu hastalık kolayca atlatılır cinsten değildir. İlahî bir ikram ile bir anda bu marazdan kurtulma imkânı her zaman mevcuttur. O kimse böyle bir saadete erse bile boş bir heves yüzünden başta zaman, ömür nimeti olmak üzere çok değerleri heder edilmiştir. Çok büyük fırsatlar da elden gitmiş olur. Birçok toplumlar gibi bizim toplumumuzun da çeşitli sebepler altında böyle bir ibtilaya maruz kaldığı açıktır. İçtimaî huzursuzluklar, aslında bu gibi durumlardan neşet etmektedir. Gençlerimiz ise bu ibtilanın verdiği ızdıraptan daha çok müteessir olmaktadır.

Hâlbuki toplumumuz, kültürü ve zengin manevî hazineleri (mirası) ile insanlık medeniyetine asırlar boyu büyük hizmetler etmiştir. Bu vasfı ile de dünya milletlerinin itimadını, takdirini kazanmıştır. Pek çok toplumlara bu hususiyetleri ile güven kaynağı olmuştur. Ruh, manevî yapısı, Kur'an kültürü ile yoğrulmuş bir toplumun böyle olması pek tabiidir.

Ne var ki son asırlarda, atalet (tembellik) ve cehalet gibi başlıca iki düşmanımız, cemiyetimizi bir zulmet (bir kâbus) olarak sarmıştır. Çeşitli görünüm ve

isimler altında yabancı tesirlerin de bunlara eklenmesi ile kendi içimizde ilme ve zengin kültürümüze karşı azim ve irademizde bir gevşeme olmuştur.

Bu yüzden hayat mücadelesinde, maddî ve teknik alanda, bir kısım toplumlar, bizi geçme imkânı bulmuşlar. Biz ise gıpta edilir bir toplum iken başkasına imrenir bir toplum olma durumuna düşürülmüş (gelmiş) bulunuyoruz.

İnsanlığın, müşterek manevî hazinesi olan ilimden, her zaman ve her yerde yararlanma imkânı var iken bu defa bizdeki değerleri de ihmal ederek yabancıların kültürüne hayranlık meyli uyanmıştır. Bir kısım aydınlarımızda, bu hayranlık arzusu, o dereceyi bulmuştur ki onların gayreti sonucu yararı ve zararı düşünülmeden yabancıların kültürüne kapılarımızın bütünüyle açılmasına imkân verilmiştir. Artık hiçbir zarar da hesaba katılamaz olmuştur.

Bilgi alışverişinde bulunmak, insanlar için hayatî bir ihtiyaçtır. Ancak umumî olan bilgi ile her toplumun kendine ait kültürün, birbirine karıştırılmaması gerekir. Her bulduğunu gıda kastı ile yiyen insan, çeşitli hastalıkların zebunu olacağı gibi başka toplumlara ait kıymet hükümlerini, kültürünü, olduğu gibi zihinlerine yerleştiren toplumların da fikrî ve içtimâî buhranlara düşmeleri kaçınılmazdır.

Yabancı kültürlerle karşı aşırı derecedeki hayranlık hissi, toplumumuzu, her türlü yaşayışlarında, onları taklit etme ihtilasına maruz bırakmıştır. Her işimizde yabancıları taklit etmek, isabetli davranışın ve medenî olmanın esası olarak kabul edilir hâle gelmiştir.

Giderek yaygınlaşan bu durum, genç kuşakların körpe dimağlarını öldürücü tesiri altına almıştır.

Zararlı Kültürün İstilas

Dr. M. S. Ramazan'ın gençlerle ilgili bir eserinde örnek olarak kaydettiği şu husus önemine binaen ve özet olarak buraya dercedilmiştir: "Bilgi sahibi bir genç, İslâm Dini'nin varlık, insan ve hayat hakkındaki akîde (inanç) ve ahkâmını öğrenmek, araştırmak isterse çevresinden şöyle bir fısıltı duyar:

- Sen bir ilim adamısın, din ise gayba inanılan ve senedi olmayan birtakım akîdelerdir. Böyle olduğuna göre sen varlık, insan ve hayat hakkında ilim ne diyor, gel ilim otoritelerinin söylediklerine kulak ver. Mesela, Kant, Dekart, Darwin, Freud, Karl Marx gibilerini dinle. Çünkü bu adamlar, ilmî araştırmalar yapan kimselerdir ve dinin gayba ait hükümlerine kendilerini teslim etmeyenlerdir.

Genç, içinde bulunduğu toplumdan bu ve benzeri sözler dinler. Kültürlü bir genç, adı geçen kimselerin (ve benzerlerinin) varlık, hayat ve insan hakkında söylediklerini tetkik edince görüyor ki, bunların bu konuda ileri sürdükleri görüşler, birbirine zıt ve birbirini nakzeden sonuçlardır.

Mesela, Kant ve Dekart, Darwin'in tekâmül hakkındaki görüşlerine katılmazlar. Darwin de Freud'un: Her şey, cinsî arzusun sultasıdır ve her şeyin temeli cinsî arzudur... tarzındaki iddiasına katılmaz. Yine bunlardan "Varlık âlemindeki düzen, mekanik prensiplere göre cereyan eder" görüşünde olanlar, Marx ve uydu-larının "Varlığın nizamı diyalektik prensiplere göre cereyan eder" sözlerini kabul etmezler.

Böylece bunların her biri, kendi görüşlerine göre bir yol takip eder. Varlığı, insanı kendi görüşlerine göre açıklar. Birbirlerine zıt iki şeyin ayrı olması gibi, sözü edilen bu kimselerin "bir hakikat üzerindeki sözleri de pek çok yönden birbirinden ayrıdır. Hâlbuki bunlar ve benzerleri ilmî araştırmalar yaptıkları için, hakikati bilenler, bilginler olarak takdim ediliyor" sözleri de ilim diye kabul görüyordu.

Şimdi, bilgili bir genç, varlık, insan ve hayat hakkında bunların dediklerini kabul etse, birbiri ile çelişen görüşleri ilim diye kabul etmiş olacaktır. (Hâlbuki ilim bir hakikati vakıya uygun olarak kavramaktır. Bunda çelişki söz konusu olamaz.) Kabul etmez ise toplumun ilim olarak kabul ettiği hususları reddetmiş oluyor.

Birbiri ile çelişen ve birbirine zıt bu görüşler, acaba dinden ve onun hükümlerinden uzak bulunduğu sürece ilim olarak mı kabul edilecektir? Bunların ilim olması dinden uzak bulunmaları ile midir? Haddi zatında bunların ilim olması için, hakikate erişmeleri, en azından ona yakın bulunmaları gerekmez mi?

İşte müşkülât buradan anlaşılmaktadır. İlmî gerçekleri bildikleri ve sözlerine güvenilmesi gerektiği söylenen kimselerin, bir hakikat üzerindeki ilmî görüşleri, birbiri ile çelişen ilmî görüşler olarak kalıyor. Genç, çelişen bu görüşlerden birini bilgi diye tercih etme durumunda bırakılıyor. Çeşitli sebepler altında bunlardan birini tercih edince hakikatten uzaklaştığı için, kendi iç âleminde de huzursuz oluyor. Zira bunlardan hiçbiri, insana ilmî gerçeği doğru olarak kavrandığında duyduğu gönül huzurunu; fikrî, ruhî sükûneti ve iç rahatlığı veremiyor... Bu huzursuzluk zamanla fikrî ve içtimaî davranışlarına da aksediyor. Genç bu görüşlerden hangisinin etkisinde kalmışsa -iç dünyasındaki huzursuzluğuna rağmen- zahire benimsediği eğilimin müdafii oluyor. Artık boş yere cedelleşmeler, çatışmalar için zemin hazırlanmış oluyor."¹⁵

¹⁵ Dr. S. Ramazan Butî, İslâm ve Müşkilâtü's-Şebâb, 128.

Kendi kıymet hükümlerimizden habersiz kalarak veya zoraki ihmal ederek yabancıardan aktarılan ve insanımıza verilen kültürler, sadece gençlerimizde değil, bütün toplumumuzda fikir anarşisine sebep olmaktadır. Bu ise toplum bün-yesinde telafisi imkânsız içtimai yaralar açmaktadır.

Ruhî Gıdaların Temizliği Esastır

Gençlerimizin şahsiyetli ve fikrî olgunluğa sahip olacak şekilde yetiştirilmeleri, huzur ve mutluluk için de zarurîdir. Başta ana-baba olmak üzere bu husus, toplum ve devlet için de pek mühim bir vazifedir.

Bu mühim görevin, sorumluluğu idrak edilerek yerine getirilmesi gençlerimiz ve toplumumuz için hayatî bir zarurettir.

Bunun için gençlerimize çocukluk devrelerinden başlanılarak bedenlen olduğu gibi ruhî yönden de zarurî ihtiyaçları bulunan manevî gıdaların verilmesi gerekir. Onların teşekkül edecek şahsiyetleri, olgunluk ve faziletleri için bu ruhî gıdaların bedenî gıdalardan da önemli olduğu bilinmelidir. Körpe (taze) bir fidanın gelişmesi, semeresini vermesi, zaman içinde gerekli bakımın yapılması ve her türlü tabîî gıdasının verilmesi ile mümkündür. Bunun gibi gençlerimizin de, olgunlaşıp kemale ermeleri, fazilet örneği şahsiyetler olmaları için iyi ve temiz ruhî gıdalarla yetiştirilmeleri en büyük ihtiyaçtır. Onların tabîî hak ve zarurî ihtiyaçları olan bu temiz manevî gıdaları, çocukluk devresinden başlanılarak verilmelidir. Bu hizmet, yapılmadığı takdirde gıdasız kuşaklar da; ruhî gıdaları olan iyi fikirler ve yararlı bilgilerle beslenmeyince yozlaşırlar, ümid edilen ve kendinden beklenilen yüksek şahsiyet ve olgunluğa erişemezler.

Bir müslüman genci için İslâm'ın öğrettiği (telkin ettiği), doğru ve sağlam iman, iyi iş ve davranış (salih amel), her yerde ve herkese karşı âdil ve dürüst muamele, iyi ve övgüye layık üstün ahlâktan daha temiz, güzel ve yararlı manevî gıda ne olabilir? Bundan daha üstün manevî gıda varsa açıklıkla belirtilmeli, ortaya konmalıdır. Yok ise gerçek kabul edilip uygulamak fazileti gösterilmelidir. Zira bu, gençlerimizin en mukaddes hakkıdır.

Gençlere temiz, yararlı, ruhî (manevî) gıdalarını verecek olan, ana-baba ve toplumdur. Bu bakımdan ebeveyn ve toplumun gençlere en iyi ve yararlı manevî gıdaları verebilecek bir seviye ve olgunlukta olmaları zarurîdir. Çünkü genç, onlardan alacağı manevî gıdalar ile ruhen beslenmek zorundadır. Gencin dinlediği sözler, müşahade ettiği davranışlar, karşılaştığı muameleler, kendisine telkin edilen fikirler son derece önemlidir. Bunların hepsi gencin şahsiyetinin oluşmasını, aklî ve zihnî gelişmesini sağlayacak, onu olgunluğa kavuşturacak en önemli unsurlardır.

Gençlerin karşılaştıkları en büyük zorluklar işte buradadır. Yetişmekte olan gençliğin saadete ermesi yahut da zararlara uğraması hususunda yol ayrımı bu noktadan başlamaktadır. Gencin, melekler kadar güzel ve temiz bir şahsiyet sahibi olması mümkündür. Zira ruhî bakımdan yeryüzünde insan suretinde melek gibi iyi duruma yükselme istidadı onda mevcuttur. Lakin bu husus onun temiz ruhunun, iyi ve güzel gıdalarla beslenmiş olmasına bağlıdır. Bunları gence verecek olan da âile ve toplumdur.

Zararlı Telkin

Bilgisizlik, sorumsuzca davranışlar, yayın vasıtalarının yıkıcı etkileri, âile geçimsizliği ve benzeri sebeplerle âile fertlerinde hâsıl olacak fikrî sapmalar, âilenin birliğini, huzur ve mutluluğunu temelinden sarsar. Birbirine zıt tutum ve davranışların ortaya koyacağı çelişkiler, âile fertlerinin birbirine olan güvenini de yok eder. Bunların hepsinin birikimi, bilhassa gençleri daha fazla sarsmış olur. Onların şahsiyetleri ve fikrî gelişmeleri üzerinde zararlı tesirlerini gösterir. Neticede genç, toplumda mevcut manevî hastalıklarla, malûl ve muzdarip olur. Şu kadar farkla ki toplumdaki manevî rahatsızlıklar (sarsıntılar) gençlerde daha bariz olarak varlığını hissettirir.

Bu zararlardan korunmak için yetişmekte olan genç, ebeveyninden, terbiyeci durumundaki büyüklerinden ve toplumda iyi söz, temiz bir hayat (yaşayış) ve güzel düşünceleri her yerde ve her zaman görmelidir. Genç, güzel ve iyi telkinlerin, iyi örnek olmanın zıddı bir davranışı, onlarda hiçbir zaman görmemelidir. Doğru ve en yapıcı olanı da işte budur. (İslâm'ın emir ve talimleri de böyledir.)

İyi söz ve telkinler, sadece sözden ibaret kalır, yaşayışla söylenen güzel sözler arasında tutarsızlıklar bulunursa, bu durumu müşahade eden gencin topluma ve büyüklerine karşı güveni yok olur.

Durum bu raddeye geldiği takdirde ne toplum, gence iyi bir terbiye verebilir, ne de gençlik yararlı bilgi ve isabetli düşünceleri toplumdan öğrenme azmini kendinde bulabilir. Bu ise gençler ve toplum için de büyük bir yıkım olur. Böyle bir vasat zararlı telkinlere zemin hazırlar. İşte o zaman zararlı neşriyat, toplum ve özellikle gençlik üzerinde müessir olur. Onun yıkıcı ve öldürücü tahribatından ne gençlik ve ne de cemiyet kurtulabilir.

Âile ve toplum, manevî temiz gıdaları iyilikte örnek olmakla ve uyum içinde bulunmakla ancak kolayca gençliğe verebilir. Yetişen kuşaklar ve gençlik, insanın maddî manevî yapısına zıt, uyumsuz görüş ve düşüncelerle manevî bakımdan beslenirse onların huzur ve saadet yolunu bulmaları pek zor hatta imkânsız olur. Pek çok gencimiz bu konuda büyük zorluklarla karşı karşıya bulunuyor. Bu du-

rum onları sarsmaktadır. Buna sebep ise âile ve toplumda görülebilen çelişkili davranışlardır.

İhtirasın, menfaate düşkünlüğün, kumarın, içkinin ve benzeri kötülüklerin çirkinliği ve zararları anlatılırken diğer taraftan bunların yaygınlaştırılması ve çeşitli yönlerden teşvik edilmesinin izah edilir, anlaşılır, ilmi, insanî ve mantıkî hiçbir yönü yoktur. Bunlar ve benzeri çelişkili tutumları müşahade eden masum ve sağduyu sahibi bir gencin muzdarip olmaması düşünülemez.

İnsan, konuşmayı, yazı yazmayı, bilgiyi, başlangıçta diğer insanlardan öğrenir. Cenab-ı Hakk'ın ona bahsettiği akl-ı selim ve diğer istidatlarını yerinde kullanarak şahsiyetini kazanır. Bilgi ve tecrübesini zirveye (en yükseğe) ulaştırabilir. Bütün bunları elde etmesinde âile ve toplum, genç üzerinde büyük etkisini gösterir. Zira genç, ruhen ve manen bunların hepsinden beslenerek bulunduğu duruma gelmektedir. Bunların hepsini de arzu edilen iyilik seviyesinde bulmak çok müşküldür. İzdırapla kaydedelim ki genç, çok kere umulanın zıddı bir vasat ile karşılaşmaktadır.

Bilinmeli ki genç, öğrenme, terbiye alma, arkadaş seçme, büyük tanıma, yol gösterici kabul etme mevkiinde gördüğü insanların hepsinin söz ve davranışlarından etkilenir. Onların ıslah edici (iyileştirici) yahut da bozucu söz, iş ve davranışları, gencin hayat yolunda gelişmesine, yükselmesine yardımcı olacakları gibi, sapmasına da sebep olabilir.

Gençlerimize verilecek eğitim ve öğretimin en yararlı ve en verimli olanı, uyum içinde olmak, insan yapısına uygun ve yaşanılarak verilmiş olanıdır.

İnsanın ruhî ve fizikî yapısına zıt, çelişkilerle dolu bir eğitim, gençlerimizi gerçek ilme ulaştırmadığı gibi, tereddüt ve ıdıraptan da uzak kılamaz. Üstelik bu gibi çelişkili tutum ve davranışların manevî sorumluluğu da pek ağırdır.

Allahu Teâlâ, Kur'ân-ı Kerim'de meal olarak şöyle buyurmuştur:

"Siz insanlara iyilik yapmayı emredip de kendinizi unutuyor musunuz? Hâlbuki kitabı okuyorsunuz. Hâlâ aklınızı başınıza almaz mısınız?"¹⁶

İzdırapın Sebebi

Bir önceki bölümde görüldüğü üzere gençlerimizin büyük zorluklarla karşı karşıya bulundukları bir vakiyadır. Bu zorluklar onların bizzat gençliklerinden kaynaklanmıyor. Bunlar gençlerin içinde yaşadıkları toplumda mevcut ve toplumu muzdarip eden içtimâî hastalıkların, onlar üzerindeki zararlı tesirlerinin neticesidir.

¹⁶ Bakara Sûresi, âyet: 44.

Ne var ki gençler taze filizler gibidir. Onlar çok duyarlı olduklarından içtimâî ızdırapların belirtileri gençler üzerinde bariz bir şekilde müşahade edilmektedir. Çünkü hemen her genç bu sıkıntılarla karşılaşmakta, bunların ızdırabını duymaktadır.

İşte bu zorluklardır ki gençlerin olgunlaşmalarına, hayat yolculuğunda yükseleli saadete ermelerine engel olmaktadır. Bu zorlukların başında gençlerin, fikren ve ruhî bakımdan yeterince beslenememeleri, -hakları olduğu hâlde- yararlı bilgi ve kemale erıştırıcı eğitimden nasiplerini alamamaları gelmektedir. Aslında bu husus onların maddî beslenmelerinden çok daha önemlidir. Ne çare ki bu ana esas çok kere ve çok yerde geri planda yer almaktadır.

Onlara verilen bilgi, eğitim ve kültür de yetersizdir. Gençlerin fikrî ve ruhî ihtiyaçlarını karşılayacak nitelikte değildir. Birçok ahvalde de bunların ihtiyaçlara zıt olduğu -esefle- müşahade edilmektedir.

Toplumu ve gençleri muzdarip eden huzursuzluk sebeplerini (amillerini) ortadan kaldırmak bir milletin varlığı ve bekası için de hayatî bir zarurettir. Bu bakımdan zorlukları ve onları doğuran sebepleri bilmek, doğru olarak tespit etmek, müşkülü yarı yarıya halletmek demektir. Akl-ı selim ile düşünen ve karşılaşılan zorlukları, bunların sebeplerini araştıranlar için bu tespitler bir bakıma kolay sayılabilir.

İçtimâî hastalıkları doğru olarak tespit edecek ve bunları önleyici çareleri bulacak kimlerdir? Toplumun ve gençlerin sıkıntılardan kurtulmaları, bir felakete maruz kalmamaları için, milletimizin akli eren her ferdi iyiden iyiye düşünüp çareler tespit etmekle yükümlüdür. Asırlar boyu uygulanmış ve olgun semerelelerinden beşeriyetin daima yararlandığı bir çare vardır. Bu çare de akli eren ve sorumluluğunun idrakinde bulunanların birlik hâlinde olduğu da şüphesizdir. Bu gerçek ise "İnsana hak ve hakikati bildiren ve ona götüren ilimdir". İnsan gerçek ilmin rehberliğinde Hakkı bilip hakikati idrak edince onun için ızdırıp söz konusu değildir. Bu bakımdan toplumun bütün değer ölçüleri, o hakikate uyduğu nispette kıymet kazanır. Bunun neticesi toplum, zihinleri muzdarip eden mefhumlar anarşisinden kurtulmuş olur. Huzursuzlukların yerini, gerçeği bilmenin sağladığı güven ve sükûnet alır. Bir insanın zihninde uyuşması imkânsız fikirler yer alır ve birbiri ile çatışır dururlarken bunlar yan yana yaşamaya devam ederse, o insanın zihni ızdırıp kaynağı hâline gelmez mi?

Zihinlerde birbirine zıt sayısız fikirler hüküm sürdüğü müddetçe toplumun ızdıraba, anarşiye sürüklenmesi kaçınılmaz olur. Gariptir ki toplumumuz, özellikle gençliğimiz bugün dahi bu felakete maruz bulunuyor. Her şeyden önce zihinlerin, fitratında mevcut safiyetine ve temizliğine kavuşturulması gerekir.

Bu ise ancak toplumun bir bütün olarak ruh ve vicdanıyla uyum içinde olması, hakikate eriştiren gerçek ilme ciddiyetle sarılması ve mefhumlar anarşisinden kurtulması ile olur.

Niçin okuyor tahsil yapıyoruz?

Gerçeği bilmek ona erişmek için.

Çoğu kimselerce okumaktan, tahsilden asıl amaç; rahat bir geçim yolu bulmak, nefsi istekleri tatmin edecek dünya varlığına erişmektir. Bu gibilerin iş ve davranışlarından da çıkarılan netice budur.

Hâlbuki ilim öğrenmek, cehaletin karanlığından kurtulmak, ilmin ışığında hakikati idrak etmek ve hakikate uymak içindir. İlmin hakikatleri idrak etmemize imkân veren bir ışık olduğu için öğrenilirse sırf hayr olur, insanlara her yönden yarar sağlar. İlim, bayağı arzuları tatmin etmeye alet yapılırsa ilme yazık edilmiş olur. Artık onunla, fazilete erişilmez.

Bunun için toplum, gerçek ilmin mana ve değerini beşerî takat ölçüsünde bütün fertlerine öğretmelidir. Fertler ilmi hakikatlerin gösterdiği sağlam esaslar ile, şahıslara ait görüşleri ve faraziyeleri birbirinden ayırt edecek basirete sahip kılınmalıdır. Böyle olunca ilmi gerçeklerin ahenk içinde olduğu ve birbiri ile gelişmelerinin muhal bulunduğu hemen herkesçe bilinir.

Toplumumuzda bu asli görev, gereği gibi yapılmış olsaydı, insanlarımız insanî hasletlerinden kopma ve yabancılaşma noktasına gelmez, bir kısım kurnutu ve faraziyeler yüzünden birbirlerinin hayatına kastedecek derecede buhrana düşmezlerdi. Birçok ahvalde şahıslara ait birçok faraziyeler toplum fertlerine “ilim diye” telkin edilmiştir. Bu sebeple de birbirini reddeden şahsî düşünceler, faraziyeler gerçeğe götüren ilim diye kabul edilir duruma gelinmiştir. Bunun sonucu -yine Dr. S. Ramazan el-Butî'nin de dediği gibi- Toplumda Marx'ın tabilerinin düşüncelerine meyleden kimselerce Marx'ın diyalaktığı ilim olarak kabul edilmiş ve âlemin seyrinin buna göre olduğu savunulmuştur. Başka temayülde olan bir diğer grup, âlemin seyri, nizamı mekanik prensiplere göredir, ilim de ancak budur demiş. Yine Darwin nazariyelerini benimseyenler ise “İlim Darwin'in kabul ve iddia ettiğidir.” Bir başkası ise “Akıl hiçbir şeyi bilemez, onun hükmüne güvenilemez, sofistlerin dediği yerindedir...” diyecek derekeye düşmüştür.¹⁷

Bunun sonucu toplumda herkes kendi arzularını ilim olarak kabul eder, duruma gelmiştir. İsteğine hangi faraziye mülayim ise ilim diye ardından gitmeye başlamıştır. Hâlbuki ilim başka, şahıslara ait zanları, düşünceleri ilim kabul etmek

¹⁷ Dr. S. Ramazan Butî, İslâm ve Müşkilâtü's-Şebâb, 134.

de başkadır/İnsana hakikatleri idrak ettirecek olan ilimdir. Diğerleri ise şahsî kabullerdir. Gerçi eseri görüp ondan müessire intikal, neticeyi müşahede edip ondan ilk müsebbibi bilip anlamak, (idrak etmek) akl-ı selimin ve ilmin zorunlu olarak kabul ettirdiği apaçık hakikatlerdir. Bu husus insanın yaratılışının da iktizasıdır.

Bu bakımdan ilmî hakikat ile faraziyeleri birbirinden ayıracak ilmin metotlarını, hakikat sevgisini fertlerin zihinlerine yerleştirmek, toplumun yerine getirmeye mecbur olduğu mukaddes görevlerdendir. Bunlar gereği gibi yapılsa ne toplum fertlerinde ve ne de gençlikte sapma olmaz (veya asgarî hadde iner). Hakikati bilmek ve onu kabul ile huzur bulmak için, ilmin gerekli olduğu düşüncesini de toplum, bütün fertlerine kazandırmalıdır.

Hüccetü'l-İslâm İmam Ebu Hamid el-Gazzalî şöyle diyor, “Ben şunu anladım ki kesin bilgi öyle bir bilgidir ki onunla bilinen hakikat vicdanımda apaçık tecellî ediyor. Böyle bir ilim karşısında yanılmaya, vehme asla imkân kalmıyor. Hakikate götüren bilginin böyle kesin olması (ilmi yakîn) gereklidir. Meselâ ben on sayısının üç sayısından büyük olduğunu bildikten sonra, bir kimse çıkıp da on sayısı üç sayısından küçüktür, bunun delili şu sopayı yılan hâline getirmemdir, dese de getirse ve ben de bu durumu müşahede etsem, bu adam bu işi nasıl yaptı? diye taaccüb ederim. Lakin benim on sayısı ile üç sayısı hakkındaki bilgimde bir değişme olmaz. Herhangi bir tereddüt doğmaz.

Bu bana şu gerçeği bildirdi (öğretti) ki, bildiklerim böyle kesin (yakînî) bilgiler olmaz ise bu gibi bilgilere güvenilmez. Bu vasıfta olmayan bilgiler de kesin olma niteliğini kazanamaz.”¹⁸

Akıl ve idrak olunan zorunlu bilgiler kesin bilgilerdir. Bunlarla insan delile muhtaç olmaz. Bunlar yüce yaratıcı tarafından insan kalbine bahşolunan bir nur ile apaçık olarak idrak olunur.

Toplumumuz

Bizim toplumumuz geçmişte işte bu yolu takip etmiştir; ilmi, hakikate götüren bir ışık bilmiş ve ona ciddiyetle sarılmıştır.

Gayesi ise ilmin ışığında en yüce hakikate ulaşmak olmuştur.

Okumuş-okumamış en küçük âileden en geniş kitlelere kadar toplumun bütün fertleri şu terbiye ile yetiştirilmiştir:

İnsanı maddî-manevî kurtuluşa götürecek şey, hakikati bilmek, ona uymak,

¹⁸ Gazzalî, Münkezü Mine'd-Dalâl.

hayat süresince insanın bütün faaliyetlerini hakikat prensipleri uyarınca icra etmesidir. Çünkü insanın gerçek insanıyeti Hakkı Hak olduğu için bilmesi, hayrı da yapmak için öğrenmesi ve yapması ileler.

Bu düşünce topluma ve onun fertlerine şu hakikati bildiriyordu: “Bu âlem vardır, insan vardır. İnsan hayatı bir gerçektir. Bu âlem bütün eczası ile bir yaratıcının bedî eseridir. O yüce yaratıcı bu âlemi, insan ve insan hayatını, ilim irade, hikmet ve kudreti ile yaratmıştır. O bunların hiçbirini boş yere yaratmamıştır. O, abes şeyler yaratmaktan münezzehtir.”

Gerçeğe götüren ilim gösteriyor ki, âlemde her şey bir hesaba, bir ölçüye göredir. (Her şey ölçü ve hesap ileler.) Bu âlemde keşfedilmiş ve keşfedilmemiş bütün prensipler, o yüce yaratıcının koyduğu ölçü ve hesaba, tedbir ve plana uygun olarak cereyan eden kanunlardır. Hiçbir şey onun koyduğu ölçü ve hesap dışında değildir. Bu âlemi var eden zat-ı kibriya, onu niçin yarattığını, yaratılmışlardan her birinin görevinin ne olduğunu apaçık olarak bildirmiştir. İnsanın vazifesi nedir? Onun yaratılmışlar arasında olan yeri, seçkin kılınmasının sebep ve hikmeti, Rabbi ile olan ilgisi. Sonra bu hayatın gayesi nedir? İnsan, ne olacaktır? İlmî, rahmeti her şeyi kuşatan O yüce yaratıcı lütfu ile bunların hepsini insanoğluna bildirmiş ve onu huzura erdirmiştir. İnsana düşen imanın nuru ile aydınlanan akl-ı selim ve gerçek ilmin ışığında -Allah Teâlâ'nın bildirdiği gibi- bunları tanımaktır. İnsanın görevi istifadesine sunulan bu âlemdeki sonsuz nimetlerden yaratılış gayesine uygun olarak yararlanıp Rabbinin sevgisini, rızasını kazanmaktır. Bu ise insan için en büyük saadettir.

Kâinat (Bedî sanatlar manzumesi)

Âlem, o yüce yaratıcının bedî sanatıdır. Modeli olmaksızın yaratılan bu âlemin, her zerresinde akıllara hayret ve durgunluk veren ince nizamlar, dakik sanatlar vardır. Âlemde mevcut bu harikulade inceliklerin, değişmez prensiplerin (kanunların) varlığıdır ki beşer ilminin inkişafına, ilerleyip bugünkü seviyeye gelmesine imkân vermiştir. İnsanoğlu -âlemde mevcut- bu prensipleri, bu bedî incelikleri bilebildiği, kendisine bahşedilen hayat nimetini o yüce yaratıcının koyduğu (teşriî ve tekvîni) kaideler uyarınca değerlendirdiği takdirde ebedî olarak mesud olacaktır.

“Göklerde ve yerde ne varsa hepsi O’nundur. Hepsi O’na boyun eğmişlerdir. Gökleri ve yeri yoktan var eden O’dur. O bir işin olmasını diledi mi, ona ancak ‘ol’ der, o da hemen olur.”¹⁹

¹⁹ Bakara Sûresi, âyet: 116-117.

“Akl-ı selime ve hür iradeye sahip insanların bu hakikatleri teslim etmeleri zarurîdir. Her nerede bir hesap görülse insan akl-ı selimi, o hesabın (hesap ilmini bilen) bir muhasip tarafından yapılmış olduğuna kesin ve zorunlu olarak hükmeder.

Âlemin milyarlarca (milyar kere milyarlar) eczasından her birinin hesap ölçüleri içerisinde ve en ince sanat ve hikmetle bir gayeye uygun olarak yaratıldığı; özellikle canlı varlıklar ve bunların her birinin uzuvları arasındaki ahengi, bu uzuvların işleyişini, keza beslenme ve neslin devamına hizmet eden, üreme ve çoğalma sistemlerindeki (incelik ve) intizamı görüp de, bunları ilim, irade ve şuurdan yoksun, tasarruf ve tedbirden âri, sırf tesadüfî teşekkûlat ve istihaleye atfetmek, akıl sahibi olduğunu iddia eden bir insan için, kendi davasını çürütmekten başka bir şey değildir.”²⁰

“İnsan, hakim-i ezeli olan Allah Teâlâ’nın, numunesi, modeli olmaksızın yarattığı varlıklara, ve bunlar arasında en yakını olan kendi vücuduna insaf nazarı ile bakıp, insan vücudunda tecelli eden ilahî kudreti ve Cenab-ı Hakk’ın (bu sanatındaki hayret verici incelikleri mûlahaza etse, Allahu Teâlâ’yı tasdik etmekte muhtar kalır, (zorunlu olarak onu tasdik eder.) Göklere, muntazam hareketleri ile uçsuz bucaksız fezada seyrine devam eden sayısız yıldızlara bakmaya, onların varlığı ile o yüce yaratıcının ispatı için delil getirmeye ihtiyaç duymaz.”²¹

“Varlığım halikın birliğine şahittir. Gayrı burhan-ı kavi varsa zaidir.”

Allahu Teâlâ, Kur’an-ı Kerim’de meal olarak şöyle buyurmuştur:

*“Kesin olarak inananlar için yeryüzünde deliller vardır. Kendi öz nefislerinizde de öyle... Hâlâ görmez misiniz?”*²²

İslâm ve Toplum

Milletimiz akl-ı selim sahibidir. İslâm Dini’ne gönülden bağlıdır. İslâmî görüşlerle ilgisi az olduğu sanılan kimseler bile yeri gelince, İslâm ile öğünür, en mukaddes varlığının İslâm olduğunu samimiyet ve kemali ciddiyetle ifade eder. Bu bir hakikattir.

Toplumumuz İslâm’ın hakikatine, onun ekmel bir din olduğuna gönülden inanmıştır. O hâlde toplumun her kesiminin, İslâm nimetinden gereği gibi yarar-

²⁰ İsmail Fenni Ertuğrul, Lügatçe-i Felsefe, s. 190.

²¹ Ö. Ferid (Kam), Dinî Felsefî Muhasebeler, İst., 1329.

²² Zâriyat Sûresi, âyet: 20-21.

lanmaları bir zaruret değil midir? Toplumun, bütün fertlerine ve gençliğine karşı bu kudsî görevini tam olarak yerine getirdiğini kabul etmek gerçekten çok müşkildir.

Milletimiz samimi olarak İslâm'a inanmıştır. Ve ona yürekten bağlıdır. O hâlde ilk iş olarak toplumun inanmış her ferdinin inandığı mukaddes görevlerini ihmal etme hastalığından sıyrılması gerekir.

İslâm, fert, âile ve toplum için sönmeyen bir hayat, tükenmeyen ve daima yeni olan bir güç ve güven kaynağıdır. O geçmişte İslâm toplumlarının huzur, izzet, üstün medeniyet ve ikbal sebebi olduğu gibi, bugün de gelecekte de yine öyledir. Bugünkü muzdarip beşerin de yegâne huzur ve kurtuluş ümidi İslâm'dır. Ancak İslâm'a bir hakikat olarak bağlanıldığı, onun hayat verici esaslarına içtenlikle (samimiyetle) uyulduğu sürece bu böyledir. Çünkü İslâm, fert ve toplum olarak insanlara her şeyin değerini bildiren, hayatı ve ondaki yüksek gayeyi tanıtan, bu gayeye erişmenin huzur verici esaslarını ihtiva eden ve gösteren bir nurdur.

Bilginlerimiz

Geçmişte bilginlerimiz, hakikatleri bilmek için her zorluğa katlanmışlardı. Ortaçağ süresince başka toplumlar, bilgisizlik, zulüm ve kargaşa içinde iken müslüman toplumlar huzur içinde gerçek ilmin tahsili ve hakikatlerin bilinmesine çalışıyorlardı. O asırlarda müslüman toplumların huzur ve güven içinde olmaları, İslâm'ın onlara telkin ettiği Hak ve hakikati sevmek, ilmi gerçeğe erişmek için öğrenme, kendi zararına (aleyhine) de olsa adalete uyulması gerektiği inancından kaynaklanıyordu.

Onlar insanlığın hayrı için yeryüzüne çıkarılmış, iyilikleri yayan, kötülük, zillet ve zararları önleyen, Allaha inanan bir toplum olduklarının şuuruna sahip bulunuyorlardı. Bu sebeple bulundukları, yaşadıkları yerlerin, huzurun, adalet, hakkaniyet ve merhametin, ilim ve faziletin hâkim bulunduğu vasatlar olması tabii idi. Bu ruha sahip olmaları nedeniyle bilinen dünyanın da efendisi durumunda bulunuyorlardı.

Bugün de ilim öğrenme yolunda toplumumuzun sarf ettiği çaba, takdire lâ-yıktır. Ne çare ki gerçek bilgiye sahip olmak, onun ışığında hakikati idrak etmek, ona ulaşmak gaye olmaktan uzaklaşmıştır. Hangi meslek daha çok refah va'dediyorsa gözler, gayretler ona yöneliyor. O meslek gaye olarak kabul görüyor. Bu yüzden gayeler de değişken bir görünüm arz ediyor. Bazı ahvalde toplumu teşkil eden fertler sayısınca gayeler tezahür ediyor.

Böyle bir kabulün, cemiyeti mutlu edeceğini ümit etmek boşuna beklentidir.

Uzun süredir bütün bir ibtila toplumumuzu sarmış ve sarsıntılara götürmüştür. Bugün de toplumumuzda aynı ibtilanın devam ettiği görülmektedir. Fer'in de fer'i olan hususlar, asıl gaye olarak kabul edilmektedir. Bu sebeple hakikate götüren gerçek ilim, geri planlarda hatıra gelmektedir.

İlim ve marifetleri, engin kültür ve anlayış itibariyle her biriyle her biri kernal derecesine erişmiş âlimlerimiz ve onların eserleri, ne toplumumuz ve ne de gençlerimizce bilinmemektedir.

Onların ilim ve kültür hazinesi eserleri ile âdeta ilgilerimiz kesilmiştir. Genç nesil bir yana, umumiyetle toplumumuz, iftihar vesilesi olan bu âlimlerimizin ilim hazinesi eserlerinden istifade edememektedir. Mesela İsmail Saip Sencer, El'ûla Mardinî, Asım Efendi, Mustafa Bin Hacı Halife (Katip Çelebi), Şemsüddin Ahmed (Kemalpaşazade), Hoca Saadeddin Efendi, Ali Cemaleddin Efendi, Hocazade, Ali Kuşçu, Taşköprüzade, Ahmed Hamdi Efendi, İmadüddin Ebu Suûd Efendi, Molla Hüsrev, Molla Fenarî, Hızır Bey, Akşemseddin Efendi, Seyyid Şerif Cürcani, Hücetü'l-İslâm Ebu Hamid el-Gazzalî, Ebu Reyhan el-Birunî, Şemsu'l-Eimme Es-Serahsî, Şemsu'l-Eimme el-Helvanî ve benzerleri on binlerce âlimlerimiz ve onların çok kıymetli eserleri, unutulmaya mahkûm edilmiş gibidir.

Bir kısım üniversite mensuplarımız ile çok cüzî sayıda bazı araştırmacılarımız dışında bu âlimlerimizin ne kendileri ve ne de eserleri hatırlanmamakta, bu hazinelerimizden toplum da gençlik de istifade edememektedir. Ancak gayret sahibi bazı kimselerin delaletiyle ve denizden katre misali eslâfa ait bir kısım eserler dilimize çevrilmiştir.

Birinci ve ikinci dereceden âlimlerimiz ve eserleri bir yana, adlarını zikrettiğimiz bu büyük insanlar ve emsali bilginlerimiz, yüksek şahsiyetleri, ilmî iktidarlara ve eserlerinin muhtevası ile günümüze de ışık tutmuş, kendi çağlarına olduğu gibi, kendilerinden sonraki asırlara da mümtaz şahsiyetleri ve ölümsüz eserleri ile kendilerini kabul ettirmiş, tazimle anılmaya hak kazanmışlardır.

Bu kıymetlilerin varlığı, ilim âlemine ve insanlığa olan büyük hizmetleri, gençlerimize tanıtılmamaktadır. İftihar ettiğimiz en yüksek değerlerimizin, onların ilmî çalışmaları, feragat ve fedakârlıkları sonucu bizlere ulaştığı gereği gibi düşünölememektedir.

Hâlbuki asıl kültür, bunları ve benzerlerini gereği gibi tanımak, ilim olarak kavrayıp hazmetmekte, onların ölmez eserlerinin ilmî muhtevalarını gençlerimize de tanıtmış olmaktadır. Böyle hareket etmiş olsa idik, din ve dünyamıza ait görevlerimizi yapmış olmakla birlikte, başka toplumlarda mevcut olmayan bu zen-

gınlıklarımızın kadrini bilmiş, gençlerimizi ve gelecek kuşaklarımızı en iyi yetiştirme yolunda emin ve isabetli adımlar atmış olurduk. Ayrıca gençlerimiz toplumda ilme, hakikate gereği gibi itibar edildiğini görürlerdi. Onların ilim ve hakikate olan sevgi ve bağlılıkları daha da iyi derecede güçlenir idi. Böylece gençlerimizde topluma ve kendilerine matlub olan güven hâsıl olurdu. Bu defa gençlerimiz temiz imanlarından aldıkları sonsuz enerji ve dinamizmle tabiatı inceleyen ve ondaki sonsuz nimetleri harbî olarak insanlığın istifadesine sunan mutlu insanlar olurlardı.

Toplum fertlerinin işaret edilen müspet durumda olduklarını müşahade eden ve böyle bir çevrede yetişen gençler, bu iyi durumları daha da ileri götürme azmini kendi ruh ve vicdanlarının derinliklerinde hissedeceklerdir. Bu düşüncelerin hâkim bulunduğu toplum ve onun gençliği her zaman birliğin, bütünlüğün, yardımlaşma, ciddiyet ve samimiyetin, her yönden yükselmiş olmanın müşahhas örneği durumuna gelirler.

(Bu takdirde) ve yine bu sebeple okullarımız, üniversitelerimiz, ilmi anlayışla ve bütünüyle hakikatlerin araştırıldığı, öğretildiği huzur ve mutluluğun teneffüs edildiği, sağlam inanç, akl-ı selim ve ilimle her şeyin gerçek değerinin bilindiği, ilm-i usul ve esasların en güzel bir biçimde öğrenildiği, yaydığı nur hizmetleri ile etrafı aydınlatan irfan ve fazilet ocakları olur.

Bu kutlu yerlerde (müesseselerde) insanın, kâinatın ve ondaki sonsuz nimetlerin ve hayatın gerçek değerleri daha iyi bilinir. Böylece bütün bu nimetleri bahşeden ve mülkün sahibi olan Allah Teâlâ'ya şükredilmiş olur.

Yine bu müesseselerde, "Bir insanın hayatını kurtarmak, bütün insanlığı diriltmek gibidir. Bir insanın hayatını yok etmek de, bütün insanlığı imha etmek gibidir." hakikati ve benzeri üstün düşünceler toplum fertlerinin hepsinin zihinlerinde yer alacak şekilde telkin edilir. Bunlar ve emsali fazilet umdeleri müslüman toplum ile birlikte insanlığın da huzur ve güvenliğini sağlayacak nitelikte olduğu herkes tarafından bariz olarak görülür.

Büyük-küçük toplumun bütün fertleri sorumluluğun idraki içinde olur. Okullarımızda, üniversitelerimizde kardeşlik ruhunu zedeleyen bozgunculuk sebebi olacak çelişkiler içeren, birliği bütünlüğü sarsan düşünceler ve davranışlar asla itibar görmez.

Sakim düşüncelere saplananlar bulunsada dahi, toplumun, okul ve üniversitelerin isabetli ve olgun tutumları karşısında onlar da kendilerini iç muhasebesine tâbi tutarak marazî hâllerinden sıyrılma zarureti duyarlar. Böylece öylelerinin bile sıhhate kavuşmaları ümid edilebilir.

Uyum İçinde Olmak

Toplum, bütün unsurları ile kendi akl-ı selimi, ruhu ve vicdanı ile uyum içinde bulunur ve hakikate götüren ilme samimiyetle sarılırsa, yukarıda bir kısmına işaret edilen mesut neticeleri elde edeceği kesindir. Böyle olduğu içindir ki İslâmiyet de bütün beşeriyete ve hususu ile İslâm toplumlarına bu hakikati telkin etmiştir.

*“İyiliklerde ve takvada birbirinizle yardımlaşın. Günah işlerde ve düşmanlıkta yardımlaşmayın.”*²³ *“Muhakkak ki Allah, iyilerin mükâfatını asla zayi etmez.”*²⁴

İslâm'ın bütün güzelliği ile kendi öz kaynaklarından öğrenilmesi, onun bildirdiği, insanlığa hayat verici düsturları ile insanımızın manen beslenmesi ve Kur'an kültürü ile insanlığımızın manen yoğrulması bir zarurettir.

“Hakkı bil, ehlini tanırsın” hikmeti uyarınca İslâm'ın hakikati, öz kaynaklarından ve onu bilip yaşayan ilim ehlerinden öğrenilir, yaşanırsa toplum onun feyzinden huzur bulur. İslâm bir hakikattir. O bütün beşeriyetin huzur ve güvenini sağlayacak olan, insan fitratının iktizası bulunan bütün ihtiyaçlarını karşılayan en âdil ve mükemmel düsturları ihtiva eden bir dindir.

İslâm, insanların hak ve adalet esasları üzerinde, birliğini, güvenini iyilikle yardımlaşma umdelerini kemaliyle haiz olan ve beşeriyete gerçek saadetleri temin eden hakikatler manzumesi bir dindir. Yeryüzünde beşeriyete bunları sağlayacak İslâm'dan başka ekmel bir din, bir sistem mevcut değildir.

İslâm tekdir, yegânedir. Beşeriyet özlediği huzur ve güveni, gerçek kardeşliği ve sulhu ancak İslâm'da bulabilecektir. İyi bilinmelidir ki gerçek ilimden, akl-ı selimden uzaklaşmak, İslâm'dan da uzaklaşmaya götürür.

Pek çok insan bu hakikati bilmediği veya İslâm hakkında eksik bilgiye sahip olduğu için, İslâm'a yabancı olanların etkisinde kalıyor. Böyleleri bilgisizlikleri yüzünden İslâm hakkında yanlış hükme varıyorlar. Bir bütün olan İslâm, O'na yabancı unsurlardan öğrenildiği takdirde İslâm'ın hakikati değil de yabancıların İslâm hakkındaki düşüncelerinin öğrenilmiş olacağı tabiidir. İslâm'ı yabancılarından öğrenenler, bu durumu fark edemiyorlar. Böyle bir durumun insanı ne ölçüde gerçeğe ulaştıracağı izaha muhtaç değildir.

Gariptir ki çoğu kimselerin (aydınların) İslâm hakkındaki bilgileri, yabancı-

²³ Maide Sûresi, âyet: 2.

²⁴ Hûd Sûresi, âyet: 115.

ların, İslâm'a yabancı olanların bildirdiklerinden ibarettir. Batının bahtsızlığı İslâm hakikatini olduğu gibi öğrenememiş olmasındadır. Eğer biz İslâm'ı bütün berraklığı ile tanıtmış olsa idik, gerçeği arayan ve akl-ı selim sahibi insanların hepsi müslüman olma saadetine erebilirdi.

Nitekim Batının hissîlikten ve ön yargıdan sıyrılabilen düşünürleri, huzur ve saadeti müslüman olmakta buluyorlar. Ve bu gibiler görüyorlar ki "İslâm'dan uzaklaşmak, kardeşlik ruhundan, madde ile manayı uzlaştıran hak ve adaletten, insanı hakikate götüren gerçek ilimden de uzaklaşmak oluyor."

İslâm Dini bir bütündür. O'nun bütün safiyeti ile aslî kaynaklarından öğrenilmesi zarurîdir. Bu olmadan İslâm hakkında doğru ve sıhhatli bilgi sahibi olmak zordur. Yabancıların yıkıcı etkisinden de kurtulmak çok müşkildir. Şu bir gerçektir ki yabancıların etkisinde kalan çevrelerde İslâm'dan ve O'nun hayat verici esaslarından uzaklaşmak bir prensip olarak kabul görüyor. İslâm'ın, her iyiliğin, her güzelliğin temeli olduğu unutturulmak isteniyor. Bu gibi toplumların huzura ermeleri, mutlu olmaları imkânsızdır. Temelsiz bir binanın en küçük bir sarsıntı ile sonunun ne olacağı herkesin malumudur.

Mesut Bir Toplum Hayatı (Elzem olan iki esas)

İslâm inancına (akîdesine) bağlı toplumların sağlam ve mesut bir hayata erişmeleri için, bu toplumlarda İslâm şuurunun sahih bir şekilde var olması ilk esastır. Bu ise İslâm'ın bütün güzellikleri ile -aslî kaynaklardan- topluma öğretilmesi, dinî terbiyenin pedagojî esaslarına uygun olarak toplumun her tabakasındaki fertlerine öğretilmesi ile (mümkün) olur.

İkinci esas ise vahy ve nübüvvetten gelen ilimler, tabîî ilimler ve beşerî tecrübe ve araştırmaların asrımızda erişebildiği ilimler arasını birleştiren eğitim ve öğretim metotlarına içtenlikle uymaktır.

Bunun bir esas olduğu hiçbir zaman unutulmamalıdır. *"Mürekkep olan cisimlerin esası, unsurlarda nihayet bulduğu gibi, beşer fikirlerinin silsilesi de peygamberlerin şeriatlarında nihayet bulur. İnsanlar maddî-manevî neye malik iseler, bunların hepsi dinî telkinin eseri olan esasların asırdan asıra genişletilmesinden başka bir şey değildir."*²⁵

İslâm, bir ilim ve hayata uygulama dinidir. Onun bildirdiği ilimler ilahî

²⁵ O. Ferid (Kam), Dinî Felsefî Musahabeler, s. 20, İst. 1329.

vahyden alınmıştır. Bu sebeple onda hata (yanılma) ihtimali yoktur. Ne önünden ne de ardından onu nakzedecek bir şeyin gelmesi veya yanlıştın ona yaklaşması da söz konusu değildir. İslâm her asrın dini, her temiz hayat, üstün medeniyetin esasıdır.

Vahyden alınan ilimlerde bugün de İslâm âlemi, (değerini bilirse) üstün bir zenginliğe sahip bulunuyor. Tecrübî ilimlerde ise Batı âlemi ileri geçmiş bulunuyor. İslâm toplumlarının, geçmişte olduğu gibi, mutlu bir toplum hayatına erişmeleri için bu iki nev'i (diğer deyimle teşrî ve tekvinî) ilmler arasındaki birliği görmeğe, bunlar arasında mevcut dengeyi layıkı ile kavrayabilecekleri ilmî ve amelî çalışmayı yapmaları bir zorunluluktur. Mesut bir hayal için bu çalışmaların yapılması zaruridir. Bunu yapmaktan sakınıp, -görüntüsü cazip, gerçeği çürümüş- medeniyetleri olduğu gibi almakta mahzur görmemek, insan tabiatını ve toplumları tanımamaktır. Mahzuru da pek büyüktür.

Ayrıca böyle bir toplum, kültürünü olduğu gibi aldığı toplumun tufeylisi olmak zilletinden de kurtulamaz. Kendine güveni, şahsiyetini ve icat etme gücünü de zayı eder.

Bir toplumun medeniyeti onun bütün kültürünün hılasasıdır. Kültürü ise bu toplumun inanç, ahlâk, tarih, örf, hâsılı sahip bulunduğu değerlerinin hepsinin semeresi (meyvesi)dir. Zira bu sayılanların hepsi toplumun kültür ve medeniyetini meydana getiren unsurlardır. Durum böyle olduğuna göre, bir toplum için kendi değerlerini bir tarafa itip veya unutup da başka toplumların medeniyetlerini, olduğu gibi alması mümkün müdür? Farz-ı muhal aldığı kabul edilse, kendisi hangi toplum olacaktır?

Kendi kültüründen, ruh esasından uzaklaşmış farz edilen böyle bir toplumun içtimaî hayat bakımından huzurlu ve sıhhatli olacağı düşünülemez.

Bir kısım Batılı toplumların ciddi çalışma, tecrübî metotlardan sürekli yararlanmış olmaları sonucu eriştikleri teknik güç ve refahın yanında yukarıda işaret edilen temel esastan uzaklaştıkları için manen çöküntü içinde oldukları gerçektir. Tehlikenin eşiğinde bulunduklarını düşünürleri görüyor ve toplumlarına da duyurmaya çalışıyorlar.

Tekrar kaydedelim ki, ilim ve ilmî hakikatler, beşeriyetin müşterek hazinesidir. Bunlar fert ve toplum hayatı için, güneşin ışığı ve harareti gibidir. Her insan, her toplum, gösterdiği istidada gösterdiği çabaya göre bunlardan yararlanır. Kültürler böyle değildir. Herhangi bir toplumun kültürünü incelemek, araştırmak, onun diğer toplumların kültürleri ile benzer yönlerini tespit etmek yerindedir, ilmî araştırmadır. İlmî esaslara uygun olarak bu araştırmalar ne kadar derinleştirilir, genişletilirse yararı da o kadar fazla olur. Bu durum başkadır.

Bir de bir toplumun kendi değer ölçülerini unutup başka toplumların kültürünü olduğu gibi almak demek, o toplumun tarihî değer hükümlerini, inanç, yaşayış ve âdetlerini olduğu gibi almak demektir. Böyle bir durumun kültür istilasına maruz toplumlar için hâsıl edeceği maddî-manevî zararı tasavvur etmek bile insanı ızdıraba götürecek ağırlıktadır. Zira böyle bir istilaya uğramış toplumun kültür esaretinden kurtuluşunu beklemek, serabı hakikat kabul etmek kadar gariptir.

Başkalarının fikri ile düşünen, başkalarının kültürü ile beslenen ve onlara ait görüşler ile dünyayı ve hayatı tanımak isteyen (durumunda olan) toplumlar, hiçbir zaman içtimaî ızdıraplardan kurtulamazlar. Onlarda hâsıl olan içtimaî hastalıkların, genç kuşakları da tedavisi çok zor hastalıklara maruz bırakacağı açıktır. Örnek olarak kaydedilmek gerekirse, günümüzde Batı toplumlarının, içki, para hırsı ve şehvetperestlikle mahvolduğu görülüyor. Yine birçok toplumların maddî zenginlik, bilgi ve teknik güçlerini insanlara tahakküm aracı olarak kullandıkları herkesçe biliniyor.

Bu gibi illetlerle malul toplumların sağlıklı kalanları bilhassa gençliği için ağlamaktadır. Hasta olanları ise kendilerini unutup genç nesilleri suçlamaktadır. (Asî gençlik ve benzeri sözler aslında bu gibi şeylerden kaynaklanmaktadır).

Böyle öldürücü dertlerle malul toplumların kültürünü, olduğu gibi almak, her şeyden önce onların açmazlarına düşmektir. Bu gibi toplumların durumlarından ibret dersleri çıkarmak, akıl edenler için bir zarurettir.

Toplum olarak kendi kültürümüzü, üstün değerlerimizi, gereği gibi bilmek her yönü ile bunlardan yararlanmak, manevî ve içtimaî sağlığımızı korumak bizim için, mukaddes bir görevdir. Aynı zamanda bu husus hayatî bir zarurettir. Böylece ancak gençliğimizi ızdırıp ve felakete götürecek her çeşit zarar ve marazlardan koruyabiliriz. Yeter ki onları gerçeğe götürecek bilgi ve şuurda yetiştirmiş olalım.

Toplum olarak ciddiyet, azim, samimiyet ve sebat ile bu görevlerimizi yerine getirdiğimizde milletimiz ve gençliğimiz huzur ve ebedî mutluluğa namzet olur. Bu hareketimiz Batı toplumlarının da gerçeği görmelerine ve kurtuluş yolunu fark etmelerine vesile olabilir. Bunun ise bizim için insanî ve İslâmî bir görev olduğu asla unutulmaması gereken bir konudur.

Genç İçin Kazanılması Gereken Vasıflar

Gençlerin akl-ı selim ve nezih bir inanç sahibi, sağlam iradeli, azimli, yiğit, yararlı bilgiler kazanmış, iffet ve edebin müşahhas örneği, olgun insanlar olarak yetiştirilmeleri toplum için de bir gayedir. Onların bu gayeye erişebilmeleri için,

gerekli şartları beşerî takat ölçüsünde hazırlamak toplumun vazifesidir. Toplumun huzurlu bir cemiyet olması, ilerlemesi ve geleceğine güvenle bakması, başta, bu şartları hazırlaması ve bunun gerektirdiği görevleri yapmış olmasına bağlıdır.

Toplum sorumluluğunu yerine getirmediği, gençlerin iyi insanlar olarak yetiştirilmeleri için gereken vazifeleri yapmadığı zaman, gençler için yapılacak iş bizzat zorlukları yenmeye, manevî marazları yok etmeye çalışmak, olacaktır. Çünkü Cenab-ı Hakk, toplumdaki diğer insanlar gibi, gençleri de zorlukları yenebilecek, kendilerini iyiliğe başarıya götürecektir, istidat ve imkânlarla sahip kılmıştır.

İnsan, akl-ı selimi, şuur ve iradesi, malik bulunduğu tükenmez enerjisi ve çalışması ile karşılaştığı bütün engelleri, bertaraf edebilecek üstün bir mertebeye haizdir. Bu bakımdan toplum, gençlere yardımcı olmadığı ve sayısız engeller de onların başarısını zorlaştırdığı takdirde, akl-ı selim sahibi her gencin yapacağı iş, zorlukları kolaylaştırmak, engelleri en güzel ve şuurlu bir şekilde aşmaktır. Çünkü gencin sahip bulunduğu üstün vasıflar, tükenmez enerji, saadet yolundaki bütün engelleri aşması için yeterlidir. Böyle olduğu için Cenab-ı Hakk, onu yükümlü kılmıştır. Yeter ki genç, Yüce Yaratıcı (Rabbi) tarafından kendisine bahşedilen bu vasıfların (üstün meziyetlerin) değerini kavrasın.

Başarıyı Zorlaştıran Âmiller

Gençlerin en hayırlısı her yönden kemal sahibi insanlara benzeyenleridir. Bu ise gençler için erişilmesi gerekli ve üstün bir gayedir. Gençlerin bu gayeye erişip ebediyyen mesut olmaları, toplumun da saadet sebebidir.

İyi ve kâmil bir insan olabilmek bir genç için hayatta en büyük başarıdır. O da iyi bir insan, Allah'a samimi bir kul olmakla gerçekleşir. İnsan ancak kâmil iman ve salih amel ile bu gayeye erişebilir.²⁶ Bu ise, kâmil insanların eriştiği en yüksek manevî derecelere erişmektir.

İnsanın diğer bütün başarıları bu temel esasta muvaffak olmasına bağlıdır.

Böyle bir olgunluğa erişen genç, her bakımdan iyilik sahibi bir insandır. Zira o, gerçek hürriyetine kavuşmuş, maddeye ve insanlara kul olma zilletinden ebedî olarak kurtulmuştur.

İnsanların, özellikle gençlerin, bu üstünlüğe erişmelerini zorlaştıran pek çok

²⁶ bkz. Beyyine Sûresi, âyet: 7-8.

engeller vardır. Gençlerin iyilerden olmalarını ve başarıya ulaşmalarını zorlaştıran engelleri bilmeleri ve bunları yenmeleri başarıları için bir zarurettir.

Başarıyı Önleyen Engeller

Bilginler, terbiyeciler, bu engellerin hemen hepsini tespit etmiş, bunların aşılmasını sağlayacak usul ve esasları da bizlere tanıtmışlardır. Bunların bir kısmına burada işaret edilmiştir.

1- İnsanların, özellikle gençlerin, kemâle erişmelerini zorlaştıran engeller pek çoktur. Cehalet (bilgisizlik), tembellik ve hevaî isteklere uyma meyli, bunların başta gelenlerindendir. İnsan bu düşmanlarını tanıdığı ve yenebildiği ölçüde başarılı olur, saadete erebilir.

Dünya hayatı bir imtihandır. Bu hikmetledir ki söz konusu edilen düşmanlarla hemen her insan karşı karşıyadır. Bilgisizliğin karanlığı, ancak ilmin nuru ile yok edilebilir. Tembellik ve hevaî isteklere uyma engeli de, ancak hakikate uyarak sa'yü gayret göstermekle verimli ve devamlı çalışmanın feyzi ile aşılabılır. Bunu yapabilen bir genç, hayatta her iyiliğe namzettir. Onun bu cehdinin manevî karşılığı ise ebedî saadettir. Bunun içindir ki:

Bir insan, bir âileyi, bir toplumu mahvetmek isteyen, bilinen ve gizli düşmanları, çeşitli görünümlemleri onları (fert ve toplumu) bu illetler vasıtasıyla yıkmaya çalışırlar.

Kendilerini cehalet, tembellik ve hevaî isteklerine mahkûm eden insanlar, maddî ve manevî düşmanlarının esiri olmak zilletinden kurtulamazlar. Tembellik, rahata düşkünlük, hevesat dediğimiz nefsanî istek ve arzular, insanla beraberdir. Onun yaratılışında, kendi benliğinde mevcuttur. Hayatı boyunca insanla bir arada olan bu meyillerini yenmek, hevaî isteklerini terbiye ile disiplin altına almak, iyi insanlardan olmak ve başarıya erişmek için zaruridir.

2- Başarıyı zorlaştıran en çetin engellerden biri de kötü arkadaş ve kötü örneklerdir. Kötü çevre de bilhassa gençler için aşılması zor olan çetin engellerdendir.

Dostluk kurmak, arkadaş edinmek, insanlar için bir ihtiyaçtır. Bu husus medenî olmanın da icabıdır. Genç için bu, bir zarurettir. Kişinin ferdî ve toplum hayatındaki başarısı ve huzuru için de arkadaşlığın, dostluğun yeri ve önemi çok büyüktür. "Bin tane samimi iyi arkadaşın olsa dahi, onların sayısını artırıp binbir yapmaya çalış. Kişi iyi arkadaşları ve dostları ile mutlu olur..." sözleri yerinde ve makul sözlerdir.

a- Gerçekten samimi, bütün işlerinde davranış ve muamelelerinde dürüst, çalışkan, iyiliksever, iffetli, bilgili, isabetli görüş sahibi, cesur, yiğit (şeci), ahitlerine vefalı, arkadaşlar edinmek bir genç için hayatta en büyük başarılarıdır. Ancak bunun aksi de vardır ki, kötü kimselerle yapılacak arkadaşlık, kurulacak dostluklar bir gencin, bütün meziyetlerinin az bir zaman zarfında sönüp gitmesine yol açar. Kötü kimselerle olan arkadaşlık, insanın tasavvur dahi edemediği kötülüklerin içine sürüklenmesine sebep olabilir.

Kötü arkadaşları yüzünden nice temiz vasıflı insanların gençliklerinin heder edildiği, saadetlerinin kısa zamanda yok olup gittiği, her zaman görülen elem ve ibret verici hadiselerdendir. Bu gibilerin acıklı durumları, kendileri ile birlikte âilelerini ve toplumu da muzdarip eder.

İyi bir arkadaş, bir genç için iyilik ve ebedî saadet sebebi olabileceği gibi, kötü arkadaş da bir genç için zillet ve ebedî hüsrân sebebi olabilir. Bu bakımdan kötü arkadaş ve kötü örnek, bir insan ve bir genç için başa gelebilecek en büyük felaketlerdendir.

Kur'an-ı Kerim'de meal olarak; *"O gün muttakiler (Allah'a karşı gelmekten sakınanlar) dışında, dostlar birbirine düşman olurlar."*²⁷ buyurulmuştur.

Hz. Peygamber (s.a.s.); *"Kişi samimi dostunun dini üzere olur, öyle ise sizden herhangi biriniz, kimlerle dost olduğuna iyiden iyiye bir baksın."*²⁸ buyurmuş ve bizleri uyarmıştır.

"Hemnişinin sor kişinin etme kendinden sual,
Her kişi karinin (dostun) dan eder kesb-i hısal"

sözü ne kadar yerinde söylenmiştir.

Ayrıca haksız kimsenin *"Keşke filan kimseyi dost (arkadaş) edinmeseydim."*²⁹ diyeceği gün gelmezden önce iyiler ile dostluk kurmak ve onlar ile birlikte olmak, bizim ve gençliğimizin elindedir. Kişi bu nimeti elden geçirir ve kötü kimselerle dostluk kurarsa ebedî saadetini de zayi etmiş olur.

Başkalarını Örnek Almak

b) Başkalarını örnek alma meyli insanlarda tabii olarak mevcuttur. Çocukta ve gençte bu temayül çok daha fazladır. İnsan başkasından gördüğü, beğendiği bir

²⁷ Zuhurf Süresi, âyet: 67.

²⁸ Fethu'l-Kebir, c. 2, s. 140.

²⁹ Furkan Süresi, âyet: 27.

hareketi benimser. Beğendiği insanın davranışlarını kendisi de yapar. Gitgide bu davranışlar bu defa o kimsede de tabii olur. İtiyat hâline gelir.

Kişi örnek olarak aldığı kimseleri veya davranışları seçmede bir yanılırsa, bu hatasını bir daha kolaylıkla tashih edemez. Zira o, gerçeği fark ettiği zaman, zararlı tercihi alışkanlık hâlini almış, hastalık müzminleşmiş olabilir. Böyle bir kimse yine de akl-ı selimi ile hatasını düzeltmeli, hastalığı tedavi etmelidir. İhmal ettiği takdirde karşılaşılan bu zarar o kimseyi ebedî hüsrana götürebilir.

Kötü örnekler denildiğinde bundan maksat, bir insanın, bir gencin benimseyeceği, etkisinde kalacağı ve fakat söz, iş, telkin ve davranışları ile neticede gencin ızdıraba, felakete sürüklenmesine sebep olacak şerir kimselerdir. Bu şerir kimseler toplumun herhangi bir kesimindeki insanlar arasında bulunabileceği gibi, bazı ahvalde işyeri, okul, üniversite, hatta âile çevresinde dahi bulunabilir.

Basiretli bir genç; iyiliksever, dürüst, çalışkan, ehl-i edeb, iyiliklerde yarışan ve akl-ı selim sahibi olmak zorundadır. O, başta değerli âilesi olmak üzere topluma ve insanlara yararlı olmayı gaye bilmeli ve bu vasıflarında daha ileri gitmiş, yükselmiş kâmil insanları örnek almalıdır.

Ancak böyle olduğu takdirde mutluluk yolundaki zorluklar kolaylıkla aşılabilir ve iyi insanlardan olma saadeti elde edilmiş olur.

Faydasız Kitap

3- Gençlerin başarılarını zorlaştıran engellerden biri de faydasız kitap, muzır neşriyattır.

Günümüzde pek çok kişi ve kurumların amacı kitap ve diğer yayınlar yolu ile büyük maddî kazanç sağlamaktır. Onların bu amaçları yaptıkları yayınlardan da kolaylıkla belli olmaktadır. Asıl gaye büyük maddî kazanç olunca ona erişmek için her vasıtaya başvurulmakta, her renge ve biçime girildiği görülmektedir. Artık kazancın meşru veya gayri meşru olma keyfiyeti (helâl veya haram olması) düşünülmemektedir. Behimî hisleri okşayacak, zihinleri düşünemez derekeye düşürecek çeşitli yollara başvurulmaktadır. Hilekâr düşünce ve faaliyetlerle sergilenen bu zararlı yayınlar, toplum fertlerinin ve özellikle gençleri, doğru düşünme ve isabetli değerlendirme melekelerini zaafa uğratmaktadır. Bu kabil yayınlar toplumun manevî birlik ve bütünlüğünü temelinden sarsmaktadır. Bu muzır yayınlar, şefkat ve merhamet duygularını dümura uğrattığı gibi, iffet, edeb, hayâ ve benzeri üstün vasıfları yıkıp yok etmektedir.

Bazılarının yıkıcı etkilerinden gençlerin kurtulması da çok müşkildir. Bir kimse başlangıçta zararlı olanla olmayanı bilip ayırt edemeden bunların etkisinde kalırsa, o kimsenin kurtulması da kolay olmaz.

Zararlı yayınlardan bir kısmını yıkıcı fikirleri benimsemiş kimselerin maksatlı yayınları teşkil etmektedir. Bunların zararı birincilerinden çok daha büyüktür. Birinciler, hayvanî hisleri okşayıp düşünceleri uyuşturmakta, dümura uğratmaktadır. Berikilerinin amacı ise insanlarda iyi ve doğru düşünceyi inanç ve fazileti tamamiyle yıkmak, insanın huzurunu, ebedî mutluluğunu yok etmektir.

Bu gibiler angaje oldukları yıkıcı düşüncelere, bu yayınlar vasıtasıyla bütün insanları hizmetçi kılmak isterler.

Gençlerimizin bu gibi zararlı neşriyatın yıkıcı etkisinden korunmaları oldukça çetindir.

Ancak bütün bu olumsuz durumlara rağmen gencin elinde, bunların hepsinin zararlarını tamamiyle etkisiz hâle getirecek ve karanlıkları nura boğacak imkânlar vardır. Bu karşı durulmaz silah ve kuvvet ise iman, akl-ı selim, gerçeği gösteren yararlı ilim, verimli ve sürekli çalışma güçleridir. Bu güç ve silahları yerinde kullanan bir genç, her yerde ve daima başarılıdır. Allah Tealâ'nın yardımı da daima böyle gençler ile beraberdir.

Tabîî (Garizî) Duygu

4- Başarıyı zorlaştıran bir diğer engel de insanlardaki garizî (tabîî) duyguların istismarı, zararlı yönleri götürülerek istenmesidir. Bunun için de önce iffet, edep, hayâ mahremiyet gibi (imandan gelen) yüksek ve mukaddes duyguların yok edilmesi hedef alınıyor. Zira bu üstün değerlerinden yoksun bulunanlar, masum insanları hatta bütün toplum fertlerini, kendilerinin düşmüş bulundukları kötülüklerin içine düşürmeye çalışırlar. Güneş ışınlarının zararlı cisimleri yok ettiği gibi, doğru ve sağlam inanan insana kazandırdığı iffet, edep, hayâ ve benzeri faziletlerin nuru da, toplumun mahvına sebep olacak rezalet mikroplarını temelinden yok eder.

Toplum içerisinde iffet, edep, hayâ gibi faziletleri zayıf edenler de bulunabilir. Bu gibi kimseler malul bulundukları öldürücü marazlar ile bütün toplumu ve onun masum gençlerini çürütmek için her desiseye, şeytanî usullere başvurlar. Masum gençlerin tecrübesizliğine, toplumun da ilgisizliği eklenince menfi düşünceliler, desiselerini maharetle uygulama mevkiine koyarlar. Bu gibilerin aldatici sözlerine itibar eden bir genç, farkına varmadan bütün varlığını kendi eliyle tahrib etmiş olur. Karşılaşılan zararın telafi imkânı da çok kere elden gitmiş olur.

Ana-baba, toplum ve devlet birlikte ve dayanışma ile işaret edilen tehlikelerden cemiyeti ve masum gençleri korumaları bir zaruret, mukaddes bir vazifedir.

Bu tehlikelere karşı âilelerin, toplum ve devletin şuurlu ve tedbirli bulundukları sürece gençleri desise tuzaklarına düşmekten korudukları gibi, iffet ve hayâ saadetinden yoksun olanlar da, toplumu ifsad etme cüretini kendilerinde bulamazlar.

Diğer taraftan bir genç, çocukluğundan itibaren ana-babanın güzel telkinleri, örnek davranışları, iyi hocaların verimli ve güzel talim ve terbiyeleri, olgun insanların örnek yaşayış ve davranışlarının hâkim bulunduğu bir çevrede yetişir, sonra rûşte erdiğinde sorumluluklarını kavramış, Allah'a ve peygamberine, âilesine ve milletine karşı görevlerini kusursuz yerine getirmeyi meleke olarak kazanmış, bunları yapmak kendisi için teneffüs ettiği hava ve içtiği temiz su kadar lüzumlu ve zarurî bir durum almışsa, dünyada böyle bir gençten daha mutlu insan düşünülebilir mi?

Hâlbuki her gencimiz (kız veya erkek)i, bu şekilde yetiştirmek âilenin, toplum ve devletin önde gelen görevlerindendir. İslâm Dini'nin bütün mensuplarına emir ve öğütleri budur:

*"Ey inananlar, kendilerinizi ve âile efradınızı ateşten koruyunuz."*³⁰

Evet, özellikle günümüzde kemiyet ve keyfiyeti çok artmış ve değişmiş olan zararlı yayınların etkisinden insanımızı ve gençlerimizi korumak mukaddes bir görevdir. Onların ihtiyacı olan her nevi iyi ve yararlı, eğitici ve yol gösterici yayınların da elbirliği ile kendilerine ulaştırılması bir zarurettir. Bu olur ise, zararlı yayınlarla insandaki tabîî duyguları istismar etmeye çalışan şer güçler, umduklarını elde edemezler. Bu şerir güçlerin zararlı yayınları ancak kendilerinin izmihline (çöküşüne) sebep olur.

İnsandaki fizyolojik (tabîî) meyilleri istismar ederek, insanımızın, iffet, edep ve hayâ duygularını yıkmayı hedef alan muzır güçler, bu uğursuz emellerini gerçekleştirelirse, toplum olarak hepimizi ebedî hüsrana ve ateşe düşürmüş olmazlar mı?

Böyle bir felaketin sorumluları da başta kendimiz olmaz mıyız?

Bunun için âile ve toplum olarak, kendimizi ve gençlerimizi ateşten korumamız bizim mukaddes görevimizdir. Yetişen gençlerimizin de, şerir güçlerin tuzaklarını bilmeleri ve onlardan korunmaları, hayatî bir zorunluluktur.

³⁰ Tahrir Süresi, âyet: 6.

Mümtaz Varlık

Bilindiği üzere, insan, yeryüzünün ziyneti, efendisidir. Yüce yaratıcı insanı birçok üstün vasıflara sahip kılmış ve onu bu özellikleri ile diğer yaratılmışlardan ayırmıştır.

İnsan, bedenî (maddî) varlığı itibariyle diğer canlılar gibidir. Cenab-ı Hakk'ın canlı varlıklar için tâbi kıldığı esaslara, prensiplere o da tâbi kılınmıştır. Canlı, cansız bütün yaratıklar o yüce yaratıcının iradesine, koyduğu esaslara boyun eğmiştir. Zerreden, güneş ve galaksilere kadar, her varlık bütün sistemleri ile yaratılıştaki kendilerine çizilen görev sınırları içinde vazifelerini yerine getirirler.

Ancak insan, ruhî yapısı, akl-ı selimi, şuuru, konuşması, tefekkürü, idrak ve irade sahibi kılınması ile diğer canlılardan ayrılmıştır. İnsan mükerrem ve seçkin bir varlıktır. Onun, yeryüzünün efendisi kılınması, bu üstün vasıfları itibariyledir. O, bu vasıfları sebebiyle bütün canlıların tabi olduğu kuralların üstünde bir kısım usul ve esaslara uymakla da yükümlü kılınmıştır. Bu yükümlülüklerin yerine getirilmesi onun (insanın) ebedî olarak mutlu olmasını sağlar.

İnsanın buna göre yetiştirilmesi, saadete erişmesinin sağlanması bir zarurettir. Bunun için insan, gayesine uygun olarak yetiştirmek, başta âile, toplum ve devletin zorunlu bir görevidir.

Toplum, gençlerine karşı sorumlu olduğu görevlerini yerine getirmede, birçok engellerle gençlerin iyi insanlar olarak yetişmelerini zorlaştırdığı takdirde onlar başarıya nasıl ulaşabilirler?

Şu bir gerçektir ki, insan akl-ı selimi, şuur ve iradesi, malik bulunduğu enerji ve çalışma gücü ile karşılaştığı bütün zorlukları yenebilecek bir mertebeyi haiz bulunmaktadır.

Gençlerin iyi insanlar olarak yetişmeleri ve saadete ermeleri için, cemiyetin onlara yardımcı olmadığı ve sayısız engeller de onların başarıya ulaşmalarını zorlaştırdığı düşünölsün.

Böyle bir durumda dahi gençlerimiz, bütün zorlukları aşabilecek, manevî hastalıklardan kendilerini ve yerine göre toplumu koruyabilecek imkânlarla sahiptirler. Yeter ki sahip oldukları maddî manevî zenginliklerinin değerini gereği gibi takdir etsinler.

İnsan, kendisine bahşolunan kabiliyet ve enerjisini iyiliklere sarf ederse, en çetin zorluklar kolaylaşır, engellerin aşılması mümkün olur. Bir zorluk en az iki kolaylıkla çevrilmiştir. İnsan gereği gibi Allah'a güvenir, başarı sebeplerine sarılırsa Allah ona, her zorluğu kolaylaştırır, çetinliklerden onu selamete çıkarır.³¹ Çünkü kim Allah'a itimat ederse, Allah, ona yeter...

İrade

İnsanın, zorlukları kolaylaştıran, engelleri aşmasına imkân veren en üstün vasıflarından birincisi, onun irade sahibi olmasıdır.

Bilgi, zekâ ve şuur, az çok hayvanlarda da görülmektedir. Sevk-i tabîi (içgüdü)den başka, öğrenme ve öğrendiğini telkin veya başka bir usulle uygulama kabiliyeti de bir kısım hayvanlarda mevcuttur.

Lakin mantıkî ve ahlâkî manada irade gücü, canlı varlıklar arasında (ahsen-i takvim üzere yaratılmış olan) insana bahşedilmiştir. İrade melekesi, insanın iki veya daha çok şeyden birini tercih etme durumunda kaldığında düşünerek ve muhakeme ederek bunlardan birini seçme hususundaki karar verme yeteneğidir. Kişi kendinde mevcut bu ruhî meleke ile doğru ve iyi olanı seçer, bu kararında sebat gösterirse sabırla hayrı tercih etmiş olur.

İnsan, iradesi ile hayrı tercih eder. Bu tercihinde sabır ve sebat gösterir ise dünyaya hâkim olur, sonsuz saadet kazanabilir.

İnsan, irade yeteneğine sahip bulunduğu içindir ki, mükellef tutulmuştur. Göklerin, yerin ve dağların yüklenemediği sorumluluk şerefini o, üzerine almıştır.³²

Ancak insan, iradesini kötüye kullanır yahut da sorumluluklarına karşı zayıf iradeli olursa, zarar eden başta kendisi olur.

Başarı için ilk şart iradeli olmak, iradeyi terbiye etmek ve bu meleke ile iyiyi tercih etmek, hayrı hâkim kılmak için çalışmada sabır ve sebat göstermektir.

Kişi dünyada yalnız başına kalsa bile, akl-ı selim ve irade gücüne sahip olduğundan, yeryüzüne iyiliği hâkim kılmak için çalışmakla yükümlüdür. Bu azimle çalışmak onun için bir yükümlülüktür. Böyle bir irade ile çalışan genç bütün zorlukları yenebilir ve Cenab-ı Hakk'ın teyidi ile her türlü başarıya ulaşabilir.

³¹ Talak Süresi, âyet: 4.

³² Ahzâb Süresi, âyet: 72.

Başarı İçin Verimli Çalışmak Esastır

2- İnsanın elinde bulunan imkânlardan en büyüklerinden biri de çalışmaktır. Çalışmak, insan için sonsuz bir zenginlik ve tükenmez bir kudrete sahip olmak demektir. Zira her çeşit başarı ve iyilik, çalışma ile elde edilir. Dostunu sevindirip, düşmanını yıldırma isteyen insan, dürüst ve verimli çalışma silahını hiçbir zaman elinden bırakmamalıdır.

Genç insan, akl-ı selimi ve hür iradesinin değerini bilir ve verimli çalışmaya kendini hazırlarsa, her zorluk ona kolaylaşır. Akl-ı selim ve iradesi ile hayrı tercih edip, sabır ve sebat ile çalışan hangi insan dünyada muvaffak olmamıştır?

Çalışmak derken “İyiliği tercih edip, iyilik yolunda dürüst olarak, sabır ve sebatla çalışmak” dedik. Zira insanı asıl başarıya götüren de bu yoldur. Nefsani hevesleri, tutkuları okşamak, meşru olmayan istek ve arzuları tatmin etmek için sarf edilen cehdler de bir çalışmadır. Başkalarının felaketi pahasına kendi saadeti gerçeğe getirmeye uğraşmak da bir çalışmadır. Lakin bunlar meşru olmayan ve insana ızdırap ve azap getiren çalışmalardır.

Bu kabil çalışmaların sonucu başarı gibi görünse de, gerçekte bu, üzeri örtülmüş felaketlerdir. Şer için çalışanlar, bu faaliyetleri ile kendilerine sonsuz hüsrana hazırlamış olurlar. Üstelik böyleleri âileleri ve toplumu da ızdıraba düşürürler. *“Herkes kazandığının karşılığı verilir. Ve onlara haksızlık edilmez.”*³³ Toplumlar, milletler için de durum böyledir.

Maddî ve Fikrî Çalışma

a) Bedenî çalışmalar verimli ve intizam içinde olduğu sürece insanın tembellik, atalet ve hevaîlik gibi düşmanları yok olup gider. İnsanın huzuru, sağlığı, mukavemeti artar. Diğer taraftan insan, alın teri ile helâl yoldan meşru kazanç elde eder. Dünya nimetlerinden kendisi, âilesi, birçok güçsüzlerin refahını sağlar, milletinin içtimaî ve maddî gücüne güç katmış olur. Böylece insan *“İkram eden el, alan elden daha hayırlıdır.”*³⁴ düsturu ile müjdelenen kimselerden olmanın huzur ve mutluluğunu duyar. Ayrıca bu şekilde çalışan insan, kin, hased ve benzeri kötülüklerin içine düşmüş kimselerin düşmanlıklarını da, en ilmî, en medenî ve emsalsiz bir olgunlukla bertaraf etmiş olur. Bu kabil çalışmalar insanı, huzur ve başarıya ulaştırdığı gibi, kendisini devamlı ibadet eden (her çalışması ibadet sayılan) kâmil insanlar mertebesine yükseltir.

³³ Câsiye Sûresi, âyet: 22.

³⁴ Riyâzü's-Sâlihîn Tercemesi, c.1, s. 574, Hadis No: 554.

b) İlmî ve fikrî çalışmaları ile insan, başta cehalet gibi birçok düşmanı yener. Hakikati bilmenin, görüp idrak etmenin huzuruna erer. Böyle bir insan artık doğru ile yanlış, haklı ile haksız, hayra delil olanla, sapıklığa götürmek isteyen, bilginin ışığında, akl-ı selim ile daha iyi idrak eder. Geçici, aldatici, değersiz söz ve düşüncelere itibar etmez. İyi, doğru, kalıcı, her zaman ve mekânda insanın yüzünü ak eden, kişinin ve beşeriyetin yararına olan hayırlı çalışmalar yapar.

Yine bu ilmî çalışmalar yardımı ile birtakım ahlâkî marazların zararlarını daha iyi görüp anlayabilir. Bu sebeple insan, kindarlık, cimrilik, büyülenme, kendini beğenme, haset, insanları çekistirme, onların hak ve haysiyetlerine tecavüz ve benzeri bayağı huy ve davranışların pek kötü şeyler olduğunu daha iyi kavrar, bunlardan sakınır.

İnsan, sağlam iradeye sahip olmakla ve iyi bir nefis terbiyesi ile kendini ve muhitini kötülüklerden uzak tutmayı daha iyi başarabilir. Kişi, iyilikler yolunda hiçbir zaman yalnız değildir. Kendisi ile birlikte binler, milyonlar bu saadet yolunun yolcusudur.

Aslında yaratılışları itibariyle insanların hemen hepsi, iyilik yolunun talibidir. Lakin kötü çevre, zararlı telkin, faydalı eğitimden yoksun kalma, kötü örnekler, bozuk eğitim, hakikattan uzak ve ona zıt gelenek ve görenekler, maksatlı propaganda ve yönlendirmeler, sayısız insanları, pek çok toplumları, iyilikten doğru yoldan uzaklaştırıyor. Verimli ilmî ve fikrî çalışmalar yardımı ile insan bu gibi tehlikelerden daha kolay sakınabilir.

Her Genç Büyük İmkânlarla Sahip Bulunduğunu Bilmelidir

Azim ve irade sahibi bir genç, bu azim ve iradesi ile makul, yararlı, yürekli ve verimli çalışmaları ile her çeşit zorlukları yenip hayırlara erişebilir.

İnsanların azmi, cehdi, gayretleri, dağları yerinden söküp atabilir. Yeter ki o azim, gayretli, yeterli sabır ve sebatlı olsun.

Bu bakımdan, hayatta karşılaştığı zorlukları yenmesi, engelleri aşip saadete erişmesi hususunda toplumun ilgisizliği, görevlerini yapmamaları akl-ı selim sahibi bir genç için bir mazeret değildir. Genç, yalnız başına da olsa, yeryüzünde hayrı hâkim kılmak için kendisinden beklenen çalışmayı yapması lazımdır. Zira sebebiyet vermedikçe hiçbir kimse başkalarının günahından sorumlu olmaz.

Bilinen bir gerçek de şudur. Allah, insana düşünen zihin, gören göz, anlayan

kalp, fayda ve zararı temyiz eden akl-ı selim, çalışan el vermekle, onu her çeşit başarıya ehil kılmıştır.

Allah Teâlâ, insanın temiz niyetinin, halis emeğinin, sadakatle çalışmasının, cehd ü gayretinin karşılığını vermeyi lütfu ile teminat altına almıştır. Ayrıca O'nun ve tevfikinin yardım ve inayetinin iyilerle beraber olduğunu açık ve kesin olarak bildirmiştir. Kim, ciddiyet ve samimiyetle O'na iltica eder, O'na güvenir ve O'nun buyruğuna karşı gelmekten sakınırsa, Allah o kimseyi her çeşit zorluklardan kurtarıp, ferahlıklara, kurtuluşa eristireceğine söz vermiştir. İyi sonuç-mutlak surette ve kesin olarak- O'na karşı gelmekten sakınanlarındır.

*"İnsan için ancak çalışmasının karşılığı vardır ve insan çalışmasının karşılığını görecektir."*³⁵ *"Zerre kadar iyilik yapan karşılığını görecektir. Zerre kadar şer işleyen de karşılığını görecektir."*³⁶ *"Rızamız uğrunda cehd ü gayret gösterenleri hiç şüphesiz razı olduğumuz yollarımıza elbette eristireceğiz. Muhakkak ki Allah'ın yardımı iyilerle beraberdir."*³⁷

Akl-ı selime, samimi bir inanca (akîdeye) sahip bulunan bir genç, sınırsız imkânların onun tasarrufu altında olduğunu bilmelidir. Bilmelidir ki, onun her durumu hayırlarla kuşatılmıştır. Zorluklarla yüz yüze gelir, onları yenmek için cehd ü gayret, sabır gösterir. Onun için bu hayırdır. Nimetlerine ve saadetlere nail olur, şükreder, bunları yerinde değerlendirir. Onun için yine hayırdır. Hâsılı bu vasıftaki genç, sonucu ebedî saadet oluncaya kadar iyiliklere ve büyük imkânlara sahiptir. Asıl mesele, bunların bilincinde olmasıdır.

İyi bilinmelidir ki "İnanan, inancı uyarınca iyi işler yapan, ancak hak olanı birbirine öğütleyen, doğru olan inanç ve iyi işlerde sabırlı olmayı öğütleyen insanların, zarara uğramayacaklarını" Cenab-ı Hakk tekeffül etmiştir.³⁸

İnsan Yetiştirme ve Terbiye Etmede En Güzel ve Doğru Olan Yol

Geçmişte olduğu gibi, bugün de İslâm'dan başka sistemler, genel olarak iki grupta toplanabilir.

Birinci grupta olanlar, insanı kötü, günahkâr olarak tanır. İnsanın günahkâr olarak doğduğunu kabul eder. İnsanın kurtuluşa ermesi, yaratanına yükselmesi

³⁵ Necm Sûresi, âyet: 39-40.

³⁶ Zilzâl Sûresi, âyet: 7-8.

³⁷ Ankebut Sûresi, âyet: 69.

³⁸ bk. Asr Sûresi, âyet: 1-3.

için dünyayı ve dünyada olanları terk edip, ruhî yönüne yönelmesini ister.

İkinci grup ise, insanı arz ve onda olanlara bağlar. İnsanı, dünyada mevcut nimet ve zevkleri elde etmekle, sadece arzı imar etmekle oylar, insanın manevî yönünü, Allah ile olan ilgisini terk eder ve bu hususlar ile ilgilenmez.

İslâm ise insanı her yönü ile ele alır. İnsanın değerinin yüksek ve diğer yaratıklardan üstün olduğunu bildirir. İnsanın buna göre yetiştirilip ebedî mutluluğa eriştirilmesini sağlar. İslâm dünyanın, insana hizmet için olduğunu, insanın da sadece bir Allah'a ibadet için yaratıldığını öğretir. Ve insanı Rabbinin yüce huzuruna yükseltir. Bu sebeple insan her işinde, davranış ve düşüncesinde daima Rabbinin huzurunda, murakabesi altında bulunduğunun şuuruna erer. Artık insan, bütün fiil ve davranışlarında, düşüncelerinde, Allah Teâlâ'nın hoşnutluğunu ve O'nun sevgisine, yardımına erişmeyi esas alır. Ve O'na yönelir.

Bilir ki, hükümrانlık O'nundur. Mutlak güç ve kudret O'na mahsustur. Bütün varlıklar O'nun tedbir ve tasarrufu altındadır. Canlı cansız bütün yaratıklar O'nun iradesine boyun eğmiştir. *"Göklerin ve yerin mülkü O'nundur. Bütün işler sadece O'nun huzuruna döndürülür."*³⁹

Bu terbiye ve inanca sahip olan insan, cismi ile yeryüzünde, ama ruhu ile semalara, meleklerin ufkuna yükselir. Nimetler içinde iken de ve zorluklar karşısında da her zaman Allah'a yönelir. O'nun yardımını ister. O'nun rızası ve sevgisini gözetir. O'ndan başkasına boyun eğmez. İltica etmez.

Evet, İslâm insanın ruhunu, akl-ı selimini ve cismini terbiye eder. Onun bütün ihtiyaçlarını, zaafalarını dikkate alır, insanın fıtratına en uygun bir şekilde onun bütün ihtiyaçlarını karşılar, zaafalarını tedavi edip sıhhate (iyiliğe) kavuşturur.

İslâm'ın bu terbiye sistemi bütün beşeriyeti kucaklar.

En eski devirlerden günümüze kadar bütün toplumlar -az veya çok- insan ile ilgilenmiş, onu terbiye etmeye, yönlendirmeye çalışmışlardır. Aynı durum bugün de devam etmektedir. Dünyanın sonuna kadar bunun böyle olması da beşerin tabiatı icabıdır.

Ancak, insanı bütün yönleri ile terbiye edip, onu kemale erdirmekte İslâm, eşsizdir. İnsanı tanıtmada, onu terbiye edip huzura erdirmeye, dünyada hiçbir sistem, İslâm'ın haiz bulunduğu yüceliğe erişme gücüne sahip değildir.

İslâm, insanı, ruhî, aklî ve bedenî bütün yönleri ile temayül ve istidatları ile ve en ince ayrıntıları ile ele alır. O, insanın her bir yönü ile öyle ilgilenir ki, insanın sadece o cephesi hesaba katılmış, (diğer yönleri ihmal edilmiş) zannedilir.

³⁹ Âl-i İmran Sûresi, âyet: 109.

Hâlbuki İslâm insanın her bir yönü ile aynı şekilde ilgilenir, onun bütün yönlerini terbiye eder, istidatlarını geliştirir.

İslâm, insanın hiçbir yönünü ihmal etmeden, onun bütün güç ve melekelerini -birbirlerini tamamlar şekilde- iç içe eşsiz bir ahenk içinde birleştirir, terbiye eder. Böylece O, insanı maddî ve manevî yapısı ile ve bir bütün olarak kemale erdirir.

İslâm terbiyesini almış bir insan, artık yeryüzünde her yönü ile iyilikler unsuru, mükemmel bir varlık hâline gelir. Çünkü İslâm, insanın maddî, manevî her bir yönünün gıdasını ona hayat olacak bir şekilde ve yeterli ölçüde verir.

İslâm fitrat dinidir. Bu sebeple, o insanı Cenab-ı Hakk'ın yarattığı fitrat uyarınca ele alıp terbiye eder. Onu huzur ve mutluluğa erdirtir. İnsanı bu incelik ve şümül ile, bütün yönleri ile ele alıp terbiye edecek ve onu huzura erdirtirecek, İslâm'dan başka bir sistem (ve müesses nizam) mevcut değildir.

İslâm, insanın ruhî bütün eğilimleri, melekeleri arasında derunî bir birlik, ahenk temin eder. Bu ise insana eşsiz bir güven ve huzur sağlar.

Keza İslâm, insan ile fizik âlemi arasında bir uyum temin eder. İnsana fizikî âlemi doğru olarak tanıtip, en güzel bir biçimde ondan yararlanmasını sağlayıp onu imar etmesi için insana rehberlik eder. Çünkü İslâm, insanı insan olarak ele alır ve böylece kıymetlendirir.

İslâm terbiyesi ile yetişen insan, sahip bulunduğu maddî-manevî güçlerinin her birini yerinde değerlendirir. Bunlardan hiçbirini ihmal edemez. Bu sebeple de o, en hayırlı, bereketli neticeleri elde eder.

Zira böylece terbiye edilen insan, Cenab-ı Hakk'ın yardımı ile doğru yolu bulmuş, Rabbinin sayısız lütuflarına erişmiş, yeryüzünde O'nun naibi olmaya ehil, daima ve sadece O'na ibadet eden bir âbid.

Diğer yönden varlık âlemini ve ondaki prensipleri görüp anlayan, düşünüp araştıran, bilgi sahibi mütefekkir.

Cehd ü gayret ve verimli çalışmaları ile hayatı yükselten, iyileştiren, arzı imar eden bir sanatkâr, bir mimar.

Maddiyat ile maneviyat arasında hak ve adalet ölçüleri ile denge sağlamayı başarmış olgun bir insandır.

Bu terbiye ile insanlar arasında bulunması zarurî olan insanî duygular güçlenir, yardımlaşma, Allah için olan kardeşlik ve sevgi bağları kuvvet bulur, bozgunculuk ve nifaka sebep olacak duygular, zayıflar ve yok olmaya mahkûm olur. Meşru ve helâl ölçülere arzın hazinelerini, Allah'ın kullarının istifadesine sunmak

için ilmi ve bedenî çalışmanın bir iyilik bir ibadet olduğu idrak edilir.

*“İnsanların Allah'a en sevgili olanı, O'nun kullarına hayır ulaştıran kimse-
dir.”⁴⁰*

İslâmî terbiye ile insanın ruhuna nakşedileni bu ve benzeri duygular, hayat süresince ebedî saadet yolunu aydınlatan manevî ışıklardır.

İnsan, maddî yapısı ile topraktan yaratıldığı gibi, onun ruhu da ilahî bir nef-hadır. İnsan ruhu, fitrat iktizası, Rabbine giden yolu bulur. O'nun huzur-u izzetine yükselmekle huzur ve sükûna erebilir. Aslında bütün beşeriyet bu ilahî lütfâ maz-hardır. Nitekim bütün yaratıklarda, yaratılıştaki kendileri için tayin edilmiş gayeye erişme yolu vardır. Hareketleri ona göredir.

İnsan, kendisine bahşedilen ruhu ve basireti ile Yüce Yaratıcısına giden doğ-ru yolu bulur. O'nun huzur-u izzetine yükselmekle huzura erer. Bu yönü ile insan, diğer yaratıklardan ayrılır. Ancak insan, fitratından saparsa doğru yoldan da sa-par.

Birtakım manevî marazlar, insan ruhuna arız olursa, insan Rabbine giden doğru yolu şaşırır. Ruhu ile onun huzur-u izzetine yükselmeye yol bulamaz olur. Hevâî istekler, ihtiraslar, taşkınlık, bilgisizlik ve yanlış bilgiler, insan ruhunu oyalayabilir. Kendisi ile Rabbi arasında çetin engeller teşkil ederler.

Böyle iken bile insan, ruhu ile yine yüce yaratıcısına iltica etmek, onun yar-dımına, sevgisine erişmek ister.

Âmânın güneşe yöneldiğinde gözündeki perde sebebiyle aydınlığı çok zor fark ettiği gibi, masiyetlerle perdelenen insan ruhu da Rabbine yöneldiği hâlde hîdayet yolunu (aydınlığını) rahatlıkla göremez. Fakat âlemi ve kendisini var eden yine de idrak eder. Lakin bu idrak zayıf olduğundan başkaları ile karıştırır.

Başkalarını Allah'a ortak koşma veya Allah'tan başkasını mabud diye tanıma (şirk veya küfür) beşer tarihinde böylece hâsıl olmuştur.

Kur'ân-ı Kerim'de meal olarak şöyle buyrulmuştur:

“And olsun ki onlara 'gökleri ve yeri kim yarattı? diye sorsan', 'Elbette Al-lah' derler. O hâlde gördünüz ya Allah'tan başka çağırdıklarınızı...”⁴¹

“Biz onlara sadece bizi Allah'a yaklaştırsınlar diye ibadet ediyoruz, der-ler.”⁴²

⁴⁰ Camiü's-Sağır, Şerhi Feyzü'l-Kadir, c. 1, s. 174, Hadis No: 217.

⁴¹ Zümer Sûresi, âyet: 38.

⁴² Zümer Sûresi, âyet: 3.

Medenî, gayr-i medenî beşer tarihinin her devrinde insanlar ve insan toplulukları kâinatı yaratan, ona hâkim olan üstün kudret sahibine (Allaha) iman etme ve ona ubudiyette bulunma zarureti duymuşlar, bu inancın icabını yerine getirmişlerdir. Bütün bilginler de bu hakikati zarurî olarak itiraf etmişlerdir.

Din, insan fitratında mevcut olan marazları, engelleri ortadan kaldırır; onu, fitratında mevcut olan aslî inancına ulaştırır. O, insan ruhunda, akl-ı selimine, Allah'a giden doğru yolu gösterir. İnsanın ruhunu sapmalardan korur ve onu doğrudan Rabbine yükseltir. Sağlam akîde, insan ruhuna arız olacak marazlardan onu kurtarıp, hürriyetine kavuşturur.

İslâm akîdesi, insan ruhunu terbiye eder. Onun Allah Teâlâ ile olan ilgisini yeniler, sağlamlaştırır. Sapmasına imkân bırakmaz. Öyle ki insan, her lahzasında Rabbinin huzurunda, O'nun himayesinde, O'nun sonsuz lütuf ve yardımlarına mazhar olduğunu bilir. Onun kalbi Cenab-ı Hakk'ın rızasına bağlı ve O'nun sevgisi ve O'na tazim duyguları ile dolu huzur içinde bir insan olur. Bütün iş ve muamelelerinde kalbi Allah rızasına bağlı, hayrın, hak ve adaletin bütün insanlığı kucaklamasına çalışan salih bir insandır.

Akidenin asıl görevi, insan fitratına temel olup, onu yönlendirmesi, onu marazlardan koruyup asıl gayesi olan Allah Teâlâ'ya, O'nun rızasına yükseltmesidir. Allah'a iman edip O'na giden yolu arama, kolay bulmak, insan ruhunun yaratılışı, varlığının iktizasıdır. İslâm akîdesi ile insan ruhunu terbiye eden, onu asıl gayesine (Rabbinin huzuruna) yükselten en emin ve en doğru yoldur.

Öğütlerin En Güzeli

Kur'ân-ı Kerim'in 31. suresinden 12-22. ayetleri meal olarak buraya alınmıştır. İlim ve hikmetin en üstün derecesinde çok değerli öğütler ve insanı gerçeğe götüren, Hakk'a irşad eden beyanlar, bu ayetlerde yer almaktadır.

Hz. Lokman'ın oğluna yaptığı öğütlerinin de beyan buyurulduğu bu ayetlerde;

- Allah katında suçların en çirkininin, şirk (Allah'a ortak tanımak) olduğu bildirilmektedir. Ayrıca;

- Cenab-ı Hakk'ın insanoğluna, ana-babasını tavsiye ettiği, onların kişiyi, şirke, isyana zorlamaları hâlinde insanın nasıl hareket edeceği öğretilmektedir. Keza,

- İnsanoğlunun Allah katından ne büyük imkânlarla sahip kılındığı hatırlatıl-

makta, buna karşılık şükredilip bu nimetlerin ebedileştirilmeleri varken, bir kısım insanların bilgileri ve ellerinde dayanacakları belgeleri olmadığı hâlde, Allah hakkında tartışmaya girdikleri anlatılmaktadır.

- Böylelerine “Allah’ın indirdiği hikmetlere uyun” denildiğinde onların şuursuzca atalarını taklit etmekte ısrar ettikleri beyan edilmektedir.

- Sonuç olarak da, insan, hangi esasa sarılır ve onda sebatlı olursa, huzura ve kurtuluşa ereceği bildirilmektedir.

Bu ayetlerde anlatılanlar, Cenab-ı Hakk’ın insanlara emirleri, hatırlatmaları ve onlara öğütleridir. Ve yine Allah Teâlâ’nın iyi (salih) bir kulunun oğluna -Allah buyruklarını- öğüt olarak ve nasihat şeklinde bildirdiği hakikatlerdir.

Bunlar, görür göz, söz dinler kulak ve anlar kalbe sahip insanlara en güzel öğütlerdir; bunlardan yararlanmasını bilen ve bunları kendilerine hayat düsturu edinen insanlar, her yerde korktuklarından emin ve umduklarına nail olurlar.

Şimdi bu hikmet ve nur menbaları ile okuyucuyu baş başa bırakalım:

1- “Andolsun ki biz, Lokman’a, Allah’a şükret diye hikmet verdik. Kim şükrederse kendisi için şükretmiş olur. Kim de nankörlük ederse hiç şüphe yok ki, Allah her şeyden müstağnidir, övülmeye layık olandır.

2- Hani Lokman, oğluna öğüt vererek, şöyle demişti: Oğulcuğum, Allah’a ortak koşma, doğrusu şirk elbette en büyük bir zulümdür.

3- Biz insana ana ve babasını tavsiye ettik. Annesi onu, güçsüzlükten güçsüzlüğe uğratarak (zaaf üstüne zaaf ile) taşımıştı. Sütten ayrılması da iki yıl içinde idi. Bana, annene ve babana şükret (diye tavsiye ettik). Dönüş ancak banadır.

4- Bununla beraber eğer onlar, sence hakkında bir ilim olmayan herhangi bir şeyi, bana ortak koşman için seni zorlarlarsa kendilerine itaat etme. Onlarla dünyada iyi (maruf üzere) geçin, bana yönelmiş kimsenin yoluna uy. Sonunda dönüşünüz ancak banadır, o zaman yaptıklarınızı ben size bildireceğim.

5- Lokman; ey oğulcuğum, (yaptığın iyilik veya kötülük) bir hardal danesi ağırlığınca da olsa, bir kayanın içinde veya göklerde yahut yerin derinliklerinde bulunsun da Allah onu getirir, (meydana çıkarır.) Çünkü Allah latiftir, habirdir.”⁴³

6- Oğulcuğum, namazı dosdoğru kıl, iyiliği emret, kötülükten vazgeçirmeye çalış ve başına gelene sabret. Çünkü bunlar azm olunacak işlerdendir.

⁴³ Onun kullarına lütfu bol, ilmi en gizli şeylere kadir, nazif ve şamildir. Bütün işlerin en gizli olanlarını da bilir.

7- İnsanları küçümseyip yüz çevirme, yeryüzünde böbürlenerek yürüme, çünkü Allah, kibir taslayan, kendini beğenip öğünenlerin hiçbirini sevmez.

8- Yürüyüşünde mutedil ol. Sesini de kıs. Şüphesiz ki seslerin en çirkini merkeplerin sesidir.

9- Allah'ın, göklerde olanları da, yerde olanları da buyruğunuz altına verdiğini, nimetlerini açık ve gizli sizin üzerinizde bol bol tamamladığını görmediniz mi? İnsanlardan, hiçbir bilgisi olmadan, doğruluk rehberi ve tenvir edici hiçbir kitabı da bulunmadan Allah hakkında tartışanlar vardır.

10- Onlara, Allah'ın indirdiğine tabi olun denildiği zaman, hayır, biz atalarımızı üzerinde bulduğumuz şeylere uyarız derler. Ya şeytan, onları alevli bir ateşin içine çağırmışsa...?

11- Kim Allah'a, O'nu görür gibi (muhsin olarak) kendini teslim ederse, muhakkak ki o, en sağlam kulpa yapışmış (sarılmış) olur. Bütün işlerin sonucu ancak Allah'a aittir.⁴⁴

Huzur ve Saadet Düsturu Öğütler

Hz. Peygamberin mübarek öğütlerinden birkaçının meal olarak burada hatırlatılması, çok yararlı olacaktır.

Bu mülahaza ile O'nun mübarek sözlerinden 15 adetini buraya almış bulunuyoruz. Bunlardan birincisi oldukça uzundur. Birçok gerçekleri, Hz. Peygamberin emir, tavsiye ve öğütlerini bir arada cem etmiştir.

Bu hadisi, el-Beyhakî, "Delailü'n-Nübüvve" adlı eserinde; İbn-i Asakir ise Tarih'inde tahrir etmişlerdir.

Resûl-i Ekrem (s.a.s.), Tebük Gazvesi'nden avdetlerinde, bir yerde bu hadisi (hutbe olarak) irad buyurmuşlardır. Bu hadisin mealini şimdi hep birlikte okuyalım:

1- "(Ey insanlar), imdi bundan sonra biliniz ki, sözün en doğrusu Allah Teâlâ'nın kitabı (Kur'an)'dır. Tutunulacak şeylerin en sağlamı, takva kelimesi (kelime-i şahadet)tir. Milletlerin en hayırlısı, Millet-i İbrahim'dir. Yolların en hayırlısı Muhammed (s.a.s.)'in sünnetidir. Sözlerin en şereflişi Allah'ın anılması

⁴⁴ Lokman Süresi, âyet: 12-22.

(zikrullah)tır. Kıssaların (anlatılan ilim ve hikmetlerin) en güzeli, bu Kur'an-ı Kerim'dir. İşlerin en hayırlısı farzlardır (ki Allah, onların yerine getirilmesini ümmet üzerine farz kılmıştır.) İşlerin en kötüsü (kitap ve sünnete zıd olarak) ihdas olunanlardır. Yolların en güzeli peygamberlerin yoludur. Ölümün en şereflişi şehitlerin ölümüdür.

Körlüğün en zararlı olanı (şiddetli) hidayete erdikten sonra sapıklığa düşmektir; ilmin en hayırlı olanı, fayda vereni (yararlanılanıdır). Doğru yolun en hayırlısı, kendine uyulandır. Körlüğün en kötü olanı kalb (basiret) körlüğüdür.

Veren (ikram eden) el, alan elden daha hayırlıdır.

Az olup da yeter derecede olan, çok olup da azdıran (Allah'tan alıkoyan, unutturan)dan daha hayırlıdır.

Mazeretlerin en kötüsü ölüm geldiğinde yapılanı (ileri sürüleni)dir.

Pişmanlığın en kötüsü kıyamet günü duyulan pişmanlıktır. İnsanlardan öyleleri vardır ki, namazı vakit geçtikten sonra kılar. Ve yine insanlardan öyleleri vardır ki ihlâstan uzak olarak Allah'ı anar.

Günahların en büyüğü yalan söyleyen (yalana alıştırılmış olan) lisandır. Zenginliğin en hayırlısı gönül zenginliğidir. Azığın en hayırlısı ise takva (azı-ğı)dır. Hikmetin başı (gerçek ilmin başı) Allah korkusudur. Gönüllerde yer alanların en hayırlısı, yakın (imana dayanan kesin bilgi)dir. Şekke, tereddüde düşmek (Allah resûlünün getirdiği esaslarda şüpheye düşmek) küfürdür, (küfürden kaynaklanır). Ölü üzerine, vaveyla koparmak, cahiliyye amellerindendir. Hainlik etmek, Cehennem ateşine düşmek (Cehennem cemaatinden olmak)tır. Zekâtı verilmemiş mal (biriktirilen hazine), Cehennem ateşi ile dağlanmadır.

Şiirin (kötüsü), şeytanın çalgı âletleri cinsindendir. İçki, günahları toplayan (bir araya getiren, birleştiren) bir kötülüktür. Gençlikte (heveslere kolayca uyulması ve akl-ı selimin gereğine riayet edilmeyerek zarara uğranılması yönü ile) delilikten bir şube vardır. Kazançların en kötüsü, faiz kazancıdır. Yenilenlerin en şerlisi, yetim malıdır. Saîd (mutlu olmaya lâyık) kimse, başkalarının durumundan öğüt alandır. Sizden her birinizin sonucu, dört zira ölçüsündeki yer (mezar) olacaktır.

İşlerin önemi (haiz olduğu değeri); sonuçları itibariyledir. Amellerin nizamı, dayanağı da neticeleri ile. Haber nakledenlerin en şerlileri, yalan (haber) nakledenlerdir. Her gelecek yakındır, (ölüm, kıyamet, hesap gibi).

Mü'mine sövmek, fışk u fücurdur. Mü'mini öldürmek ise küfürdür. Onun etini yemek (gıybetini yapmak, arkasından çekıştirmek) Allah'a isyandır. Mü'minin

malının haramlığı, kanının haramlığı gibidir. (Namusu gibi malı ve canı da dokunulmazdır.)

Kim Allah üzerine (O'nu mecbur kılacakmış gibi yemin ederse, Allah, o kimseyi yalancı çıkarır. Kim, insanların kusurunu örterse, Allah da onun kusurunu örter. Kim affeder (bağışlar)sa, Allah da onu affeder. Kim, öfkesini yenerse Allah, onu mükâfatlandırır. Kim musibete sabrederse, Allah ona hayır ikram eder. Kim de gösteriş için amel eder (riya yapar) ise, Allah onu rüsva eder. Kim sabırlı olursa, Allah ona ecrini kat kat verir. Kim de Allah'a isyan ederse, Allah o kimseye azap eder.

Ya Rab, beni ve ümmetimi mağfired eyle! Ya Rab, beni ve ümmetimi mağfired eyle! Ya Rab, beni ve ümmetimi mağfired eyle! Ey ümmetim, Allah'tan benim için de sizin için de mağfired dilerim.⁴⁵

2- "Beş şey gelmezden önce beş şeyin kadrini bil: Ölüm gelmezden önce hayatının, hastalık gelmezden önce sağlığının, meşguliyet gelip çatmadan önce boş vaktinin, ihtiyarlık gelmezden önce gençliğinin, fakirlik gelmezden önce zenginliğinin kadrini bil. Bunları en iyi bir biçimde yerinde değerlendir."⁴⁶

3- "Kıyamet günü insanoğlu Rabbinin huzurunda beş şeyden sorulmadıkça ayağını yerinden alamaz. Ömrünü nerede tükettiğinden, gençliğini nerede çürüttüğünden, malını nereden kazandığından ve malını nereye sarf ettiğinden, bir de bilgisi ile nasıl amelde bulunduğu (sorulacaktır)."⁴⁷

4- "Kuvvetli mü'min, zayıf mü'minden daha hayırlı ve Allah katında daha sevgilidir. Bununla beraber her birinde de hayır vardır.

Dünya ve ahirette kendine faydalı olacak şeye hırsla çalış ve Allah'tan yardım iste, acziyet gösterme. Eğer başına bir iş gelirse şöyle yapsaydım, şöyle şöyle olurdu deme. Allah takdir etti ve dilediğini yaptı, de.

Zira şöyle şöyle etseydim deyip durmak, şeytanın vesvesesine yol açar.⁴⁸

5- "Bir kimse bir mü'minin dünya sıkıntılarından birini giderip, onu ferahlandırırsa, Allah da o kimsenin kıyamet gününe ait sıkıntılarından birini giderir. Her kim, eli darda olan borçluya kolaylık gösterirse, Allah da dünya ve ahirette ona kolaylıklar verir. Her kim bir mü'minin kusurunu örterse, Allah da dünya ve ahirette onun kusurlarını örter. Bir kul kardeşine yardımda bulundukça Allah da ona yardım eder.

⁴⁵ Camiü's-Sağır Şerhi Feyzû'l-Kadir, c.2, s. 175-179, Hadis No: 1609.

⁴⁶ Camiü's-Sağır Şerhi Feyzû'l-Kadir, c. 2, s. 16, Hadis no: 1210.

⁴⁷ Tirmizi, c.4, s. 612, Hadis No: 2416, Kahire 1382/1962.

⁴⁸ Riyazü's-Sâlihîn Tercemesi, c. 1, s. 132, Hadis No: 100.

Bir kimse ilim tahsili için yola çıkarsa, bu yüzden Allah, ona Cennet yolunu kolaylaştırır. Herhangi bir cemaat camilerden birinde toplanıp, Kur'an okur ve aralarında müzakere ederlerse, onların üzerine sükûnet iner ve onları rahmet kaplar; melekler, onları kuşatır. Cenab-ı Hakk da onları nezdinde olan meleklerle ve peygamberlere zikreder.

Ameli kendisini geride bırakan kimseyi, nesebi ileri götürmez.⁴⁹

6- "Kim, iffetli olup haramlardan sakınmak isterse, Allah o kimseyi afif kılar. Kim insanlardan müstağni kalmak isterse, Allah onu zengin eder. Bir kimse sabretmek isterse, Allah ona sabır verir. Hiçbir kimseye sabırdan daha hayırlı ve daha geniş bir nimet verilmemiştir."⁵⁰

7- "Doğru sözlülük insanı iyiliğe götürür. İyilik de Cennete götürür. Kişi, doğru söyleye söyleye, Allah nezdinde sıdıklar derecesine yükselir. Yalan söylemek fenalığa götürür. Fenalık da ateşe götürür, insan yalan söyler durur da nihayet Allah katında yalancı diye yazılır."⁵¹

8- "Şüpheli işi bırakıp, şüphesiz işe sarıl. Zira doğru, gönle huzur verir. Yalan sözden de gönüller şüphe içinde kalır."⁵²

9- Ebu Bekr Nufey b. el-Haris es-Sakâfi'den, Resûl-i Ekrem (s.a.s.) şöyle buyurmuştur:

"İki müslüman kılıçları(nı) çekip birbirleri ile karşılaşırса öldüren de ölen de Cehennemdedir." buyurdu.

Bunun üzerine sahabeden Ebu Bekr Nufey b. Haris es-Sakâfi, "Ya Resûlallah, öldürenin durumu belli. Ölene ne oluyor?" diye sormuştur.

Resûl-i Ekrem (s.a.s.) cevaben:

"O da, arkadaşını öldürmek istiyordu." buyurmuştur.⁵³

10- "Cennet ehli üç sınıf insanlardır. Âdil ve muvaffak hükümdar, hısım akrabasına ve müslümanlara karşı yumuşak kalpli ve şefkatli olanlar, âilesi kalabalık olduğu hâlde harama el uzatmayan, haramdan uzak kalmaya çalışanlardır."⁵⁴

11- Müslüman o kimsedir ki, onun elinden ve dilinden diğer müslümanlar

⁴⁹ Riyazü's-Sâlihîn Tercemesi, c. 1, s. 284, Hadis No: 243.

⁵⁰ Riyazü's-Sâlihîn Tercemesi, c. 1, s. 52, Hadis No: 26.

⁵¹ Riyazü's-Sâlihîn Tercemesi, c. 1, s. 85, Hadis No: 54.

⁵² Riyazü's-Sâlihîn Tercemesi, c. 1, s. 86, Hadis No: 55.

⁵³ Riyazü's-Sâlihîn Tercemesi, c. 1, s. 9, Hadis No: 9.

⁵⁴ Riyazü's-Sâlihîn Tercemesi, c. 2, s. 80, Hadis No: 665.

emin bulunurlar. Muhacir ise Allah'ın menettiği şeyleri terk eden kimsedir.”⁵⁵

12- Sahabeden Ebu Musa Abdullah b. Kays el-Eş'arî (r.a.)'den, şöyle dediği rivayet olunmuştur:

“Bir kimse, şecaat göstermek, bir kimse de kavmini korumak için, diğer bir kimse de gösteriş için savaşırsa bunların hangisi Allah yolundadır? diye Peygamberimiz'den soruldu.

Resûl-i Ekrem (s.a.s.) de cevap olarak; “Ancak Allah sözünün (İslâm Dini'nin) yükselmesi için savaşan kişi, Allah yolundadır.” buyurdu.⁵⁶

13- “Ne mutlu o kimseye ki, kazancı helâl, kalbi temiz, içi gibi dışı da tertemiz ve güzeldir. Kötülüğünü de insanlardan uzaklaştırmıştır. Müjdeler olsun o kimseye ki, ilmi ile amel eder, malından fazla olanı (hayr yoluna) harcar. Sözünün fazlasını da tutar, konuşmaz.”⁵⁷

14- “Sizden herhangi biriniz arzularını benim (Allah katından) getirmiş olduğum hükümlere tâbi kılmadıkça (hakikaten) iman etmiş olamaz.”⁵⁸

15- “İmanın en üstün derecesi sevdiğini Allah için sevmen ve sevmediğini de Allah için sevmemendir. Lisanını zikrullah ile çalıştırmandır. Kendin için sevdiğin (iyi) şeyleri, insanlar için de sevip arzu etmen, kendin için her neden hoşlanmazsan, başkaları için de o şeyin olmamasını arzu etmen, bir de, ya hayır söylemen, yahut da susmandır.”⁵⁹

Lokman Hekim (a.s.)'in Hikmetli Sözlerinden Bazıları

Hikmet sözü, ilim, diyanet, mantık, söz, fikir ve işte isabet, ilim ve amel, ince marifet, fıkıh, eşyanın manalarını idrak etmek, ilahî huylarla huylanmak, Allah'ın emrine uygun akl-ı selim, gerçek ilim ve amelî cem etmek gibi manalara gelir.

Kur'ân-ı Kerim'de ilim ve hikmet ve bunların ehli insanlar övülmüşlerdir. Bir âyet-i kerimede meal olarak şöyle buyurulmuştur:

“... Kime de hikmet verilmişse, şüphesiz ona çokça hayır verilmiştir. Bundan ancak akl-ı selim sahipleri ibret alır.”⁶⁰

⁵⁵ Riyazü's-Sâlihîn Tercemesi, c. 3, s. 148, Hadis No: 1596.

⁵⁶ Riyazü's-Sâlihîn Tercemesi, c. 1, s. 9, Hadis No: 8.

⁵⁷ Fethu'l-Kebir, c. 2, s. 215.

⁵⁸ Nevevî, Kırk Hadis (Mütercimi: Ahmed Naim), Hadis No: 41, Ankara, 1967.

⁵⁹ Cami'u's-Sağır Şerhi Feyzü'l-Kadir, c.2, s. 30, Hadis No: 1245; Fethu'l-Kebir, c.1, s. 207.

⁶⁰ Bakara Sûresi, âyet: 269.

İlim ile ameli birleştiren insana hakîm denilir. Bilgisi olup da ona uygun ameli olmayan yahut da ameli olup ilmi olmayan insana hakîm denilmez. Çünkü ilimle ameli birleştirmeyen insan, hakîm olamaz. Nitekim Allame Ahmed Es-Sâvî bu hususu tasrih etmiştir.⁶¹

Lokman (a.s.), cumhur-i ulemanın, müttefikan beyanlarına göre nebî değildir. Cenab-ı Allah'ın sâlih ve ilim sahibi kullarından bir kuldur. Ancak bazı âlimler onun için "nebîdir" demişlerdir. Hz. Lokman'ın hikmetli sözlerini dinleyen bir kişi ona "Sen bu ilme nasıl erişebildin?" diye sormuş.

Hz. Lokman da ona şöyle cevap vermiştir.

"Doğru sözlülük, emaneti koruyup sahibine eda etmekle ve bir de lü-zumsuz, yararsız şeyleri terk edip onlardan uzak kalmakla."

Kur'ân-ı Kerim'de Hz. Lokman'a hikmet verildiği beyan buyurulmuştur. Onun oğluna yaptığı öğütlerden, kendisinin ne büyük ilme, ilahî hikmet ve marifete sahip kılındığı anlaşılmaktadır.

O'nun insanlara ibret dersi olan hikmetli sözleri pek çoktur. Bunların çoğu, kuşaktan kuşağa, dilden dile intikal etmiştir.

Hz. Lokman'ın öğüt ve hikmetli sözlerinden birkaçı da buraya alınmıştır. O'nun oğluna şu nasihatlerde bulunduğu anlatılır:

1- *Yavrucuğum, sana dört şey tavsiye ediyorum. Bunların ikisini unuttacaksın. İkisini de daima hatırında tutacaksın. Unutacağın iki şeyden birincisi. "Senin başkalarına yaptığın iyilik.", ikincisi de "Bashkalarının sana yaptıkları kötülüktür. Daima hatırında tutacağın iki şeyden birincisi "Allah Teâlâ", ikincisi de "ölüm"dür.*

2- *Oğulcuğum, Allah korkusunu en büyük ticaret bilir ve buna sahip olursan her türlü kazanç, sermayen olmadan da sana ulaşır. Cenazelerde hazır bulun, zira cenazeler sana ahiret yurdunu hatırlatır. Düşünlere iltifat etme, çünkü düşümler, dünya istinasını çoğaltır, onların artmasına sebep olur.*

3- *Oğulcuğum, seherlerde öten horozlardan bile âciz olma. O, seherlerde feryad ederken senin yatağında uyuman doğru olur mu?*

4- *Oğulcuğum, ölüm insana ansızın gelir, bunun için tevbe etmeyi ölüm vak-*

⁶¹ Haşiyetü's-Sâvî Ale'l-Celâleyn, c. 3, s. 211.

tine kadar geciktirme. Bir de cahile (bilgisize) sevgi besleme. Şayet ona sevgi beslersen, onun işini beğeniyorsun zannında bulunur.

5- İnsanların görmediği yerde Allah'tan kork. (O'na isyandan sakın.) Kötü kalpli olduğun hâlde halkın, seni muttaki sanıp bu sebeple sana iyi davranmalarının bir değeri yoktur.

6- Sustuğun için sakın pişman olma. Bil ki, söz gümüştendir ise, sükût altındandır.

7- Kötülük, kötü iş, senden uzak olduğu gibi, sen de kötülükten uzak ol. Zira kötülük, kötüler için yaratılmıştır.

8- Oğulcuğum, âlimler meclisinde bulun, hâkimlerin (ilimle ameli birleştiren âlimlerin) sözlerini dinle. Bil ki Allah Teâlâ, ölü topraklara bol yağmuru ile hayat verdiği gibi, ölü kalpleri de ilim ve hikmet nurları ile diriltir. Şunu da bil ki, kim yalan söylerse yüzü (nün nuru silinir) kara olur. Huyu kötü olan insan, hiçbir zaman üzüntü ve tasadan kurtulamaz. Anlayışı kıt insana gerçeği anlatmak, taş taşımaktan daha çetindir.

9- Seni temsil için bilgisizi elçi gönderme. Böyle bir iş için gerçek bilgin bulamadığın zaman kendi işini kendin gör. (kendinin elçisi kendin ol.)

10- Gideceğin meclisleri göz önüne al (düşün). Ve ona göre seç. Allah'ın anıldığı meclisi tercih et, onlarla ol. Zira ilim sahibi isen ilmin sana fayda verir, bilmiyor isen, meclistekiler sana ilim telkin ederler.

İlim ve zikir meclisine Cenab-ı Hakk'ın indireceği rahmete sen de nail olursun. Allah'ın anılmadığı bir mecliste oturma. Çünkü sen âlim isen, ilmin sana fayda vermiyor demektir. Eğer bilgisiz isen böyle bir meclis, bilgisizliğini artırmış olur. Üstelik onların üzerine gelecek musibet, seni mahveder.

11- Oğulcuğum, ekmeğini muttakilere (Allah'a karşı gelmekten sakınanlara) yedir. İşini de bilginlere danışarak yap. Dünya bir denizdir, çok insanlar, onda boğulmuştur. Dünya denizinde senin gemin, Allah korkusu, (Takva), bu gemide sana arkadaş, iman ve geminin yelkeni de Allah'a güvenin olsun ki kurtuluşa eresin.

12- Yavrucuğum, bilgi ve hikmet, en fakir insanları hükümdarlar mevkiine yükseltir. Sen bildiklerini tatbik ettikten sonra bilmediğini öğren. Arkadaş edineceğin kimseleri önceden (denemek için) öfkeliendir. O kimse, öfkeli iken âdil ve ınsafli davranıyorsa arkadaş ol. Böyle bir durumda âdil ve ınsafli davranmıyorsa, öylelerini dost edinmekten sakınmalısın.

13- Oğulcuğum, borç yapmaktan sakın. Zira borç insana gündüzün zillet ve geceleri de üzüntü getirir.

14- Yavrucuğum, lisanını "Allah'ım, beni bağışla (Allahümmağfirli) demeye alıştır. Çünkü 24 saat içinde Allah Teâlâ'nın öyle mübarek vakitleri vardır ki, o saatlerde yapılan dualar geri çevrilmez."⁶²

Hız. Lokman'ın bunlara benzer hikmetli sözleri, öğütleri pek çoktur. Biz bunlardan bir kısmını buraya dercetmeyi uygun bulduk.

En Büyük ve En Emin Esas

Hayatın sıkıntılarını gidermek, insanî olgunluğa ulaşmak, karşılaşılan zorlukları aşmak hususunda en büyük ve emin mesned (dayanak) iman gücüdür.

İnsanın, özellikle genç insanın, karşılaştacağı maddî-manevî sıkıntıları gidermede, zorlukları yenip huzura ermede, dayanacakları ve yararlanacakları en büyük ve emin güç imandır. Samimi, sahih ve sağlam bir iman Allah Teâlâ'nın kullarına bahşettiği en büyük ikramdır. Zira bu ilâhî ikramın uzantıları, nurlu semereleri, sadece dünya sıkıntılarını gidermekle kalmaz, onun feyz dolu semereleri, insana ebedî mutluluğu temin eder ki, insan için asıl gaye de budur.

Yetişen bir genci, âilesinin, çevresinin ve diğer sorumluların ihmal ettiği, ona, dünya huzuru, âhiret saadeti temin etme yolunda ilgisiz kaldıkları, hemen hemen her zaman ve her yerde görülmektedir. Onun sıkıntılarına ızdıraplarına bunlar merhem olmadıkları durumlarda o, bütün bunları giderecek imkânâ sahiptir. O gencin sahip bulunduğu bu imkânların en üstünü ve önde geleni hiç şüphesiz iman kuvvetidir.

Bir genç, nezih bir akîdeye, sağlam inanca sahip bulunduğu sürece dünyada her iyiyi ve güzeli görüp idrak edebilir. O, her zorluğu ve sıkıntıyı en güzel ve kolay bir tarzda bertaraf edebilir. Yeter ki, iman saadetine sahip olabilsin.

İnsanı terbiye etmede, onu kemale erdirmede, hayatın sayısız sıkıntılarını, zorluklarını yenmede, nefse karşı cimri fakat başkalarına karşı cömert ve feragatli olmada, insan için iman gücünden daha üstün bir kuvvet, ondan daha sağlam ve emin bir esas (mesned) mevcut değildir.

⁶² Allame Ahmed es-Savi, Haşiye ala Tefsir-i Celâleyn, c. 3, s. 211.

Çünkü imanın sağladığı Allah sevgisi ve Allah korkusundan başka hiçbir kuvvet, insana üstün feragati, samimiyet ve hasbî olmayı kazandıramaz. Yapılan her iyi işte, katlanılan her sıkıntıda, az veya çok bir kısım fayda mülâhazaları yahut da maddî çaresizlikler ve benzeri sebepler yer alabilir. Lakin Allah sevgisi ve O'nun rızası uğruna yapılan her şey hasbîdir. Bunda dünyevî hiçbir karşılık gözetilmez.

Bunun için, insanı yetiştirmede, kemâle erdirmede, fazilet ve feragat sahibi olmada, dünyevî bütün zorlukları yenmede, insanın kalbinde, ruhunda yer alan Allah sevgisi ve Allah korkusu (Haşyetullah) esâsının yerini alacak hiçbir kuvvet mevcut değildir. Bu ilahî ihsanın emsalsiz ve paha biçilmez yüksek değerini hem gençler, hem de toplum, her zaman gereği gibi idrak etmelidir.

Çünkü temiz, samimi, sahih ve sağlam iman, insan için sonsuz bir kuvvet kaynağıdır, en büyük ve ebedî saadet sebebidir.

Safahattan Bir Manzume

M. Akif merhumun, Safahat adlı eserinden Kur'ân-ı Kerim'in Âl-i İmran Sûresi 102. âyetinin mealinden sonra yer alan şu manzumesi buraya alınmıştır. Ruhunu şad, makamı Cennet olsun.

Ne irfandır veren ahlâka yükseklik, ne vicdandır;
 Fazilet hissi insanlarda Allah korkusundandır.
 Yüreklerden çekilmiş farz edilsin havfı yezdânın
 Ne irfanın kalır tesîri katiyyen, ne vicdanın.
 Hayat artık behîmidir... Hayır ondan da alçaktır;
 Ya hayvan bağıdır fitratla, insan hürr-ü mutlaktır.
 Behâim çıkmaz amma hilkatin sabit hududundan,
 Beşer hâlâ habersiz böyle bir kaydın vücûdundan.
 Meğer kalbinde Mevlâdan tehâşî hissi yer tutsun,
 O, yer tutmazsa hiç mânâsı yoktur kayd-ı nâmûsun.
 Hem efradın, hem akvamın bu niştir, varsa, vicdanı;
 Onun ta'tili: İnsaniyetin tevkî-i hüsrânı.
 Budur hilkatte carî en büyük kanunu Hallâk'ın:
 O yüzden başlar izmihlali milletlerde ahlâkın.

Fakat, ahlâkın izmihlali en müthîş bir izmihlal;
 Ne millet kurtulur, zira ne milliyet, ne istiklâl.
 Oyuncak sanmayın; Ahlâk-i millî, rûh-u millîdir,
 Onun iflâsı en korkunç ölümdür, mevt-i küllîdir.
 Olur cem'iyet artık çaresiz pâmâl-i istilâ;
 Meğer kaldırmış olsun ruhu sâni indirip Mevlâ.
 Evet bir ba's-u ba'de'l-mevte imkân vardır elbette...
 Bunun te'mîni, lâkin, bir yığın edvara vabeste
 O cem'iyet ki vicdanında hâkim, havf-ı Yezdan'dır;
 Bütün dünyâya sahiptir, bütün akvama sultandır.
 Fakat efradı Allah korkusundan bî-haber millet,
 Çeker, milletlerin menfuru kıbtiler kadar zillet.
 Meali meyli hiç kalmaz, şehâmet büsbütün kalkar,
 Ne hâkimlik tanır artık, ne mahkûm olmadan korkar.
 Şeref hırsıyla istihkar-ı mevt etmişken ecdadı,
 Bırakmaz öyle bir pâkize neslin şimdi ahfadı,
 Hayat uğrunda istihfafa sayan görmedik hüsrân,
 Gebersin tekmeler altında razı... Çıkmasın, tek, cân.
 Yürekler en mülevves, en sefil âmâl için çarpar,
 Sinirler en muhal endişeden titrer durur par par.
 Olur cem'iyet efrâdınca şahsî menfaat "Ma'bûd"
 Sorarsan kimse bilmez var mı "hak" namında bir mevcut.
 O, doymak bilmeyen ma'bûda, kurbandır hayâ hissi,
 Hamiyyet, âdemiyyet hissi, ulvî hislerin hepsi.
 Bu hissizlikle cem'iyet yaşar derlerse pek yanlış;
 Bir ümmet göster, ölmüş maneviyyatıyla, sağ kalmış?

20 Ağustos 1330 (1914) M. Akif ERSOY

Manzumenin nesre çevrilmiş şekli:

Ahlaka yükseklik veren, ne ilm-ü irfan ve ne de vicdandır. Fazilet duygusu insanlarda ancak Allah korkusundandır. Yüreklerden Allah korkusunun çekildiği

farz edilirse, ne ilm-ü irfanın ve ne de vicdanın katiyen bir tesiri kalmaz. Hayat, artık, hayvanî bir hayattır. Hatta ondan daha da alçaktır. Çünkü hayvan fitrat kanunu ile bağlıdır. Lakin insan, mutlak olarak hürdür. Çünkü hayvanlar, yaratılışın değişmez sınırlarının (kanunlarının) dışına asla çıkmaz. Lakin insan hâlâ, böyle bir kanunun varlığından habersiz görünüyor.

Meğerki insanın kalbinde Allah'tan sakınma duygusu yer tutmuş olsun. Eğer o yer tutmamışsa, artık namuslu olma düşüncesinin de bir manası kalmamıştır. Gerek fertlerin ve gerekse milletlerin eğer, vicdanı var ise o, (duygu Allah korkusu)nun varlığı ile. O duygunun hükümsüz kalması ise, insanlığın hüsrana vesikasıdır.

O yüce yaratıcının (Allah'ın) yaratmada hâkim kıldığı en büyük kanunu budur ki, milletlerde ahlâkın çöküşü bu yüzden (Allah korkusunun çekilmesi) ile başlar. Fakat ahlâkın yok olması en büyük bir izmihlaldir. Çünkü artık ne millet kurtulur, ne milliyet ve ne de istiklal kurtulabilir.

Oyuncak sanmayın. Millî ahlâk, millî ruh demektir. Onun iflas etmesi ise en korkunç ölümdür, küllî (her şeyin) ölümüdür. Artık çaresizdir cemiyet, çiğnenir. Meğerki Allah Teâlâ ikinci bir ruh vererek diriltmiş ola.

Evet, ölümden sonra dirilmeye elbette imkân var. Lakin bunun teminini yüce yaratıcı, birçok zamanların geçmesine bağlı kılmıştır. Bir cemiyetin vicdanında hâkim düşünce Allah korkusu olursa, o toplum, bütün dünyaya sahip, bütün milletlere de sultandır. Ama fertleri Allah korkusundan habersiz kalan bir millet, milletlerin nefret ettiği Kıbtîler kadar zillet içinde kalır. Çünkü yüksekliklere çıkma isteği hiç kalmaz. Şecaat (yiğitlik ve mertlik) duyguları da yok olup gider. Artık ne hâkimlik bilir ve ne de mahkûm olmaktan sakınır.

Haysiyet ve şeref duygusu ile dedeleri ölümü bile hiçe saymışken, şimdi böyle temiz bir neslin torunları yaşamak için her hüsrana hafife alıyor ve elinden bırakmak istemiyor. Hem öyle ki tekmeler altında gebermeye razı oluyor, yeter ki canı çıkmasın.

Yüreklere, en pis, en aşağılık arzular için çarpar. Sinirler, hiç olmayacak endişelerden korku içinde titreyip durur. Böyle olunca da cemiyetin fertleri için şahsî menfaat, sanki bir mabud olur. Artık, hak isminde bir mevcut var mıdır? diye sorarsan kimse bilmez olur. Ve o doymak bilmeyen mabuda (şahsî menfaate) her şey kurban edilir. Utanma duygusunu, hamiyet, insaniyyet, hâsıb, yüksek duyguların hepsi kurban edilir.

Bu hissizlikle cemiyet yaşar derlerse, pek yanlıştır. Çünkü maneviyatı ölmüş bir milletin sağ kaldığı, yaşadığı mümkün değil gösterilemez.

Faziletli Bir Babanın Oğluna Nasihati

Halife Me'mun, Abdullah b. Tahir'i, Mısır-Rakka ve bunların mülhakatına vali olarak tayin etmişti. Abdullah'ın (Valinin) babası Tahir b. Hüseyin, oğlunun huzur ve saadeti için ihtiyaç duyacağı dinî, ahlâkî, idarî, içtimâî adap ve esasları ihtiva eden öğütlerini, düşüncelerini, yazılı olarak oğluna bildirmiştir.

Tahir b. Hüseyin, bu mektubunda, (yöneten ve yönetilen) herkesin ihtiyacı olan üstün ahlâk ve güzel davranış ölçülerini cem etmiş; bir baba olarak oğlunun bu esaslara uygun icraatta bulunmasını öğütlemiştir.

Mektup muhtevası bilenlerce çok beğenilmiştir. İbni Haldun; 'Tarihçilerin bize bildirdiklerine göre Halife Me'mun da mektup muhtevasını takdir etmiş: "Dir ve dünya, tedbir, aklî muhakeme, siyaset, mülkûn salâhı, insanların iyiliği için ne gerekiyorsa hepsi burada zikredilmiştir." demiştir. Sonra mektubu diğer vazifelilere de tamim etmiş ve bu esaslara uyulmasını istemiştir.

İbni Haldun, mektubun tam metnini mukaddimesine almıştır. Mektup, o devrin kültürü, içtimâî, idarî, siyasî durumu ve anlayışı ile ilgili tarihî bir vesikadır. Büyüklerin veya bir babanın, evladı hakkında, evladın nasıl olmasını istediği ve isteklerini nasıl dile getirdiği bakımından bir fikir verdiği, oldukça yararlı ve gençlerle de ilgili olduğu için, söz konusu mektubun bir kısmı -tercüme edilerek- buraya alınmıştır. Tahir bin Hüseyin mektubuna, "Bismillahirrahmanirrahim" ile başlıyor. Allah'tan, takva üzere olmasını (sadece O'ndan korkmasını) ve O'na hiçbir ortak tanımasını; her an O'nun murakabesi altında bulunduğunu, içtenlikle en büyük tazimi O'na göstermesini, Allah'ın azabını celbedecek her çeşit davranıştan uzak kalmasını... oğluna öğütlüyor. Daha sonra da oğlundan, yönettiği insanları ve onların haklarını gece gündüz daima korumasını, görüp gözetmesini, Cenab-ı Hakk'ın verdiği sağlık ve afiyeti, neticede gideceği yerini, sonrasında ne olacağını, nelerden sorumlu olduğunu düşünmesini istiyor.

Bütün çalışma ve davranışlarının, yarın hesap gününde, Cenab-ı Hakk'ın çetin hesabından kendisini muhafaza edecek, O'nun elem verici azabından kendisini kurtaracak iyi işler içerisinde olmasını oğluna hatırlatıyor.

Tercümesini verdiğimiz bölümde Tahir b. Hüseyin, oğlu Abdullah'a şöyle diyor:

"...Bütün işlerinde orta yolu tut. Adaletle sarıl. Zira faydası en açık, güveni en sağlam, üstünlükleri en çok derleyip bir araya getiren şey adalettir. Bu hususta ondan daha üstün olanı yoktur.

Her işte orta yolu takip etmek, istikamete (öz ve söz doğruluğuna) götürür. Doğruluk ise tevfiğin (Cenab-ı Hakk'ın yardımına ermenin) delilidir. Tefvike nailiyyet ise, kişiyi saadete götürür. Dinin ve doğru yola eriştiren sünnetlerin kıvamı, adalet ile dir.

Öyle ise dünyadaki bütün işlerinde adaleti en önde tut, her işte onu tercih et.

Âhireti ve oradaki mükâfatı araştırmada, iyi işler yapmada, bilinen sünnetleri yerine getirmede ve bunları teyit etmede, asla kusur etme. Doğruluk ve doğruluk işareti her işi araştırmada kusur etme.

İyiliği çoğalt ve onun için çalış. Yeter ki iyilikler ile Allah Teâlâ'nın hoşnutluğu gözetilmiş, O'nun velilerine, iyilikler yurdu olan cennetinde arkadaş olmak istenilmiş olsun.

Dünya umurunda (işinde) adalet, insana şeref ve üstünlük kazandırır. Kişiyi günahlardan arındırır. Bil ki sen, doğruluktan daha güzel ve üstün hiçbir şey ile kendini koruyamazsın. İşlerin de, adaletten, daha üstün bir şey ile iyileşmiş olmaz. Daima doğruluk üzere ol. Adalet ile doğru yolu bul ki, işlerin tamam olsun, kudretin artsın, yakınların da idare ettiğin kimseler de iyiliğe ulaşsın."

Hüsn-ü Zan

Allah Teâlâ'ya hüsn-ü zanda bulun ki, yönettiğin insanlar da, müstakim (dosdoğru) olsun. Her işinde Allah Teâlâ'nın rızasına vesile ara ki, O'nun sana olan (üzerindeki) nimetleri bu sebeple devamlı olsun.

İşini tevdi ettiğin insanlardan hiçbirini -apaçık olarak, durumunu bilinceye kadar- sakın itham etme. Çünkü suçsuz insanları töhmet altında bırakmak, onlara su-i zanda bulunmak, günahların en kötüsüdür. Arkadaşlarına hüsn-ü zanda bulunmayı âdet edin. Onlara su-i zanda bulunmayı kendinden uzaklaştır. Su-i zannı terk et.

Böyle yaparsan onlar, bütün güçleri ve çalışmaları ile sana yardımcı olurlar. Allah'ın düşmanı şeytanı, işinde hiçbir vakit kendine dayanak edinme. Şeytan, senin göstereceğin az bir zaafı yetindir, o yönden sana hulul eder, seni üzüntüye sokar ve hem senin, arkadaşlarına su-i zanda bulunman için imkân bulur. Derken, senin huzurlu hayatının zevkini, lezzetini yok eder.

Şunu bil ki sen, hüsn-ü zan ile kuvvet bulur rahata erersin, işlerinden yapılmasını istediğin, hüsn-i zan ile yeter derecede yapılmış olur. Hem böylece halkın seni sevmelerine ve işlerinde doğru olmalarına vesile olursun.

Arkadaşlarına olan hüsn-ü zannın halka olan merhametin, takip edeceğin meseleleri, takip etmene ve işlerini görüp sonuçlandırmana sakın engel olmasın.

Görevlilerinin işlerini yerine göre bizzat müşahede etmek, halkın hukukunu korumak, ihtiyaçlarını görüp bitirmek, sıkıntılarını omuzlamak, senin için başka türlü davranmadan daha iyidir. Böyle yapman, din için de en iyi, sünnetlerin ihyası bakımından da en güzel olanıdır.

Bunların hepsinde samimi (ihlâslı) ol. Yalnız başına da olsan kendini doğruluk üzerinde sabit kıl. Hem de yaptığından sorumlu olacağını bilen, iyi yaptığından mükâfat, kötü yaptığından da muaheze edileceğini idrak eden kimse gibi dikkatli ol.

Çünkü Allah Teâlâ bu dini (İslâm'ı), sağlam bir sığınak, üstün bir şeref kılmış, ona uyanı da yüceltmış ve ona üstünlük vermiştir.

Yönettiğin ve görüp gözettiğin kimselerle, dinin bu üstünlük yoluna gir. Onun apaçık ve doğru olan yoluna uy. Allah Teâlâ'nın bildirdiği hadleri, suç işlemiş (ve suçu sabit olmuş) kimselere -hak ettikleri ölçüde ve derecelerine uygun olarak- ikame et. Bunları âtil bırakma. Ve bu hususta gevşeklik gösterme. Suçları sabit olmuş kimselere hak ettikleri cezalarını vermekte gecikme. Bu husustaki ihmalin, kendine olan güvenini, hüsn-ü zannını fesada uğratır.

Bunların hepsini de bilinen sünnet (hak ve adalet) üzere icra etmeye azimli ve kararlı ol. Bidatlerden, şüphelilerden uzak kal ki, dinin selamet bulsun ve müriyyetin tam olsun.

Ahde Vefa

Bir ahitleşme (sözleşme) de bulunduğunda (onu tam olarak) ifâ et. İyilik söz verdiğinde vadini yerine getir, iyiliği kabul et ve ona iyilikle mukabelede bulun.

Emrin altında olanlardan kusur işleyenlerin kusurlarına göz yum. Yalancılık ve yalan sözden uzak ol. Bunlara karşı dilini tut. Laf taşıyanları asla sevmek, gerek şimdi ve gerekse gelecekte, işlerinin ilk fesada uğraması, yalana cüret etmen ve yalancıyı yanına yaklaştırmayla başlar. Çünkü yalan söz günahların ilki, laf taşıma da günahların sonudur. Laf taşıma öyle bir kötülüktür ki, sahibi de asla güven duyamaz. Laf taşıyanın hiçbir işi doğru olmadığı gibi, söz götürdüğü kimse de ona güvenemez.

Doğru sözlü ve iyilik ehli olan insanları sev. Hak üzere şerefli olanları ağırla, onları ızzet et. Zayıflara yardım elini uzat. Akralık haklarını gözet (sıla-i rahim-

de bulun). Bu hizmetlerinle sadece Allah Teâlâ'nın vereceği mükâfatı ara ve âhiret yurdunu talep etmiş ol.

Bir de kötü arzulardan, zulümden sakın, düşüncelerini bunların her ikisinden de uzak tut. Kötü arzu ve haksızlıktan uzak olduğunu, yönettiğin insanlara da her vesile ile göster.

Siyasetinde âdil ol ve böylece yönettiğin insanlara iyilik yap. İnsanlar arasın-da daima doğruluğu, hakkı hâkim kıl. Üstün tut. Bir de seni doğru yola (hidayet yoluna) götürecekt ilim ve marifete uygun hareket et.

Öfkelendiğinde nefsine hâkim ol. Daima yumuşak huylu ve ağır başlı olmayı tercih et. Hiddet göstermekten sakın. Hafiflik sayılan davranışlardan uzak ol. Takip ettiğin yolda asla gurura kapılma. Bir de "amir durumdayım, dilediğimi yaparım..." demek, insanı süratle görüş (aklî muhakeme) noksanlığına ve Allah Teâlâ'ya olan inancındaki yakînin azalmasına sebep olur.

Niyetlerinde Allah için ihlâs ve yakîn sahibi ol. Bil ki mülk, her noksandan münezzeht olan Allah Teâlâ'nındır. O, mülkü dilediğine verir ve dilediğinin elinden alır.

Hüküm ve yetki sahibi kılınan kimseler, kendilerine verilmiş bu nimeti ve devleti bilmez. Allah'ın nimet ve ihsanlarına karşı nankörlük eder, Allah'ın verdiği bu imkânları O'na isyanda kullanırlarsa nimet, çarçabuk ellerinden gider ve musibet, süratle tepelerine iner. Çünkü nimete karşı nankörlük kadar, nimetin elden çıkmasını ve belanın gelmesini çabuklaştıran başka bir sebep göremezsin.

Nefsinin açgözlülüğünü senden uzak tut. Biriktirip saklayacağın en değerli hazinen, iyilik ve takva hazineleri olsun. Ve yine en değerli hazinelerin yönettiğin insanların iyiliğe kavuşmaları, beldelerinin imar edilmesi ve işlerini görüp gözetmen, bir de onların hayatlarını koruyup, düşmüşlerine yardım etmen olsun.

Bil ki maldan baki kalan, Allah yolunda ve Allah hakkı uğrunda sarf olunan-dır. İyilik bilenlerin sen de kadrini iyi bil. Ve bundan dolayı onları mükâfatlandır.

Sakın dünya ve ona aldaniş, sana ahiret hesabını unutturmasın. Eğer dünya sana hesabı unutturur ise, üzerindeki vazifeleri hafife alırsın. Vazifeyi hafife almak, insanı ihmale götürür. İhmal ise kişiyi helâke götürür.

Amelin Allah için ve Allah yolunda olsun. Ecrini de Allah'tan iste. Şüphesiz ki Allah Teâlâ'nın üzerindeki lütufları çok boldur. O hâlde şükür kulpuna sıkıca sarıl ve sadece Allah'a güven ki, Allah Teâlâ sana olan iyilik ve ihsanlarını artırsın. Çünkü Allah Teâlâ, şükür edenlerin, şükürleri ve iyilik edenlerin de iyilikleri ölçüsünde ikram eder.

Günahı Asla Küçümseme

Hiçbir günahı küçümseme, hasetçiye asla meyletme. Hak'tan ayrılanı (facire) merhamet etme. Nankör kimse ile ilgi kurma, düşmana müdahane etme. İnsana güvenme, fasıkı dost edinme, azgınlık edene uyma. Riyakârı övme, hiçbir insanı hakir görme, isteyen fakiri boş geri çevirme. Bâtılı güzel görme ve gösterme. Güldüreni görüp gözetme, verdiği sözden cayma, hiçbir zaman öğünme ve kibirlenme, öfkeni izhar etme. Herhangi bir ricaya zıd davranma, böbürlenerek yürüme, düşüncesizi (sefihi) temize çıkarma. Âhireti araştırmada gecikme, gevşeklik gösterme.

Laf taşıyana gözünü bile kaldırma (itibar etme). Haksız (zalim)dan korkarak veya çekinerek ona karşı göz yumma. Ahirete ait mükâfatı dünyada isteme.

Bilginlerle, dini iyi bilen âlimlerle istişare et. Bilim sahibi (yumuşak huylu) ol. Tecrübe sahibi, aklı selim ve isabetli görüş sahibi insanlardan ve hikmet sahibi âlimlerden istifade et. Refahına düşkün ve cimri kimseleri danışmaya ehil görme, onların sözlerini de dinleme. Zira böylelerinin zararları yararlarından daha çoktur.

İyi bil ki ihtiraslı olursan, çok alıp, az vermek istersin. Ve sen böyle olunca -azı müstesna- işlerin doğru olmaz. Etrafındaki insanların seni sevmeleri, onlara karşı haksızlığı terk etmiş olman ve mallarından elini çekmiş bulunman ile mümkündür.

Dostlarından sana karşı en samimi olanlarına sen de güzel, bol ikram ve iyilikleriyle onlara dostluğunu göster, cimrilikten sakın. Bil ki insanın Rabbine karşı ilk isyanı cimrilikle olmuştur. İsyankâr olan kimse, rüsvalık (rezillik) derekesine düşmüş demektir.

Allah Teâlâ, Kur'an'ında, (meal olarak); *"Nefsinin cimriliğinden korunan insanlar, işte onlar kurtuluşa ermişlerdir."*⁶³ buyurur.

Öyle ise hak üzere olan cömertliğin yolunu aç ve kolaylaştır. Elde ettiğin servetinden mü'minlerin hepsinin payını, nasibini ver. Kesin olarak bil ki, kullanın (insanların) amellerinin en üstünü cömertliktir, öyle ise cömertlik ahlâkına kendini hazır kıl. Onu, gidilecek yol, yapılacak amel olarak tercih et.

Düşmanına karşı askerlerinin divanlarını, okullarını iyi tanzim et. Onların erzakını devamlı bollaştır, geçim şartlarını da genişletip güzelleştir. Bu sebeple Allah Teâlâ onların ihtiyaçlarını giderir. Senin sebebinle onların görev güçlerini

⁶³ Haşr Sûresi, âyet: 9.

kuvvetlendirir. Üstelik senin emrine itaat hususunda onların gönüllerindeki samimiyet ve neşelerini de artırır.

Yetki sahibi kimse için yönettiği insanlara adaletinde, ikramında, insafında, yardımında, şefkatinde, iyiliklerinde, onların işlerini kolaylaştırıp genişletmesinde merhamet sahibi olması saadet olarak ona yeter. Öyle ise...

Adalet

İyi bil ki kaza (Allah buyruğu adalet üzerine hüküm verme), Allah katında, öyle üstün bir mertebede bulunur ki, işlerden hiçbir iş onun üstünde olamaz.

Kaza, Allah Teâlâ'nın öyle bir terazisidir ki, yeryüzünde insanların durumları, ancak o adalet üzere (olursa) düzelir.

Kaza da ancak adaleti ikame etmekle ve onun icabına uymakla insanların durumu iyileşir, yollar (her şey) güven içinde olur. Mazlum hakkını alır. İnsanların hukuku muhafaza edilir, geçim güzelleşir, itaat vazifesi yerine getirilmiş olur, Allah sağlık ve güven ihsan eder, dini ayakta tutar, sünnetleri ihya buyurur. Hak ve adalet ölçüleri mecrasında yürür.

Allah Teâlâ'nın emrine sıkıca sarıl. Şüpheyi sebep olacak yerlerden sakın, hadleri yerine getir. Acele etmeyi azalt, sızlanmaktan ve sabırsızlıktan uzak ol. Kısmetine kanaat et, tecrübelerinden yararlan. Sağlığının kadrini bil. Konuşmanda daima doğruyu iltizam et.

Hasmına karşı insaflı (adaletli) ol. Delile sarıl, şüphede dur, şüphenin peşinden gitme.

Sebatlı ol ve teenni ile hareket et. İşlerin sonunu önceden görmeye çalış. Tefekkür ve tedebbürde bulun. Her şeyden ibret dersi çıkar. Rabbine karşı mütevazı ol. İnsanlara yumuşak davran. Hakkı daima öz nefsinde uygulamış ol. Sakın kan dökme, çünkü Allah Teâlâ katında kanların hak ve mevkii çok büyüktür. Haksız yere o hakkı yıkan olma.

İşin Önemi

Bugünün işini bugün gör ve doğrudan kendin tamamla, onu yarına erteleme. Yarının işleri ve bir kısım hadiseleri vardır ki, bunlar, ertelediğin işleri görmekten seni alıkor.

Belki bugün bitince onda olanlar da gitmiştir. İşini tehir edecek olursan, üzerine iki günün işi birden gelir, bu işlerden rahatsız oluncaya kadar da seni oyalamış olur.

Her günün işini o gün yaptığın zaman, ruhun ve bedeninin rahata kavuşur. İşini de nizamına koymuş olursun.

Her hâl ve hareketinde Allah Teâlâ'ya sığın. O'nun muhabbetine sarıl. Amellerinle onun şeriatı ve koyduğu sünnetine tutun. Onun dinini ve kitabını ikame et (üstün tut). Onlardan ayrılan, onlara zıt olan ve insanı Allah'ın gazabına çağırandan uzak ol

Görevlilerinin, derlediği malı da, ondan sarf ettiklerini de iyi bil. Asla haram toplama, sakın israf etme.

Âlimlerle meşvereti, onlarla oturup kalkmayı ve onlarla bir arada bulunmayı çok artır, hevesatını, maruf olan sünnetler ve onların ikamesine tabi kıl. Ahlâkın en üstün ve en yüce olanını tercih et. Yakınlarının ve dostlarının en değerlileri o kimseler olsun ki; senin bir kusurunu gördüğünde, o kusurunu gizlice sana ulaştırmaktan ve bu noksanlığı sana bildirmekten çekinmeyen kimseler olsun. Zira böyleleri senin en samimi dostların ve en iyi yardımcılarındır.

Gerek insanlar ve gerekse idaren altında bulunanlara yaptığın iyilikleri sakın başa kakma. Her bir insanda beğenip kabul edebileceğin şey, sadece vefa, öz ve söz doğruluğu (istikamet) ve bir de mü'minlerin işlerine yardım olsun. İyiliği de bu esaslar üzerine koymalısın.

Mektubumu iyi anla. Üzerinde iyiden iyiye düşün. Muhtevası uyarınca da amel et. Bütün işlerinde Allah'tan yardım iste ve ondan iyilik talep et. Şüphesiz ki Allah'ın yardımı iyilik ehli kimseler iledir.

Ahlâkî en büyük meziyetin ve yapılmasını istediğin en değerli şeyler, Allah Teâlâ'nın rızası bulunan, O'nun dinine üstünlük veren şeyler olsun. Ve yine bütün iş ve ahlâkî davranışların Allah ehli insanlara şeref ve güç, millete ve onun himayesinde olanlara da adalet ve iyilik sağlamış olsun.

Allah Teâlâ'dan sana yardım ve tevfiğ ihvan etmesini ve seni doğruluk üzerinde sabit kılıp korumasını dilerim. Vesselam.⁶⁴

Biz de bütün ana ve babalara çocukların yetismelerinde bu kadar dikkatli ve ihtiyatlı davranmak, onların eğitiminde kendilerinin ve evlatlarının saadetini sağlayacak başarıya, ermelerini diler, Cenab-ı Hakk'tan cümleye tevfiğ ihvan buyurmasını niyaz eyleriz.

⁶⁴ Mukaddimetü İbni Haldun, Abdurrahman b. M. Haldun, c. 2, s. 883 vd.

IV

Allah Doğru ve Âdil Olanları Sever

İslâm Dini, iyilik, doğruluk ve adalet üzerine kurulmuştur. Onun bütün kaideleri, merhamet, hak ve adalet üzerine tesis edilmiştir. Doğruluk ve merhametten, hak ve adaletten uzak kalan kimse, bilerek yahut bilmeyerek kendisini İslâm'ın hayat verici yüce esaslarından da uzaklaştırmıştır.

Diğer taraftan İslâm, haksızlığın her çeşidini haram kılmıştır. O, insanlara haksızlıktan uzak kalmalarını emretmiş, hiçbir zaman birbirlerine haksız muamelede bulunmamalarını onlardan istemiştir.

İnsan âdil olur, adaleti sever, her yerde hak ve adaletin tecellisine hizmet ederse, bu kimse İslâmî ve insanî vazifelerini yapmış olmakla birlikte Cenab-ı Hakk'ın hoşnutluğunu da kazanmış olur. Çünkü Allah Teâlâ âdildir. Adaleti sever. O'nun buyruğuna uyan bütün insanlara da âdil olmalarını, her işlerinde hak ve adalet üzere davranmalarını emreder.

Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de Cenab-ı Hakk, meal olarak şöyle buyurmuştur:

1- *“(Ey mü'minler siz,) âdil olun. Şüphesiz Allah adaletli olanları sever.”*⁶⁵

2- *“Ey iman edenler, Allah için adaleti ayakta tutup gözeten şahitler olun. Bir topluluğa karşı duyduğunuz kin, sizi adaletten saptırmasın. Âdil olun, takvaya en yakın olan da budur. Allah'tan korkun, şüphesiz ki Allah, ne yaparsanız hakkıyla bilendir.”*⁶⁶

Gökler ve yer tam bir denge, nizam ve intizam içinde, itidal ve adalet üzere yaratıcıları tarafından kendilerine verilen görevleri yaparlar. Bu durumu hepimiz her an görüp duymaktayız. “Gökler ve yer ancak adalet üzere kaim bulunmaktadır.”⁶⁷ sözü de bu gerçeği bildirmektedir.

Yine İslâm'ın insanlara bildirdiği bir gerçek de şudur: Allah, âdil-i mutlaktır. O, en üstün adalet ve merhamet sahibidir. O'nun insanlara muamelesi tam bir adalet ve merhamet üzeredir. O, insanlardan hiçbirinin yapmış olduğu iyiliği karşılıksız mükâfatsız bırakmaz. Hiçbir güçsüzün (zayıfın) hakkını da zayi etmez.

⁶⁵ Hucurât Sûresi, âyet: 9.

⁶⁶ Maide Sûresi, âyet: 8.

⁶⁷ Hadis olarak da nakledilmektedir.

Zira Allah, âdildir. Her işinde adaleti tecelli ettirir. O, kullarının da âdil olanlarını sever. Allah Teâlâ'nın en güzel adlarından ikisi "el-Adl" ve el-Muksıt"tır. Her iki isim de aynı manayı ifade eder. O mana da "Allah Teâlâ'nın âdil-i mutlak olduğu, işleri birbirine denk, uygun ve adalet üzere bulunduğudur." *"Rabbinin sözleri doğruluk ve adalet ile tamamlanmıştır. O'nun sözlerini değiştirebilecek de yoktur. O, iştiridir, bilendir."*⁶⁸

Mealindeki âyet-i kerime üzerinde ne kadar düşünülse yeridir. Gerçekte bu âyet-i kerime bütün beşeriyete huzur, kurtuluş ve saadet düsturlarını göstermektedir ki o da doğruluk ve adalettir.

Haksızlar İçin Ne Samimi Bir Dost, Ne De Sözü Dinlenir Bir Şefaatçi Vardır

Allah, haksızlığı ve haksızları sevmez. O, zulmü kendi zât-ı kibriyasına haram etmiş, biz insanlara da haksızlıkları haram kıldığını bildirmiştir. İnsanlar fert ve toplum olarak haksızlıklardan uzak olmak ve haksız davranışlardan (müslümanlar olarak) kaçınmak zorundadır.

Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de meal olarak şöyle buyrulmuştur: *"İnanıp iyi işler yapanlara Allah, mükâfatlarını tam olarak verecektir. Allah, zalimleri sevmez."*⁶⁹

Yine bir âyet-i kerimede meal olarak;

*"Haksızlık eden kimseler, nasıl bir yıkılış ile yıkılacaklarını anlayacaklardır."*⁷⁰ buyrulmaktadır.

Kudsî bir hadiste de meal olarak şöyle buyurulmuştur:

*"Allah Teâlâ buyurur ki; kullarıma zulmetmeyi kendime haram kıldığım gibi, onu, sizin aranızda da haram kıldım. Öyle ise birbirinize haksızlık etmeyin."*⁷¹

Diğer hadis-i şeriflerden birinde de Resûl-i Ekrem (s.a.s.) biz insanları şöyle uyarmıştır:

"Haksızlık etmekten sakının. Çünkü haksızlık, kıyamet gününde zulmetlerdir. Cimrilikten de sakının, zira cimrilik sizden evvelkileri helâk etmiştir. Onları bir-

⁶⁸ En'am Sûresi, âyet: 115.

⁶⁹ Âl-i İmran Sûresi, âyet: 57.

⁷⁰ Şu'arâ Sûresi, âyet: 227.

⁷¹ Riyazü's-Sâlihîn Tercemesi, c. 1, s. 144, Hadis No: 111.

birlerinin kanını dökmeye, Allah'ın haram kıldığı şeyi helâl görmeye sevk etmiştir."⁷²

İslâm esaslarına göre fert ve toplum olarak insanların sadece kendilerinin zulûmden sakınmaları yeterli değildir. Başkalarının haksızca davranışlarını da hoş görmemeleri, imkân ölçüsünde meşru ve makul bir ölçü içerisinde o haksızlığı önlemeye çalışmaları, haksızlık ile savaşmaları da bir görevdir.

İslâm Dini, müslümanların birbirlerine karşı âdil ve merhametli olmalarını emretmiş, bu görevleri yerine getirmelerini bütün mensuplarından istemiştir. Öyle ki gayr-i müslim olanlara (başka inançta bulunan fert ve topluluklara) karşı da aynı şekilde adaletli davranmalarını, yine müslümanlardan istemiştir.

Bize düşmanlık etmeyen kimselere karşı da, daima doğru ve adaletli davranmakla birlikte, yerine göre o insanlara iyiliklerde bulunulmasını da öğütlemiştir. Çünkü Allah âdildir, adaletli davrananları sever. Kur'an-ı Kerim'de;

*"Allah, din hususunda sizinle savaşmayan ve sizi yurtlarınızdan çıkartmayan kimselere iyilik yapmanızı ve onlara karşı âdil davranmanızı men etmez. Çünkü Allah, adaletli olanları (adalet yapanları) sever"*⁷³ buyurulmuştur.

Bize düşman olan ve bizimle savaşanlara karşı dahi âdil olmamızı İslâm Dini, bize emreder. Kur'an-ı Kerim'de meal olarak; *"Sizinle savaşanlarla siz de Allah yolunda savaşın. Aşırı gitmeyin, doğrusu Allah, aşırı gidenleri sevmez."*⁷⁴ buyurulmuştur.

Her konuda olduğu gibi bu konuda da İslâm Dini'nde o kadar büyük dikkat ve itina gösterilmiştir ki, hiçbir eksik cihet bırakılmamıştır. Müslüman kişinin, kendi âile fertleri arasında hattâ evlatlarını taltif ederken bile adaletli davranması lazımdır. İslâm'da bunlar, en ince ayrıntıları ile hükme bağlanmıştır.

*"Allah'ın gazabından sakının; çocuklarınız arasında adaletle muamele yapın."*⁷⁵ mealindeki hadis-i şerif de bu cihetleri bütün müslümanlara hatırlatmaktadır.

Fert ve toplum hayatında her şeyin düzen ve intizamı ancak doğruluk, merhamet ve adaletle mümkündür. Bunların önemsenmemesi ve bunlara riayet edilmemesi her şeyden önce Cenab-ı Hakk'a itaatsizliktir. Ayrıca bu yüksek değerlerin ihmal edilmesi ferdin, âilenin ve toplumun huzurlarının bozulmasına, kötülüklerin ve anarşinin doğmasına yol açar.

⁷² Riyazü's-Sâlihîn Tercemesi, c. 1, s. 584, Hadis No: 563.

⁷³ Mümtehin Süresi, âyet: 8.

⁷⁴ Bakara Süresi, âyet: 190.

⁷⁵ Câmiu's-Sağır Şerhi Feyzü'l-Kadir, Hadis No: 121.

Allah Teâlâ, biz insanların her bakımdan faydamız için adaletli ve merhametli olmamızı bize emretmiştir. Keza Cenab-ı Hakk, insanları zarara sokan ve anarşiye götüren bütün kötülüklerden de onları men etmiştir. Bunun içindir ki, İslâm, bu temel esasları ile insanları ve özellikle müslümanları uyarmakta, onlara huzur ve mutluluğun yollarını göstermektedir. Bilgi ve akl-ı selim sahibi insanlar, bu gerçeği idrak edip insanlık namına bunlardan huzur ve sevinç duymakta oldukları da muhakkaktır.

Bütün İyiliklerin Özeti

Allah Teâlâ, Kur'an-ı Kerim'de Nahl sûresinde meal olarak şöyle buyuruyor:

*"Şüphesiz ki Allah (size), adaleti, iyiliği (ihسانی) yakınlığı bulunanlara ver-meyi emreder. Fahşadan (taşkınlıktan ve kötülüklerden), münkerden ve haksızlık-tan men eder. İyiden iyiye anlayıp tutasınız diye O, size böyle öğüt veriyor."*⁷⁶

Görüldüğü üzere âyet-i kerimede Allah Teâlâ, biz insanlara üç şeyi emrediyor. Ve yine bizi, üç şeyden men ediyor. Sonuç olarak, "İyiden iyiye anlayıp tutasınız diye Allah size böylece öğüt veriyor." buyurmakla da âyet-i kerime tamam oluyor.

Biz insanlara emredilen üç husus, bütün iyiliklerin esasıdır. Keza nehyedilmiş bulunan üç husus da fert ve toplum hayatı için manen olduğu kadar, maddeten de kötülöklere, anarşiye giden anayolların başlangıcıdır.

İnsan olma şerefine eren herkesi pek yakından ilgilendirdiği için, âyet-i kerimede bildirilen hususlar üzerinde birazcık durmak yerinde olacaktır. Şöyle ki;

Allah Teâlâ, bu âyet-i kerimede emrettiği üç şeyi beyan için istikbal sığıası ile emrini bildirmiştir. Zira bu istikbal sığıası daima yeniliği ve sürekliliği ifade eder. Yani her zaman ve her yerde bu emredilenlerin yerine getirilmesi, mü'minler için gereklidir. Bunun gibi nehyettiği üç şeyi de Cenab-ı Hakk yine aynı şekilde istikbal sığıası ile (ölçüsü, kipi) ile men etmiştir. Allah Teâlâ insanları mü'minleri bütün zaman ve mekânlarda bu üç şeyi yapmaktan men etmiştir. Yapılması emrolunan üç ana esas, fert ve topluma her bakımdan huzur ve güven veren, sosyal hayatı yükselten, fertler arasında birlik ve yardımlaşmayı sağlayan umdelerdir.

Bu umdeler insanları birbirine yaklaştırıp aralarında güven temin eden, onları her yönden olgunlaştırıp medeniyetin, huzur ve mutluluğun zirvesine ulaşmalarına esas olan sağlamaz kaidelerdir. Bu üç temel esasın, bir toplumda yok olduğunu

⁷⁶ Nahl Sûresi, âyet: 90.

farz etmek bile, insan hayatı için bunların ne büyük saadet kaynağı olduğunu anlamaya yeter. Kaldı ki İslâm'a gönül vermiş bir toplumun bütün fertlerinin bu ana esaslara bağlı kalmaları bu umdeleri hayat düsturu yapmaları ve yaşamaları, Cenab-ı Hakk'ın kendilerine bir emridir. Diğer taraftan bunlar, akli eren her insanın medenî ve insanî görevleri cümlesindendir. Gerçekten inanan fertler, bu hayat verici düsturları fiilen yaşadıkları sürece toplumu zarara sokmak isteyen (kötü niyetli) kimseler yalnız kalırlar. Kötülüklerini icra için yardımcı bulamazlar. Onlar yalnızlıklarını idrak ettikleri zaman da, çok kere kötülüklerinden vazgeçeceklerdir. Onun içindir ki İslâm Dininde de "Tevhidden sonra bütün iyiliklerin aslı adalettir" denilmiştir.

Âdil insan, ifrat ve tefritten (aşırılıktan ve geri kalmaktan) uzaktır, mutedildir. Her iş ve hareketinde makul ve ölçülüdür. İçi, dışı birbirine eşittir. (Sim ile alaniyeti sonunda uygunluk vardır.) Onun işleri ile sözleri ve düşünceleri arasında birlik ve ahenk mevcuttur.

Zaten adalet, her şeyi yerine koymak, hakkı eksiksiz olarak yerine getirmektir. Zulmün ve haksızlığın zıddıdır. Adaletin başı da Allah Teâlâ'yı bilmektir. Nitekim bu âyet-i kerimenin açıklanmasında ahabdan Abdullah b. Abbas. "Adl, tevhid akîdesi, yani (lâ ilahe illallah), ihsan ise farzların mükemmelen edâ edilmesidir" demiştir.

Adalet (adl) farzlar, ihsan nafilelerdir de denilmiştir. Adalet kişinin iç âlemi ile dış âleminin, iş ve sözlerinin birbirine uygun olmasıdır. İhsan ise özünün sözlerinden ve işlerinden daha mükemmel bulunmasıdır. Bu bakımdan adalet, insaf, ihsan da tafaddul yani fazilettir.

Adl, akîde de dâhil dinin bütün emir ve nehiylerinde emaneti korumak, haksızlıktan uzak kalmaktır. Hakları insaf ölçüleri içinde yerine getirmektir. İhsan ise (bunlarla birlikte mendupları, yani dinin iyi gördüğü şeyleri de) yapmaktır.

Ebu Bekir İbnü'l-Arabî, "İnsanın Rabbi ile kendisi arasında adalet, Allah Teâlâ'nın hukukunu kendi haklarına tercih etmesi, Cenab-ı Hakk'ın rızasını kendi isteklerine takdim etmesi ve Cenab-ı Hakk tarafından nehyedilenlerden sakınıp emredilenlere uymasıdır. Kişinin kendisi ile nefsi arasında adalet ise, nefsini hüsrana götürecek şeylerden sakınıp tamah ve ihtiraslardan korunması, her hâlde kanaat ehli olmasıdır. Kişinin kendisi ile başkaları arasındaki adalet ise, onlara karşı samimi olması, her türlü hainliklerden uzak bulunması, onlara insaf (adalet) ölçüleri içinde muamele etmesi, gizli açık bütün sözleri, davranış ve işlerinde kimseye fenalık etmemesi, insanlardan gelen sıkıntılara da sabretmesidir. Diğer ifade ile insaf ölçülerine sıkıca sarılıp eziyeti terk etmesidir."⁷⁷ demiştir.

⁷⁷ Kurtubi, Câmi li Ahkâmi'l-Kur'an, c. 10, s. 166.

Ömer b. Abdülaziz, İslâm bilginlerinden Muhammed b. Kab el-Kurazî adındaki zata, “adalet nedir, bana ızah et.” demiş. O da cevap olarak “Kadın erkek insanların küçüklerine müşfik bir baba; büyüklerine de itaatli bir evlat ol. Kendi akranın olanlarla da kardeş ol. Suç işleyen kimselere ceza verdiğinde sadece suçları nispetinde ve onların güçleri ölçüsünde cezalandır. Öfkenden dolayı herhangi bir kimseye tek bir kamçı vurursan, bil ki zalimlerden olursun. Bana sorduğun bu büyük emrin manası budur.” demiştir.

Yukarıda Ebû Bekr b. Arabî’ye ait kaydedilen ve adalet kelimesinin açıklaması ile ilgili tafsilatı İmam Kurtubî çok güzel bulmaktadır. Ve netice olarak (ihşan) kelimesi için de şunları kaydetmektedir.

“İhsan, kelime olarak iki manaya gelir. Birincisi bir şeyi iyi ve güzel yapmaktır. Kulun, bütün ibadetlerinde Cenabı Hakk’ı görür gibi, O’na tazim ve ibadet etmesi bu manaya dâhildir. İkinci mana ise başkalarına iyilik yapmaktır. İhsan kelimesinde bu her iki mana da murat olunmuştur.

Allah Teâlâ, insanların birbirlerine iyilik etmelerini sever. Öyle ki kişinin evindeki kedisine, kafesteki kuşuna bile iyilik yapması gerekir. Yine birinci manada kişinin ibadete şurû etmesi (başlaması) durumunda, Allah Teâlâ’nın azameti kibriyasını (yüceliğini) tefekkür ederek, Cenab-ı Hakk’ın her an murakabesinde bulunduğunu bilmesi ve tam bir huzur ile O’na kulluk görevini yapması ihsandır. Gönül erbabının (kâmil mü’minlerin) biri “murakabe”, diğeri, müşahede” hâli olmak üzere iki durumları vardır. Kul en azından daima murakabe hâlinde olmalıdır.

(Bunlardan birincisine “Makamu’l-Murakaba”, ikinci ve daha üstün olanına da “Makamü’l-Müşâhede” denilir.)

Kişinin Allah ile ihsan durumunda olması, farzları ekmel bir şekilde (nafilelerle) edâ etmesidir. Allah’ın kulları ile olan ihsanı ise, kendisine haksızlık edeni affetmesi, kendisini mahrum bırakana ikramda bulunması ve akrabalık ilgisini keseni de ziyaret etmesidir.

Yukarda da işaret edildiği üzere ihsan, insanın yaptığı her işi en güzel şekilde yapması, Allah’a ibâdet ederken O’nun zat-ı kibriyasını görüyormuş gibi tazim ve huşu içerisinde olmasıdır. İyilik yapan, yaptıklarını en güzel ve iyi bir şekilde yerine getiren kimselerin, Cenab-ı Hakk’ın övdüğü kimselerden olma mutluluğuna ereceklerini hepimiz biliriz.

Bunun en üstün derecelerinden biri de kişinin kendi üzerinde bulunan ve başkalarına ait hakkı tam olarak vermesi, kendisine ait hakkı başkasından alırken de cömert davranmasıdır.

Kişinin başkasından gördüğü iyiliğe karşılık iyilik yapması adalet, gördüğü kusurlar ve kötülüğe karşı iyilik yapması da ihsandır.

Yakınları ile olan akrabalık bağlarını (sıla-ı rahimi) korumak, onlara kendi gücü ölçüsünde (yer ve durumlarına göre) ikramda bulunmaktır. Başka insanlara iyilik etmek bir görev olmakla birlikte, akrabalarından başlanması ve onlara ikramda bulunulması iki türlü iyiliktir. Biri sılayı rahim, diğeri insanî olmak üzere iki görevin yerine getirilmiş olmasıdır.

Akraba ile ilgilenme, adalet ve ihsan kelimelerine dâhil iken, önemini bildirmek için âyet-i kerimde bu cihet ayrıca tasrih buyurulmuştur.

Âyette Menedilen Üç Kötülük

Allah Teâlâ sözün, fiilin çirkin olanlarından, bunların en çirkini olan fuhşiyat ve esbabından nehyetmiştir. Âyet-i kerimde men edilen ve her türlü kötülülükleri kapsamına alan bu üç kötülük, “fahşa, münker ve bağy” kelimeleri ile beyan buyurulmuştur. Bu üç kelimenin ifade ettiği kötülüklerden sakınan insan, aslında her çeşit rezaletlerden uzak kalmış olur.

Fahşa; çirkinlikler, çirkin ve haram olan fiillerin hepsi, zina ve onun gibi kötü fiiller ve sözlerin hepsi buna dâhildir. Kur’ân-ı Kerim, bunların cümlesini men etmiş ve bunlardan uzak kalmamızı bildirmiştir.

Münker, dinin ve akl-ı selimin kötü gördüğü söz, iş ve fikirlerdir. İnsanın bunların hepsinden uzak kalması, insan haysiyet ve şerefiyle bağdaşmayan bu çirkinliklerden kaçınması lazımdır.

Bağy, haksızlık etmek, kibir, zulüm ve düşmanlıkla insanlara şer iras etmek, onlara zarar vermeye çalışmak, zorbalık etmektir. İnsanın bütün bu kötülüklerden sakınması gerekir. Münker kelimesinde bağy kelimesi dâhil olduğu hâlde, sarîh olarak beyan buyurulması, bağyin zararının pek fazla olduğunu bildirmek içindir. Günahlar içinde karşılığı en çabuk gelen kötülük, haklara tecavüz (zulüm)dür. “Tecavüzkâr, mağluptur, yıkılmıştır” mealindeki hadis-i şerif de bu ciheti beyan eder. Bu kelimenin manası müslim, gayr-i müslim hiçbir kimseye kötülük yapmaktır.

Zaten Kur’ân-ı Kerim’de Allah Teâlâ meal olarak şöyle buyurur:

“Eğer cezalandırırsanız, gördüğünüz zararın misli kadar cezalandırın. Lakin

sabrederseniz bu, sabredenler için daha hayırlıdır"⁷⁸ buyurulmakla haddi aşmaktan insanlar men edilmiştir.

Dikkat edilince görülür ki, bu kötülüklerin cümlesi ferdin haysiyet ve şerefini, toplumun huzur ve saadetini yok eden çirkin davranışlardır. Bir bakıma bunlar, bütün kötülüklerin aslı durumundadır.

Bunların her üçünden de Cenab-ı Hakk, biz insanları menetmiş, bunları bütün yer ve zamanlarda yasak kılmıştır. Ayet-i kerimenin sonunda da *"İyiden iyiye anlayıp tutasınız diye Allah size öğüt veriyor"*⁷⁹ buyurulmuştur.

Yapılması gerekli olan iyiliklerle kaçınılması zarurî olan kötülükler, bu âyet-i kerimede en cemiyetli ve özet olarak beyan edilmiştir. Bunun içindir ki bir kısım bilginler, Kur'ân-ı Kerim'de bundan başka âyetler olmasaydı dahi, insanlara doğru yolu göstermesi ve rahmet olması bakımından bu âyet kifayet ederdi. Zira "O her iyiliğin yapılmasını emretmekte, her kötülükten de insanları men etmektedir." demişlerdir.

⁷⁸ Nahl Sûresi, âyet: 126.

⁷⁹ Nahl Sûresi, âyet 90.

V

Dürüst Çalışmak İbadettir, Tembellik ise Zillet ve Felakettir.

Milletleri sefaletle götüren illetlerden biri de uyuşukluk ve tembelliktir. Hâlbuki insan için dürüst çalışmak izzet ve şereftir.

Bir toplumun varlığını koruması, hayatını huzur içinde devam ettirmesi, fertlerinin sorumluluk duygusuna sahip bulunmaları, dürüst ve çalışkan olmaları ile mümkündür. Fertleri, bu meziyetlere sahip olan bir millet, geleceğini teminat altına alır ve kendisini takip edecek kuşaklara da güzel bir örnek olur. Böyle bir toplum, kendi varlığına yönelen bütün tehlikeleri de kolaylıkla bertaraf etmesini bilir. Bu vasıfları zayıf eden cemiyetler de huzur ve saadetini yitirirler. Varlıklarını da tehlikeye düşürmüş olurlar.

Aslında dünya hayatı -biz insanlar için- bir imtihandır. Bir imtihan yurdu olan bu dünyada başarılı olmak, dürüst çalışmakla ve yararlı işler vücuda getirmekle mümkün olur. En başarılı ve takdire değer olanlar da, yararlı işler yapmayı, iyi ve dürüst çalışmayı kendine şiar edinen kimselerdir. Böyle insanların Allah katında da, aklı eren insanlar nezdinde de dereceleri yüksektir.

Varlık âlemine dikkatle bakıldığında canlı varlıkların hepsinin çalışmakta oldukları, varlıklarını korumak için, yüce yaratıcı tarafından kendilerine verilen güç ve istidatları O'nun emir ve iradesine uyarak yerinde sarf ettikleri müşahade edilir. En küçük canlıdan en büyüğüne kadar hepsinin bu esasa uygun olarak hareket ettikleri, ilmin de ortaya koyduğu en açık gerçeklerdendir.

Yaratılmışların en seçkini olan insan ise akıl ve irade sahibidir. Sorumluluğunu idrak edecek bir şuura da malik bulunmaktadır. O, hayatın bir imtihan olduğuna, dürüst çalışmanın, iyi ve yararlı işler yapmanın bu imtihandaki başarının temel şartı olduğuna akıl erdirecek bir durumdadır.

*"Ne yücedir o Allah ki, mülk (mutlak hükümlerlik) O'nun elindedir. Ve O, her şeye kadirdir. Hanginizin, daha güzel amel (iyi iş) yapacağını belirtmek için hayatı ve ölümü yaratan O'dur. O güçlüdür, bağışlayandır."*²¹⁵

Ölümü ve hayatı yaratan Allah, bizi insanlardan hangimizin daha iyi işler yapmakta muvaffak olduğumuzu göstermek için bizleri bir imtihan muamelesine tabi tutmuştur. İnsanın elde edebileceği her türlü mükâfat, çalışması ile mütena-

²¹⁵ Mülk Sûresi, âyet: 1-2.

siptir. Ve çalışmasının mahsulüdür. Dünya hayatında övülmeye layık bir neticeye erişmek isteyenlerin, iyi ve dürüst çalışmada muvaffak olmaları zarurîdir.

Zira *“İnsan için ancak çalışmasının karşılığı vardır. İnsan çalışmasının, hayattaki cehd ve gayretinin karşılığını mutlaka görecektir. Herkes kendi kazandığına bağlıdır ve elde edeceği netice de kazanana göre olacaktır.”*²¹⁶

İnsan iyi bir şekilde ve iyilik için çalıştığı müddetçe elde edeceği sonuç da güzel olacak ve kendisini mutlu kılacaktır. Bu husus, ilahî teminat altındadır.

Çalışmadan, emek sarf etmeden iyi bir sonuç elde edeceğini, temiz bir hayat yaşayabileceğini ümit eden kimseler, hayatın acı darbeleri altında ezilirler. Bu gibi fert ve toplumlar, kendilerini ebedî hüsrana da mahkûm etmiş olurlar. Milletler de böyledir.

Çalışmayı, sa'yü gayreti kendine şiar edinen, tembellikten, ataletten nefret eden bir toplum bu hayat imtihanında muvaffak olur, gayesine de ulaşır. Bunun aksine hareket ise, ferdi de, cemiyeti de helâke götürür. Toplumu meydana getiren fertler, cesur, çalışkan, azimli, bilgili ve sanat sahibi oldukları sürece cemiyet de yükselir, huzur bulur, refahın zirvesine erişebilir. Böyle bir cemiyet başka toplumlara da, insanlık namına iyilik elini uzatır. Medeniyet yarışında insanların yüzünü güldürecek, onlara yarar sağlayacak ölmez eserler vücuda getirebilir.

İslâm, her sahada olduğu gibi çalışma alanında da, fert ve topluma en doğru ve hayırlı yolu göstermiştir. O, insana, dünya hayatında da ahiret hayatında da erişebileceği iyilik ve saadetin, ancak kendi çalışmasıyla kazanabileceğini bildirmiştir. İnsanın nail olacağı uhrevî bütün ikramlar, onun takati ölçüsünde ve samimiyetle yapacağı çalışmalarının bir karşılığı olarak verileceği, çok açık bir surette bütün insanlığa duyurulmuştur.

Kendilerini tembelliğe, atalete mahkûm edenler, İslâm Dini'nde yerilmiştir. Böylelerinin maruz kalacağı acıklı sonuç ve mahrumiyetler, önceden kendilerine haber verilmiştir. Hem öyle ki, *“bir insanın, nafakasını temin etmekle mükellef bulunduğu kimselerin (aile fertlerinin), geçimlerini ihmal etmesinin, günah bakımından kendisine yeteceğine”*²¹⁷ bildirmiştir. Buna karşılık çalışan, meşru kazanç sağlayan, Allah'ın sevgili kulu olmakla müjdelenmiştir.

İnsanları fakr-ü zarureten, tembellikten kurtarmak hususunda İslâm kadar yüce ve âdil prensipler koymuş, akli erenleri tatmin edecek güzel hükümler getirmiş, başka bir müessese mevcut değildir. Hiç şüphe yoktur ki, insan olarak fertleri, aile ve toplumları, tembellik sefaletinden, ihtiyaçtan kurtaracak çalışma

²¹⁶ Necm Sûresi, âyet: 39-41.

²¹⁷ Riyâzü's-Salihîn Tercemesi, c. 1, s. 331, Hadis No: 292.

imkânlarına kavuşturmak, onlara meşru kazanç sağlayabilecekleri fırsatları hâsıl etmek, kendilerine yapılacak hizmetlerin başta gelenlerindendir.

Resûl-i Ekrem (s.a.s.)'in, *"Bir kimse kardeşinin yardımında bulunduğu müddetçe, Allah da o kimsenin yardımında olur."*²¹⁸ mealindeki hadis-i şerifi çok mühim gerçekleri ortaya koymaktadır.

Aslında dünya ve âhiret saadetini temin için çalışmak, bir farizadır. Bütün mü'minlerin bu farizayı yerine getirmeleri, dünya hayatı ve ahiret mutluluğu için gereklidir. Bunların hepsinin üstünde, çalışmak, Allah Teâlâ'nın hoşnutluğunu kazanmak için en mukaddes bir görevdir.

Kurtuluş ve saadetin en üstünü, dünyada iken ve dünya hayatı ile elde edilebilir. Büyük bir nimet olan dünya hayatımızdan sonra, bunları kazanma fırsatı elden çıkar. Bu bakımdan dünya hayatının müslüman için önemi çok büyüktür. Zira, "vesilelere, maksatların, gayelerin hükmü verilir." Bir iyiliğe vesile olan, o iyilik kadar önemlidir.

Üstün bir gayeye ve gayelerin en yükseği olan, Cenab-ı Hakk'ın hoşnutluğuna erişme fırsatı, insana dünya hayatında verilmiştir. Bu bakımdan dünya hayatının önemi son derece büyüktür. Bu nimetin kadrini bilmeyen ve bu yüzden dünya ve ahiret mutluluğunu kaybeden kimse, kendi hüsrânına ne kadar ağlasa yeridir.

Çalışma Konusunda İnsanlar Üç Kısımdır

Kur'ân-ı Kerim'de biz insanların, yeryüzüne dağılıp, Allah'ın fazl-u kereminden rızkımızı araştırmamız emredilir. Dünya hayatında, insanlar, çalışma ve ihtiyaçlarını karşılama hususunda üç grupta düşünülebilir:

a) Birinci grup sadece maddî varlığı, dünyası için çalışanlar, âhiret hayatını tamamiyle ihmal eden kimselerdir. Bunların kendilerini ebedî zarara uğrattıkları, görülmekte ve bilinmektedir.

b) İkinci grupta bulunanlar ise, dünyayı tamamiyle ihmal edenler ve böylece ifrata düşmüş olanlardır.

c) Üçüncü grupta bulunanlar ise, orta yolu tutan kimselerdir. Bunlar ne dünyası için ahiretini ve ne de ahireti için dünyasını bırakmayıp, her iki hayatın hakkını verenlerdir. Bu grupta bulunan insanlar, dünyanın âhirete giden bir yol olduğunu kesin olarak bilen, dünya hayatı ve nimetleri ile, ahiret saadetini elde eden bahtiyarlardır.

²¹⁸ Riyazü's-Sâlihîn Tercemesi, c. 1, s. 284, Hadis No: 242.

İslâm, ahiret hayatımız için çalışmamızı emrettiği gibi, dünya hayatımız için de çalışmamızı, meşru kazanç sağlamamızı, başkalarına yük olmamamızı bize emretmiştir. Helâl kazanç sağlamak için yapılan çalışmaları, İslâmiyet, ibadet saymıştır.

Hayatı şu maddî âlemden ibaret sayan, ebedî hayatı (ahireti) ihmal edenler, kendilerini helâk etmişlerdir. Dünyayı ihmal edenler de gerçekten ifrata düşmüş, bir hilkat garibesî hâline gelmiş olurlar. Hâlbuki İslâm bize, hem ahiret saadetini kazanmayı, hem de dünyada çalışıp kimseye yük olmamayı bildirmiş, hatta veren (ikram eden) el durumuna gelecek şerefi kazanmamızı bize emretmiştir. Yardım eden elin, alan elden daha hayırlı olduğunu bildirmiştir. Yapılan yardımların en iyisinin, ihtiyaçlardan arta kalan, yani ihtiyaçsız duruma gelerek vermek olduğunu bizlere telkin etmiştir.

Bu bakımdan çalışmak, helâl kazanç teminine uğraşmak, mü'minler için bir farızın yerine getirilmesi demektir. Tembellik ve meskenet zillet ise, sadece fitratın kanunlarına değil, aynı zamanda İslâm'a da karşı gelmektir.

Muntazam Çalışma ve Cehd-ü Gayretin Zarureti

Biz, dünya ve âhiret için muntazam çalışmalıyız. Resûl-i Ekrem (s.a.s.), günlük hayatında bir taraftan Allah'a ibadetle meşgul olur, oruç, namaz ve diğer ibadetlerini yerine getirirlerdi. Diğer taraftan da insanlara İslâm'ı talim ederler, müslümanların işleriyle meşgul olurlar, aile fertlerinin işlerini tanzim buyurur, gıda ve diğer ihtiyaçlarını temin için uğraşırlardı.

Keza, ihtiyaç sahiplerinin, fakirlerin sıkıntılarını gidermek için çalışır, hastaları ziyaret eder, akraba ve dostlarını araştırıp onların hatırlarını tatyib ederlerdi. Mü'minler arasındaki müşkülli, hall-ü fasl ettiği gibi, düşmanlar tarafından müslümanlara gelebilecek zararları bertaraf edecek en güzel tedbirleri alırlardı. Bunlarla birlikte gereken bilcümle işleri tanzim buyururlardı. Kendileri ve aile fertlerinin zarurî hizmetlerinin dışında, daima halkın arasında bulunur, onları irşad eder ve ihtiyaçlarını gidermekle meşgul olurlardı...

Resûl-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz, dünya ve ahirette mesut olmamız için biz insanlara örnektir. Çünkü bedenî gücümüzü ve akl-ı selimimizi nasıl istihdam edeceğimizi, dünya huzurumuzu, ahirette saadetimizi, bunların üstünde ve en yüksek gaye olan, rızayı ilahîyi (Allah Teala'nın hoşnutluğunu) nasıl kazanmamız gerektiğini, kendileri de örnek olarak biz insanlara öğretmişlerdir. Bedenî istekleri tatmin ve bunun için dünyayı elde etmeye uğraşmak, böylece maddî bir varlık durumuna gelmek, insan için helâk olmaktır. Bunun aksine bedeninin bütün

ihtiyaçlarını ve dünyayı terkle ruhî zevkleri elde etmeye çalışmak da bu âlemden bir hilkat garibesi durumuna gelmek olur.

İslâm, madde ile mana, ruh ile beden, dünya ile ahiret arasında sarsılmaz bir denge kurmuştur. Bu itidal ölçülerine uyarak çalışan, dünya ve ahiret saadetini, iki cihan güzelliklerini kazanmış olur. Bu gibi fertlerden meydana gelen toplumlar, yükselmenin, huzur ve saadetin zirvesine erişirler.

Kur'ân-ı Kerim ve Resûl-i Ekrem (s.a.s.)'in sünneti bize bu gerçeği öğretmektedir.

Saadet Düsturları

1- *"Allah'ın sana verdiğiyle ahiret yurdunu ara(temin et). Dünyadan da nasibini unutma. Allah, sana iyilik ettiği gibi, sen de öylece iyilik yap. Yeryüzünde sakın fesat çıkarma. Doğrusu Allah, fesat çıkaranları sevmez."*²¹⁹

2- *"Ey Rabbimiz, bize dünyada da iyilik, güzellik ver, ahirette de iyilik güzellik ver. Bizi ateşten (cehennem) 'in azabından koru."*²²⁰

Her günün yirmi dört saati büyük bir nimettir. Biz insanlar için bir ömre bedeldir. Böyle olunca, her günün işini o gün yapmak, bugünün işini yarına bırakmamak, başarının temel kaidelerindendir. Bugünün işini yarına bırakan, işini zayi eder ve başarısızlığa da düşebilir. Çalışan ise mutlaka kazanır, cehd ve gayretinin olumlu karşılığını bulur.

Aslında atalet, fitratın kanunlarına karşı gelmektir. Bu bakımdan günün yirmi dört saatinde elden geldiği ölçüde çalışmalıyız. Verimli çalışmalarımızla yerine göre zihinlerimiz yorulmalı, ahlâklarımız terlemelidir.

Resûl-i Ekrem (s.a.s.) Efendimizi her bakımdan kendilerine örnek alan Ashab-ı Kiram (r.a.), kendi nafakalarını temin maksadıyla karada, denizde seferler yapar, ticaretle uğraşırlardı.

Bunun gibi yine geçimlerini temin için tarla ve bahçelerinde de çalışıyorlardı. Çalışmak, insanlara maddî manevî yardımda bulunmak hususunda, Ashab-ı Kiramın gösterdiği gayret ve feragat, gerçekten üstün fazilet örnekleridir.

Zaten Resûl-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz insanların, insanlara en merhametli olanı değil miydi? İslâm nokta-i nazarından, çalışmanın önemini daha açık

²¹⁹ Kasas Sûresi, âyet: 77.

²²⁰ Bakara Sûresi, âyet: 201.

belirtmek için şu hadisi şeriflerin meallerine bir göz atmak yerinde olur. Resûl-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz meal olarak şöyle buyurmuşlardır:

1- *"Rızkını araştıran, bunun için çalışan kimse, Allah yolunda cihad yapan gibidir."*²²¹

2- *"Aile efradını geçindirmek için helâl kazanç elde etmeye uğraşanlar, Allah yolunda cihad edenler gibidirler."*²²²

3- *"Amellerin en üstünü, helâl kazanç sağlamak için çalışmaktır."*²²³

4- *"İffetini koruyarak, dünya varlığını helâl yoldan araştıran kimseler, şehitler mertebesine yükseleceklerdir."*²²⁴

5- *"Helâl kazanç için çalışmak, her müslüman üzerine vaciptir."*²²⁵

6- *"Dünyanızı iyileştiriniz ve ahiretiniz için çalışınız."*²²⁶

7- *"İyi bir mal, iyi bir insan için ne kadar güzeldir."*²²⁷

8- *"Dünyayı, hakir görmeyin zira o ahireti kazanmanın vasıtasıdır."*

9- *"Günahlardan öyle günah vardır ki, nafile namaz, oruç, hacc ve umre onu affettiremez. Lakin geçim sağlamak için yapılan çalışmadan hâsıl olan yorgunluklar, o günahın bağışlanmasını mucib olur."*²²⁸

10- *"Dünya (insanı) ahirete götüren bir yoldur. Ey ümmetim siz, insanlar üzerine yük olmayınız"*²²⁹

11- *"Başkalarına üstünlük taslamak için servet kazanmaya çalışan kimseler, Allah'ın gazabına maruz kalırlar. Lakin, kendisini dilenmek zilletinden korumak ve iffetini muhafaza için dünyayı helâlinden elde etmeye çalışan kimse, kıyamet gününde yüzü (on dördüncü gecede) ay gibi nurlu olarak Allah'ın huzuruna gelecektir."*²³⁰

²²¹ İhyâ'ül-Ulumi'd-din, c. 2, s. 89.

²²² İhyâ'ül-Ulumi'd-din, c. 2, s. 89.

²²³ Camiü's-Sağir Şerhi Feyzü'l-Kadir, c. 2, s. 26, Hadis No: 1238.

²²⁴ İhyâ'ül-Ulumi'd-din, c. 2, s. 89.

²²⁵ Camiü's-Sağir Şerhi Feyzü'l-Kadir, c. 4, s. 270, Hadis No: 5272.

²²⁶ Fethu'l-Kebir, c. 1, s.a 190.

²²⁷ Keşfu'l-Hafa, Hadis No: 2823.

²²⁸ Keşfu'l-Hafa, Hadis No: 783.

²²⁹ Camiü's-Sağir Şerhi Feyzü'l-Kadir.

²³⁰ Ramuzu'l-Ehadis, s. 428.

12- "Cesur ticaretçi rızka nail olur. Korkak ticaretçi ise mahrum kalır."²³¹

13- "Hiçbir kimse kendi elinin emeğinden daha hayırlı bir gıda yememiştir."²³²

14- "Resûl-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz bir gün ashabıyla otururlarken, bir gencin erkenden işine gittiğini görmüşlerdi. Bu gencin mesaisi Allah yolunda olsa ne iyi olurdu, diyenler olmuş.

Bunun üzerine Resûl-i Ekrem (s.a.s.); "Öyle söylemeyiniz. Eğer bu genç, kendi geçimini sağlamak, halka muhtaç olmamak için çalışıyorsa, onun bu çalışması, Allah yolundadır. Keza, zayıf ana babasının veya küçük çocuklarının geçimini sağlamak için çalışıyorsa, onun bu çalışması yine Allah yolundadır. Ancak, servet kazanıp da başkalarına kurulmak için uğraşıyorsa, onun bu çalışması şeytan yolundadır."²³³ buyurmuşlardır.

15- "Amellerin karşılığı ancak niyetlere göredir. Her kişi için kastettiği niyetinin karşılığı vardır."²³⁴

16- "Kazancın en hayırlısı, çalışan kimsenin elinin emeği ile kazandığıdır, temiz ve ihlâsla çalıştığı takdirde."²³⁵

17- "Allah Teala, sizden birini çalıştığında işini iyi ve sağlam yapmasını sever."²³⁶

18- "Kazancın en iyisi, o ticaretçilerin kazancıdır ki, onlar konuştuklarında yalan söylemezler, kendilerine bir şey emanet edilince hıyanet etmezler, söz verdiklerinde sözlerinden dönmezler, satın aldıklarında yermeyizler, sattıklarında da övmeyizler, üzerlerinde olan borçlarını geciktirmezler, alacaklı olduklarında zorluk çıkarmazlar."²³⁷

Çalışma konusunda birçok ayet ve hadislerin meallerini zikretmiş bulunuyoruz.

Aslında, "İnsan için, ancak çalışmasının karşılığı vardır. Yeryüzüne dağılın, Allah'ın lütfundan rızınızı araştırın. Zerre miktarı iyilik yapan onu görecektir. Zerre miktarı kötülük yapan da onun karşılığını görecektir."²³⁸ mealindeki ayet-i

²³¹ Camiu's-Sağir Şerhi, c. 3, s. 279, Hadis No: 3395.

²³² Riyazü's-Salihin Tercümesi, c.1, s. 569. Hadis No: 545.

²³³ Tergib ve't-Terhib, c. 2, sh. 524, Beyrut, 1388/1968.

²³⁴ Riyazü's-Salihin Tercümesi, c. 1, s. 2, Hadis No: 1.

²³⁵ Fethu'l-Kebir, c. 2, s. 98.

²³⁶ Camiu's-Sağir Şerhi, Feyzü'l-Kadir, c.2, s. 287, Hadis No: 1861 ve 1862.

²³⁷ Fethu'l-Kebir, c.1, s. 291.

²³⁸ Necm Süresi, 39-41; Cumua Süresi, 10; Zilzâl Süresi, âyet: 7-8.

kerimeler, dünya hayatında insanlığa ışık tutmak, yol göstermek için yeterlidir.

Ancak hepimiz için konunun ehemmiyetini genişçe belirtmesi ve okuyucunun konuyla ilgili ayet ve hadislerin bir kısmını bir arada bulmaları mülâhazasıyla ayet ve hadislerin mealleri buraya dercolumuştur.

Ayrıca yanlış bir düşünceye zihinlerinde yer veren bazı kimselerin, yanlışlıkları cihetin düzeltilmesine de imkân hâsıl olur düşüncesi ile ayet ve hadislerin mealleri fazlaca burada zikredilmiştir. Hakikatte akli eren ve araştıran her insanın, bu gerçekleri layığıyla müdrik olduğu şüphesizdir.

Yanlış düşünceye zihinlerinde yer veren kimselerden bir kısmı, “Dünyada çalışmaya, yorulup terlemeye ne gerek var. Nasıl olsa dünya geçicidir. Ömrü ifna etmeye lüzum yoktur.” derler. “Ahmaklar olmasa dünya harab olur.” gibi sözlerle, kendilerini ataletin pençesine kaptıran kimselerdir. Bu gibiler, kendilerini, dünya ve ahiretin zilletine, hakirliğine maruz bırakmışlardır.

Son birkaç asırdan beri müslümanların (İslâm dünyasının) sıkıntı ve ızdıraba uğramalarına, cehalet, tembellik ve atalet kâbuslarının altında kıvrınmalarına yol açan sebeplerden biri de bu gibi kimselerin yanlış davranışları olmuştur.

İslâm dünyası maddî manevî sonsuz zenginliklere sahip bulunmasına rağmen, insanî davranışları bir gösteriştten ibaret bulunan ve hakikatlere sadece kendi hasis menfaatleri açısından bakan, bunu sağlamak için her davranışı meşru sayan Batılı mutaassıpların etkisinde kalmalarında, işaret ettiğimiz yanlış düşüncelerin payı büyük olmuştur.

Hâlbuki İslâm, tamamıyla faaliyettir. Müspet ve faydalı çalışmalar manzumesidir. Samimi bir müslümanın yirmi dört saatlik hayatı, bunları gösteren en güzel belgelerdir. Meskenetin, ataletin, tarik-i dünyalığın İslâm’da yeri yoktur.

İslâm’ın yüce prensiplerine göre, dünyada tek bir müslüman kalsa dahi, onun görevi intizamlı ve dürüst bir şekilde çalışmak, Allah’ın emrine uyarak dünyayı mamur etmek, dünyada iyilikleri yayıp insanlar arasında hayrın hâkim olmasını sağlamaktır. Müslüman, Allah’ın ahlâkı ile ahlâklanıp kerem sahibi olmak ve daima yardım eden el durumunda bulunmak mecburiyetindedir. Bunların hepsi çalışmayı ve fitratın hükümlerine uymayı gerektirmekte, atalet, tembellik ve meskenetten uzak kalmayı zaruri kılmaktadır.

Yanlışlığa zihinlerinde yer veren diğer kimseler de, birincilerin davranışlarına bakarak, onların yersiz düşünce ve tutumlarının İslâm’dan geldiğini zannedenlerdir. Bu gibiler, birincilerin yanlış ve İslâm’a zıt davranışlarını İslâm’a ait gerçekler olarak kabul etmişlerdir. Bu yüzden bunlar İslâm’ı bizzat inceleyerek, O’nun insanlığa huzur, hayat ve enerji veren prensiplerini idrak etmekten de

uzak kalmışlardır. Bundan daha acı olanı bunların, İslâm'a ve ehline hiçbir zaman iyilik düşünmeyenlerin ileri sürdükleri temelsiz mülâhazaları hakikat kabul edip, bütün düşüncelerini başkalarının söylediklerine dayandırmış olmalarıdır.

İslâm ve O'nun yüce prensipleri, bu iki zümrenin düşüncelerinden tamamıyla uzaktır. Yukarda mealleri verilen ayet ve hadisler, faaliyet ve dürüst çalışma konusunda İslâm'ın prensiplerini, mensuplarına ve bütün insanlığa duyurmaktadır. O'nun emrettiği dürüst çalışma prensibine uyan kimseler, en verimli ve hayırlı işlerde hayat nimetini kıymetlendirmiş ve ebedileştirmiş olurlar. Sorumluluğunu ihmal edenler ise, kendilerini meskenet, tembellik ve atalet girdabına düşürürler. Bu gibiler, dünyada sefaletin, ahirette de hasret ve nedametın zilletinden kendilerini kurtaramazlar.

“Atalet, fitratın ahkâmına mademki isyandır,
Çalışsın, durmasın her kim ki davasında; insandır.”
sözü ne kadar yerindedir.

Tembellik ve atalet, fert ve toplumları felakete götürdüğü gibi, çalışmak, dürüst ve müspet çalışmak da insanları üstünlüğe ve saadete götürür. Çalışmak, İslâm'ın emirlerine, fitratın kanunlarına uymaktır; ve ebedî mutluluğa giden yoldur.

Millet fertlerini ataletten kurtarmak, iyilikler yolunda dürüst, verimli ve intizamlı çalışmaya alıştırmak, fert ve toplumlara iyilik yolunda yapılan en hayırlı hizmetlerdendir.

Çalışmak sözünden maksadımız, ilmî, amelî velhasıl her sahada en hayırlı, en güzel çalışmaları yapmaktır. Ömrü, hayat nimetini boşa harcamamaktır. Toplum ve fertleri sarsan, kötülöklere yol açan tembellik ve atalet zilletine düşmekten insanımızı korumak için çalışmaktır.

Hayat, her türlü iyilikleri kazanmamız, dünya ve ahiret mutluluğunu elde etmemiz ve bunların her ikisinin üstünde Cenab-ı Hakk'ın hoşnutluğuna ermemiz için, bize verilmiş büyük bir nimettir. Bu şuurı sahip olarak çalışan ve sebat gösteren toplumlara Allah, dünya nimetini de fazlasıyla verecektir. Ve Allah, işlerini en güzel yapanı sever.

VI

Kumar ve Zararları

İslâm Dini, kumarın her çeşidini haram kılmıştır.

İnsanları felakete götüren birçok kötü alışkanlıklar vardır. Felaket sebebi olan kötü alışkanlıklardan biri de kumar iptilasıdır. Gerçekte para veya eşya karşılığında oynanan bu oyun, insanlara arız olan ve onları sefaletin pençesine düşüren ruhî bir marazdan doğmaktadır.

İnsanın yüksek şeref ve mevkiini bilen kimseler, bu gibi ruhî marazlardan daima korunmayı kendileri için mukaddes bir görev sayarlar. Zira bilirler ki bu illet, kendisine yakalanan insanı her yönden sıkıntıya, zillete düşüren korkunç bir afettir. Para kazanma hırsı veya eğlenme arzusu ile elini bu şeytanî tuzağa uzatan kimselerin kurtulması, âdeta imkânsız hâle gelir.

İnsanın maddî-manevî her türlü zararlardan korunmasını hedef alan İslâm Dini, kumarın her çeşidini men etmiş, böylece müntesiplerini bu zillete düşmekten korumuştur.

Aslında, bütün insanlık için kumar bir zillettir, bir yüz karasıdır. Hiçbir devirde ve dünyanın hiçbir yerinde akli eren fert ve toplumlar tarafından kumar hoş görülmemiştir. Kumarın, insanlar için bir sefalet ve sıkıntı tuzağı olduğu, akli erenlerce her fırsatta belirtilmiştir.

Çünkü kumar, insanı tembelliğe götüren, onun zihnî melekelerini düşünemez duruma getiren, insanın akıl ve irade gücünü zaafa uğratan çok zararlı ve tehlikeli bir alışkanlıktır. Kumar, ağına düşürdüğü insanı, helâl kazanç için çalışmanın nurlu yolundan uzaklaştırır, emek sarfı ve alın teri ile istihsal elde etme faziletinden insanı mahrum bırakır. Kumar yüzünden kendisini ataletle mahkûm eden insan, kendisinin ve ailesinin geçimini çalışarak, temiz bir meslek icra ederek kazanmayı da düşünemez. O, başkalarını üzüntü ve sefaletle uğratmak gibi karanlık yollardan rızık elde etmeyi düşünür.

Böylesi kimseler, milletleri yükselten, insanları zaruretlerden kurtaran sanat, ziraat ve ticaret gibi meşru kazanç yollarının kendilerine kapalı olduğu vehminde bulunurlar.

Toplum hayatına araştırıcı bir nazarla bakıldığında, bugün bile kumar sebebiyle sosyal bünyede meydana gelen zararın genişliği, maddî ve manevî sarsıntıların büyüklüğü, tüyler ürpertecek derecededir. İnsanları sefalet ve ataletle götüren

bu menfur itiyat, geçmişte olduğu gibi bugün de toplumları tehdit etmektedir. Günümüzde pek çok insanlar, hatta kitleler, kumar ve eğlencenin seraptan daha aldatıcı cazibesine kapılmaktadır. Bu gibilerin, kendilerini, zehirden şifa uman vehimli hasta durumuna düşürdükleri, üzüntü ile müşahade edilmektedir.

Hâlbuki aklı eren ve insanlığa samimi muhabbeti bulunan herkesin, toplumun bütün fertlerini bu zarara karşı korumak için, makul ve neticeye götürücü her türlü yararlı hizmeti yapması bir görevdir.

İslâm'ın Hedefi

İslâm Dininin, fert ve toplum hayatını yükseltmedeki tesiri, çok büyüktür. İnsanın huzur ve saadeti, İslâm'ın gayesidir.

İslâm, ferdin huzur içinde temiz bir hayat yaşamasını hedef alır. O, insanların hepsinin akl-ı selim sahibi, bilgili, sıhhatli ve helâl yoldan geçimlerini temin eden mesut bir toplum olmalarını ister. Buna zıt olan, fert ve toplumun huzurunu yok eden bütün kötülükleri de men eder.

Bu kötülüklerden biri de kumardır. İslâm Dini, kumarı da men etmiş ve insanlığı bu zarara karşı korumuştur. Kumarın kötülüğünü ve haram olduğunu beyan eden ayet-i kerimelerin mealleri şöyledir:

1- *"Sana içki ve kumarı sorarlar. De ki: İkisinde de hem büyük günah ve hem de insanlara bazı faydalar vardır. Günahları, faydalarından daha büyüktür."*¹

2- *"Ey inananlar, içki, kumar, putlar ve fal okları şüphesiz, şeytanın işi olan pisliklerdir, bunlardan kaçın ki saadete eresiniz. Şeytan şüphesiz, içki ve kumar yüzünden aranızda düşmanlık ve kin sokmak ve sizi Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister. Artık bunlardan vazgeçtiniz değil mi?"*²

Her çeşit kumarın adı meysir'dir. Hiçbir menfaat karşılığı olmayan oyun ise abes ve lehivdir.

Meysir cinsinden olan her çeşit oyun kesin olarak dinen haramdır. Menfaat karşılığı olmayan abes ve lehiv de, tahrimen mekruhtur.

Meysir, Yüsür (kolaylık) kökünden gelir. Başkasının malını bir şey karşılığı olmadan kolay yoldan aldığı ve başkası da aynı şekilde diğerinin malını ele geçirdiği için, bu ad verilmiştir. Bu kelimenin yesar kökünden geldiği de söylenil-

¹ Bakara Sûresi, âyet: 219.

² Maide Sûresi, âyet: 90-91.

mektedir. Birisinin malını soyup alma ve ani bir zenginliğe erişilme olduğundan böyle denilmiştir. Bu gün olduğu gibi çok eskiden beri bu yoldan mal elde etmeye koşanlar olmuştur.

İslâm, bu gibi gayr-ı meşru yollardan mal elde etmeyi men etmiştir. Kur'ân-ı Kerim'deki, kumarın tahrimine (haram kılındığına) dair hüküm, umumdur. Hangi şart ve usullerle olursa olsun kumarın her türlü İslâm Dininde men edilmiştir. Bahis tutuşma, fal okları, tavla zarları vb. her nevi vasıtalarla oynanan her çeşit kumar, İslâm Dininde haramdır. Öyle ki çocukların oynadıkları ceviz oyunları, meşru bir hakkı taksim etme dışındaki kur'a çekmeler de kumar nev'indendir. Piyango, toto ve daha başka isimler altındaki talih oyunları da kumardır ve haramdır.

İnsanların ömrünü ve malını heder eden bu sefalet tuzaklarının zararları gerçekten çok büyüktür.

Ayet-i kerimede beyan buyurulduğu üzere, içki ve kumarı irtikâp eden, büyük günah işlemiş olur. Bu kimse nehyolunan fiilleri irtikâp ettiği için günahkârdır. İçki ve kumarda ümit edilen fayda, zararlarına nispetle yok gibidir. Akli eren insanlar, bunu açık olarak görürler. Zira bunlardan doğan zararlar, ferdi de, aile ve toplumları da mahveder.

İçkinin, insanın en mümtaz vasfı olan aklını izale ettiği dikkate alınırsa, başka zararlarını izah etmeye gerek yoktur. Kumar, haram yoldan ve haksız sebeplerle insanların mallarını yemeye kalkışmaktır. Kumar, hırsızlık da dâhil, insanları her çeşit kötülüğe götüren, onların mallarını zayi eden, haysiyet ve şerefleri lekeleyen, insanlar arasına gizli, açık düşmanlıklar sokan bir afettir. Bu zararları görmemek için, kişinin insanî vasıflarını kaybetmiş olması gerekir.

Herhangi bir şeyde zarar çok ve yarar az ise, hâliyle onda, insan için bir salah (iyilik) olmadığı tabiidir.

Bu cihetten hareketle bir kısım âlimler, daha ilk ayetten içki ve kumarın haram olduğu hükmüne varmışlardır. Lakin hakikate, bunların her ikisinin de haram olduğunu kesin olarak beyan eden ikinci ve üçüncü olarak meallerini verdiğimiz ayet-i kerimelerin metinleri (nassları)dir.

Bu ayet-i kerimelerde içki ve kumarın haramlığı, belli bir üslup ve te'kidli ifadelerle bildirilmiştir. Her ikisi de;

- Tapınmaya mahsus dikili taşlar (putlar) ve ezlam adı verilen fal okları ile birlikte zikredilmiş;

- Şeytanın amelinden birer murdar (pislik) olarak vasıflandırılmış;

- Saadete ermenin, bunlardan uzak kalmakla mümkün olacağı bildirilmiş;
- Bunları işlemenin hüsrân sebebi olacağı ve bunların din ve dünyaya zıt zararları sıralanmış, içki ve kumar yüzünden şeytanın, insanlar arasına düşmanlık ve kin sokmak istediği beyan edilmiş;
- Kumar ve içki sebebiyle şeytanın, insanları Allah'ın zikrinden alıkoyduğu;
- Ve yine bunlar sebebiyle insanı dinin direği (ve imanla inkâr arasında bir fark olan) namazdan uzaklaştırdığı;
- Şeytanın, içki ve kumarı iyi göstererek, insanı maddî ve manevî saadetlerden mahrum etmek ve kendi derekesine düşürerek insanın ebedî hüsrâna uğramasına fırsat aradığı bildirilmiştir.

Bütün bu hususları beyandan sonra “Artık siz, vazgeçtiniz değil mi?” soru cümlesi ile ayet tamamlanmıştır.

Bu iki şer işin zararları ve bunlardan men edilme hikmetleri bizzat Cenab-ı Hakk tarafından beyan edildikten sonra, bunlardan vazgeçmekte akl-ı selim sahipleri için artık tereddüde yer kalmadığı da bildirilmiş oluyor.

Kumarın Zararlarını Bildiren Birkaç Hadis Meali

- 1- “Kumar oyunu (tavla vb.) oynayan kimse dini domuz etine ve kanına bulan kimse gibidir.”³
- 2- “Sizi Allah'ı zikretmekten alıkoyan her oyun kumardır.”⁴
- 3- “Her oyun haramdır. Ancak kişinin ailesiyle, atıyla ve atıcılıkla uğraşması müstesnadır.”⁵
- 4- “Kişinin iyi bir müslüman olduğunun alameti, kendisine yararı olmayan şeyleri terk etmesidir.”⁶
- 5- “Mü'minin lehviyatla (eğlenceyle) uğraşması batıldır. Ancak atını eğitmesi, atıcılık (düşmana üstün gelebileceği bilgi ve eğitimleri) öğrenip maharet sahibi olması, eşiyile mülâabede bulunması müstesnadır.”⁷

³ Tâcü'l-Câmi li'l-Usûl, c. 5, s. 287.

⁴ Zeyleî, Nasbu'r-râye, c.4, s.275.

⁵ Zeyleî, Nasbu'r-râye, c.4, s.274.

⁶ Riyazü's-Sâlihîn Tercemesi, c.1, s.101, Hadis No: 67.

⁷ Zeyleî, Nasbu'r-râye, c.4, s.273.

Akl-ı selim sahibi insanlar abes olan şeylerden kendilerini korumayı bilirler. Yararı olmayan herhangi bir şeyle vakitlerini tüketmezler. Zaten abesle iştigalden uzak kalmak, kişinin mürüvvetinin iktizasıdır.

İmam Şafii (r.a.)’den “Satrancın zihni keskinleştirmesi, anlayışı takviye etmesi, zihni dinlendirmesi vardır. Bu sebeple sadece savaş bilgilerini geliştirmesi bakımından onda bir beis yoktur” diye hikâye edilmiştir. Ancak, eşya ve para karşılığında olduğunda yine kumardır.

Diğer taraftan Hanefî âlimleri (tavla vb.), “oyunları oynayan kimse, elini domuz etine ve kanına batırmış gibidir. Seni Allah’ı zikretmekten meşgul eden eğlence kumardır.” mealindeki hadis-i şeriflerden bunların hepsinin haram olduğunu anlamışlar, bu gibi oyunları para ve eşya karşılığı oynayan kimsenin adaleti sükût eder demişlerdir.

Görüldüğü üzere yukarda hadis-i şerifte zikredilen üç şeyin dışında insanın vaktini boş (abes) şeylerle israf etmemesi lüzumu beyan buyurulmuştur.

İmam Ali (r.a.)’den naklen, “satrancın bile yabancıların (acemlerin) icadı olduğunu bir nevi kumar olduğunu”, İmam Alaüddin Kâsani, Bedayi’inde zikretmiştir.

Ancak yukarıda işaret olunduğu üzere, İmam Şafii (r.a.)’den nakledilen bir beyana göre, “Bir şey karşılığı olmaksızın, harp tedbirleri konusunda zihni bilemesi, anlayışı geliştirmesi ve savaş için düşman tedbirlerine, karşı tedbir almayı düşündürmesi sebebiyle satranç oyununa ruhsat olduğu” hikâye edilmiştir. Bu bir bakıma binicilik ve atıcılığa benzetilmiştir.

Lakin Hanefî âlimleri, bunun da lubiyattan sayıldığını, kumarın ise her çeşidinin dinen haram olduğunu beyan etmişlerdir. Hatta satranç oynayanlara, onların bu işinin değersizliğini (hakirliğini) bildirmek bakımından selam vermeyi İmam Ebu Yusuf, mekruh saymıştır. İmam-ı A’zam ise, “O insanları, bundan (abes işten) vazgeçirmek maksadıyla olursa onlara selam verilebilir.” buyurmuşlardır.

Sonuç

Bugün Türkiye’imiz, büyük bir insan gücüne sahip bulunmaktadır. Bunun için ne kadar sevinilse, ne kadar şükredilse yeridir. Kadri bilinir, yerinde değerlendirilirse bu, bir toplum için en büyük hazinelerdendir. Allah Teala’nın ezeli bir kanununun hükmü de şudur “Beşerî her başarı, ancak insanın sağlam inancı, azim ve sebatı, zekâsı ve akl-ı selimi ile ve bir de bilgiye dayalı olumlu çalışmaları ile elde edilir.”

Bizde mevcut olan bu hazine, bu tükenmez enerji, kahvelerde vb. yerlerde ne yazık ki heder edilmektedir. Kumar illeti, eğlence ve çeşitli isimler altındaki tuzakları vasıtasıyla genç, yaşlı pek çok insanımıza musallat olmuş durumdadır. Bu durum onların ömürlerini, sıhhatlerini, zekâ ve enerjilerini bitirmekte, bununla birlikte bu uğursuz illet yüzünden onların servetleri heder edilmektedir. Birçoklarının gönüllerindeki dostluk ve kardeşlik duyguları yok olup onların yerini nefret, kin ve düşmanlık duyguları almaktadır.

Münevverlerimiz, özellikle eğitimcilerimiz, hasbî olarak fert ve toplumun iyiliğine hizmeti gaye edinen basınımız, hâsılı bilgi ve tecrübe sahibi, gönülleri merhamet ve şefkatle dolu bütün akıllı erenlerimiz, fert ve toplumumuza güzel örnek olmaları ile birlikte şefkatli ellerini bu muzdarip insanlara uzatırlarsa, kumar ibtilasından insanımızı kurtarabilirler. Böylece onları ilmin, edep ve terbiyenin aydınlığına çıkarıp, huzura erdirmenin ve yurdumuzun her yönden imarına sevk etmenin bahtiyarlığına da erişebilirler.

Çünkü kumarın fert ve toplumları çalışma ve meşru kazanç elde etme saadetinden yoksun bıraktığı, onları sefalet ve sıkıntının ızdırabına soktuğu bilinen acı gerçeklerdendir.

Ayrıca kumarın, insanların servetlerini, sağlıklarını yok edip, onları en acıklı durumlara düşürdüğü de her zaman müşahade edilmektedir. Kumarın sebep olduğu manevî ziyan ise, tasavvurlarımızın da üstündedir.

İslâm Dini, kumarın her çeşidini men etmiş ve onun bütün zararlarına karşı müntesiplerini korumuştur.

VII

İsraf Haramdır

“Yiyin, için fakat israf etmeyin. Şüphesiz ki Allah, israf edenleri sevmez.”

(A'râf Sûresi, âyet: 31)

Fert ve toplumun huzuruna vesile olan hususlardan biri de iktisatlı olmak, lüks ve israftan sakınmaktır. Bunun içindir ki, Resûl-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz, *“İktisada riayet eden fakru zarurete düşmez.”*¹ buyurmuşlardır.

İnsan hayatında rahat bir geçim için iki şey zaruridir. Bunlardan biri kazanmak, diğeri de elde olanı yerinde ve ölçülü harcamaktır. Bunlardan biri eksik olursa hayatın ahengi bozulur, yaşamak zorlaşır, huzur yok olur. Hâlbuki İslâm'da meşru yollardan mal kazanmak müslümanlar üzerine farzdır. Bunun gibi, elde mevcut bir malı da yeri geldiğinde yerli yerince ve hakkıyla sarf etmek de bir vecibedir.

Varlığının kıymetinin bilinmesi, yerinde ve ancak ihtiyaca göre sarf edilmesi, pek önemli bir vazifedir. Her konuda olduğu gibi, bu hususta da orta yolu takip etmek, ölçülü olmak, insan için en iyi bir düsturdur. İktisada riayet etmek de budur. İşlerin en hayırlısı da vasat, yani itidal ölçüleri içinde yapılanıdır.

Sarf ettiklerinde aşırı gidenler, israf etmiş olurlar. Bu ise her şeyden önce Cenab-ı Hakk'a isyandır. Yersiz ve aşırı sarf etme israf olduğu gibi, malı yerinde sarf etmekten sakınma da cimrilik (bahillik)tir. Her iki türlü vasıf da dinimizde yerilmiştir. Bütün mü'minlere israftan ve cimrilikten kaçınmaları ve bu ikisi arasında bulunan orta yolu takip etmeleri emrolunmuştur. Bu orta yol da İslâm'ın övdüğü cömertliktir.

*“Elini boynuna bağlayıp cimri kesilme, onu büsbütün açıp tutumsuz da olma, yoksa pişman olup açıkta kalırsın.”*² mealindeki ayet-i kerime bu gerçeği bildirmektedir.

¹ Fethu'l-Kebir, c.3, s. 96.

² İsrâ Sûresi, âyet:29.

İsraf, insanın yaptığı herhangi bir işte aşırı gitmesi, haddi tecavüz etmesidir. Lakin bu kelime daha ziyade malı sarf ederken aşırı gitmek anlamında kullanılır. Keza israf kelimesi, bazen kemiyette (miktar), bazen de keyfiyette kullanılmaktadır. Bunun içindir ki Allah'a isyan yolunda sarf edilen mal, az da olsa yine israftır.

Kur'ân-ı Kerim'de Cenab-ı Hakk tarafından davranışları ve ahlâkî üstün vasıfları bildirilerek övülenler hakkında meal olarak şöyle buyruluyor:

*"Onlar (mü'minler) öyle kimselerdir ki, sarf ettikleri zaman ne israf ederler, ne de cimrilik. İkisi arasında orta bir yol tutarlar."*³

Mal ve mülk, Cenab-ı Hakk'ın insanlara bir emanetidir. İnsanın yaşaması, huzur ve mutluluğu için O, malı bir vesile kılmıştır. Bu bakımdan emanetin iyi korunması, heder edilmemesi ve ancak yerinde sarf edilmesi gerekir.

*"Allah'ın, sizi başına diktiği mallarınızı aklı ermezlere (sefihlere) vermeyin. Kendilerine bunlardan yedinin, giydirin ve onlara güzel söz söyleyin."*⁴ mealindeki ayet-i kerime çok dikkat çekicidir.

İslâm, insanın (ve insanın evinin) huzurunu, iyilik ve saadetini temin etmeyi hedef alır. Bunun içindir ki insanın canı, ırz ve namusu mukaddes olduğu gibi, mülkiyet hakkı, malı da mukaddestir. Her türlü tecavüzden korunmuştur, İslâm'ın emirlerine göre canını, dinini, namusunu, malını korurken öldürülen insan şehiddir. Onun bu haklarına tecavüz eden ve böyle cürüm işleyen insan da dünyada ve ahirette en ağır cezalar ile karşılık bulur. Diğer taraftan insanlar arasında yardımlaşma, İslâm'da umumi bir kaidedir. Güçlü olan bir kimse, takatî ölçüsünde zayıflara yardım ile, onları korumakla görevlidir.

Malını korumaktan aciz olanlar (mesela yetimler, aklî dengesi yerinde olmayanlar matuhlar da buna dâhildir), İslâm ulemasının cumhuruna göre sefihler (aklı ermezler, beyinsiz ahmak kimseler) kendileri himaye edildikleri gibi, hâkim tarafından malları da hacir altına alınarak velilerince korunur. Böylece onların aczinden yararlanıp, mallarını yemek isteyen haksızlara imkân verilmez. Kur'ân-ı Kerim'de bunların mallarını haksızlıkla yiyenlerin, karınlarında ateş yiyecekleri bildirilmiştir.

³ Furkan Sûresi, âyet:67.

⁴ Nisâ Sûresi, âyet:5.

Aklı Ermez Kimseler

Aklı ermez kimse (sefiğ), malını iyi idare edemeyen, israf ile saçıp savurmakla onu heder eden kimsedir.

Malı, eğlencelere, oyunculara vererek, kumara, kumarcılara vb. yerlere sarf ile heder etme de sefiğliktir.

Akl-ı selimin ve dinin kötü saydığı yerlere malı sarf etmek israf olduğu gibi, bütün malını hayra sarf edip insanlara el açmaya da İslâm Dini, müsaade etmemiştir. İslâm, böyle bir durumu da israf saymıştır. *"Sadakanın iyisi (en hayırlı olanı) zenginlik üzerinden verilmiş olanıdır."*⁵ buyurulmuştur.

Görüldüğü üzere Kur'ân-ı Kerim, insan hayatının kıvamı olan malı, israf etmekten, saçıp savurmaktan men etmiştir. Zira israf, fert ve toplumu sıkıntıya sokar, sonuç olarak da iflasa, yokluğa götürür. İsfraf, fertlerin ağır borçlar altında muzdarip olmalarına, onların haysiyet ve itibarlarının mahvına sebep olur. Malını israf eden kimse, başkalarına da kötü örnek olur. Böylece bir kısım insanları doğru yoldan saptırır. Mallarını şer işlerde kullanarak kendileriyle birlikte başkalarını da fesada verdikleri için israf edenler, Cenab-ı Hakk tarafından Kur'ân-ı Kerim'de yerilmişlerdir.

Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de meal olarak şöyle buyurulmuştur: *"Yakınına, düşküne, yolcuya hakkını ver, elindekini saçıp savurma; saçıp savuranlar, şüphesiz şeytanlarla kardeş olmuş olurlar. Şeytan ise Rabbine karşı nankördür."*⁶

Serveti yerinde kullanmak bir şükürdür, ibadettir. Nimetin artmasına ebedileşmesine vesiledir. İnsanın kendi ihtiyacına, ailesinin refahına, yakınlarının ihtiyaçlarına, yerine göre dinin, millet ve memleketin yararına meşru bir şekilde malını sarf etmesi de en güzel hayırlardandır.

Kur'ân-ı Kerim'in tabiriyle Allah yolunda malı ile savaşmaktır. Bu ise imanın kemaline alamettir.

Zaten Allah Teala, sahi (cömert) kullarını sever. İsfraf edeni ve cimri olanı sevmez. *"Cömert insan Allah'a yakındır, insanlara yakındır, Cennet'e yakındır, Cehennem'den uzaktır."*⁷ *"Allah Teala, kuluna ikram ettiği nimetin eserini, o kulun üzerinde görmeyi sever"*⁸ hadis-i şerifleri, malı yerinde sarf etmenin insana Cenab-ı Hakk'ın hoşnutluğunu kazandırdığını müjdelemektedir.

⁵ Fethu'l-Kebir, c. 2, s. 97.

⁶ İsrâ Sûresi, âyet: 26-27.

⁷ Fethu'l-Kebir, c.2, s.170.

⁸ Riyazü's-Salihin Tercemesi, c.2, s.199, Hadis No: 806.

Cimri ise Allah'tan uzaktır. İsrâf eden, saçıp savuran, malı Allah'a isyanda kullanan da böyledir.

İnsana dünyada da ahirette de zillet getiren israftan kaçınmak, bizler için dî-nî, millî ve içtimâî bir görevdir. Fert ve toplum olarak bu sayede huzurun yolunu tutabiliriz. Başka fert ve toplumlara da muhtaç olmayız. Hevâî arzulara uyma, başkalarına özenme, lüks ve sefahatte insanların birbirleriyle yarışmaları, fert ve toplumu israfın girdabına düşürür.

Cimrilik ve İsrâftan Sakınmalı

Cimrilik ve israftan korunmamız, cömert bir şekilde yakınlarımızı, düşkünle-ri korumamız, başkalarına minnet borcu olmadan kimsenin alaylı davranışlarına fırsat vermeden, fert ve toplum olarak huzurlu ve mesut olmamız için dinimiz bize en güzel yolu göstermiştir. Konuyla ilgili iki ayetin mealini de burada tekrar etmek, yerinde olacaktır.

1- *"Yiyin için fakat israf etmeyin. Şüphesiz Allah, israf edenleri sevmez."*⁹

2- *"Onlar (mü'minler) sarf ettikleri zaman ne israf ederler, ne de cimrilik. İkisi arasında orta bir yol tutarlar."*¹⁰

Konuyla ilgili olarak birkaç hadis-i şerifin mealini hatırlamak da çok yararlı olacaktır.

1- *"İktisatlı olmak, geçimin yarısıdır."*¹¹

2- *"Şüphesiz Allah, size üç şey emreder ve sizi üç şeyden de men eder. O'nun size emredip hoşnut olduğu üç şey, sadece O'na kulluk etmeniz, ve O'na hiçbir şey ortak koşmamanız, O'nun ipine (Kur'an'a) hep birden sımsıkı sarılmanız ve ayrılığa düşmemenizdir ve bir de işlerinizi Allah'ın kendilerine tevdi ettiği kimse-lere öğüt verip meşru sözlere uymanızdır. 'O'nun sizi men ettiği üç şey de, de-dikodu yapmanız, çok çok (yerli yersiz) sualleriniz ve bir de malı zayi etmeniz-dir."*¹²

3- *"Kıyamet günü âdemoğlu Rabbinin huzurunda beş şeyden sorulmadıkça ayağını olduğu yerden ayıramaz: Ömrünü nerede tükettiğinden, gençliğini nerede çürüttüğünden, malını nereden kazandığından ve nereye sarf ettiğinden, bir de*

⁹ A'râf Sûresi, âyet: 31.

¹⁰ Furkan Sûresi, âyet: 67.

¹¹ Fethü'l-kebir, c. 1, s.508.

¹² Müslim, Hadis No: 1715.

bilgisi ile nasıl amelde bulunduğundan sorulacaktır."¹³

İsraftan kaçınmak, fert ve toplum huzuru için elzemdir, zaruridir. Akl-ı selim sahibi her insan şüphesiz ki bunun şuurundadır. Hiç şüphesiz israfta hayır yoktur. İyilikte de israf olmaz. Fert ve toplumun iyiliği, ölçülü olmaktadır. Zarar ve ızdırabının da israfta bulunduğu hiçbir zaman hatırdan çıkarılmamalıdır.

İşte bu vb. hikmetlere binaendir ki, İslâm'da israf haram kılınmıştır. Allah, insanlara asla zulmetmez. Lakin insanlar, kendilerine zulmetmiş olurlar. İsfraf ise fert ve toplumları sarsan, onları felakete götüren haksız davranışlardandır. Fert ve toplumun iyiliğini, huzur ve saadetini, bunların üstünde Cenab-ı Hakk'ın hoşnutluğunu isteyen kimselerin israftan ve israfa yol açacak davranışlardan kaçınmaları elzemdir.

Şeyhül-İslâm Yahya Efendi'nin israfın zararları ile ilgili şu kıt'ası da çok dikkat çekicidir:

"Mecbur eden mezalime erkân-ı devleti,

İsfraf-ı bî lüzum ve sefahet değil midir?

Erbab-ı zevi'l-besâire her seng-i makber,

Mir'at-ı saf, çehre-i ibret değil midir?"¹⁴

¹³ Tirmizî, c. 4, s. 612, Hadis No: 2416, Kahire 1382/1962.

¹⁴ Devlet adamlarını birçok haksızlıklara (zulümlere) mecbur kılan asıl sebep, gereksiz israf ve sefahate düşkünlük değil midir? Basiret sahibi insanlara her mezar taşı, temiz saf bir ayna, ibret dersi verici bir çehre, bir yüz değil midir?

VIII

Helâl Kazanç İçin Çalışmak İbadetlerimizdendir

“Helâl kazanç talep etmek, her müslümanın üzerine farzdır.”

(Hadis-i Şerif)

Helâl ile haramı birbirinden ayırt edecek bilgileri tahsil etmek, her müslüman üzerine farzdır. Diğer taraftan helâl kazanç temin etmek için çalışmak da her müslüman üzerine borçtur. Zira dünyada temiz bir hayat geçirmek insanın hakkıdır. Bu hakkı Cenab-ı Hakk, bütün insanlara bahsetmiştir. İnsanın en iyi bir şekilde bu hakkından yararlanması için kendisine her türlü imkânlar verilmiştir. İnsan, akl-ı selim, ilim gibi en üstün kabiliyetlerle güçlendirilmiştir. Bununla birlikte akl-ı selime ışık ve rehber olan Hak din (İslâm) ile insanın dünyası ve ahiret yolu tamamıyla aydınlatılmıştır. Burada esas mesele, insanın dünyada övülmeye layık, temiz ve huzurlu bir ömür geçirmesi, dünya ve ahiret saadetini (burada) elde etmesidir.

Dinin hükümlerinden maksat da, insanın bu iki saadete erişmesi, bunların hepsinin üstünde Cenab-ı Hakk'ın rızasına nail olmasıdır. Çünkü Allah, kendi dininin (İslâm'ın) hükümleri ile amel edene ahiret saadetini, sonsuz nimetlerini vereceğine söz vermiştir. Allah'ın söz vermesi gerçektir, O'nun vaadinden cayması ise muhaldir.

Kur'ân-ı Kerim'de meal olarak; *“Gerek erkek, gerek kadın inanmış olarak kim iyi amel yaparsa onu en güzel bir hayat ile yaşatırız. Ve elbette o gibilere yaptıklarının en güzeliyle mükâfat vereceğiz”*¹ buyurulmuştur.

İnsan, dünyada bulunduğu sürece maddî, manevî ihtiyaçlarını temin etmek zorundadır. Bunları temin edebileceği imkânlar da kendisine verilmiştir. Zaten dünya ve oradaki bütün nimetler insanın faydasına sunulmuştur. Gıda, giyim eşyası, ziynet, binek vasıtası, ilaç... her ne olursa olsun, bunlardan meşru olarak yararlanmak insan için bir haktır. Bunları elde edebileceği çalışmayı yapmak da, insan üzerine borçtur.

¹ Nahl Sûresi, âyet: 97.

En önemli olan da, bunları bize ikram eden ve faydalanmamızı sağlayan Allah'a şükretmemiz, bu nimetleri ona itaatte kullanmamızdır.

Böyle hareket eden bir kimse, en üstün görevi yerine getirme saadetini elde eder.

Nimete şükretmek, onu yerinde kullanmak demektir. Bir nimeti yerinde sarf eden kimse, onun artmasını ve ebedileşmesini temin etmiş olur.

*"Şükrederseniz mutlaka artırırım, nankörlük ederseniz azabım çok çetindir."*² mealindeki ayet-i kerime bu gerçeği bildirmektedir.

İnsan, bütün ihtiyaçlarını helâl ve temiz yoldan sağlamak ve bunun için gerekli çalışmaları yapmakla mükelleftir. Yukarıda meali verilen hadis-i şerif de bu hususun bütün mü'minler üzerine farz olduğunu açık olarak bildirmektedir.

Bütün nimetlerin bizim yararlanmamız için yaratıldığı, Kur'an ile müjdelendirilmiştir. Bununla birlikte bunların meşru yollardan kazanılması ve yine meşru olan yerlere sarf edilmesi emredilmiştir. İnsanların geçimi, yardımlaşma ve huzuru için bir vasıta olan servetin, helâl yoldan kazanılması farz olduğu gibi, kazanılan malın helâl yerlere sarf edilmesi ve haram yerlerde (masiyetlerde) kullanılmaması da farz kılınmıştır.

Allah'ın Peygamberlerine Emri

Beşeriyete iyilik ve saadet rehberi olan peygamberlere Cenab-ı Hakk'ın emri şöyledir:

*"Ey peygamberler, temiz ve helâl olan şeylerden yiyin ve güzel (salih) olan ameller yapın. Muhakkak ki ben yaptıklarınızı layıkıyla bilenim."*³

Görüldüğü gibi bu mümtaz insanlara önce temiz ve helâl azıklardan yemeleri ve ondan sonra güzel işler yapmaları emrediliyor. Bu ilahî emrin bütün mü'minlere de şamil olduğu açıktır. Meşru yoldan helâl kazanç elde etmeye çalışmanın ehemmiyetini bu temiz ve helâl nimetlerden biz insanların yararlanmamız gerektiği zarureti beyan eden ayetlerden birkaçının meali şöyledir:

1- *"Namaz, eda edilince, yeryüzüne dağılsın ve Allah'ın lütfundan rızık araştırsın. Allah'ı çok anın ki kurtuluşa eresiniz."*⁴

² İbrahim Sûresi, âyet: 7

³ Mü'minûn Sûresi, âyet: 51.

⁴ Cuma Sûresi, âyet: 10.

2- "Ey insanlar, bütün arzdaki nimetlerden helâl ve temiz olmak şartıyla yiyin. Şeytanın adımlarına uymayın. Çünkü o, gerçekten size apaçık bir düşmandır. Hakikaten o, size kötülüğü, hayâsızlığı ve Allah'a karşı bilmediğiniz şeyleri söylemenizi emreder."⁵

3- "Ey iman edenler, size rızık olarak verdiğimiz şeylerin en temiz olanlarından yiyin. Allah'a şükredin, eğer ancak O'na kulluk yapıyorsanız."⁶

4- "Ey iman edenler, Allah'ın size helâl ettiği o en temiz şeyleri haram kılmayın, hududu da aşmayın. Doğrusu Allah, haddi aşanları sevmez. Allah'ın size rızık olarak verdiği şeylerden helâl ve temiz olarak yiyin. Kendisine iman ettiğiniz Allah'tan korkun."⁷

Bütün insanlara özellikle mü'minlere arzda mevcut bütün nimetlerden helâl ve temiz olmak şartıyla yemeleri emrolunmuştur. Ayrıca helâl ve temiz olan şeyleri, haram kılmanın haddi aşmak olduğu, böyle yapan kimseleri Cenab-ı Hakk'ın sevmediği bildirilmiştir.

Helâl kazanç sağlamak için emek sarf etmenin, çalışıp yorulmanın İslâm Dini'nde önemi çok büyüktür. Bu husustaki çalışmalar birer ibadettir, bir kısım farizaların yerine getirilmesidir.

Resûl-i Ekrem'in Bize Öğütleri

"Hiçbir kimse, kendi elinin emeği ile kazandığından daha hayırlı bir şey yememiştir. Allah'ın Resûlü Davut (a.s.) da, kendi elinin kazancından yer idi."⁸

"Helâl yoldan aile efradının geçimini sağlamak için çalışmak, Allah yolunda yapılan cihad gibidir."⁹

"İffetini koruyarak (haramlardan sakınarak) dünyayı helâl yoldan talep eden kimse, şehitler derecesine yükselir."¹⁰

"Kim kırk gün helâl lokma ile beslenirse, Allah o kimsenin kalbini nurlandırır ve o kimsenin kalbindeki hikmet nurlarının eseri, artık o insanın lisanından da zuhur eder."¹¹

⁵ Bakara Sûresi, âyet: 168-169

⁶ Bakara Sûresi, âyet: 172.

⁷ Maide Sûresi, âyet: 87-88.

⁸ Riyazü's-Sâlihîn Tercemesi, c. 1, s.569, Hadis No: 545.

⁹ Fethu'l-Kebir, c.2, s.212.

¹⁰ İhyaü'l-Ulûmî'd-din, c.2, s. 89.

¹¹ İhyaü'l-Ulûmî'd-din, c.2, s. 89.

*"Besleneceğin şeyleri helâl ve temiz yap ki, duaların da kabul olunsun."*¹²

*"Helâl kazanç talebi ile yorulup akşamlayan kimse, Allah'ın mağfiretine mazhar olarak geceler ve Allah, kendisinden hoşnut olarak sabahlar."*¹³

*"Günahlardan öylesi vardır ki, insan (nafile) namaz, oruç, hac ve umre ile onu affettiremez. Fakat geçimi için çalışıp yorulması o günahın bağışlanmasını temin eder."*¹⁴

*"İnsanlar eğer dilenmede (başkalarına el açmada)ki vebali bilselerdi, hiçbir kimse başkasına gidip ondan bir şey istemezdi."*¹⁵

*"Sizden birinizin eline bir ip alıp dağa gitmesi, oradan derlediği yakacak odun demetini (sırtına alıp) pazara getirmesi, onu satarak geçimini sağlaması, böylece Allah Teâlâ'nın o kimseyi koruması, onun için insanlara muhtaç olmaktan daha iyidir, insanlar ona verseler de, vermeseler de (durum böyledir)."*¹⁶

*"Bir kul mahzurlu olmayan bir şeyi, mahzurlu olana vesile olur endişesiyle terk etmedikçe muttakiler zümresine erişemez."*¹⁷

Helâl kazancın önemini beyan eden hadisler pek çoktur. Örnek olmak üzere bunlardan birkaçının mealleri burada zikredilmiştir.

Sehl b. Abdullah et-Tüsterî'nin, Kur'ân-ı Kerim ve hadislerin ışığında beyan ettiği şu sözleri de konuyla ilgili bir hulasa olması itibarıyla buraya kaydedilmiştir.

- Bir kimse şu dört hususa riayet etmedikçe imanın hakikatine (manevî zevkine) erişemez:

- 1- Farzları sünnetleriyle birlikte eda etmek,
- 2- Şüphelilerden sakınmak suretiyle helâl yemek,
- 3- Gizli açık her türlü haramlardan sakınmak,
- 4- Hayat sona erinceye kadar bu uygulamaya devam etmek.

¹² Tergib ve't-Terhib, c.2, s. 547; Tecrid-i Sarih Tercemesi, c. 6, s. 357.

¹³ Fethü'l-Kebir, c.3, s. 174 ve c.2, s. 212.

¹⁴ Camiü's-Sağır Şerhi Feyzü'l-Kadir, Hadis No: 2461.

¹⁵ Camiü's-Sağır Şerhi Feyzü'l-Kadir, c.5, s.338, Hadis No: 7505.

¹⁶ Riyazü's-Salihîn Tercemesi, c.1, s.567, Hadis No: 541.

¹⁷ Camiü's-Sağır Şerhi Feyzü'l-Kadir, c.6, s.443, Hadis No: 9942.

Fert ve toplumun huzuru, iki cihan mutluluğuna ermesi için, helâl yoldan kazanç temin etmeye çalışmaları zaruridir. Bu hususu İslâmiyet bütün mükellefler üzerine farz kılmıştır. Bu şerefli çalışmanın yapılması ve hayat süresince devam ettirilmesi, saadetin kaynağını teşkil eder.

Gerçek bu olduğuna göre, beşerî takat ölçüsünde toplumun bütün fertlerine bu yüksek duyguyu layıkıyla kazandırmak gereklidir. Bu güzel terbiyenin yeri aile ocağı, mektep ve mabetlerimizdir. Manevî terbiyeyi almış medenî bir toplumda ilk üç müessese insanın yetişmesi bakımından önemlidir.

Böyle bir imana sahip olacak şekilde yetiştirilen insan, nefesine ve iradesine hâkim olur; ihtirasların esaretinden kurtulur; kendi hakkına rıza gösterir. Fert ve toplum olarak herkesin hukukuna saygılıdır.

Başka insanlara veya umuma (devlete) ait bütün varlıklar, böyle bir kimseye emanet edilse bile, bunları görüp gözetmek, korumak, bir habbesini bile heder etmemek görevi olduğunu bilir ve bunların bir emanet olduğunun idraki içinde olur.

Hiçbir kimse o kişiyi sorumlu tutmasa dahi, helâl kazancın hesabı ve haramın da azabı olduğunu bilir. Er veya geç insanın, bu hesabı Allah huzurunda bir gün vereceğinin şuuru ve inancı içindedir. Böyle bir insan, Allah huzurunda hesabının doğru ve temiz çıkması için hayat boyunca her türlü dikkati gösterir, yalnız kaldığı zaman akl-ı selimine ve vicdanına karşı da huzur içindedir. Servet ve dünyanın cezbedici diğer imkânları da böyle bir kimseyi eğemez. O, cömert ve âlicenaptır; hasislikten uzaktır.

Dinin emirleri, ilmin ve akl-ı selimin icapları, böyle bir kimsenin, hayat düsturudur. O, cehaletin, tembelliğin, İslâm'ın ve insanın en büyük düşmanı olduğunu bilir. Bu sebeple kendisini ve başka insanları onların zararından korumaya çalışır. Böyle bir kişi;

*"Bütün insanlar Allah Teâlâ'nın iyali (kulları)dır. Allah'a en sevgili olan O'nun iyaline (kullarına, yarattıklarına) en ziyade faydalı olanıdır."*¹⁸ Bunları ve benzeri düsturları, kendisi için hayatın yolunu aydınlatan ışık olarak kabul eder.

Bir binanın temeli ne ise, insanın beslenmesi de o kadar önemlidir. Temel, sağlam olunca binanın sağlamlığı da kolay temin edilebilir. Helâl kazanç sağlamak ve helâl lokma ile beslenmek her şeyden önce dinî bir vazifedir. Fert ve toplumun huzuru, bu görevin gereği gibi yerine getirilmesine bağlıdır.

¹⁸ Fethu'l-Kebir, c.2, s.105.

Bütün Varlıklar İnsan İçin Yaratılmıştır

Âlemde mevcut bütün yaratıklar, insanların istifadesi için yaratılmıştır. Bu husus, Kur'ân-ı Kerim'de birçok yerde açık olarak beyan edilmiştir, Konu ile ilgili âyetlerden birkaçının mealleri şöyledir:

1- *"Allah, göklerde olanların ve yerde olanların hepsini, kendinden bir lütuf olarak sizin emriniz altına vermiştir. Düşünen bir toplum için elbette bunda ibretler vardır."*¹⁹

2- *"Allah, O zat-ı kibriyadır ki, yerde olanların hepsini sizin için yarattı..."*²⁰

3- *"Allah, yeryüzünü size bir döşek, göğü de bir bina yaptı. Gökten su indirdi de, onunla size rızık olarak çeşitli ürünler çıkardı. Öyle ise siz de bile bile Allah'a eş koşmayın."*²¹

4- *"Allah, geceyi, gündüzü, güneşi ve ay'ı sizin istifadenize vermiştir. Yıldızlar da O'nun buyruğuna boyun eğmiştir. Şüphesiz, akıl erdiren bir toplum için bunlarda dersler vardır."*²²

5- *"Geceyi, sizin istirahat etmenize elverişli, gündüzü de (geçiminizi sağlamanız için) aydınlık yapan O'dur. Şüphesiz bunda, işiten bir toplum için ibretler vardır."*²³

Bu hususla ilgili pek çok âyetler vardır. İyiden iyiye düşünüldüğü takdirde, bunlardan bir tanesi dahi bu konularda insanlığa ışık tutmak için kifayet eder. Bütün bu varlıklardan gereği gibi istifade etmek, biz insanların hakkıdır. Elverir ki biz insanlar, istifademize sunulan bu sayısız lütuflardan faydalanmasını bilelim.

Bu ilahî lütuflardan yararlanmamız için Kur'ân-ı Kerim, bizleri uyarmaktadır. Nitekim, Kur'ân-ı Kerim'de meal olarak şöyle buyrulur:

1- *"Yeryüzünü size boyun eğdiren Allah'tır. Öyle ise arz üzerinde dolaşın. O'nun verdiği rızıktan yiyin. Sonunda dönüş, ancak O'nadır."*²⁴

¹⁹ Câsiye Sûresi, âyet: 13.

²⁰ Bakara Sûresi, âyet: 9.

²¹ Bakara Sûresi, âyet: 22.

²² Nahl Sûresi, âyet: 12.

²³ Yunus Sûresi, âyet: 67.

²⁴ Kasas Sûresi, âyet: 77.

2- “Allah’ın sana verdiği nimetlerle ahiret yurdunu ara. Dünyadan da payını unutma. Allah, sana nasıl iyilik etti ise, sen de öyle iyilik et. Yeryüzünde bozgunculuk isteme, çünkü Allah, fesatlık yapanları asla sevmez.”²⁵

Görüldüğü gibi, bütün bu nimetlerden yararlanmanın gerektiği ve bunlardan istifade ederek ebedî mutluluğa erişmenin esasları da, biz insanlara öğretilmektedir. Âlemde mevcut bu varlıklardan (nimetlerden) gereği gibi istifade etmeyi de, Cenab-ı Hakk, bir esasa bağlı kılmıştır, o da çalışmaktır. Çalışmadan, iyi bir sonuca ulaşmayı beklemek, Cenab-ı Hakk’ın bu âlemde koyduğu kanunları bilmemek; gerçeklere karşı gözlerimizi kapatmak demektir.

²⁵ Mülk Süresi, âyet: 15.

IX

Birlik Olmanın ve Dayanışmanın Lüzumu

"Hepiniz toptan sımsıkı Allah'ın ipine (Kur'an'a) sarılın; parçalanıp ayrılmayın."

(Âl-i İmran Sûresi, âyet: 103)

Kur'ân-ı Kerim, biz insanlara saadet yollarını göstermiştir. Fert ve toplumu zarara uğratacak her çeşit fiil ve davranışlardan da men etmiştir. O'nun bildirdiği, huzur ve saadetimiz için uyulmasını gerekli gördüğü esaslardan birisi de, gönüllüğümüzü birleştirip, iyiliklerde birbirimizle daima yardımlaşmaktır. Çünkü birlik, beraberlik ve iyiliklerde yardımlaşma, İslâm'ın şiarı, her türlü iyilik ve saadetin de esasıdır. Durum böyle olunca; birlik ve beraberlik içinde olmamız, iyiliklerde birbirimizle yardımlaşmamız, dinî ve millî bir vazifedir.

Yükselmek ve mutluluğa erişmek isteyen bir toplum için en önemli görevlerden biri de, cemiyet fertlerinin birlik ve kardeşlik ruhu içinde yaşamalarını sağlamaktır. Bu husus çok önemlidir. Bir cemiyette fert ve toplumun huzuru, bu görevin kusursuz bir şekilde yerine getirilmiş olmasına bağlıdır. Aslında bu, İslâm'ın bütün mü'minlere bir emridir. İnanmış bir toplum, Cenab-ı Hakk'ın emri olan "Birlik ve beraberlik içinde olma ve yardımlaşma" görevini tam bir şuur ve itaatle yerine getirmelidir. Bu görevini kusursuz bir şekilde yerine getiren bir toplum, ümit ettiği bütün iyiliklere ve saadete huzur içinde erişebilir. Asıl mesele şudur: Cemiyet fertlerinin birlik ve kardeşlik ruhu içinde olmaları; bütün iyi işlerde birbirleriyle yardımlaşma durumunda bulunmalarıdır.

Sorumluluğunu bilen her insan için bu görevin, feragatla ve eksiksiz olarak yerine getirilmesi bir zarurettir. Toplum fertlerinin birlik ve dayanışma hâlinde olmaları; iyiliklerde yardımlaşmaları, dinî ve millî varlığın korunması ve devamı için de zorunluluk arz eder. Zira kardeşlik duyguları içerisinde birlik ve yardımlaşma, her yönden yükselme ve ilerlemenin de temel kaidesidir.

Fertleri birlik içinde bulunan ve iyiliklerde yardımlaşan bir aile, dünya hayatının bütün zorluklarını kolaylıkla yener. Böyle bir aile, huzur ve saadetin zevkini

de en güzel bir biçimde tadabilir. Yükselmek ve hayatın zorluklarını yenmek isteyen bir toplumun kendi fertleri arasında birlik ve dayanışma hâlinde bulunması zorunlu olduğu gibi, iyiliklerde yardımlaşmayı da sağlamış olması gereklidir. Sosyal hayatta huzur ve başarıya ulaşmanın temel esası da budur. Böyle bir toplum, her sahada başarılı olmanın önde gelen namzetidir.

Bunun içindir ki bir toplumu yıkmak, ona hâkim olmak isteyen güçler, ilk olarak toplum fertlerinin arasına ayrılık tohumları saçar. Böylece onların birliğini sarsmaya çalışır. Bilir ki bunda başarılı olduğu takdirde uzun veya kısa sürede hedefine ulaşmış olur.

Gerek ülkemizde ve gerekse diğer İslâm ülkelerinde toplumların birlik ve dayanışmalarını yok etmeyi hedef alan dış kaynaklı propagandaların gayeleri budur. Bunun için, bu maksatları çok iyi tespit etmek ve bu propagandaları etkisiz kılacak akıllılığı ve basireti göstermek en önemli görevlerimizdendir.

Bilinen bir gerçek de şudur, ayrılık ve nifak illetine maruz bırakılan bir toplum bu hastalıktan kurtulamadığı sürece daima düşmanlarının tahakkümüne maruz kalır. Sonuç olarak, kendisini yıkılıp yok olmaya mahkûm eder. Fertleri birbirleriyle çekişen, aralarında güvensizlik ve düşmanlık duyguları yaygınlaşan bir cemiyetin huzur bulması bir yana, yaşaması bile mümkün değildir. Kin ve nefret duyguları öyle müthiş illetlerdir ki, musallat oldukları toplumu en korkunç zillete düşürürler.

Başarı ve Huzurun Sebebi

Bir cemiyetin hayat yolunda başarılı olması ve huzur bulması için, fertlerinin kin ve düşmanlık duygularından arınmış olmaları zaruridir. Aynı zamanda toplum fertlerinin gönül birliği içinde bulunmaları, iyiliklerde yardımlaşma ve dayanışma hâlinde olmaları elzemdir. Toplumu teşkil eden fertlerin her biri, millî bünyenin (cemiyetin) bir uzvu olduğunu düşünmek; topluma karşı üzerinde birtakım görevlerin bulunduğunu idrak etmek zorundadır.

Bu fertlerden her biri milletin birliği, refah ve huzuru için vazifelerini samimiyetle ve herkesten daha iyi yapması gerektiğinin şuurunda olmalıdır.

Millet olarak bütün fertlerimize bu yüksek duygu ve şuuru kazandırmakla yükümlü bulunduğumuz asla unutulmamalıdır. Bilinmelidir ki, tefrikaya, çekişmeye ve anlaşmazlıklara düşmek veya bunlara sebebiyet vermek, topluma karşı yapılmış haksızlıkların en büyüklerindendir. Zira bu gibi davranışlar, milletin birliğini sarsar, varlığını tehlikeye düşürür, millete karşı iyilik ve saadet yollarının

kapanmasına sebep olur. Böyle bir durumun devam etmesi o cemiyetin maddî ve manevî yönden yıkılmasıyla son bulur. Beşer için her türlü iyilik ve saadetin kaynağı olan Kur'ân-ı Kerim, birlik ve beraberliği ve iyiliklerde yardımlaşmayı emretmiş, tefrika ve nifaktan da bizleri men etmiştir. Bu konu ile ilgili âyet-i kerimelerden bir kısmının meallerini buraya dercetmiş bulunuyoruz. Bunlar üzerinde dikkatle düşünmemiz gerekir:

1- *"Hepiniz toptan sımsıkı Allah'ın ipine sarılın. Parçalanıp ayrılmayın. Allah'ın üzerinizdeki nimetini düşünün. Hani siz birbirinize düşmanlar idiniz. Allah, kalplerinizi birleştirdi. O'nun bu nimeti sayesinde kardeşler oldunuz."*¹

2- *"Allah'a ve Resûlüne itaat edin. Birbirinizle çekişmeyin. Sonra korku ile zaafa düşersiniz ve kuvvetiniz gider. Bir de sabredin. Şüphesiz ki Allah, sabredenlerle beraberdir."*²

3- *"İyilikte ve takvada birbirinizle yardımlaşın, günah işlemek ve düşmanlıkta yardımlaşmayın. Allah'tan korkun, çünkü Allah'ın azabı çok çetindir."*³

4- *"Mü'minlerden, Allah'a verdiği ahdi yerine getiren adamlar vardır. Onlardan kimi, bu uğurda canını vermiş ve onlar, ahitlerini hiç değiştirmemişlerdir."*⁴

Bu âyet meallerinden sonra, bir de meallerini verdiğimiz şu hadisler üzerinde dikkatle düşünelim.

Resûl-i Ekrem Efendimiz (s.a.s.), şöyle buyurmuşlardır:

1- *"Mü'minler birbirlerini sevmekte, birbirlerine acımakta ve birbirlerini korumakta bir vücut gibidir. Vücudun herhangi bir uzvu rahatsız olursa, sair azaları da bu yüzden ateş içinde kalır ve uykusuzluğa tutulurlar."*⁵

2- *"Bir mü'min diğer mü'min kardeşi için, bir binanın taşları gibidir. Onların bir kısmı diğerlerine kenetlenir."*⁶ Resûl-i Ekrem, parmaklarını birbirine kenetleyerek, mü'minlerin de böylece dayanışma hâlinde bulunmaları gerektiğini izah buyurmuşlardır.

3- *"Birbirinize haset etmeyiniz. Alışverişte birbirinizi aldatmayınız."*

¹ Âl-i İmran Sûresi, âyet: 103.

² Enfal Sûresi, âyet: 46.

³ Maide Sûresi, âyet: 2.

⁴ Ahzâb Sûresi, âyet: 23.

⁵ Riyazü's-Sâlihîn Tercemesi, c.1, s. 271, Hadis No: 222.

⁶ Riyazü's-Sâlihîn Tercemesi, c.1, s. 270, Hadis No: 220.

Birbirinize öfkelenip dargın durmayınız. Ve birbirinizden yüz çevirmeyiniz. Birbirinizin bitmek üzere olan pazarlığını bozmayınız. Ey Allah'ın kulları, kardeş olunuz. Müslüman, müslümanın kardeşidir. Ona zulmetmez. Onu yardımsız bırakmaz, ona hor bakmaz.”⁷

Gönüllerin Birleştirilmesi

İslâm, mü'minlerin gönüllerini uzlaştırp, onları en sağlam manevî bağlarla (iman ve Allah için sevgi bağı ile) birbirlerine raptetmiştir.

Bunun için, müslüman bir toplumda her fert, millî bünyenin en yararlı bir üyesi olması gerektiğini ve üzerinde de, yerine getireceği görevler bulunduğunu bilmek zorundadır. Bu görevleri hasbî olarak ve insanların iyiliği için yapmakla mesut olacağını bilir.

Yukarıda meallerini gördüğümüz âyet ve hadisler, bu gerçekleri apaçık olarak ortaya koymaktadır.

Fertleri birbiriyle çekişen, tefrikaya düşmüş, kalpleri kin, düşmanlık ve haset hisleriyle dolu bir toplum, daima huzursuzdur. Böyle bir toplum, gücünü kaybeder ve en korkunç zillete düşer. Bu durum, beşer hayatında her zaman ve her yerde görülen elem verici gerçeklerdendir.

Tarihin her devrinde “Birlik, beraberlik ve kardeşlik ruhu içinde iyiliklerde yardımlaşan toplumların başarılı oldukları, hayır ve saadete ulaştıkları her zaman görülmüştür.”

Fakat bunun aksine hareket eden toplumların, iyilik ve huzur bulduğu hiçbir zaman müşahade edilmemiştir.

Gerek tarihte ve gerekse günümüzde bu hususu doğrulayan sayısız hadiseler görülmüş ve görülmektedir. Kendileriyle ve bizlere miras bıraktıkları ölmez eserleriyle öğündüğümüz ecdadımız da birlik, kardeşlik ve iyiliklerde yardımlaşma gibi üstün meziyetleri ile hak ettikleri derecelere yükselmişlerdir.

Gerçekte onlar, birliğin ve beraberliğin, iyiliklerde yardımlaşmanın, kardeşliğin, doğruluk ve samimiyyetin, ahitlere vefalı olmanın en güzel örneklerini vermişlerdir. Bir örnek olarak, İslâm tarihinden şu vakayı zikretmek yerinde olacaktır.

⁷ Riyazü's-Sâlihîn Tercemesi, c.1, s. 277, Hadis No: 233.

İkinci Halife Ömer (r.a.), hilafet makamına getirildikten sonra, yerinde bulunduğu bir düşünceden dolayı Halid b. Velid (r.a.)'i, başkumandanlık görevinden almış, yerine Ebu Ubeyde Amir b. el-Cerrah (r.a.)'ı nasbetmişti. Halid (r.a.), emri alınca, görevi rahatlıkla yeni başkumandana teslim etti. Daha sonra da bir nefer olarak ordunun saflarına katılıp düşmanla savaşmaya devam etti. Görevden alınma durumu Hz. Halid'in azmini sarsmadı. O, tam bir sadakat ile bu defa bir nefer olarak hayırlı işin başarılması için göreve devam etti. Hz. Halid'in bu sırada şu tarihi güzel sözü de söylediği bilinmektedir: *"Ey Halid, eğer Ömer için bu savaşta bulunuyor isen, senin vazifin bitmiştir. Eğer Allah için bu savaşta bulunuyorsan, şimdi bir fert olarak görevine devam etmelisin"* demiş ve gerçekten de bir nefer olarak düşmanla savaşa devam etmiştir.

Bu husus, birlik, kardeşlik, sorumluluğu idrak etme hususunda ders alınacak en güzel misallerden birisidir.

Bir toplumda her fert sadece kendi menfaatini düşünür, şahsî yararlar elde etmek için koşar, diğer kardeşlerinin zararına hareket ederse, böyle bir toplumda birlik, kardeşlik ve dayanışmadan söz edilemez. Fertleri bu vasıfta olan toplumların, felaketlere uğramaları, yıkılıp yok olmaları kaçınılmazdır.

Bilinmelidir ki, kurtuluşumuz, yükselmemiz, huzur ve saadete ermemiz, gönüllerimizi birleştirmemize, dayanışma hâlinde olmamıza ve Allah için iyiliklerde yardımlaşmamıza bağlıdır. Çünkü, birlik, kardeşlik ve iyiliklerde yardımlaşma, her türlü iyiliğe ve ebedî saadete giden biricik yoldur. Bunun içindir ki İslâm, bütün mü'minleri bu ulvî görevlerin yerine getirilmesiyle mükellef kılmıştır.

X

Fert ve Toplumun Mahvına Sebep Olan Çirkin Fiillerden Biri Fuhuştur

“Zinaya yaklaşmayın. Şüphesiz o, bir hayâsızlıktır ve çirkin bir yoldur.”

(İsra Sûresi, âyet: 32)

Fert ve cemiyetlerde huzur ve saadet nurunun sönmesine sebep olan çirkin fiillerden biri de fuhuş'tur. Fuhuş, aile hayatını ve onun mukaddes gayesini de yok eden öldürücü bir iletir. Gerçekten fuhuş, ahlâkî kötülüklerin en çirkinlerinden-
dir. Zira o, ahlâkın sükûtuna, ferdî ve içtimâî hayatın yıkılmasına sebep olan en korkunç hastalıklardan ve felaketlerdendir.

İslâm Dini'nin men ettiği en büyük günahlardan biri olan fuhuş, beşer hayatı ve huzuru için bir tehlikedir. O, önlenmesi pek zor olan bedenî ve ruhî hastalıkların yayılmasına, erken ölümlere ve ölümlerin artmasına, nesillerin bozulup soy-suzlaşmasına ve neticede munkariz olmalarına sebep olan içtimâî bir afettir (mu-sibettir).

Bu yüzden insanlar arasında korkunç cinayetlerin vuku bulduğu, unutulmaz düşmanlıkların meydana geldiği, herkesçe bilinen elem verici gerçeklerdendir. Bu çirkin fiil, en üstün ahlâkî değerleri, fertlerin edep ve hayâ duygularını yok eder, musallat olduğu kimseleri sârî hastalık mikrobu yayan muzır unsurlar hâline getirir.

Hâlbuki Allah Teâlâ'nın insanlara lütufları sonsuzdur. İnsanı hudutsuz lütuflara mazhar kılan yüce yaratıcı, ona bütün ihtiyaçlarını karşılayabileceği en doğru yolu göstermiştir. İnsanın fıtrî (ve garizî) ihtiyaçlarının karşılanması ve insan neslinin bekası için de, meşru bir akitle evlenmeyi ona emir buyurmuştur. Öyle ki aile yuvası muhterem kılınmış, her türlü tecavüzden de korunmuştur.

Başta meşru izdivacı (evlenmeyi) önlemeye ve aile varlığını yıkmaya sebep olan bu çirkin fiil, Cenab-ı Hakk tarafından men edilmiştir.

Bunun içindir ki meşru bir şekilde evlenip aile yuvası kurmak, insan nevinin bekasına vesile olmak, İslâm'da ibadet sayılmıştır. Böylece insan nesli ve onun yüksek şeref ve değeri de korunmuş ve devamı sağlanmıştır.

Evlenmek, meşru bir aile yuvası kurmak dindendir ve dinin bir emridir. Resûl-i Ekrem (s.a.s.); *“Evlenen kimse, dininin yarısını korumuştur. Diğer yarısını korumak hususunda da Allah’tan korksun”*¹ buyurmuşlardır.

Bu böyle olmakla beraber meşru bir akitle evlenme olmadan meydana gelebilecek cinsî birleşmeler, haram kılınmıştır. Zira, meşru izdivaç dışı münasebetler, fuhuştur, zinadır.

Aslında fuhuş, kelime olarak, sözlerin, işlerin en çirkin olanına denir. Cenab-ı Hakk, insanları bunlardan men etmiştir. Kötü fiillerin en çirkin olan zina da, fuhuştur, en çirkin bir iştir. Allah Teâlâ, bu çirkin fiili haram kılmış, insanlara bu hayâsızlığa yakın olmamalarını ve ondan korunmalarını emir buyurmuştur. Kur’ân-ı Kerim’de Allah Teâlâ meal olarak şöyle buyurur:

*“Zinaya yaklaşmayın. Şüphesiz o, bir hayâsızlıktır ve çok çirkin bir yoldur.”*²

Zulüm ve Zina Her Zemin ve Zamanda Haram Kılınmıştır

Âdem Peygamberden (a.s.), Hz. Muhammed (s.a.s.)’e gelinceye kadar bütün peygamberlerin şariatlarında zulüm gibi, zina da haram kılınmıştır. Diğer taraftan Resûl-i Ekrem Efendimiz, *“Müslümanın müslümana kanı, malı, ırzı ve namusu haramdır”*³ buyurmuşlardır. Böylece can, mal, ırz ve namusun muhterem kılındığı ve her türlü tecavüzden korunması gerektiğinin zarureti bildirilmişlerdir.

Resûl-i Ekrem (s.a.s.), iffet ve şeref ile birlikte, neslin muhafazası için de pek önemli olan bu konuda her fenalığı önleyecek en âdil esasları telkin buyurmuşlardır. Zina gibi öldürücü bir hayâsızlığın vukuunu bertaraf etmek için, bu cürmü irtikâp edenlerin suçları sabit olduğu takdirde, layık oldukları karşılığı adalet eliyle (mahkeme kararıyla) görecekleri de bildirilmiştir.

Nitekim, Kur’ân-ı Kerim’de, iffetli kadınlara bühthan eden kimselerin cezalandırılmalarını ve bu dinî cezanın keyfiyetini beyan eden âyet-i celileler meal olarak şöyledir:

“İffetli kadınlara zina isnat edip de sonra (bu suçlamalarını ispat için) dört şahit getiremeyenlere seksen değnek vurun; artık ebediyen onların şahitliğini

¹ Keşfü'l-Hafâ, Hadis No: 2432.

² İsrâ Süresi, âyet: 32.

³ Riyazü's-Sâlihîn Tercemesi, c.1, s.276, Hadis No: 232.

kabul etmeyin. İşte onlar, yoldan çıkmış kimselerdir. Ancak bundan sonra tövbe edip hâllerini düzelterken bunun dışındadır. Şüphesiz ki Allah, çok bağışlayan, çok merhamet edendir."⁴

*"İffetli, (kötülüklerden) habersiz mü'mine kadınlara zina isnat edenler (iftira atanlar), dünyada da ahirette de lanetlenmişlerdir ve onlara büyük bir azap vardır. Bir gün gelecek kendi dilleri, elleri ve ayakları yaptıklarına şahitlik edeceklerdir. O gün Allah, onlara, hak ettikleri cezalarını tam olarak verecektir ve onlar, Allah'ın Hakk olduğunu apaçık bileceklerdir."*⁵

İnsan nevinin bekası, insanlar arasında iyiliğin yaygın hâle getirilmesi, hakların korunması, suçluların adalet eliyle ve cürümleri sonucu hak ettikleri cezaları görmeleri ile mümkündür. Aksi takdirde haklar zayi olur, kötülükler yaygın hâle gelir, suçlular da işledikleri cürümlerini olağan işlermiş gibi görmeye ve göstermeye çalışırlar. Bu ise masum insanların ve toplumun mahvolmasına yol açar.

Toplumu ve fertleri bu zararlardan korumak için, zina cürmünü irtikâp edenlere de Allah tarafından hadd cezası takdir buyurulmuştur. Bundaki asıl hikmetlerden birisi de insanların bu çirkin fiilden uzak kalmaları, nezahetlerini korumaları; fertlerin ve cemiyetin zarar görmemeleri; neslin tertemiz olarak muhafaza edilmiş olmasıdır.

Konu ile ilgili geniş bilgi, ana kaynaklarda bütün ayrıntılarıyla yer almıştır. Bunlar arasında, aşağıda kaydedilen kaynaklara müracaat edilebilir.

- 1- Muhtasar-ı Sahih-i Müslim, c. 2, s. 36 vd., Kuveyt 1979 bsk.
- 2- Ömer Nasuhi Bilmen, Hukuku İslâmiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu.
- 3- Merginânî, el-Hidaye, c.2, sh. 70 ad. Mısır 1979 bsk.
- 4- Kasanî, Bedayü's-Senai fî Tertibi'sh-Şerai, c.7, sh. 33 vd.

İffet ve Namus Tecavüzden Korunmuştur

Kişinin iffet ve namusu onun, en mukaddes değerlerindendir. Kadın, erkek her insanın şerefi, iffetinin varlığı ve muhafazası iledir. Onların bu yüksek varlığının korunması zaruridir. Bu sebeptendir ki, İslâm Dini, kişinin namusuna fiilen tecavüzü haram kıldığı gibi, lisanen (dil ile) birisinin namusuna tecavüzü de haram kılmıştır. Dinimiz, masum insanların ırz ve namusuna dil uzatanları, bühtan eden kimseler diye tanımlamıştır. Hususi deymi ile kazf'ta bulunanlar (başkala-

⁴ Nûr Sûresi, âyet: 4.

⁵ Nûr Sûresi, âyet: 23-25.

rının namusuna dil uzatanlar), masum insanlara isnat ettikleri husus, belirtilen esaslara uygun olarak sübut bulmadığı takdirde, bunlara izafe ettikleri iddiaya karşılık, Kur'ân-ı Kerim'in beyan ettiği ceza ile mukabele görecekları bildirilmiştir. Günahsız insanlara çirkin fiil izafe edenlerin (yalan uyduranların), şahitliklerinin kabul olunmayacağı ve bu gibilerin Cenab-ı Hakk'a itaatten çıkmış kimseler olduklarını yine Kur'ân-ı Kerim beyan buyurmuştur.

Ancak tövbe ederler, iyi ameller işlerler ve eski fena durumlarını (masum insanlara zina isnadı gibi kötü davranışlarını) tamamıyla bırakırlar ise, o takdirde ancak iyi insanlar arasında yer alabilirler. Bunlar da yine Kur'ân-ı Kerim'in beyan buyurduğu hususlardır.

Fuhşun Kötülüğü ve Zararları

Fuhş, insanların iffet ve namusuna karşı işlenmiş bir suç, topluma karşı ikâ edilmiş bir cürümdür. Böyle bir cürmü irtikâp eden kimse kendi evladına, yakınlarına karşı da suç işlemiş olur. Evladına kötü örnek olan böyle bir kimse, onlar üzerinde bir yük, bir leke olmuş olur. Kötülüklerin en şenilerinden olan zina fiili, namusları, iffetleri yok ettiği gibi, nesilleri de öldürür. Sonuç olarak toplumun yıkılıp yok olmasına sebep olur.

İslâm Dini, toplumun varlığını, huzurunu, insanın can, mal ve namusunu maddî ve ruhî bütün değerlerini korumak için zinayı haram kılmış, fuhşun kötü bir yol olduğunu bildirmiştir. Zira bu fiilin toplum için zararları çok büyük olduğu gibi, fertler için de zararları yine çok büyüktür. Bu çirkin fiil, kişinin sağlığını da yok eder. Er veya geç, onda birtakım hastalıkların meydana gelmesine sebep olur. Bu hastalıkların birçoğunun da yayılmasına, başkalarına geçmesine sebep olur. Sağlığının ve iffetinin heder olmasıyla birlikte kişinin malını da mahvederek sefaletin pençesine düşmesine yol açar.

Fuhuş, Fert ve Toplum Sağlığını Tehdit Eden Afetlerdendir

Fuhuşun birçok hastalıkların meydana gelmesine ve yayılmasına sebep olduğu bilinmektedir. Bu hastalıkların çeşitlerini ve tehlikelerini tıp ilmi tespit etmektedir. Bunlara zührevî hastalıklar adı verilmektedir ki başlıcaları: Frengi (sifiks), ganare (bel soğukluğu), yumuşak (şankr) v.s. ve yine zührevî hastalıklar dışında aids gibi bilinen ve bilinmeyen daha birçok hastalıkların meydana gelip yayılmasına yol açtığı malumdur.

Dünyada fuhuşu geçim vasıtası, kadını da bir ticaret metayı yapıp, onu kirli eşyadan daha değersiz duruma düşürenlerin bulunduğu, insanlık namına derin üzüntü ve hicap veren pek acı gerçeklerdir.

İnsanları sorumluluk duygularından, meşru evlenme yolundan ve iffetli yaşama saadetinden uzaklaştıran, onları maddeten ve manen yıkmak için geçmişte olduğu gibi, günümüzde de fuhuşu teşvik edici söz, yazı, film ve her çeşit vasıtaların kullanıldığı görülmektedir. Kazanç sağlamak, insanları güç, ahlâk, rûh, ilim ve daha nice meziyetlerden sıyrıp uzaklaştırmak için bu şeytanî tuzaklar, büyük maharetlerle sergilenmektedir.

Muzır haşaratın körpe fidanlara musallat olup onları kuruttuğu ve semeresiz çerçöp duruma getirdiği gibi, muzır unsurlar da her fırsattan yararlanıp kadınlara, masum gençlere musallat olmaktadır. Tekniğin eriştiği bütün imkânlar kullanılarak toplumlar, fuhuşun mülevves bataklığına itilmektedir.

Bu acıklı durum, bütün insanlık için de her bakımdan tehlike arz etmektedir. Bu zararlardan korunmak için, insanların ve özellikle gençlerin en güzel ve faydalı bir eğitimle, edep ve terbiye ile yetiştirilmelerine büyük ihtiyaç vardır. Bu terbiyeyi almış olanlar, kendilerini ve kardeşlerini kolaylıkla bu zararlardan koruyabileceklerdir.

İmam Ahmed b. Hanbel, Ebu Uname (r.a.)'den şöyle bir hadis rivayet etmiştir:

“Genç bir delikanlı Resûl-i Ekrem’in huzuruna gelerek; zina hususunda kendisine izin verilmesini ister. Orada bulunanlar, bu cüretinden dolayı gence bağırıp azarlamak isterler. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem (s.a.s.);

“*Genci yaklaştırmız*” buyurmuş ve onun yanına oturmasını emretmiştir. Genç de hemen Resûl-i Ekrem’in yanına gelmiş ve ötüne oturmuştur.

Resûl-i Ekrem, delikanlıya şöyle buyurmuştur:

- *Böyle bir fiilin annene reva görülmesini ister misin?* Genç,

- Allah, beni senin yolunda feda kılsın. Böyle bir şeye asla razı olamam, demiştir.

Resûl-i Ekrem (s.a.s.) şöyle buyurmuştur:

- *İnsanlar da böyledir. Böyle bir fiili kendi valideleri için asla istemezler.*

Kendi kızın için böyle bir şey ister misin?

- Hayır, istemem. Allah, beni senin yoluna feda kılsın, (Ya Resûlullah).

Resûl-i Ekrem (s.a.s.);

İnsanlar da böyledir. Kendi kızlarına böyle bir fiilin icrasını asla istemezler, buyurmuştur.

Resûl-i Ekrem (s.a.s.), böylece o gence halasını, teyzesini, aynı şekilde hatırlamış ve her defasında o genç de yukarıdaki cevaplarını tekrar etmiştir.

Resûl-i Ekrem (s.a.s.) de, *"insanlar da böyledir, (mahremlerine) böyle bir muamele yapılmasını istemezler."* buyurmuş ve sonra mübarek elini gencin göğsü üzerine koyup şöyle dua etmiş:

"Ya Rabbi, bu gencin kalbini temizle, onun günahını bağışla. Ve iffetini de koru." O andan itibaren bu gencin en çok nefret duyduğu kötülük zina fiili olmuştur.⁶

Allah Teâlâ, kurtuluşa ve ebedî saadete erebilen insanları ve onların bu üstün vasıflarını bildirirken; *"Onlar, iffetlerini haramdan korurlar, onlar zina etmezler."*⁷ buyurmuş, bütün mü'minlere ve insanlara saadet yolunu göstermiştir.

Hz. Peygamber de bir hadislerinde;

*"Ey gençler, sizden evlenmeye gücü yeten kimse evlensin. Lakin gücü müsait olmayanınız da oruç tutsun. Zira oruç, onun için koruyucudur."*⁸ buyurmuşlardır.

Fuhşun Manevî Zararları

Fert ve toplum için fuhuşun zararları çok büyüktür. Zina fertlerin sıhhatini bozar, akla zarar verir, dini tahrip eder, ahlâkı yıkar, aileyi ve toplumu telafisi imkânsız zararlara sokar. Bu cürüm, iktisadî hayatı da sarsar. Bunların hepsinin daha elimi, bu suçun mürtekibi kişiler, Cenab-ı Hakk'ın gazabına maruz kalırlar.

Resûl-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz; *"Zina eden, mü'min olarak zina etmez..."*⁹ buyurmuşlardır.

Cenab-ı Hakk, insanları doğru yola, ebedî saadete çağırdığı hâlde, fuhuş fiilini irtikap eden kimse bu ilahî daveti dinlememiştir. O, şeytanın aldatmasına, şehvî meyillerine uymuştur. Bu yüzden de böyle kimselerin sonu zillet ve hüsrân olmuştur. Bu çirkin fiilin yıkıcı tesirleri, suçluları ile birlikte toplumu da, gelecek nesilleri de sarsmış olur. Fuhuşun uhrevî cezası ise suçluların Cehennem azabına

⁶ A. Nasih Ulvan, Terbiyetü'l-Evlad fi'l-İslâm, c.1, s.543.

⁷ Mü'minûn Sûresi, ayet: 5; Ayrıca bkz. Furkan Sûresi, ayet: 68.

⁸ Tacü'l-cami li'l-usul, c.2, s.278.

⁹ Tergib ve't-Terhib, c.3, s.269, Beyrut, 1388/1968.

uğramaları ve bu azapta temelli kalmalarıdır. Dolayısıyla sıdk ile tövbe eden ve bu çirkin fiillerden tamamıyla uzaklaşıp Cenab-ı Hakk'a yönelen kimselerin, Allah Teâlâ tövbelerini kabul edeceğini vaad buyurmuştur.

Allah Korkusu ve İffetli Olma

Nezih ve akl-ı selim sahibi bir insan, iffetli ve namuslu olmanın yüksek değerini bilir. Böyle bir kişi, zinadan meydana gelecek zararların ne kadar korkunç olduğunu da kolaylıkla görür ve bu çirkin fiili irtikâp etmez. Ona sebep olacak şeylere de yakın olmaz.

Akl-ı selim sahibi bir kimse, insan olarak her şeyden önce şunu da kesin bir şekilde bilir ki, bu çirkin fiilin başkaları tarafından kendi anasına yahut teyzesine, yahut halasına, yahut kız kardeşine, kendi kızına, yahutta kendi helâline (zevcesine) reva görülmesine asla razı değildir. Kişi, sayılanların ve diğer yakınlarının harim-i ismetini (namusunu) korumak hususunda, ölümden sakınmayacağını da bilir. Diğer insanlar da böyledir.

Zaten bir müslüman, mü'min kardeşinin namusuna kötü nazarla bakamaz. Komşusunun, herhangi biri mü'min kardeşinin iffetini, kendi namusu gibi muhterem sayar. Bütün insanlara karşı bu İslâmî ve ahlâkî nezahetini daima korur. Hz. Peygamber (s.a.s.); *"Sizden biriniz kendisi için sevip istediği şeyleri (mümin) kardeşi için de arzu etmedikçe iman etmiş olmaz."*¹⁰ buyurmuşlardır.

İnsanlara, gelecek felâkete rıza göstermekle, Müslümanlığı ve Kur'an ahlâkını bağdaştırmak mümkün değildir.

Başkalarının namusunu kirletmekten daha korkunç bir felaket tasavvur edilebilir mi? Görülüyor ki insanlara ve topluma zillet ve hüsrân olan fuhuş ve benzeri kötülükleri göremeyen ve düşünemeyen kimse, insanî bütün meziyetleri de zayi etmiştir.

Zina fiili öyle çirkin bir iştir ki, kişiyi aileden, toplumdan uzaklaştırdığı gibi, onu Allah'ın rahmetinden de uzaklaştırmaktadır.

Başta yönetim ve eğitim makamlarımızın sorumluları olmak üzere toplumun bütün aklı erenlerinin hepsi de fertleri fuhuş zilletine ve onun yıkıcı zararlarına karşı korumakla yükümlüdürler. Fert ve ailenin saadeti, toplumun huzuru, neslin bekası için bu yükümlülüğün icap ettirdiği vazifelerin yerine getirilmesi bir zaru-

¹⁰ Riyazü's-Salihin, c.1, s.225, Hadis No: 182 ve c. 1, s. 278, Hadis No: 234.

rettir. Bu görevin ihmali ise topluma büyük zarar ve ihanet olmakla birlikte, dünya ve ahirette büyük sorumlulukları da gerektirir.

Diğer taraftan kişinin kendisini, ailesini ve toplumu, bu zarardan koruması, akl-ı selim sahibi olması ile, üstün ailevî terbiye alması ile ve bunların hepsine anlam ve hayat veren sağlam bir imana sahip olması iledir. Zira akl-ı selim sahibi bir insan, daima Cenab-ı Hakk'ın murakabesi altında olduğunu idrak eder. Çünkü göklerde ve yerde gizli ve açık ne varsa, Allah hepsini bilir. O, sinelerde gizli olan maksatları bildiği gibi, gizlice fısıldanan sözlerden de haberdardır.

O'nun makam-ı izzetine tazim eden ve nefsinin kötülüklerin her çeşidinden koruyan insan için Cennet vardır. Bu iman ve yüksek düşünce insanı, hayâ, edep ve terbiyenin, ahlâkî üstünlüklerin zirvesinde tutar. Böyle bir inanca sahip bulunan kimseler, değil fuhuş gibi çirkin fiiller, ona sebep olabilecek bayağı davranışların hiçbirini kendilerine yakıştıramazlar. Onlar, bu fuhuş v.b. ahlâkî hastalıklardan kendilerini korudukları gibi, toplum varlığının korunmasında da en güzel örneklerdir. Gerçek manası ile müspet bir eğitim görmüş ve bu yüksek terbiyeyi almış kimseler, bilgileri, akl-ı selim ve şahsiyetleri ile kendilerini her zemin ve zamanda zinadan korurlar. Bunlar, menfî ruhlu bayağı kimselerin (insanları aldatanların) yaldızlı propagandaların değersizliğini bilirler. Onların zehirli ağlarına asla düşmezler.

Kadın-erkek müslümanlar olarak en başta dinleyip uymaya mecbur olduğumuz düstur, hiç şüphesiz ki Cenab-ı Hakk'ın buyruğudur.

Allah Teâlâ, Kur'ân-ı Kerim'de meal olarak; *"Ey insanlar, zinaya yakın olmayın, şüphesiz o, bir hayâsızlıktır. Ve kötü bir yoldur."*¹¹ buyurmuştur.

Allah'ın bahsettiği bilgi, akl-ı selim ve terbiye nimetlerinden yararlanarak yüce dinimizin esaslarına sarılmak, onlara samimiyetle bağlanmak, bütün kötülüklerden korunmamızı temin eder, bizlere dünya ve âhîret saadetini kazandırır.

¹¹ İsra Sûresi, ayet: 32.

XI

İçki Haramdır

Fert ve Toplum için Zararları da Çok Büyüktür

Cemiyet hayatını tehdit eden afetlerden biri de içkidir. Bu afetin zararları günümüzde çok genişlemiş; insanlık için olduğu kadar toplumumuz için de en büyük ve ciddi tehlikelerden biri hâline gelmiştir. Eskiden bilhassa bizim toplumuzda belirli ve mahdut çevreleri muzdarip eden içki afeti, (belası) şimdi pek korkunç ve pek tehlikeli bir hızla yayılma istidadı göstermektedir.

Öteden beri içkinin dinen haram olduğu ve murdar sayıldığı, ayrıca umumi (genel) ahlâka ve adaba zıt bulunduğu herkesçe biliniyordu. Cemiyetimizde mevcut bu sağlam akîde ve akl-ı selim, toplumumuzu içki felaketinden asırlar boyu korumuştur. İçki içme illetine müptela olan kimseler de, umumdan gizli olarak istimal ederlerdi. Böylece içki marazının zararı ve yıkıcılığı bütün topluma şamil olmadan, belirli muhitleri tahrip ederdi. Bu bakımdan şimdilere nispetle bu marazın zararı daha az olurdu. Şimdi ise bu tehlikeli ve sâri illet, gittikçe yaygınlaşmıştır.

Durumun vahameti aşikârdır. Samimiyet ve ciddiyetle esaslı tedbirler alınmadığı takdirde bu tehlikenin zararları daha geniş boyutlara ulaşır. Toplumumuzu ve bilhassa masum genç kuşaklarımızı, sefaletin girdabına düşürebilir. Zira yıllık istatistikler incelendiğinde bu âfetin nasıl bir süratle arttığı ve yayıldığı, cemiyet hayatında ahlâkî, iktisadî ve içtimâî yönden ne büyük kayıplara sebep olduğu; millî bünyede ne derin yaralar açtığı kolaylıkla müşahade edilir.

Bu sinsi afetten fert ve toplumumuzu korumak için, ilmî ve makul tedbirlerin alınması, başta sorumlular olmak üzere bütün akıllı eren kimselerin en önde gelen vazifelerindendir. Uyuşturucu maddelerin tehlikelerini, zararlarını önlemek hususunda gösterilen hassasiyet ve alınan ciddi tedbirler, alkollü içkilerin önlenmesinde de gösterilmeli ve tedbirler alınmalıdır. Bu korkunç afet, kurtuluş vaad eden ve yüze gülen amansız bir düşman gibidir. Ferdi de toplumu da helâke götürmektedir.

İslâm'ın İçki Hakkındaki Hükümü

Şu cihet kesin olarak bilinmelidir ki, iyi olan ve insanı iyiliğe götüren her şeyi, İslâm Dini insanlara bildirmiş; zararlı olan neler varsa onları da insanlara tanıtmış, bu kötü ve zararlı olanlardan insanları men etmiştir. Artık iyilikle kötülük; doğrulukla sapıklık; diğer ifadeyle hidayetle dalalet, biz insanlar için apaçık belli olmuştur.

İslâm Dini'nde içki içmek haram kılınmış ve en büyük günahlardan sayılmıştır. Böylece İslâmiyet, içki sebebiyle meydana gelebilecek kötülükleri önlemiştir. İçki yüzünden insanlara musallat olacak bütün illet ve zararlardan insanları korumanın yollarını da göstermiştir. Bu sebeple mü'minler, içki yüzünden doğacak dinî, ahlâkî, ferdî ve içtimaî zararlardan kendilerini koruma mutluluğuna ermişlerdir.

İçkinin haram olduğu Allah'ın kitabı, Resûlullah'ın sünneti ve müslümanların icmai ile sabit olmuştur. Kur'ân-ı Kerim'de bu husus ile ilgili olarak nazil olan ayetlerin mealleri nüzul sırasına göre şöyledir:

1- *"Hurma ağaçlarının meyvelerinden ve üzümlerden içki ve bir de güzel rızık edirsiniz. Akıl erdiren bir toplum için bunda ibret vardır."*¹

2- *"Resûlüm, sana içkiden ve kumardan soruyorlar. De ki, her ikisinde de büyük günah ve bir de insanlara bazı faydalar vardır. Lakin günahları faydalarından daha büyüktür."*²

3- *"Ey iman edenler, siz sarhoş iken ve ne dediğinizi bileceğiniz duruma gelinceye kadar namaza yaklaşmayın..."*³

4- *"Ey iman edenler, içki, kumar, (tapmağa mahsus) dikili taşlar, fal (şans) okları, şeytanın işinden birer pisliktir. Bunlardan kaçının ki kurtuluşa eresiniz. Şüphesiz şeytan, içki ve kumar yolu ile aranızda düşmanlık ve kin sokmak ister. Bir de sizleri Allah'ı zikretmekten ve namazdan alıkoymak diler. Siz artık bunlardan vazgeçtiniz değil mi?"*⁴

Bu son âyeti takip eden âyet-i kerimede ise meal olarak şöyle buyrulmaktadır:

¹ Nahl Sûresi, ayet: 67.

² Bakara Sûresi, ayet: 219.

³ Nisa Sûresi, ayet: 43.

⁴ Maide Sûresi, ayet: 90-91.

*“Allah’a itaat edin. Peygambere itaat edin (onlara karşı gelmekten sakının). Eğer yüz çevirirseniz bilin ki, peygamberimize düşen açıkça tebliğ etmektir.”*⁵

Âyet-i kerimelerden ilki Mekke’de nazil olmuştur. Bu âyetle “Seker” kelimesinin güzel rızık karşılığında zikredilmesi ile içkinin iyi bir şey olmadığına işaret buyurulmuştur.

İkinci âyet-i kerime Medine’de nazil olmuştur. Ashabdan, aralarında Hz. Ömer ile Muaz b. Cebel’in bulunduğu bir cemaat (r.a.), Resûl-i Ekrem Efendimize gelmişler ve, “Ya Resûlullah, içki ile kumar hakkında hüküm nedir? Doğrusu bunlar hem akli hem de malı yok ediyor.” demişlerdi. Bunun üzerine meali verilen âyet-i kerime nazil olmuştur.

İçki ile kumarın günahları daha büyük olduğu için, ashabdan pek çokları bunlardan uzak kalmışlardı. Ancak içki ile kumarın, tamamıyla haram kılınmadığı düşüncesi ile içki içenler de oluyordu.

Bir akşam namazında cemaate imam olan zat sarhoş olduğu için, Kur’an âyetlerini yanlış okumuş. Bunun üzerine durum Resûl-i Ekrem (s.a.s.)’e arz edilmiş ve üçüncü sıradaki âyet-i kerime de bundan sonra nazil olmuştu. Bazı kimse-ler namaz vakitlerinin dışında içki içmenin men edilmediğini düşünmüş ve bu sebeple namaz vakitleri dışında içenler olmuştu.

İçki yüzünden meydana gelen bir hadisede ashabdan Sa’d b. Ebi Vakkas, yüzünden yaralanmıştı. Resûl-i Ekrem (s.a.s.); *“Ya Rabbi, içki hakkında açık emrini bize beyan buyur”* diye niyazda bulunmuşlardı. İşte bundan sonradır ki, içki ve kumarın haram edildiklerini bildiren ve dördüncü sırada mealini verdiğimiz âyet-i kerimeler vahy edilmiştir. Resûl-i Ekrem (s.a.s.) bu âyetleri okuduğu zaman, bunları dinleyen Hz. Ömer şöyle demişlerdi: *“Vazgeçtik Ya Rabbi.”* O gün mü’minler için ayrı bir sevinç günü olmuştur.

Son âyet-i kerimelerde içkinin haramlığı çok kesin bir şekilde beyan edilmiş, en veciz ve en belîğ üslup ile bunların (içki ile kumarın) haram oldukları te’kid buyurulmuştur. Öyle ki akl-ı selim sahibi bir insan, kendi kendine bu âyet-i kerimelerde beyan buyrulan hususları bir düşündüğünde, içki ve kumardan uzak kalmak hususunda en küçük bir tereddüt bile göstermez.

Çünkü içki ve kumar, tapmağa mahsus dikili taşlar (putlar) ve fal okları ile birlikte beyan edilmiştir. Putlar ve fal okları haram ve çok kötü şeyler olduğu gibi, içki de, kumar da haram olmakta onların aynısı sayılmıştır. Onlar “Rics” diye adlandırıldıkları gibi, içki de, kumar da “Rics” diye isimlendirilmiştir. (Rics’in manası, necis ve haram olan şey demektir.) Ayrıca bunların hepsinin

⁵ Maide Sûresi, âyet: 92.

şeytanın işlerinden birer murdar iş olduğu bildirilmiş, içkiden, kumardan uzak kalınmakla emrolunmuştur. Mü'minler için kurtuluşa ermek içkiden ve kumardan uzak kalmağa bağlanmıştır, içki ve kumar sebebiyle şeytanın mü'minler arasına düşmanlık ve kin soktuğu, bunlar vasıtasıyla yine şeytanın insanları Allah'ı zikretmekten ve namazdan alıkoymak istediği bildirilmiştir. Âyet-i kerimenin sonunda da *"Artık vazgeçtiniz değil mi?"* soru şeklindeki bir cümle ile içki ve kumar te'kitli bir surette men edilmiştir. Ve bütün bunlardan sonra da bu âyetlere atfedilerek yukarıdaki meali verilen âyet-i kerimede Cenab-ı Hakk; *"Allah'a itaat edin. Resûle itaat edin (Allah'a ve Resûle karşı gelmekten sakının), eğer yüz çevirirseniz bilin ki Peygamberimize düşen sadece açıkça tebliğ etmektir."*⁶ buyurmuştur.

İçkinin Haram Olduğu ve Zararlarıyla İlgili Hadisler

Resûl-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz, birçok hadislerinde içkinin kötülük ve zararlarını beyan etmiş, mü'minleri, hatta insanlığı bu tehlikeye karşı uyarmıştır. Bu hadis-i şeriflerden birkaçının mealleri burada zikredilmiştir. Bu hadis mealleri şöyledir:

- 1- *"İçkiden sakının, zira içki, kötülüklerin aslı (anası)dır."*⁷
- 2- *"Sarhoşluk veren her şey içkidir ve o haramdır."*⁸
- 3- *"İçki, ilaç değildir. O, bir hastalıktır."*⁹
- 4- *"İçkiye düşkün olan, yaptığı iyiliği başa kakan, anaya babaya asi olan Cennet'e giremez."*¹⁰
- 5- *"Çoğu sarhoşluk veren şeyin azı da haramdır."*¹¹
- 6- *"Gelecekte ümmetimden bir kısım insanlar şaraba (içkiye) başka başka isimler vererek yine de onu içeceklerdir."*¹²

⁶ Maide Sûresi, âyet: 92.

⁷ Tâcû'l-Cami li'l-Usûl, c.3, s.144.

⁸ Tâcû'l-Cami li'l-Usûl, c.3, s.143.

⁹ Tâcû'l-Cami li'l-Usûl, c.3, s.141.

¹⁰ Tâcû'l-Cami li'l-Usûl, c.3, s.143.

¹¹ Tâcû'l-Cami li'l-Usûl, c.3, s.142.

¹² Tâcû'l-Cami li'l-Usûl, c.3, s.144.

7- “Allah Teâlâ, şaraba, onu içene, ona sakilik edene, onu satana, onu satın alana, onu sıkana ve onu sıktırana, onu taşıyana ve kendisi için taşıyanına ve parasını yiyene (bu gibileri rahmetinden uzaklaştırır) lanet etmiştir.”¹³

Konu ile ilgili daha birçok hadisler mevcut ise de, bunlardan mealleri verilen hadislerle yetinilmiştir.

İçkinin haram olduğu İslâm ümmetinin icmai (ittifakı) ile de sabittir. Bütün müslümanların ve onların içlerinde yetişen din âlimlerinin (imamlarının) hepsi, kitap ve sünnetin hükümlerinde içkinin haram kılındığında ittifak etmişlerdir. Keza içki içmenin İslâm Dininde en büyük günahlardan olduğu hususunda da İslâm ümmeti ittifak hâlinindedir.

İçkinin Çeşitleri Hakkındaki Düşünce ve Dinî Hükümler

İslâm’da sarhoşluk veren her şey içki sayılmış ve bunların haram olduğu bildirilmiştir. Mealleri verilen âyetler ile hadis-i şerifler üzerinde iyiden iyiye düşünüldüğünde bu hususlar açık olarak görülür. İslâm bilginleri her konuda olduğu gibi bu hususlarla ilgili bütün hükümleri de tafsilatıyla ana kitaplara (kaynaklara) dercetmişler ve bütün mü’minleri aydınlatmışlardır. Bu konuda daha geniş bilgi için bu kaynakların gözden geçirilmesi çok yararlı olur. Bunlar arasında İmam Burhanuddin el-Merginani’nin el-Hidaye adlı eseri ile, Allame Şihabuddin Mahmud el-Âlûsî’nin Ruhû’l-Meanî adlı eserine bakılması yerinde olur.¹⁴

İçkinin Mahiyeti

Kimyevî terkibi ve çeşitleri ne olursa olsun, üzüm ve hurmadan elde edilen şarabın adı “hamr”dır. Tahammür ettiği, aklı örtüp etkisiz hâle getirdiği için, ona bu isim verilmiştir. Bu maddenin aynı da, içilmesi de İslâm’da kati (kesin) haram kılınmıştır. Şarabın haram olduğunu bildiren âyetler nazil olduğu vakit ekseriyetle içkiler, üzüm suyundan, hurma suyundan buğday, arpa, darı ve baldan yapılıyordu. Bunlardan yapılan içkilerin her çeşidi haram kılındığı gibi, sarhoşluk veren her şeyin de içki olduğu ve haram kılındığı beyan buyurulmuştur. Sadece şarap ve rakı vb. şeyler değil, bira da dâhil insana sarhoşluk veren içkilerin ta-

¹³ Tâcü’l-Cami li’l-Usûl, c.3, s.142.

¹⁴ Bkz. Ruhû’l-Meanî, c.2, s.111 vd.; Hidaye, c.4, s. 80 vd.

mamı haram kılınmıştır. İnsana sarhoşluk ve fütur veren diğer uyuşturucu maddelerin kullanılması da, alınıp satılması da dinen haramdır.

Resûl-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz, insana fütur ve sarhoşluk veren şeylerden men etmiş; ayrıca içilmesi haram olan bir şeyin satılması, alınması ve parasının yenilmesinin de haram olduğunu beyan etmişlerdir. Diğer taraftan yukarıda meal-leri verilen hadislerde görüldüğü üzere çoğu sarhoşluk veren şeyin azının da haram olduğunu Resûl-i Ekrem (s.a.s.) bildirmişlerdir. Zaten, içkinin özelliği, sinsiliği az miktardan başlanılmak suretiyle müptelalarını (kurbanlarını) öldürücü pençesine düşürmektir.

İslâm, alkol tehlikesini her yönüyle önlemiştir. Çünkü içkinin azı insanı çoğuna ve netice itibariyle de onu helâke götürür. Bunun içindir ki, az miktarda alkol ihtiva eden içkilerin içilmesi de haram kılınmıştır.

İnsan Sağlığı Yönünden İçkinin Zararları

İçki insanın malını da sağlığını da tahrip eder. İnsanlarda sorumluluk duygusunu zaafa, dumura uğratar. Bu illete müptela olanların ailelerini, görevlerini ihmal ettikleri, kendi rızaları ile kendilerini zillate düşürdükleri bilinen ve her zaman müşahade edilen acı gerçeklerdendir. İçkinin yıkıcı tesirleri, maddî yönden olduğu gibi, irsî yönden de zararlarının nesilden nesile intikal ettiği müspet ilmin ve modern kimya ve tıbbın ortaya koyduğu gerçeklerdendir.

İnsanda irade gücünü yok eden bu kötü iptila, kişiyi içkinin bir kölesi durumuna getirir. Aklı yerinde olduğu zaman kişi bu felaketi idrak eder. Lakin ne aklı ve ne de şahsiyet ve iradesi ile içkinin karşısında bir varlık gösterebilir. İçkinin başka zararları bir tarafa, aklı izale etmesi, onu görevinden alıkoyması, içkinin kötülüğünü kavramak için kâfidir.

Zira insanın en üstün vasfı akl-ı selimidir. Kişinin insanlığı ancak akl-ı selimi iledir. Onun başka güzel vasıfları akla tabidir. İnsanı zararlı şeylerden men ettiği için bu üstün vasfa akıl adı verilmiştir. İçki ise tedrici bir surette aklın mukavemet gücünü azaltır. Giderek akıl, zararlı ve kötü olan şeylere karşı koyamaz bir duruma gelir.

Akla düşman olan içkinin, insanlar arasına düşmanlıklar sokulmasına; birçok aile ocaklarının yıkılmasına; bir hiç uğruna korkunç cinayetlerin işlenmesine sebep olduğu herkesçe bilinen ve her zaman görülen ızdırap verici hadiselerdendir.

İçki dinen haram olduğu gibi, akl-ı selim ve ilim de onun zarar ve tehlikesi-

nin büyüklüğünü göstermektedir. Bu afetin müptelası olan toplumları felaketin eşiğine getirdiği esefle müşahade edilmektedir. Yapılan istatistiklerden tespit edilmiş bir gerçek de şudur: Trafik kazalarının birçoğu alkol sebebiyle meydana gelmektedir. Bu yüzden binlerce insanın mezara girdiği ve binlercesinin sakat kaldığı, iktisadî zararlarının ise milyarlaraya ulaştığı bilinen durumlardır.

Genç kuşaklarımız bira vb. içkilerle tedrici bir surette alkol marazının içine itilmeleri, fert ve toplumumuza, hatta gelecek nesillerimize yapılacak haksızlıkların en çirkinlerindenidir. Birçoklarınca bu cihetlerin olağan telakki edilmesi ise, daha elem verici bir manzaradır.

Hâlbuki milletimizin akli eren her ferdi, toplumumuz ve gelecek kuşaklarımızın her yönden iyilik ve mutluluklarına hizmetle görevlidir. Bu görevlerin ihmali bir yana, edeb ve ahlâka zıt; kötü ve zararlı olan şeyleri olağan görmek, iyi düşünen insanlar için en büyük üzüntü sebeplerindenidir.

Bütün bu gerçekler bir an için gözden uzak farz edilse ve içkinin zararları söz konusu olmasa dahi yukarıda beyan edilen; "...İçki ve kumar, şeytanın işi murdar şeylerdir. Siz onlardan uzak kalınız ki kurtuluşa eresiniz."¹⁵ ilahî emri, bir mü'min için uyulması zarurî bir düsturdur. Böylece o, kendisini de, sorumluluğu altında bulunan kimseleri de içki afetinin zararlarından korumak mutluluğuna erdirmiş olur.

Raşidin halifelerin birincisi olan Hz. Ebu Bekr'e "*İçki dinen haram edilmenden önce içki içip içmediği*" sorulmuştu. O da; "*Ben insanlığın yüksek haysiyet ve şerefini bilir ve korurum. İçki içen kimse bunları zayi eder.*" cevabını vermiştir.

Yukarda mealleri verilen âyet-i kerimeler ile İslâm'da içki men edildikten sonra, yine Raşidin halifelerinden dördüncüsü Hz. Ali şöyle demiştir: "*Bir göle şarab dökülse, sonra gölün suyu çekilip o yerde bitki bitse, ben o yerde hayvanlarımı otlatmazdım.*"

Abdullah b. Ömer de şöyle demiştir: "*Parmağımı içki dolu bir kaba batırsam artık bir daha o parmağım bana tabi olmazdı.*"

İman ve takvada kemal sahibi olan büyüklerin bu sözleri bizler için gerçekten çok düşündürücü ve ibret verici mahiyettedir.

Milletimizi ve bütün beşeriyeti içki âfetinden korumasını Cenab-ı Rabbi'l-İzzet'ten dileriz.

¹⁵ Maide Sûresi, âyet: 90.

Ek (İstirrat)

İçkinin beşeriyete getirdiği ızdırabı müşahade eden bir kısım batılı araştırmacılar, kendi toplumlarının içki yüzünden mahvolmanın eşiğinde olduğunu görüyor ve eserlerinde bunu kaydediyorlar. Bundan kurtulmanın en müessir tedbirinin sağlam iman ve temiz bir akîde olduğunu da müdrik bulunuyorlar.

Bugün batı dünyası bir manevî buhran içinde bulunmaktadır. Bu yüzden içki ve diğer uyuşturucu maddelerle buhranı hafifletmeye, unutmaya çalışmaktadır. Teknik ilerleme ve maddî refah, insanın ruhî, manevî ihtiyacını giderememektedir. Sırf maddî olan menfaat duygusunun düşüncelere egemen olması, insanı büsbütün maddileştirmekte, huzur ve mutluluktan uzaklaştırmaktadır.

İnsanlar mutedil bir şekilde düşündüklerinde bu ciheti kavramaktadırlar. Onları, manevî buhrandan kurtaracak, ruha huzur, akla güç ve sürûr verecek sağlam bir akîdenin yolunu aramaktadırlar, ancak pek azı müstesna buna henüz erişemedikleri de bir vakiadır. Yanlış bilgi ve peşin yargılardan sıyrılarak İslâm'ı bütün berraklığı ile bu kimseler görebilseler, maddî kazançları da büyük olacaktır. Zira sadece kendileri, içki afetinden kurtulmakla kalmayacaklar, birçok ahvalde beşer için ızdırap kaynağı hâline getirilen teknik inkişâfları, tamamıyla insanlığın faydasında kullanılır duruma getireceklerdir. Bu ise beşere büyük hizmet demektir. Ancak pek azı müstesna, hissî olmaları ve maddenin hâkimiyetine girmiş bulunmaları, kendilerini bu gerçeğe erişmekten alıkoymaktadır. Bu sebeple manevî huzursuzluktan kurtulmanın çaresini bir başka helâk sebebi olan içkide aramakta, kendilerini alkol ve uyuşturucu maddelere kurban etmektedirler. Yaşayışları ve kendilerine ait gösterilen filimler, onların acıklı olan bu durumlarını anlamak için yeterli değil midir?

Arnold Toynbee "Medeniyet yargılanıyor" adlı eserinin bir yerinde özet olarak şu düşüncelerini ortaya koymaktadır:

"İki büyük tehlike Avrupa'yı yok edebilir. Bunlardan biri fizikî, diğeri psikolojiktir. Fizikî tehlike şudur: Avrupa alkoliktir. Ruhî tehlike ise Avrupa ırkçı ve bencildir. Bu iki tehlike önlenmediği takdirde Avrupa yok olacaktır. Eğer Avrupa İslâm'a düşman olmasaydı, bu iki tehlikeden kurtulmak hususunda İslâm'dan istifade edebilirdi. Zira İslâm, alkolü yasak etmekle, mensuplarını bu zarardan korumuştur. İslâm insanların birbirine kardeş olduklarını bildirmekle de onları ırkçılık ve bencilik zararından korumuştur."

Hız. Peygamber bütün beşeriyete, bütün âlemlere rahmet olarak gönderilmiştir. “Merhametli olanlara, Rahman olan Allah da merhamet eder. Yeryüzündekilere acıyın ki semadakiler (Allah’ın melekleri) de size acısın” buyurmuştur.

Bütün insanlar Allah’ın kullarıdır. İslâm’a inanan bir insan Allah’ın buyruklarına saygılı olduğu gibi, Allah’ın kullarına da şefkatli davranmak mecburiyetindedir. İslâm’ın hayat verici prensiplerini benimsemek insan için elzemdir. Bunlara küll hâlinde boyun eğmek fertleri de, toplumları da ebediyen mutlu kılar.

İslâm içkiyi haram kılmış, ırkçılığı da reddetmiştir. Bunların men edilişinin beşeriyet için huzur ve saadet kaynağı olduğu açıktır. Hâlbuki İslâm’ın bütün emir ve prensipleri beşeriyet için bir huzur ve saadet kaynağıdır. Onun bir veya birkaç prensibini diğerlerinden ayırt etmeye (birini alıp diğerini atmaya) imkân yoktur.

XII

Haram Yemekten ve Haksız Kazançtan Sakınmalısınız

“Aranızda mallarınızı haksızlıkla yemeyin.”

(Nisa Sûresi, âyet: 29)

İslâm Dini'nde çalışan ve helâl yoldan kazanç talebinde bulunanlar, övülmüştür. Başkalarına yük olan, tembel ve atıl kalanlar için de çetin azap olduğu bildirilmiştir.

Resûl-i Ekrem (s.a.s.); *“Ümmetim için en ziyade korktuğum şeyler, (mide doldurup) karın büyütme, aşırı uyku, bir de tembelliktir.”*¹ buyurmuş; yemeye ve rahata düşkünlüğü, insanı atalet ve sonuç olarak da hüsrana götüreceğini duyurmuşlardır.

Milletlerin büyüklüğü, onları meydana getiren fertlerin çalışkan olmaları ve bunun neticesi eriştikleri, elde ettikleri iyi sonuçlarla ölçülür. Çalışmaktan yılan, rahatına düşkün toplumlar, atalet ve sefahatin amansız girdabına tutulurlar. Sonuç olarak da acıklı bir şekilde mahvolup giderler.

Hâlbuki fert ve toplum olarak İslâm'da çalışmak övülmüş, helâl yoldan kazanç sağlayanın, Allah'ın sevgilisi olduğu bildirilmiştir. Ziraat, sanat, ticaret (bunların bütün şubeleri) hâsılı hayatın iyileşmesine, kolaylaşmasına imkân veren ve arşın altından yerin derinliklerine kadar olan bütün çalışma sahaları bizler için kazanç yerleri olarak tanıtılmıştır. Yeter ki kazancımız, meşru ve helâl yollardan olsun.

Tevekkülün (Allah'a güvenmenin) yüksek değerini işiten, lâkin onu layıkıyla kavramamış olan bir köylü, devesini bağlamadan Resûl-i Ekrem (s.a.s.)'in huzuruna girmek ister. Resûl-i Ekrem (s.a.s.), o kimseye, *“Deveni bağla, sonra Allah'a tevekkül et”* buyururlar.

Varlık âlemindeki sebepler, biz insanlar için huzur ve saadete yükselme vası-

¹ Fethul-kebir, c.1, s.58.

talarıdır. Helâl kazanç için ticaretle uğraşmak da en güzel yollardan biridir. Bu yoldan meşru kazanç sağlayan kimseler ve kazançlarının övüldüğü herkesçe bilinen hususlardandır. Resûl-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz şöyle buyurmuşlardır:

1- *"Kazançların en güzeli o tacirlerin kazancıdır ki, onlar konuştuklarında yalan söylemezler, kendilerine bir şey emanet edildiğinde hıyanet etmezler, söz verdiklerinde vaatlerinden caymazlar, satın aldıklarında yermeyizler, sattıklarında da övmeyizler, üzerlerinde bulunan hakkı (sahibine ödemeyi) geciktirmezler, alacaklarında da zorluk göstermezler."*²

2- *"Güvenilir, doğru sözlü ticaret erbabı, kıyamet gününde şehidlerle beraberdir."*³

3- *"Doğru sözlü bir ticaretçi kıyamet gününde arşın gölgesinde olacaktır."*⁴

Bunlar ve benzeri pek çok hadisler, helâl kazanç için çalışan ticaret erbabını övmekte, dürüst çalışmaları sonucu uhrevî kazançlarının daha büyük olacağını müjdelemektedir. Hiç şüphesiz helâl yoldan kazanç talebinde bulunanların hepsi dinimizde övülmüş, takdir edilmişlerdir.

Meşru Olmayan Kazancın Durumu

Haksız yollardan kazanç temin etmek İslâm'da haram kılınmıştır. Meşru olmayan yollardan dünyayı talep eden, insanlara karşı kurulmak kastıyla mal elde etmek isteyen kimseler, dinimizde yerilmişlerdir. Mal, ancak helâl yollardan kazanıldığı takdirde hayır ve bereket unsurudur.

İnsan, şahsının, aile fertlerinin refahını sağlamayı; yetiştirdiği ölçüde akrabalarının ve diğer insanların ihtiyaçlarını gidermeyi vazife saymalıdır. Bu amaçla ve samimi bir niyetle helâl yoldan kazanmaya çalışmalıdır, övülmeye layık olan da budur.

"İyi bir mal, iyi bir insan için ne kadar güzeldir." buyurulmuştur. Ayrıca Resûl-i Ekrem (s.a.s.)'in şu sözleri hakikaten çok düşündürücüdür: *"İnsanlar üzerine öyle zaman gelecektir ki, onlara ancak dinar ve dirhem (para) fayda sağlayacaktır."*⁵

² Câmi'us-sağir şerhi Feyzü'l-Kadir, c.3, s.278, Hadis No: 3392.

³ Câmi'us-sağir şerhi Feyzü'l-Kadir, c.3, s.278, Hadis No: 3391.

⁴ Câmi'us-sağir şerhi Feyzü'l-Kadir, c.3, s.278, Hadis No: 3393.

⁵ Keşfü'l-hafa, Hadis No: 3269 ve 1311; Fethu'l-Kebir, c.2, s.169.

Haksız Sebeplerle Mal Kazanmak Haramdır

İslâm, müslümanların gayri meşru yollardan kazanç sağlamalarını, hangi türden olursa olsun, meşru olmayan yollardan kazanç elde etmeye tevessül etmelerini ve aralarında mallarını haksız sebeplerle yemelerini haram kılmıştır. Çünkü bir kimsenin meşru olmayan yollardan başkalarının hakkını uhdesine geçirmesi zulümdür, zulüm ise haramdır. Böyle yapan kimse yalnız malını yediği kişiye haksızlık yapmakla kalmaz, gerçekte kendisi de dâhil, bütün topluma zarar vermiş olur. Zira kendisi de toplumun bir üyesidir. (Toplumun bir ferdine yapılan haksızlık, cemiyetin bütün fertlerine de yapılmış demektir.)

Haksız sebeplerle mal elde etmenin haram olduğunu bildiren âyet-i kerimelerden birkaçının mealleri şöyledir:

1- *"Mallarınızı aranızda haksız sebeplerle yemeyin. Bildiğiniz hâlde günaha girerek insanların mallarından bir kısmını yemek için o malları hâkimlere aktarmayın..."*⁶

2- *"Ey insanlar, mallarınızı aranızda haksız sebeplerle yemeyin, karşılıklı rıza ile yaptığınız ticaret olursa başka. Kendilerinizi öldürmeyin. Doğrusu Allah size karşı çok merhametlidir."*⁷

3- *"Yetimlerin mallarını haksızlıkla yiyenler, karınlarında sadece bir ateş yerler ve onlar çılğın bir ateşe gireceklerdir."*⁸

Mealleri verilen âyet-i kerimelerle insanların hukuku, sosyal hayatın en önemli esasları bildirilmektedir. Zira bu haklar, fert ve toplum hayatının temel taşlarıdır. Bu haklara riayet eden cemiyetler, her türlü haksızlıkların zararlarından kendilerini korurlar. Ancak bu sayede haksızların zulmünü bertaraf ederler. Haramdan sakınma, helâli gözetme, huzurun ve fertler arasındaki güvenin de kaynağıdır.

"Haksız mal yemeye kalkışmak, bütün fenalıkların başıdır." denilmiştir. Bundan sakınmak her şeyden önce sağlam ve samimi bir inanca sahip olmakla, dinî terbiye ile kabildir.

⁶ Bakara Sûresi, âyet: 188.

⁷ Nisa Sûresi, âyet: 29.

⁸ Nisa Sûresi, âyet: 10.

İnsanlar, aralarında birbirlerinin mallarını haksız sebeplerle yemede bir salkınca görmezler ise durum çok zorlaşır. Bu takdirde kazanmada veya sarf etmede malın meşru veya gayri meşru olma keyfiyeti düşünülmez olur. Böyle bir durum toplumu çok sarsar, tamiri güç çöküntülere sebep olur. Bunun ızdırabını cemiyet fertlerinin hepsi birlikte hissederler, artık israf artar; kumar, hıyanet, sefahat, rüşvet, tefecilik gibi kötülükler toplum fertleri arasında yaygın hâle gelir. Hâlbuki bunların uhrevî cezaları bir yana, her biri toplumun temelini sarsar, huzur ve karışıklıkla güveni mahveder.

Yüce dinimiz, bu kötülüklerden korunmamız için, biz insanlara yol göstermiş, haksız sebeplerle birbirimizin mallarını yememizin haram olduğunu bildirmiştir. Öyle ki o, helâl yoldan kazanılmış bir malın bile meşru olmayan yerlere sarf edilmesini men etmiştir.

Bunun gibi haktan ayrılmak, gerçekleri ters göstermeye çalışmak da bir başka haksızlıktır. Rüşvet vb. yollara başvurulması, aynı şekilde toplumun muzdarip olmasına, felakete sürüklenmesine sebep teşkil eden kötülüklerdendir.

Resûl-i Ekrem Efendimiz (s.a.s.)'in şu hadisleri en büyük hakikatleri bildirmektedir. Resûl-i Ekrem (s.a.s.) buyuruyorlar ki:

*"Ben de ancak sizin gibi bir beşerim. Siz ise muhakeme için bana geliyorsunuz; olabilir ki bir kısmınız delilini diğerinden daha iyi bir şekilde ifade eder. Ben de dinlediğime göre hüküm veririm. Her kimin lehine müslüman kardeşinin hakkından bir şey hükmedersem, ona bir ateş parçasını hükmetmiş olurum. İster alsın, ister bıraksın."*⁹

Bir kimse, hâkimi yanıltıp kardeşinin zararına, kendi lehine karar da alsa, o aldığı şey bir ateş parçasıdır. Çünkü hâkim göz önündeki duruma ve ortaya konulan delillere göre hüküm verir. Zahirî duruma göre verilmiş bir hüküm, gerçeği değiştirmez. Zira hâkimin verdiği bir hüküm, aslında haram olan bir şeyi helâl kılamaz. Hile tertip eden kimse haksızlığının karşılığını mutlaka görür. Hevesatına uyan kimse, kendini mahveder. Böylesi kimselerin kötülüğü, sonuç olarak (önlenmediği takdirde) toplumu felakete sürükler.

İslâm dini *"Aranızda mallarınızı haksız sebeplerle yemeyin"*¹⁰ hükmü ile bütün bu zararlardan mensuplarını korumuştur. Hediyeleşmek bir sünnet iken, resmî

⁹ Riyazü's-Salihîn Tercemesi, c.I, s.267, Hadis No: 217.

¹⁰ Nisa Sûresi, ayet: 29.

vazifelileri (görevleri ile ilgili kimselerden) hediye almaktan bile men etmiştir. O, kendisine emanet edilen görevi tam bir doğruluk ve samimiyetle yerine getirip, alacağı ücreti helâl yoldan hak etmekle mükellef tutmuştur.

Resûl-i Ekrem (s.a.s.) bir hadislerinde şöyle buyurmuşlardır:

*"Helâl bellidir, haram da bellidir. Bunların ikisi arasında şüpheli olanlar vardır ki, insanların çoğu şüpheli olanları bilmezler. Şüphelilerden kim sakınırsa, o kimse dinini ve iffetini korumuş olur. Kim de şüpheli olanları alırsa harama düşmüş olur. Bu, korunun etrafında sürüsünü otlatan çoban gibidir ki, koruya girebilir. Haberinizi olsun, her hükümdarın bir yasağı vardır ve yine haberinizi olsun, Allah'ın yasağı da haram kıldığı şeylerdir."*¹¹

Görüldüğü üzere haram olan şeylerden sakınılması farz olduğu gibi, dinimiz ve iffetimizi korumamız için şüphelilerden de sakınmamız gerekmektedir. Böyle hareket etmek biz insanları iyilik ve huzura yükseltir.

Bir hadis-i şerif de şu mealdedir:

*"Bir kimse sakıncası olmayan şeyleri, mahzurlu şeylere götürür mülahazası ile terk etmedikçe muttakiler derecesine erişemez."*¹²

Haram yoldan kazanç elde etmeye çalışan insan, Cenab-ı Hakk'ın ona helâl yoldan kısmet ettiğine razı olmamış demektir. Bu kimse iyi ve helâl olan kazanç yollarını, yeterli bulmayıp haksız ve murdar yollardan insanların mallarını yeme zilletine kendini düşürür.

Ayrıca Cenab-ı Hakk'ın *"Haram şeyleri irtikâp etmekle ve mallarınızı haksız sebeplerle yemekle kendinizi mahvetmeyin"*¹³ mealindeki buyruklarını dinlememek bedbahtlığına uğrar. Böyle bir kimse kendisi ile birlikte toplumun huzurunu da yok eder.

Bu gibi sıkıntılara yol açacak her türlü haksız kazancın, İslâm'da men edilmesinin hikmetlerinden biri de budur.

İnsanların haksız sebeplerle birbirlerinin mallarını yemeleri, bir zulümdür.

¹¹ Riyazü's-Salihîn, c.2, s.24, Hadis No: 590; Camiu's-Sağır Şerhi Feyzü'l-Kadir, c.3, s.323, Hadis No: 3856.

¹² Camiu's-Sağır Şerhi Fethu'l-kadir, c.6, s.443, Hadis No: 9942.

¹³ Nisa Sûresi, ayet: 29.

Bunun zararlarını beyan eden bir hadis-i şerifin meali şöyledir:

*“Haksızlıktan sakının, zira haksızlık (zulüm), kıyamet gününde karanlıklardır. Cimrilikten korunun, zira cimrilik, sizden önceki toplumları mahvetmiştir. Cimrilik, onları haram olan şeylerini, helâl saymalarına ve birbirlerinin kanlarını dökmelerine sebep olmuştur.”*¹⁴

Allah Teâlâ'nın kullarına olan merhameti, bir ananın evladına olan merhametinden çok daha üstündür. Allah, kullarını zarar ve felakete götürecek bir tehlikeden korumak için, hüsrana sebep olan bütün tehlikeleri bildirmiş ve insanları o kötü şeylerden men etmiştir. Bunu bilerek her türlü haksızlıklardan korunmanın biz insanlar için huzur ve saadete giden biricik yol olduğu aşikârdır.

¹⁴ Riyazü's-Salihîn Tercemesi, c.1, s.252, Hadis No: 201.

XIII

İyilik Yapmak ve İyilikte Yardımlaşmak Aslî Görevimizdir

"İyilik ve takvada birbirinizle yardımlaşın. Günah işlerde ve düşmanlıkta birbirinizle yardımlaşmayın."

(Maide Sûresi, ayet: 2)

Fert ve toplum hayatında aslolan, iyiliklerdir. İnsanları saadete götürecekt doğru yol da budur. Her yerde ve her işte iyilikleri yaygınlaştırıp, hayrın bütün insanlığı kucaklamasına hizmet etmek, akl-ı selim sahibi her insan için en büyük görevlerdendir. Kötülükler, isyan ve düşmanlıklar ise -beşer hayatında- arızîdir, gelip geçici hastalıklar gibidir. Bunlar, iyiliklerin değerinin bilinmesi ve insanların birtakım imtihanlardan geçmeleri için vasıtalar mesabesindedir. Çünkü, eşya, zıtları ile daha açık belli olur.

Kötülükler, fert ve toplum hayatında arız olan hastalıklardır. Hastalık sebebiyle insanlar, sağlığın ne büyük bir nimet olduğunu daha iyi idrak ederler. Nimetlerin kıymeti, bulunmayış hâlinde daha güzel takdir edilir. Manevî birer hastalık olan kötülükler, iyi teşhis, isabetli tedavi sonucu yok olup giderler. Ancak bu hastalıklar, ihmal edilmeye gelmez. Zira bunların ihmali, ferdi de toplumu da her bakımdan muzdarip eder.

Kötülüklerin doğmaması, gelişmemesi, insanlar arasında düşmanlıkların vücut bulmaması ve yayılmaması için aklı eren her insanın, kendisini görevli sayması ve bu insanlık görevini tam bir inanç ve azimle; bilgi ve itina ile yerine getirmesi gerekir.

Kur'an-ı Kerim, biz insanların iyilikler ve takvada birbirimizle yardımlaşmamızı emretmiştir. Günah olan işlerde ve düşmanlıklarda birbirimizle yardımlaşmaktan, bu gibi zararlı işlerden bizleri men etmiştir. Nitekim Kur'an'da meal olarak şöyle buyurulmuştur: *"İyilik ve takvada birbirinizle yardımlaşın, fakat günah işte ve düşmanlıkta yardımlaşmayın. Allah'tan korkun; şüphesiz ki Allah'ın azabı pek çetindir."*¹

Yukarıda meali verilen bu ayet-i kerime, aslında bütün insanlık için uyulması

¹ Maide Sûresi, ayet: 2.

zarurî olan ilahî bir düsturdur. Kur'ân-ı Kerim, "Bütün insanlığa yolun en doğru, en âdil ve sağlam olanını gösterir. İnanan, iyi işler yapanlara ise, büyük ecirler verileceğini müjdelar. Öldükten sonra dirilmeyi, (ahiret hayatını) inkâr edenler için elem verici bir azap olduğunu bildirir."²

Şüphesiz insan için her türlü iyiliklerin, güzelliklerin kazanıldığı yer dünyadır, dünya hayatıdır. Dünya hayatında iyiliklerin hâkim olması ve bütün beşerin bu saadetten yararlanmaları için insanların, birbirleri ile iyiliklerde yarış hâlinde olmaları gerekmektedir.

Herkes, iyiliği yaydığı ve diğer insanlarla da bu hususta yarış durumunda bulunduğru sürece kötülük isteyenler, yalnız kalırlar. Onlar, kötü fiillerinde kendilerine yardım eden bulamadıkları takdirde kötülük yapmaya, bozgunculuk çıkartmaya cesaret bile edemezler; şer düşüncelerini fiiliyata koyamazlar. Böylece onlar, içinde yaşadıkları toplumu ızdıraba götürme imkânını bulamazlar.

Tarihin tetkikinden öğrenilen bir gerçek de şudur: İnsanları bir düşünceye çağıran kimse onlar arasında kendisine uyan ve fikirlerini savunanlar bulunabilir. En zararlı ve yıkıcı bir düşünce bile propaganda ile bir kısım insanlara cazip gösterilebilir.

Neticede bu düşünceyi ortaya atan da; ona yardım eden de mahvolup gider. Lakin bunların zararını onlardan başka birçok kimseler de görmüş olurlar. En eski devirlerden günümüze kadar süregelen yıkıcı fikirler, hep böyle olmamış mıdır? Anarşi de böyledir. "Maksada erişmek için böyle yapılması gerekir" düşüncesi, taraftar bulunca anarşi de varlığını gösterir.

Diğer taraftan doğru ve yararlı olan; fert ve toplumu saadete götüren; birlik, kardeşlik ve tesanütü sağlayan üstün vasıflar, her yönü ile yaşanmaz, eğitim ve öğretimle yaygınlaştırılmazsa olduğu gibi kalır. Okunmaması, faydalanılmaması gereken bir kitap gibi bu vasıfların üzerleri örtülür. İyilikler, kendiliğinden ve hiçbir çaba sarf edilmeden insanlara hâkim olsaydı ilme, âlime ve bunların hepsine rehber olan peygamberlerin gönderilmelerine lüzum kalmazdı.

İki Üstün Vasıf

Cenab-ı Hakk'ın rahmeti her şeyi kucaklamıştır. O, biz insanların hançimizin daha iyi işler yaparak dünya ve ahiret saadetini kazanmaya layık olduğumuzu göstermek için, hayat ile ölümü yaratmış ve bizleri bu âlemde imtihana tabi tutmuştur.

² bkz. İsra Sûresi, ayet: 9.

Allah Teala, peygamberlerine de ayrıca iki üstün vasıf vermiştir. Bunlardan biri ilim vasfı, diğeri de iktidar gücüdür. Gerçek manada bilginler, ilimde peygamberlerin varisleridirler. Hakiki manada âdil devlet reisleri de güç itibariyle peygamberlerin mirasçıları sayılırlar. Bilginler, ilim ve faziletin icabını yaşar, bilgi ve fazileti, insanlar arasında yaygın duruma getirirlerse, insanları ruhen aydınlattıkları ve terbiye ettikleri için inanç ve düşüncede anarşiye yer kalmaz. Gerçek adalete dayalı iktidar sahibi devlet güçleri de hak ve adaleti esas aldıkları, buna içtenlikle ve Allah için bağlı bulundukları sürece anarşi barınamaz, gelişmek için zemin ve zaman bulamaz.

Zira kötülük yapan yardım görmez. Üstelik adaletin icrası ile hak ettiği karşılığı bulur. Bunun böyle olacağını bilen ve kötülöklere mütemayil kimseler, hâliyle fert ve toplumu sarsacak yıkıcı bir eylemi icra edemeyecektir. Bir kötölöğü, bir suçu yapsa dahi adalet ölçülerine dayalı devlet otoritesi, haksızlığı bertaraf etme gücünü -adalet çerçevesinde- her zaman gerçekleştirecektir.

İlim alanında gerçek bilginler ile madde planında adalet ölçülerine bağlı devlet reislerinin, peygamberlere varis sayılmalarının izahı budur.

Bilginler, ilim ve amelde Allah'a ve O'nun buyruklarına samimi bağlılıkta bilgiyi ve iyiliği bütün insanlar arasında güneşin ışığı gibi yaymaya çalışır, insanları Allah yoluna çağırır; onlara yol gösterirler. İktidar sahibi devlet yetkilileri ise insanların hukukunu korur; onlar arasında doğruluk ve adaleti hâkim kılarlar, onlar bu vasıfları ile adaleti yok etmek isteyen dış ve içteki beyinsizlere karşı adaleti gerçekleştirirler, haksızlıkları önlemekle görevlerini yapmış olmanın huzurunu duyarlar, böylece bunlar da Cenab-ı Hakk'ın hoşnutluğunu kazanmış olurlar.

Dünya Hayatı

Dünya, bir deniz; hayatımız da bu denizde akıp giden ve bizi maksadımıza erİştirecek olan bir gemi gibidir. Bizler ise fert ve toplum olarak istikbale doğru yol almakta bulunan ve geriye dönüşü olmayan hayat gemisine binmiş yolcularız. Dünya denizinde seyreden ve bu gemide bulunan biz yolcular, kendimize düşen görevleri, kusursuz yerine getirdiğimiz takdirde kurtuluş limanına da birlikte ulaşabiliriz.

İçimizden bir kısmı, görevini yapmaz, diğerkleri de "Onların hürriyetlerine saygılı olalım, kendileri diledikleri gibi hareket edebilirler" düşüncesinde bulunurlarsa, berikiler de cüretlerini ileri götürürler, gemiyi tahribe uğraşırlar.

Bu durumda onlar, kendi hâllerine terk edilirse geminin delinmesi ile bu zararlı işi yapanlar da, onları bu zararlı davranışlardan vazgeçirmeyenler de mahvolup giderler. Üstelik tehlikeyi görme gücünde olmayan birçok günahsız insan da yok olup giderler.

Toplum hayatında insanların bir kısmı tarafından yapılan kötülükler de böyledir.

Bunun içindir ki, bizleri uyarmak ve bizlere öğüt vermek üzere Kur'ân-ı Kerim'de peygamberlerin hayatları, tutum ve davranışları hikâye buyrulur. Peygamberlerden birisinin Cenab-ı Hakk'a tazarru ve yalvarması meal olarak Kur'ân-ı Kerim'de şöyle beyan buyurulmuştur:

*"İçimizdeki beyinsizlerin isledikleri yüzünden bizleri helâk eder misin Allah'ım! Bu ancak senin, bir imtihanındır. Bu imtihanla dilediğini saptırır, dilediğini de doğru yola erdirtirsin. Sen bizim velimizsin, öyleyse bizi bağışla, bize merhamet et (esirge), bağışlayanların en hayırlısı sensin, bize dünya hayatımızda da ahirette de iyilik yaz. Şüphesiz biz sana yönelmiş bulunuyoruz."*³

Resûl-i Ekrem (s.a.s.)'in iyiliklerin yapılması; fert ve topluma zarar veren kötülüklerin önlenmesi hususunda bir hadislerinin meali de şöyledir:

*"Allah'ın buyruklarını yerine getirenler ile, O'nun hududunu tecaviüz eden kimselerin durumu, bir gemide yolculuk yapan topluma benzer. Bunlar, yerlerini belirlemek üzere aralarında kura atmışlardır. Kiminin yeri geminin üst kısmına, kimininki de alt kısmına isabet etmiştir. Bunun üzerine alt kısmında bulunanlar su almak için yukarıdakilerinin yanına gelirler. Ve sonra (düşünüp) şöyle derler: Eğer kendi yerimizden bir delik açarsak, üst kısmında bulunanlara zahmet vermemiş olurduk. (Delinen yerden gelecek olan sudan faydalanabiliriz.) Üst kısmında bulunanlar, aşağıdakileri, dilediklerini yapmaları hususunda, kendi hâllerine bırakırlarsa (geminin delinmesi ile) hepsi helâk olurlar. Lakin onların ellerini tutup yapmak istedikleri bu işten vazgeçirirlerse, hem yukarıdakiler ve hem de gemiyi delmek isteyenler, hepsi kurtulur."*⁴ Hadisi Buharî rivayet etmiştir.

İşte toplum hayatında kötülük yapmak isteyenler de böyledir. Cemiyetin akli erenleri, o gibi kimseleri istedikleri kötülüğü yapmaları için kendi hâllerine bırakırlar; "dilediklerini yapsınlar, bizi ilgilendirmez" derlerse zararlı işi yapanlarla birlikte diğerleri de ve birçok masum insanlar da mahvolurlar.

Lakin bu insanlar, akli ermeyenleri ikna edip, zararlı iş yapmalarına engel

³ A'râf Sûresi, ayet: 155-156.

⁴ Riyazü's-Salihin, c.1, s.230, Hadis No: 186.

olurlar, toplumun bütün fertleri arasında merhamet, hak ve adaleti hâkim kılmaya çalışırlarsa hepsi birlikte kurtuluşa ererler.

Bu öyle bir gerçektir ki hangi kalıba dökülürse dökülsün, sonuç aynıdır, değişmez.

Toplum hayatını sarsan anarşi ve tedhiş gibi kötü hadiselerin olmaması için, iyiliklerin yaşanması ve yaygın duruma getirilmesi toplum hayatı bakımından da zaruridir. En büyük sorumluluk da toplum fertlerinin akl-ı selim sahibi olanlarının omuzları üzerindedir. Resûl-i Ekrem (s.a.s.)'in şu hadis-i şerifleri büyük bir ibret dersi olarak da çok önemlidir. Buyuruyor ki:

*“Hayatım kudret elinde olan Allah'a yemin ederim ki, siz ya iyilikleri buyurur, kötülüklerden de men edersiniz. Yahut da (böyle yapmazsanız) Allah kendi katından size bir azap gönderir, sonra siz O'na yalvarırsınız da duanıza icabet buyurulmaz.”*⁵

⁵ Riyazü's-Salihîn Tercümesi, c.1, s.234, Hadis No: 191.

XIV

İslâm'da İnsan Hayatı Muhteremdir, Her Türlü Tecavüzden Korunmuştur.

"...Yeryüzünde gezin, suçluların sonunun nasıl olduğuna bir bakın."

(Neml Sûresi, ayet: 69)

Bugün yeryüzünde mevcut toplumları en çok muzdarip eden pek açık hadiselerden biri de, adam öldürmektir. Çok kere bir hiç yüzünden masum insanların canlarına kıyılmaktadır. Bazen süflî ihtirasların tatmin edilmesi, bazen intikam hislerinin kabarması sonucu, insan hayatı söndürülmekte, hak ve adalet mefhumları unutulurak, bu ilahî bina yıkılmaktadır. Neticede kan gütme davaları günahsız insanları birbirlerine düşürmekte, yangın büyümekte ve bu yüzden birçok aile ocakları yıkılıp harap olmaktadır.

Hâlbuki insanoğlunun ruhî yapısında hak, adalet ve merhamet duyguları mevcuttur. İnsan, akl-ı selimi ile bu ruhî zenginliklerine sahip çıktığı, bu duygu ve düşünceleri kendisine bahşeden yüce yaratıcının emirlerine kulak verdiği müddetçe, bütün insanların yerini ve değerini bilir, kendi hakkına razı olur. Böyle bir insan başkalarının haklarına da saygı gösterir ve ebedî huzuru bulur. Ve yine bilir ki, insanoğlu akl-ı selimden, hak ve adalet düşüncelerinden uzaklaştığı takdirde birçok kötü duyguların esiri hâline gelir. Böyle olunca da sıkıntılar, musibetler, fitneler, birbirini kovalar durur.

İnsan olma şerefine eren herkes ve bütün toplumlar için hayat, mukaddes bir haktır. Ve o, her türlü tecavüzden korunmuştur. En güzel ve en tabîî olan da budur.

Gerçekten insan, seçkin bir varlıktır. Yaratılmışların bir hülasası ve en muhteremidir. Akıllı eren herkesin de bildiği gibi diğer bütün yaratıklar, insanın emrine ve hizmetine tahsis edilmiştir.

"Göklerde ve yerde olanları ve bunların hepsini kendinden bir lütuf olmak üzere Allah, sizin emrinize vermiştir. Düşünen bir millet için bunda dersler var-

*dır.*¹ mealindeki ayet-i kerime, bu gerçeği bildirmektedir.

Evet, insanın hayatı mukaddestir. Bu mümtaz varlığın hayatı her türlü tecavüzden korunmuştur. Hiçbir insan, diğerlerinin hayatına kast etmek ve onu öldürmek yetkisine sahip değildir.

İnsan hayatına kast eden, haksız yere onu öldüren, her şeyden önce Cenab-ı Hakk'ın binasını yıkmış; ona karşı en büyük cürümlerden birini işlemiş olur.

Kur'ân-ı Kerim'de mealen şöyle buyurulmaktadır:

*"Kim bir insanı, bir kimseye veya yeryüzünde çıkardığı bir fesada karşılık olmadan öldürürse o kimse, bütün insanları öldürmüş gibi olur. Kim de bir insanı diriltirse (onun hayatını kurtarırsa) o kimse de bütün insanlara hayat vermiş gibi olur."*²

İnsan hayatı ilahî bir emanet olduğundan, bu mukaddes emaneti ancak veren alır. Kişinin, ne kendisi ve ne de başkası bu emanete dokunamaz. Bu sebepledir ki, insanın kendi canına kıyması da, İslâm Dini'nde en büyük suçlardan sayılmıştır.

İnsanın yaşama hakkını, ortadan kaldırma yetkisi, hiçbir kimseye verilmemiştir. Kasda makrun olarak (tasarlayarak, taammüden) bir insanı öldüren kimse- nin veya korkunç fitnelerin doğmasına sebep olan (fesat çıkaran) şakinin, hak ve adaletin eliyle aynı cezayı görmeleri, insan hayatının korunması ve onu yok edecek zararların bertaraf edilmesi için meşru olmuştur.

Kur'ân-ı Kerim'de; *"Sizin için kısıta hayat vardır. Ey akıl sahipleri, umulur ki böylece (kötülüklerden) korunursunuz."*³ mealindeki ayet-i kerime, insan hayatının korunması ile ilgili üstün hikmetler içermektedir.

Bir kimse, herhangi bir insanın canına kıydığı takdirde, kendisinin de adaletin hüküm ve kararı ile aynı karşılığı göreceğini kesin olarak bildiği ve düşündüğü zaman, bu kastından vazgeçecektir. Bu ise hem kendisinin hayat bulması ve hem de canına kıymayı tasarladığı kimsenin kurtulması demektir.

Üstelik, mü'min öldürmenin uhrevî cezası çok daha ağırdır. Cenab-ı Hakk'ın gazabına uğrayarak temelli ateşte kalmaya kadar varan bir akıbetir. Aksi takdirde suça mütemayil birçok kimseler tarafından, masum kimselerin canlarına kastedilir, hayatları söndürülür. Milletleri muzdarip eden anarşi de böylece zuhur eder, beşer hayatını temelden sarsar.

¹ Câsiye Sûresi, ayet: 13.

² Maide Sûresi, ayet: 32.

³ Bakara Sûresi, ayet: 179.

İnsan mükerrerem bir varlık olduğu içindir ki, kendisi hayatta iken her türlü hakları korunduğu ve layık olduğu ihtiram, kendisine gösterildiği gibi, öldükten sonra da yine hürmete şayandır.

Haklarının korunması İslâm'ın bir emridir. Dünya hayatından ayrılan bir insanın, maddî, manevî varlığa karşı saygılı davranmak, layık olduğu en güzel muameleyi yapmak, onun, insanlar üzerinde bir hakkıdır, ölmüş bir insanın cesedine veya manevî varlığına tecavüz, hayatta olan bir insana vaki tecavüz gibidir. Resûl-i Ekrem (s.a.s.); *"Ölmüş bir kimsenin kemiğini kırmak, günah bakımından hayatta bulunduğu hâlde onun kemiğini kırmak gibidir."*⁴ buyurmuşlardır. Keza, *"Ölülere sövmeyiniz, artık onlar (Allah huzurunda ve hayatta iken) yaptıkları amellerine kavuşmuşlardır."*⁵ buyurarak, onların hatıratına saygılı olmayı, hayatta olanlara emretmişlerdir.

İslâm Dini, insana olduğu gibi, muzır (zararlı) olmamaları kaydıyla, bütün canlılara karşı merhametli davranılmasını; zararlı olmayan varlıkların hayatlarının korunmasını ve onlara eza edilmemesini insanlardan istemiştir. Resûl-i Ekrem (s.a.s.), merhametli olmayanların, merhamete nail olmayacaklarını bildirmişlerdir; özellikle şu hadis-i şerif, canlılara merhamet hususunda ne kadar güzel bir örnektir:

*"Bir kadın bir kedi yüzünden Cehenneme girdi. Kadın hayvanı tutup bağlamış, yedirmemiş, arzdaki nimetlerden yemesi için onu serbest bırakmamış, işte bu yüzden azaba uğramıştır."*⁶

Şirkten Sonra En Ağır Cürüm Adam Öldürmektir

Şirkten sonra en büyük cürüm adam öldürmektir. Gerçekten bu haksız fiil, ilk insan topluluğunun var oluşundan bugüne kadar, insanların maddî, manevî huzurunu yok eden en büyük günahlardan biridir.

İslâm akîdesine göre şirkten (Allah'a eş tanımaktan) sonra en büyük suç, adam öldürmektir.

Masum insanların canına kıyma cürmü, fert ve cemiyet hâlinde bütün insanları muzdarip eden bir fiil, korkunç bir davranıştır. Yeryüzünde günahsız insan kanını ilk akıtan Kabil'dir. Âdem (a.s.)'in ilk iki oğlundan biri olan Kabil, kardeşi

⁴ İbn Mace, c.1, s.516, Hadis No: 1616-1617.

⁵ Riyazü's-Salihîn Tercümesi, c.3, s.147, Hadis No: 1595.

⁶ Riyazü's-Salihîn Tercümesi, c.3, s.174, Hadis No: 1631.

Habil'i katletmişti. Bu cürmü ile o, insanlar arasında pek kötü bir çığır açmış oldu. Bu sebeptendir ki yeryüzünde ne zaman ve ne sebeple bir insan kanı dökülürse, suçlunun günahından bir eksilme olmaksızın bu kötü çığır ilk açmış olan Kabil'e de ondan ayrıca bir günah payı vardır.

Nitekim Resûl-i Ekrem (s.a.s.) şöyle buyurmuşlardır:

*"Herhangi bir kimse zulmen öldürülürse onun kanından bir hisse, Âdem (a.s.)'in ilk oğluna ayrılır. Çünkü o, adam öldürme çığırını açanların birincisidir."*⁷

İnsanoğlunun fezaları fethetmeye çalıştığı, bilginin pek çok inkişaf ettiği, teknik imkânların zirveye ulaştığı günümüzde de insanın kadri ve değeri bilinmemektedir. Pek çok yer ve zamanda günahsız insanların canlarına kıyıldığı; insanlık ve medeniyet namına hicap veren ve derin üzüntülere sebep olan acı gerçeklerdendir.

İlerleyen bilim ve teknik imkânlar sadece fertlerin değil, toplumların ve milletlerin yok edilmesine sebep olacak silahların imal ve izharında kullanılmakta, bir bakıma insanlığın topyekûn imhası için hazır durumda bulundurulduğu, esefle müşahade edilmektedir.

İnsanlığın bu zarardan korunması, bilgi, teknik ve imkânların insanların hizmetine, yararına tahsis edilmesi ile mümkündür. Bunun için ilim ve samimi bir inançla, insanların, fert ve toplumların eğitilmesi gereklidir. Sadece dimağların eğitilmesinin yetmediği kesin olarak bilinmelidir. Bunun yanında ve daha ziyade insanların kalplerinin olgunlaştırılmasına da zaruret vardır. Ancak bu ruhî olgunlukla insanın değeri bilinir, ancak gerçek ilim ve iman nuru ile ruhlar ve gönüller yumuşatılır; maddenin hâkimiyetinden ve ihtirasların zararından korunmak mümkün olur.

Zira Allah sevgisi ve korkusu gönüllere hâkim olduğu zaman kişi, bir insanı öldürmenin bütün insanlığı katletmek kadar ağır bir suç olduğunu bilir. Keza bir insanın hayatını kurtarmanın da bütün insanlığa hayat vermek kadar hayırlı bir hizmet olduğunun şuuruna erer.

Bu inanç olmadığı takdirde insan, eşyadan daha değersiz olarak kabul edilir. Böyle olduğu içindir ki, eşyaya zarar vermeden sadece insanları öldürecek silahların keşfi ve yapımı için zihinler meşgul olmaktadır. Bu hacalet verici telakki için, insanlık adına ne kadar üzüntü duyulsa yeridir. Böyle bir kabul sadece fertlere değil, bütün insanlığa karşı da ağır bir cürümdür.

⁷ Riyazü's-Salihîn Tercümesi, c.1, s.214, Hadis No: 171.

Hâlbuki insan-ı kâmil, öyle mümtaz bir varlıktır ki, değil onu öldürmek, ona eziyet vermek, ona saygıda kusur etmek bile Allah'a isyandır. İşte İslâm'ın (Kur'an'ın) insanlara telkini budur.

Günümüzde olduğu gibi en eski devirlerden beri insanların hayatını yok etme ve kan davaları güdülerek günahsız insanları öldürme cürümleri işlenegelmiştir. İslâm'dan önce de (cahiliyye çağı adı verilen devirlerde) diğer kötülüklerle birlikte bu zulüm de her tarafı kaplamıştır. Adaletin yerine kuvvet hâkim bulunuyordu. Silah bakımından güçlü olan kimsenin emrine boyun eğiliyor, sözüne itaat olunuyordu. Kanlar akıtılıyor, yol kesiliyor, mallar gaspediliyordu. O devirlerde yaşamış şairlerden Züheyr b. Ebi Sülman'ın şu sözlerinden o günün telakkilerini, fikrî hayatını anlamak, bizim için çok kolaydır: Züheyr, bir şiirinde anlam olarak şöyle diyor:

“Kim kendi havuzunu (varlığını) silahıyla koruyamazsa yıkılır. İnsanlara zulmetmeyen kimse zulme uğrar.”

O çağın durumunu iyi bilen bir edibimiz de, o zamanki insanların yaşayışlarını şu ifade ile dile getirmektedir:

*“Sırtlanları geçmiş beşer, yırtıcılıkta,
Dişsiz mi bir insan, onu kardeşleri yerdî.”*

Resûl-i Ekrem (s.a.s.), dünyaya teşrif ettiklerinde durum böyle idi. Beşerin ızdırabı son hududuna varmıştı. Bunalan insanlığa yeniden kurtuluş yollarını göstermek ve onları ebedî mutluluğa erdirmek için ilmi ve rahmeti her şeyi kuşatan Allah, âlemlere rahmet olmak üzere Resûl-i Ekrem (s.a.s.)'i peygamber olarak gönderdi.

Allah, peygamberi vasıtasıyla *“bir insanın hayatını kurtarmanın, bütün insanlığı diriltmek kadar sevap olduğunu”* bütün beşeriyete duyurdu.

İnsan Canına Kıymak Haramdır, Uhrevî Cezası Dünyadakinden Daha Büyük ve Daha Ağırdır

İslâm Dini ve onun hükümleri, Allah'ın, kulları arasında ilahî rahmet ve adalettir. İslâm, tamamıyla adalet, rahmet ve hikmettir, insanlar için her bakımdan fayda ve saadettir. İslâm, insanları maddî ve manevî zarar ve ızdıraplardan koruyan ilahî bir muhafızdır.

Resûl-i Ekrem (s.a.s.)'in Cenab-ı Hakk tarafından getirdiği şer-i şerif (yüce

İslâm) fert ve toplum hayatının direği, dünya ve ahiret saadetinin temelidir.

Her iyilik ancak bununla elde edilir. Her doğru, onun aydınlığı ile rahat ve olduğu gibi bilinir. Adaletten ayrılan zulme sapar ve dinin hayat verici prensiplerine karşı arka çevirmiş olur. Böyle yapan kimse her şeyden önce kendisini büyük zararlara uğratmış olur.

İnsan hayatının korunması ile ilgili ayet-i kerimeler ve Resûl-i Ekrem (s.a.s.)'in hadislerinden bir kısmının mealleri buraya dercedilmiştir. Bunlara atfî nazar edildiği ve bunlar üzerinde akl-ı selim ile düşünüldüğü ölçüde insanın yüksek mevkii ve değeri daha iyi anlaşılmış olur. Konunun önemine binaen yukarıda zikredilen ayet-i kerimenin mealini burada tekrar hatırlatmak yerinde olacaktır:

1- *"Kim (masum) bir cana veya yeryüzünde çıkardığı fesada karşılık olmak-sızın bir kimseyi öldürürse o, bütün insanları öldürmüş gibidir. Kim de bir insanı diriltir (hayatını kurtarır)sa sanki o, bütün insanları diriltmiştir."*⁸

Buradaki benzetmenin faydaları çok büyüktür. Şöyle ki, bir insanı öldürmeyi Kur'ân-ı Kerim, bütün insanları öldürmek şeklinde tasvir buyurmuş, böylece insanı ve toplumları böyle büyük bir suçu işlemekten menetmiştir. Bir insanın hayatını kurtarmayı da, bütün insanlara hayat vermek olarak tasvir etmiş, böylece insanın maddî ve manevî yardımına azami gayretin gösterilmesine teşvik buyurmuştur.

2- *"Allah'ın haram kıldığı cana kıymayın. Haklı bir sebep (Allah'ın emrettiği hüküm olmadıkça) kim, mazlum olarak öldürülürse biz onun velisine (mirasçısına ölenin hakkını talep hususunda) bir yetki vermişizdir. O da, katilde israf etmesin. Çünkü o, yardıma mazhar olmuştur."*⁹

Kur'ân-ı Kerim'de, mü'minlerin iyi ve üstün vasıfları beyan edilerek Cenab-ı Hakk tarafından övülürken meal olarak şöyle buyuruluyor:

3- *"Onlar (Rahman'ın kulları) Allah'ın yanında başka tanrı tutup ona yalvarmazlar. Allah'ın haram kıldığı cana haksız yere kıymazlar. Zina etmezler. Kim bunlardan birini yaparsa günahının cezasını bulur. Kıyamet gününde de azabı kat kat olur ve alçaltılarak orada temelli kalır."*¹⁰

4- *"Kötülüğün cezası yine onun gibi bir kötülüktür. Kim affeder barışırsa, onun mükâfatı Allah'adır. Doğrusu Allah, zalimleri sevmez."*¹¹

⁸ Maide Sûresi, âyet: 32.

⁹ İsra Sûresi, âyet: 33.

¹⁰ Furkan Sûresi, âyet: 68-69.

¹¹ Şûra Sûresi, âyet: 40.

5- *"Her kim bir mü'mini kasten öldürürse onun cezası, içinde ebedî kalacağı Cehennem'dir. Allah ona gazap etmiş, lanetlemiş ve onun için pek büyük bir azap hazırlamıştır."*¹²

Mealleri verilen bu ayet-i kerimelerle iktifa edelim. Ancak son ayet-i keriminin izahı ile ilgili olarak şu cihet dikkate alınmalıdır:

- Bir kimseyi mü'min olduğu için kasten öldürmek, inkârdır. Bu inkâr durumu ile ölen insanın uhrevî cezası ebedî olarak Cehennemde kalmaktır.

- Bir mü'mini mü'min olduğu için değil de herhangi bir sebeple kasten öldürmenin cezası da Cehennem'dir. Allah Teala'nın dilediği uzun süre katilin ateşte kalmasıdır. Katil, Cenab-ı Hakk'ın gazabına uğramış ve rahmetinden uzaklaşmıştır. Onun için de en büyük ilahî azap hazırlanmıştır. Kurtuluş yolu ancak, samimiyetle tövbe etmek, iman ve salih amel sahibi olmak; hak sahiplerinin rızalarını tahsil ile Cenab-ı Hakk'a iltica etmektir.

Öldürülen ve Öldüren (Maktul de Katil de) Ateştedir

İnsan canına kastetmenin ne büyük bir cürüm teşkil ettiğini beyan eden hadis-i şeriflerden birkaçının meallerini buraya almış bulunuyoruz. Bu hadis-i şeriflerden birinde Resûl-i Ekrem (s.a.s.), meal olarak şöyle buyurmuşlardır:

1- *"Müslüman, müslümanın kardeşidir. Ona hıyanet etmez; onu yalanlamaz, onu yardımsız bırakmaz. Bir müslümanın diğer müslümana kanı, ırzı, malı, haramıdır. Takva, işte -mübarek göğüslerine işaretle- buradadır. Bir kimseye şer olarak müslüman kardeşini hor görmesi kâfidir."*¹³

2- *"Ebu Bekr Nüfey bin Haris es-Sekâfi'den: Resûl-i Ekrem (s.a.s.) şöyle buyurmuşlardır: "İki müslüman, silahları ile karşılaşır (ve biri diğerini öldürür) ise, öldüren de ölen de Cehennemdedir." Bunun üzerine ben, Ya Resûlullah, öldürenin durumu belli, ölene ne oluyor? dedim Resûl-i Ekrem (s.a.s.); "O da arkadaşını öldürmek istiyordu." buyurdu."*¹⁴

3- *"Her kim, mü'min bir kişinin kanının akıtılmasına bir kelimenin yarısı ile yardım etmiş (sebepe olmuş) olursa, kıyamet gününde o kimsenin iki gözleri arasına "bu kimse Allah'ın rahmetinden ümidini kesmiştir" diye yazılır."*¹⁵

4- *"Elbette dünya (ve dünyada olanlar)ın yok olması, Allah katında bir*

¹² Nisa Sûresi, âyet: 93.

¹³ Riyazü's-Salihîn Tercemesi, c.1, s.276, Hadis No: 232.

¹⁴ Riyazü's-Salihîn Tercemesi, c.1, s.9, Hadis No: 9.

¹⁵ Sünen-i İbn Mâce, c.2. s.874, Hadis No: 2620.

mü'min katledilmesinden daha ehvendir. Bir köy halkı bir mü'minin kanının akıtılmasında ortak olsalar, Allah Teala onların hepsini de ateşe koyar."¹⁶

5- *"Eğer insanlar ve cinler bir mü'minin öldürülmesi hususunda birleşseler Allah Teala onların hepsini burunları üstüne ateşe atar. Allah, katile ve onu azmettirene Cennet'i haram etmiştir.*"¹⁷

6- *"Müslümana sövmek, fasıklık ve onunla kital küfürdür. (Küfre götürür.)"*¹⁸

7- *"Resûl-i Ekrem (s.a.s.); "Müflis kimdir bilir misiniz?" diye sordu. Bunun üzerine orada olanlar; "Bizce müflis, parası ve malı olmayandır." dediler. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem (s.a.s.) şöyle buyurdu: "Benim ümmetimin müflisi o kimsedir ki, kıyamet gününde namaz, oruç ve zekât ile gelir, fakat şuna sövmüş, iftira etmiş, bunun malını yemiş, bunun kanını dökmüş, şunu dövmüştür: Bundan dolayı onun hasenat (sevaplarından hak sahiplerinin her birine verilir. Üzerinde olan haklar ödenmeden hasenat tükenirse hak sahiplerinin günahları o kimseye yüklenir. Sonra da o kimse Cehennem'e atılır.*"¹⁹

Konuyla ilgili daha birçok hadisin zikredilmesi mümkündür. Lakin bu kadarla iktifa edilmiştir. Ancak Resûl-i Ekrem Efendimizin hicretlerinin onuncu yılının Zilhiccesinde idrak ettiği mübarek sözleri de bahsin sonunda zikredilecektir.

İnsana Eza Vermek İslâm'da Haramdır

İnsanların yaratılışlarındaki ana gayelerden biri de birbirleri ile tanışmaları, anlaşmaları ve yardımlaşmalarıdır. Bu husus, insanlığın ve gerçek anlamda medenî olmanın bir icabıdır. İnsanların en değerlisi de Cenab-ı Hakk'ın buyruklarına en çok saygılı olan, O'nun azabından korunmak için bütün kötülüklerden sakınan kimsedir. İnsan canına kıymak haram olduğu gibi, insanlara eziyet etmek de dinen haramdır, insanlık adabına da zıttır.

Resûl-i Ekrem (s.a.s.); *"Şüphesiz ki Allah Teala, insanlara eziyet verenlere azap edecektir."*²⁰ buyurmuşlardır.

Görüldüğü üzere İslâmiyet, insanlara en küçük eza verilmesine bile asla izin vermemiştir. Hata ile veya unutarak, yahut da zor (cebr) altında insanın yaptığı

¹⁶ Sünen-i Tirmizî, Hadis No: 1395; Sünen-i Nesâî, c.7, s.82, Mısır ts.

¹⁷ Sünen-i Tirmizî, Hadis No: 1398.

¹⁸ Riyazü's-Salihîn Tercemesi, c.3, s.145, Hadis No: 1590.

¹⁹ Riyazü's-Salihîn Tercemesi, c.1, s.266, Hadis No: 216.

²⁰ Camiu's-Sağır Şerhi Feyzü'l-Kadir, c.2, s.304, Hadis No: 1916.

bir kusurdan dolayı Cenab-ı Hakk'ın, o kulunu sorumlu tutmayacağı, hadis-i şerifte bildirilmiştir.

*"Ümmetimden üç şeyin günahı kaldırıldı. Hata, unutmama ve bir de icbar edildikleri (ıztırar durumunda yaptıkları) şeylerdir."*²¹

İslâm, getirdiği yüce esasları ile fert ve toplum, bütün insanların hukukunu en güzel ve âdil biçimde korumuştur. Bugün dahi en medenî sayılabilecek toplumlar, İslâm'ın getirdiği ve uyguladığı ulvî esaslara henüz erişememişlerdir.

Her toplumda bulunan, iyiliği ve adaleti seven faziletli insanlar, insanların güvenliğini, mal ve namus emniyetini temin etme hususunda tam bir anlayış birliğine varır, dil, renk, ırk ve cinsiyet bakımından hiçbir ayırım gözetmeden bütün insanların bu haklarını korumayı sağlayabilirlerse, İslâm Dini'nin 14 asır önce getirdiği ulvî prensiplere yaklaşmanın huzurunu birlikte duyabileceklerdir. Vereceğimiz şu örnekler bu gerçeğin anlaşılması hususunda en belirgin delillerdendir. Resûl-i Ekrem (s.a.s.) şöyle buyurmuşlardır:

*"Her kim bir zimmîyi öldürürse, o kimse, kıyamet gününde (ahirette) Cennet'in kokusunu dahi bulamayacaktır."*²²

*"Bir gün bir cenaze götürülürken Resûl-i Ekrem (s.a.s.), ölüm hadisesinin azametine hürmeten ayağa kalkmışlardı. Denildi ki, Ya Resûlullah! O cenaze bir yahudidir. Resûl-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz: "O bir insan değil mi?" cevabını vermişlerdir."*²³

İslâm, insan olduğu için ve zatından dolayı saygı gösterilmesini emretmiştir. *"Halkın hepsi (cümlesi) Allah'ın iyali mesabesindedir. İnsanların Allah'a en sevgili olanı da O'nun iyaline (kullarına) en çok yararlı olanıdır."*²⁴ hadis-i şerifi de bu güzel örneklerdendir.

Cahiliye çağı insanları, bir ar düşüncesiyle kız çocuklarını öldürüyorlardı. Fakirlik korkusuyla da erkek çocuklarını ifna ediyorlardı. İslâm, bu cinayetleri şiddetle takbih etmiş ve bu çirkin hareketleri men etmiştir. Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de meal olarak şöyle buyuruluyor:

*"Diri diri toprağa gömülerek öldürülen kız çocuğuna hangi suçtan ötürü öldürüldüğü sorulduğunda... her nefis (insanoğlu) önceden ne hazırladığını bilecektir."*²⁵

²¹ Camiu's-Sağır Şerhi Feyzül-Kadir, c.4, s.34, Hadis No: 4461.

²² Camiu's-Sağır Şerhi Feyzül-Kadir, c.6, s.193, Hadis No: 8912.

²³ Sünen-i Nesâî, c.4, s.43; Müslim, Hadis No: 961; Tecrid-i Sarîh Tercemesi, c.4, s.447.

²⁴ Fethû'l-Kebir, c.2, s.105.

²⁵ Tekvîr Sûresi, ayet: 8-14.

*"Açlık korkusu ile çocuklarınızı öldürmeyin. Biz onları da, sizi de rızıklandırırız. Şüphesiz onların katledilmesi, pek büyük bir günahdır."*²⁶

İslâm, insanın bütün haklarını korumuştur. İslâmiyet, insanın hukukunu korumak hususunda, onun yüksek değerine ve fitratına en uygun, en âdil hükümler getirmiştir. İslâm, ana rahmindeki cenini katletmeyi men etmiştir. Hem öyle ki ana rahmindeki cenini ifna (yok) etmeyi en büyük cinayetlerden saymıştır.

Herhangi bir kimseyi, mü'mini, silahla veya öldürücü bir aletle tehdit etmeyi de İslâm haram kılmıştır. Bu gibi davranışlardan bütün müslümanları men etmiştir.

Hz. Muhammed (s.a.s.); *"Silahla üzerimize saldıran bizden değildir."*²⁷ buyurmuşlardır.

Kadın, erkek bütün insanlar yaratılıştâ hür ve eşittir. Ancak hürriyetin bir sınırı, insanların haiz bulundukları sorumlulukları vardır. Kendi hürriyetimizi her zaman en güzel bir biçimde kullanmak hakkımızdır. Lakin bizim bu hakkımızı kullanmamız, başkalarının haklarını ihlal etmez ve edemez.

İslâm'da zarar görmek yoktur. Ancak ferde olsun, topluma olsun, başkalarına zarar vermek de yoktur. Bir kimse kendi haklarını kullanırken toplumun diğer fertlerinin hak ve hürriyetlerine saygılı olması zaruridir.

Dinimizin emirlerine göre insan, ne kendisine, ne de başkalarına hiçbir yünden zarar verme yetkisine sahip değildir. İnsanın kendisi de içinde yaşadığı toplumun bir üyesidir. O, topluma zarar verdiği takdirde, manevî cezası bir yana, kendisine de zarar vermiştir. Başka ifade ile, kendisine zarar verdiğinde toplumu mutazarrır etmiş olur.

İnsanın kendi hakkı, hürriyeti mukaddestir. Ancak yaptığı işlerden de sorumludur. İnsanın yaptığı işi kendisine veya bir başkasına veya topluma zarar veriyorsa, kişinin ceza olarak, o işinin karşılığını görmesi tabiidir, mantıkîdir. Zira Allah Teala insana akl-ı selim vermiş, bu akl-ı selim ve kitab-ı ilahisi ile iyiliklerin yolunu da göstermiştir. Böyle olunca kişi, insan olarak iyi düşünmek ve haklarını kullanırken işlerin sonuçlarını iyiden iyiye ölçmek zorundadır.

İnsanların, kendileri ve toplumun zararına bir suç işlediklerinde bu suçun karşılığını görecekları tabiidir. Ancak, suç işlemiş bir kimsenin cezasının, adaletin eli ile verilmesi bir mecburiyettir. Bunun aksine bir hareket, toplum için bir felaket olan anarşiye yol açar. Yani kanunsuz suç ve suçsuz ceza olamaz.

²⁶ İsra Sûresi, ayet: 31.

²⁷ Fethu'l-Kebir, c.3, s.199; Riyazü's-Salihin Tercemesi, c.3, s.160, Hadis No: 1610.

Kur'ân-ı Kerim, bu hususu da 14 asır önce bildirmiştir. Beşerî hukukta ise ancak 1789 tarihinden sonra bu cihet benimsenmiştir.

Kanunsuz suç ve suçsuz ceza olmamasının iki türlü faydasının olduğu açıktır.

a) Fertler, kendi hak ve hürriyetlerini aşıp başkalarının haklarına tecavüz ettikleri takdirde, adaletin kendilerini cezalandıracağını bilirler. Bu bilgi, insanın kendi haklarını kullanmasına, daha akıllı hareket etmesine ve başkalarının haklarına tecavüzden sakınmasına sebep olur.

b) Adaleti temsil eden karar merciinin haksızlık yapmasını ve farklı uygulamalarını yahut da suç işlendikten sonra onun için ceza konulmasını önlemiş olur.

Şu bir gerçektir ki suçların, masiyetlerin işlenmesi, huzur ve güveni bozar, toplum hayatını fesada verir. Fertlerin haklarının korunması, toplum hayatının güven ve huzuru için de zarurettir. Suç işlendiği takdirde failin işlediği fiilin karşılığını adaletin eli ile görmesi de bir zaruret olur.

İslâm'da suçlulara ceza verilmesinin meşruiyetindeki hikmet, insanı zillete düşürmek yahut da ondan intikam almak değildir. Suçun karşılığı olan ceza; suçluyu ıslah etmek, onu uyarmaktır. Keza, toplumu bozulmaktan, anarşiye düşmekten muhafaza etmektir. Böylece bu kötü fiilin zararından toplumu ve o fiili işleyen yeni korumaktır. Suçlunun ıslah-ı nefis etmesini ve iyi hâl sahibi olmasını sağlayarak onu topluma kazandırmaktır. Diğer taraftan hak sahibinin de hakkını korumaktır.

İnsan canına kasteden kimsenin -maddî cezaları ne olursa olsun- uhrevî cezaları daha büyük ve daha çetindir. İnsanın yüksek mevkiini, fert ve toplumun can, ırz, mal güvenliğini hiçbir kimseye zarar vermeden inancının icabını yaşaması ve bu mukaddes haklarını temin için bunları yok etmeye çalışan güçlere (düşmana) karşı savaşması (cihadi), İslâm Dini'nde farzdır. Bu gibi kötülükleri önlemek hususunda düşmana karşı yapılması gereken cihadı yok sayanlar, zillete uğrarlar. Bu bir gerçektir ve bu cihad, dünyanın sonuna kadar süreklidir. İnsan haklarının korunması bakımından kötü niyetlileri (düşmanları) caydırmak yönünden bu bir zarurettir.

Kur'ân-ı Kerim'de meal olarak;

*"Sizinle harp edenlere karşı siz de Allah yolunda onlarla savaşın. Lakin, sizin haddi aşmayın. Doğrusu Allah, haddi aşanları sevmez"*²⁸ buyurulmuştur.

Ancak İslâm'da savaş, başkalarına tecavüz için değildir. Zira, İslâm'da teca-

²⁸ Bakara Sûresi, ayet: 190.

vüz, men edilmiştir. Cihad, İslâm toplumunun düşman saldırılarına karşı kendini korumasıdır. Bu ise Allah yolunda ibadettir, fert veya toplumun malını, canını, namus ve hürriyetini, inancını yıkmaya matuf düşman tecavüzlerinden korunmasıdır. Bu uğurda ölenler şehit, yaşayanlar da gazi olurlar. Ancak bu ölçünün dışına taşıldığı takdirde tecavüz olur. Böyle bir tecavüzün İslâm'daki adı zulümdür, haksız saldırmadır ki İslâm buna asla izin vermemiştir.

Kur'an'da; "*Sulh (barış) hayırdır; en iyi olanıdır.*"²⁹ buyurulmuştur. Zaten İslâm, kelime manası itibariyle de bunu bildirmektedir. Çünkü İslâm'ın esas emniyet (güven) sulh ve sükûndan ibarettir. Başka toplumlar müslümanlara, onların vatanına, can, mal ve namusuna, dinine saldırmadıkları sürece ehl-i İslâm'dan daima iyilik görürler. Ancak müslümanların haklarına tecavüz edildiği, vatanları yağma; din ve hürriyetleri yok edilmek istenildiği' takdirde; müslümanlar, bu mukaddes değerlerini korumak için mütecavizlere karşı caydırıcı bütün güçlerini sarf ederek düşmanları zararsız hâle getirmekle yükümlüdürler.

Kötülüklerin Her Çeşidi Haramdır

Allah Teala, mutlak olarak bütün kötülükleri haram kılmıştır. İslâm gerek insan canına ve gerekse topluma kötülük ve zarar getiren her şeyi men etmiştir.

Bir kimse kötü (şer) işlerden sakınır, topluma zarar verecek davranışlardan uzak kalır; keza topluma ve kendisine yarar sağlayacak işlerle uğraşırsa, övgüye layık, takva sahibi bir kimse olma mutluluğuna erer. İslâm Dini'nde insanın iyiliği daima insanlara yaptığı iyilikleriyle ölçülür. İyiliğin kıstası, şerlerden uzak olmak, Allah'ın haram kıldığı şeylere asla yaklaşmamaktır. İslâm, fert ve topluma, insanın canına hürmet edilmesini ve onun maddî, manevî her tehlikeden korunmasını emretmiştir.

Kişi, kendi nefsini koruduğu gibi diğer insanların da her türlü tehlike ve zararlardan korunmalarına hizmet etmekle görevlidir. Bir kimsenin kendi haklarına hürmet edilmesini başkalarından beklemesi, en tabîî ve insanî olan bir kaidedir. Kendisinin de başkalarının haklarına azamî hürmet göstermesi gereklidir. İslâm'ın emri budur.

Müslümanlar bir binayı vücuda getiren (tuğlalar) misalidir. Bu tuğlalar, birbirlerine kenetlenerek sağlam bir bina teşkil etmeleri gibi, toplumun bütün fertle-

²⁹ Nisa Sûresi, ayet:128.

rinin de birbirleriyle her bakımdan yardımlaşma ve dayanışma hâlinde olmaları, sarsılmaz bir cemiyet vücuda getirmeleri zaruridir.

Dünyanın bugünkü şartları karşısında gerek kendi toplumumuz ve gerekse diğer İslâm toplulukları arasında kardeşçe yardımlaşma ve dayanışma hâlinde bulunmaya müslümanların ne kadar da büyük ihtiyaçları vardır. İslâm'ın bütün müslümanlardan istediği de budur. Kişi kendi nefsinden neş'et edebilecek kötü meyillerden veya dıştan gelecek yıkıcı tesirlerden kurtulmayı başarmalı; bilgi, akl-ı selim ve Kur'an'ın ışığında müslüman kardeşinin ve diğer insanların kadrini bilmelidir. Mesela adam öldürme veya kan davası gütmeye gibi sonucu daima zarar ve hüsrana olan cürümleri işlemekten her zaman sakınmalıdır.

Müslüman Müslümanın Kardeşidir

Kur'an-ı Kerim'de, *"Mü'minler birbirleriyle ancak kardeşirler"*³⁰ buyurulmuştur. Resûl-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz; *"Mü'minlerin birbirlerini sevmeleri, birbirlerine merhametli olmaları, birbirlerine şefkatli davranmaları bir vücudun azalarına benzer; vücuttan bir uzuv rahatsız olduğunda diğer azalar, onun için elem duyar, ateş ve uykusuzlukla rahatsız olur"*³¹ buyurmuşlardır.

Böylece müslümanlar arasında samimi ve gerçek bir kardeşlik kurulmuştur. Müslüman müslümanın kardeşi olduğundan, kendisi için ne gibi iyiliklerin olmasını düşünür ve isterse diğer müslümanlar için de aynı istek ve güzel düşüncelere sahip olması gerekir.

Keza başkaları tarafından kendisine hiçbir zarar gelmesine razı olmadığı gibi, ne kendisi ve ne de başka bir kimse tarafından hiçbir ferden zarara uğramasına rıza gösteremez. Bu durum, onun olgun bir insan, samimi bir müslüman olmasının neticesidir. Nitekim Resûl-i Ekrem (s.a.s.); *"Müslümanların dertlerini kendisine mal etmeyen kimse, onlardan değildir"*³² buyurmuşlardır.

Müslümanların birbirlerine karşı muameleleri böyle olduğu gibi, diğer insanların haklarına da aynı şekilde saygılı olmaları, İslâm'ın bir emridir. Zira insanlar, ya dinde kardeşimiz, yahut da yaratılıştaki eşimizdir. Kur'an-ı Kerim'in ve hadis-i şeriflerin bizlere bildirdiği budur.

Bir insanın başkalarına da kendisine de bile bile zarar vermesi dinen haram-

³⁰ Hucurat Sûresi, ayet: 10.

³¹ Riyazü's-Salihîn Tercemesi, c.1, s.270, Hadis No: 222.

³² Keşfü'l-Hafa, Hadis No: 2617; Fethu'l-Kebir, c. 3, s. 162.

dır. Hiçbir kimse “bu benim malımdır heder edebilirim veya canımdır kıyabilirim”, demek cüretini gösteremez. Zira böyle yapması hem kendisine hem de topluma karşı suçtur. Kişinin kendisine eza yapması veya canına kıymasının uhrevî cezası çok ağırdır. Kur’ân-ı Kerim’de meal olarak şöyle buyurulmuştur:

“Siz kendi canlarınıza kıymayınız, (kendinizi katletmeyin). Doğrusu Allah size karşı çok merhametlidir.”³³

Hadis-i Şerifte de; “Her kim kendini katl (intihar) ederse, kıyamet gününde cehennem ateşinde sürekli (devamlı) olarak aynı şekilde azap görür.”³⁴ buyurulmuştur.

Yukarıda kaydedildiği üzere, İslâm’ın emrine göre bir kimse kasten bir insanın canına kıydığı takdirde, onun için adaletin vereceği hüküm ile aynı cezayı görmesi gerekir. Kur’ân-ı Kerim’de Cenab-ı Hakk, bu hususu bildirmiştir. Bununla birlikte kasten (taammüden) adam öldüren kimsenin uhrevî cezası çok daha elim ve daha ağırdır. Zira böyle bir cinayetle insanın hayat hakkı yok edilmekte, ayrıca Cenab-ı Hakk’a da isyan edilmiş olmaktadır.

Kur’ân-ı Kerim ve Resûlullah’ın sünnetinde beyan buyurulan insan haklarının korunması için ve başkaları tarafından onların canlarına karşı îka edilen zararların karşılığı olarak cezalar (ukubat) yer almıştır. Bu hususları bütün incelikleri ile ana kaynaklar, (Fıkıh kitaplarımız) ihtiva etmektedir. (Konuyla ilgili geniş bilgi için bu kaynak eserlerden biri olan “Bedaiü’s-Senai fî Tertibi’ş-Şerai” adlı eserin cilt:7, sayfa: 133 ve devamına bakınız.)

İslâm’da İnsan Hakları Yönünden Bütün İnsanlar Birbirlerine Eşittir

İnsanlar, hukukta bir tarağın dişleri gibi birbirlerine eşittirler. Menşe itibariyle hepsi bir ana ile bir babadan gelmişlerdir. Sonuç olarak da yine hepsi toprağa gömülürler. Yaratılışları ve ölümleri de eşitliklerini açık olarak aklı eren herkese kabul ettirmektedir. Bir müslüman için durumun böyle olduğu apaçık bilinmesi gereken bir husustur. Resûl-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz; “Ey insanlar, Rabbiniz birdir, babanız da birdir. Hepiniz Âdem’in evladısınız. Âdem (a.s.) de topraktan yaratılmıştır. Dikkat ediniz, Arab’ın arab olmayana, arab olmayanın da arab olana bir üstünlüğü yoktur. Siyahın kırmızıya, kırmızının siyaha karşı üstünlüğü yoktur. (Siyahın kırmızıya, kırmızının siyaha karşı üstünlüğü, rûçhaniyeti yoktur.)

³³ Nisa Sûresi, ayet: 29.

³⁴ Buharî, c.7, s.32; Müslim, Hadis No: 109; Ebu Davut, c.2, s.334; Tirmizî, c.4, s.386, Hadis No: 2043; Nesai, c.4, s.67.

Üstünlük ancak takva (Allah'ın buyruklarına uyup azabından sakınmak) ile olur.³⁵ buyurmuşlardır. Ayrıca "Size iki emanet bırakıyorum. Ki siz onlara sımsıkı sarıldığınız müddetçe dalalete (sapıklığa) düşmezsiniz. O iki şeyden birincisi Allah'ın Kitabı, (Kur'an)'dır. İkincisi de, O'nun Resûlünün sünnetidir."³⁶ buyurmuşlardır.

Biz insanlar için en huzurlu ve emin yol, ilim ve akl-ı selim sahibi olarak Allah'ın kitabına en büyük tazim ve bağlılığı göstermektir. Onun helâl kıldığını helâl bilen ve haram ettiğini de haram bilen; helâl olanlardan yararlanıp, haramdan da sakınan fert ve toplum, dünya hayatını huzur içinde devam ettirir, iyilikte ve insanî haklara saygıda diğer toplumlara da örnek olur.

Hadis-i Şerifte; "Şüphesiz sizin kanlarınız, mallarınız, ırz ve namuslarınız birbirinize haram kılınmıştır."³⁷ buyurulmuştur.

Bilgi ve akl-ı selim sahibi her insanın bildiği ve kabul ettiği üzere İslâm Dini'nde bu haklar mukaddestir, dokunulmazlıkları vardır. Kim bu haklardan birini ihlal ederse bunun karşılığında hak ettiğini adalet tarafından görmesi zaruridir. Bunları korumak devletin görevidir. Adaletin tam tecelli etmesi için, akl-ı eren her insan, doğruluk ve adalet sınırları içerisinde adaletle yardımcı olmakla yükümlüdür.

Burada yeri gelmişken kan davaları ve adam öldürmekle ilgili bir iki ayet-i kerimenin mealine ve Resûl-i Ekrem'in konu ile ilgili emir ve öğütlerine işaret etmiş olacağız.

Bilindiği gibi insan doğru yolu bulmak, iyilikle kötülüğün sınırlarını ayırt ederek başkalarının haklarını çiğnememek; keza ammenin haklarını şahsî menfaatlerine feda etmemek için akıl nimeti ile yaratılmıştır. İnsan akıl sahibi olduğu için, dinen mükellef tutulmuştur. Kişinin insanlığı da akl-ı selimi ile olur. Bu nimetten mahrum bulunan kimsenin dinî ve insanî sorumluluğu da yoktur.

İslâm Dini'nde her hak sahibine hakkı verilmiş, böylece herkesin hakkı korunmuştur. Hiçbir kimsenin hakkının heder edilmesi söz konusu değildir. Fert ve toplumun huzuru, saadeti bu haklara saygı gösterilmesindedir. Bunların ihlal edilmesi, ferdi de, toplumu da huzursuz eder, ızdıraplara sürükler. Bu kimse taammüden diğer bir kimsenin canına kıymışsa, adaletin hükmüyle karşılığını bulması zarurettir.

Kur'ân-ı Kerim'in buyruğuna göre aynı cezayı görmesi farzdır. Ayet-i kerime meal olarak; "Ey iman edenler, öldürülenler hakkında sizin üzerinize kısas

³⁵ Ramuzü'l-Ehadis, s.123; Müsned-i Ahmed b. Hanbel, c.5, s.411.

³⁶ Fethu'l-Kebir, c.2, s.27.

³⁷ Riyazü's-Salihin Tercemesi, c.1, s.276, Hadis No: 232.

*farz kılındı. Hür ile hür insan, köle ile köle, kadın ile kadın... öldürülen ölenin kardeşi tarafından bağışlanmışsa kendisine marûfa uyarak ve bağışlayana güzellikle diyet ödemesi gerekir. Bu Rabbinizden bir hafifletme ve rahmettir. Bundan sonra kim tecavüzde bulunursa onun için elem verici bir azap vardır. Kısasta sizin için hayat vardır. Ey akıl sahipleri, umulur ki kötülüklerden korunursunuz.*³⁸ buyurulmuştur.

Maktulün hakkının katilden devletin (adaletin) eliyle alınması farzdır. Bununla birlikte suçluya başka türlü bir düşmanlık yapılmaması gerekir. Suçu kim işlediyse ancak onun hak ettiği cezayı görmesi zaruridir. Suçlunun yerine başkalarını cezalandırmak, bir başka zulümdür, suçtur. Bir günahsız müteaddit şahıslar taammüden ve müşterek olarak katletseler, İslâm'a göre hepsi aynı şekilde tecziye edilirler. İslâm Dini'nde kısas maktulün en yakın varislerinin hakkıdır. Böyle bir durumda bu adalet caydırıcıdır. Zira suçlunun cezalandırılması hususunda Kur'ân-ı Kerim biri adalet, diğeri rahmet olmak üzere iki esas getirmiştir. Şöyle ki katledilenin varislerine, adaletin hükmü ile katilin aynı ceza ile cezalandırılması yetkisi verilmiştir. Adaletten bunu talep ederler ve adaletin hükmü ile bu husus yerine getirilir. Bu ise adalettir.

Böyle bir şeyin gerçekleşeceğini önceden bilen kimse, böyle bir suçu işlemeyecektir. Bunun sonucu iki hayat kurtulmuş ve amme de zarar görmemiş olacaktır.

Hadise vuku bulduğu takdirde maktulün varisleri, adaletten, suçlunun aynı cezayı görmesini istemek hakkına sahip bulunurlar. Adaletin hükmü ile suçlu da hak ettiğini görür. Böyle olunca katil ile maktulün yakınları arasında bir düşmanlığa mahal kalmamış olacaktır. Zira suç işleyen, adalet tarafından karşılığını görmüş olacaktır.

Maktulün mirasçıları dilerlerse ikinci bir hakka sahip bulunurlar. O hakları da bağışlamaz. Onların kendi rızaları ile bağışlamaları ise bir rahmettir. Bu defa katil maktulün varislerine diyet verir. Bundan sonra kim tecavüzde bulunursa ona çetin bir azap vardır.

Cahiliyye Çağının Kötü Âdetleri

Cahiliyye çağında bir kimse bir insanı öldürdüğü takdirde, katilin kendisini değil de bir başkasını veya katille birlikte bir kısım yakınlarını da katlediyorlardı. Bu durum günümüzde bazı yerlerde üzüntüyle görülmektedir. Bu bir zulümdür, anarşidir, günahsız insanların canına kıymadır.

³⁸ Bakara Sûresi, ayet:178-179.

Ceza şahsîdir. Hiçbir kimse, diğer kimselerin günahını yüklenemez. Ancak suç işleyen kimse adaletin hükmü ile hak ettiği cezasını görmesi gerekir. Böyle olmazsa büyük haksızlıklar doğar, günahsız kimselerin hayatına kıyılmış olur. Toplum da anarşinin içinde muzdarip kalır. Kur'ân-ı Kerim'de Cenab-ı Hakk meal olarak; *"Günah işlemek durumunda olan hiçbir kimse, başkasının günahını yüklenemez"*³⁹ buyurmuştur.

Her insan kendi kasıt ve niyeti ile işlediği fiilden sorumludur. Bir suç daima failine isnat olunur. Zorlayıcı olmadıkça başkasına isnat olunamaz. Ancak suç işlemek de, işlenilmesini istemek de İslâm'da haramdır. Bir kelimenin yarısı ile dahi olsa bir kimsenin öldürülmesine yardım eden, sebep olan kimse, günah itibarıyla o suçu işleyen gibidir. İslâm Dini bütün mü'minleri bu gibi zulümlerden men etmiştir.

Kur'ân-ı Kerim'de; *"Haksızlık yapanlara en küçük bir meyil ile de olsa, asla temayül göstermeyin. Sonra size ateş dokunur."*⁴⁰ buyurulmuştur.

Tarihten öğrendiğimiz Fücar savaşları ve Buas muharebeleri, gerek adam öldürme ve gerekse kan davaları güderek birçok masum insanların hayatını söndüren büyük haksızlıklardır. İslâm Dini bu gibi zulümleri de haram kılmıştır. Günümüzde bir kısım yerlerde görüldüğü gibi çok eskiden İslâm öncesi devirlerde de insanlığa felaket getiren bu zulümler işleniyor, yıllarca süren savaşlara sebep oluyordu. Resûl-i Ekrem (s.a.s.) Efendimizin dünyaya teşriflerinde ve kendilerinin gençlik yıllarında bilinen Fücar muharebeleri olmuş idi. Sebep de bir şahsın diğerini tahkir etmesi ve hakarete uğrayan şahsın da diğerini katletmesidir. Bunun üzerine kabileler arasında korkunç kıtaller zuhur etmiş ve yıllarca sürmüştür. Keza Resûl-i Ekrem (s.a.s.)'in, Medine'ye hicretinden 6 yıl kadar önce Evs ve Hazreç kabileleri arasında Buas adı verilen savaşlar zuhur etmiştir.

İleride görüleceği üzere İslâm, bu gibi haksızlıkları, esasından kaldırmış ve insanlar arasında en güzel, en sağlam kardeşliği yeniden tesis etmiştir.

İslâm Dini Kan Gütme Davalarını Men Etmiştir

Hakkı korumak, hak sahiplerine haklarını vermek, zalimleri haksızlıktan vazgeçirmek, insan için bir vazifedir, bir ibadettir. İslâm Dininin bütün müntesiplerine ve genel olarak bütün insanlığa emri budur. Nitekim *"Kardeşin mazlum da olsa, zalim de olsa ona yardım et."*⁴¹ hadis-i şerifleri ile Resûl-i Ekrem (s.a.s.)

³⁹ Fatır Sûresi, ayet:18.

⁴⁰ Hud Sûresi, ayet:113.

⁴¹ Riyazü's-Salihîn Tercemesi, c.1, s.278, Hadis No: 235.

bütün insanları uyarmışlar ve bütün mü'minlere bu görevlerini bildirmişlerdir.

Mazluma yardım etmek onun haklarını korumaktır. Zalime yardım ise yaptığı haksızlıklardan onu vazgeçirmek, haklara saygılı olmasını sağlamak demektir.

Resûl-i Ekrem (s.a.s.), kendi yakınlarının kan davalarından bizzat kendileri vazgeçmek suretiyle beşeriyete örnek olmuşlardır. Cinsleri, ırkları ne olursa olsun insanlar, birbirlerine insaniyet ve hukuk itibariyle eşittirler.

Hepsinin, özellikle müslümanların, haklarını hududunu bilmeleri, bunları koruyup ve onlardan yararlanmaları, yine kendileri için bir haktır. Keza zararlardan sakınmaları, kan davası gütmek gibi İslâm'ın men ettiği asabiyet ve taraf tutma tehlikelerinden korunmak zorundadırlar. Her bakımdan olduğu gibi müslümanların Resûl-i Ekrem (s.a.s.)'i bu hususta da kendilerine örnek almaları dünyada ve ahirette huzur bulmalarına, saadete ermelerine sebep teşkil eder.

Günümüzde de adam öldürme ve kan gütmeye davalarının insanları ızdıraba, derin üzüntülere ve maddî, manevî büyük zararlara soktuğu bilinmektedir. Bu elim hadiselerin pek çok yerlerde vukuu ve devamı, fertleri ve toplumumuzu da her yönden sarsan ızdırap verici gerçeklerdendir.

Yakın bir zamanda doğu illerimizden birinin bir ilçesinde günahsız bir yavru katledildi. Katil bulunamadı. Bir süre sonra maktulün yakınlarından biri tarafından katil zannıyla bir başka insanın canına kıyıldı. Her iki taraf da pek acıklı ızdıraplara, mağduriyetlere maruz kaldılar. Lakin yangının bu kadar büyük zararla söndürülmüş olması dahi daha büyük zararlardan kurtulmak sayılabilecektir.

Aslında böyle bir hareket, vb kan gütmeye davaları, adalet ve hakkaniyetten uzaklaşmadır. İslâmiyet böyle bir duruma asla cevaz vermemiştir. İslâmiyet bütün mü'minleri birbirine kardeş yapmıştır. Bu bakımdan yukarıda örnek olarak verdiğimiz her iki aile birbirlerinin kardeşleridirler. Diğer taraftan bu insanların iki üç batın önceleri dikkate alınsa nesep itibariyle de birbirlerine kardeş denecek derecede yakın oldukları da tespit edilebilir. Bir cehalet ve asabiyet yüzünden iki aile de perişan olmuşlardır.

Bu ve benzeri hadiseler, bütün bir toplumu da sarsmakta, muzdarip etmektedir. Her müslümanın bildiği gibi bu tür elim hadiselere ve devamına sebep olanların ahiretteki sorumlulukları, perişanlıkları daha da büyüktür. Zira bilgisizlik, asabiyet ve zan, insanları hakikate götürmez. Bunlardan hiçbirisi, hak ve hakikatten bir şey ifade etmez. Kişi zan ile (zanna uymakla) birçok günahsız kimselerin haklarını heder eder. Sonra da vicdanen muazzab olur. Uhrevî sorumluluğu ise daha başkadır.

Çünkü böyle bir insan Cenab-ı Hakk'ın buyruğunu ve Resûl-i Ekrem

(s.a.s.)'in emir ve öğütlerini dinlememenin pek ağır olan uhrevî cezası ile karşılaşacaktır.

Kur'ân-ı Kerim'de Allah Teâlâ meal olarak şöyle buyuruyor:

*"Ey iman edenler, size hayat verecek şeylere, sizi davet ettikleri zaman Allah'a ve Resûlüne icabet edin. Bilin ki Allah, kişi ile onun kalbi arasına girer ve şüphesiz siz, O'nun huzurunda toplanacaksınız. Bir de öyle bir fitneden sakının ki o, içinizden yalnız zulmedenlere erişmekle kalmaz (hepinize sirayet eder). Ve bilin ki Allah, şüphesiz azabı pek çetin olanıdır."*⁴²

Zararın Önlenmesi için Başka Çareler

Bu gibi zararların önlenmesi için yapılacak bir başka görev de bütün fertlerimizin maddî, manevî sorumluluklarının şuurunda olmaları, âdil olup adalete yardımda bulunmaları; adaletin eliyle (gücü ile) adaletin tecellisine, hükmüne rıza göstermeleridir. Zulme uğrayanın yakınlarının, intikam alma hissine kapılmamaları; hak ve adalete rıza gösterip teslim olmalarıdır.

Adam öldürme hadisesi, taammüden olmuş ise, adalet bunu tespit ettikten sonra, adaletin verdiği hüküm gerçekleştirilmelidir. Maktulün varisleri hem adaletin gerçekleşmesi ve hem de rahmet olan bağışlama gibi hakka sahip olduklarını göz önünde bulundurmalıdır. Gerçekte hak sahipleri için birinci şıkkın adalet, ikinci şıkkın ise dünya ve ahiret mükâfatına mazhariyet olduğu unutulmamalıdır.

Suçun failinin tam bir samimiyetle nedamet duyması, haksız yere işlediği bu pek ağır suçun affı için hak sahiplerinden bağışlanmasını dilemesi ve bütün varlığı ile Cenab-ı Hakk'a iltica etmesi elzemdir. Katil, bilgisizliği ve ihtirası yüzünden kendi eliyle yıktığı dünyasını, yok ettiği ahiret saadetini ancak her bakımdan iyi hâller kazanmakla hak sahiplerinin rızası ile birlikte, Cenab-ı Hakk'ın hoşnutluğunu aramakla adaletin hükmü ile işlediği cürmün cezasını aynıyle görmesi de dâhil Allah katında günahlarının bağışlanması için, O'nun emrine tam bir teslimiyet göstermelidir.

Ölünceye kadar bütün varlığı ile Allah yolunda olmakla tövbe ve istiğfara müdavemetle kendisini manen temizlemeye çalışmalıdır. Bilinmelidir ki uzun olsa dahi dünya hayatı geçicidir. Ahiret azabı ise çok çetin ve sürekli.

Cenab-ı Hakk'ın rahmetinden ümit kesmek yoktur. Ümitsizliğe düşmek, en büyük suçtur. En büyük azaba uğramaya sebeptir. Ancak insan için elzem olan, Allah Teala'nın rahmetine erişebileceği yolu tutmaktır.

⁴² Enfal Sûresi, ayet: 24-25.

"Bir günah eden kişi, bin gün âh etmek gerek" sözü, yerinde söylenilmiş bir sözdür.

Toplumun diğer fertlerine özellikle aklı erenlerine -bugün bilhassa din âlimlerine, diyanet camiası ile maarif mensuplarına her yönden olduğu gibi, bu konuda da- büyük sorumluluklar terettüp etmektedir. Cana kıymanın dünya ve ahiret zararları anlatılmalıdır. Kan davası gütmenin İslâm Dini'nde yeri olmadığı telkin edilmelidir. Bilgisizlik, ihtiras ve asabiyet (kavmiyetçilik) tesirleri ile insan hayatına kastetmenin, büyük bir cinayet ve anarşinin de sebebi olduğu gereği gibi öğretilmelidir.

Keza bir insanın cürmünden, işlediği günahından ötürü diğer insanların sorumlu tutulmalarının büyük bir zulüm olduğu bütün fertlerimize telkin edilmelidir. Yapılan bir haksızlığı, haklı göstermeye meyledenlerin, Cenab-ı Hakk'ın rahmetinden uzaklaşmakta oldukları, yine bütün fertlerimize en güzel terbiye metotları ile öğretilmelidir.

Bu görevler yapıldığı takdirde yukarıda işaret edilen acılardan fertlerimiz de, toplumumuz da tamamı ile kurtulacaktır. Çünkü bir insanın öldürülmesi bütün cihanın yıkılmasıdır, hatta Allah katında ondan daha da ağırdır.

Bu bir manevî yangındır. Söndürülmediği takdirde bu yangın, gitgide bütün toplumu sarar ve onu temelinden sarsar. Bu sadece zulmü irtikap eden ve haksızlığa uğrayanı değil, onlarla birlikte bütün toplumu ıztırap ve felakete sevk eder.

Bizi, milletimizi ve bütün insanlığı, adam canına kıyma cürüm ve felaketinden korumasını, milletimizi birlik ve kardeşlik şuurunun en güzeline erdirmesini Cenab-ı Hakk'tan dileriz. Konunun bir hülasesi olması ve aynı zamanda bu husustaki görevlerimizi hatırlatması bakımından Peygamber (s.a.s.) Efendimizin Veda Haccında beyan buyurdıkları hutbelerinin, Siyer-i İbn-i Hişam'da ve İmam-ı Müslim'in Sahih'inde zikredilen kısmının mealini buraya dercetmiş bulunuyoruz.

Veda Haccının Hutbesi

Hız. Peygamber (s.a.s.), içinde çok şeyler beyan ettiği Haccetü'l-Belağa'daki hutbesinde Allah Teala'ya hamd ve sena ettikten sonra şöyle buyurdu:

"Ey insanlar, sözümü iyi dinleyin. Bilmiyorum belki de bu seneden sonra sizinle bu mevkide bir daha ebedî olarak karşılaşamayacağım.

Ey insanlar, Rabbinize mülaki oluncaya kadar kanlarınız ve mallarınız (a el uzatmak) birbirinize haram kılınmıştır. Şu mübarek Arefe gününüzün mukaddes

olduğu ve şu içinde bulunduğumuz (mübarek zilhicce) ayının hürmeti gibi. (Bunlara hürmet ettiğiniz gibi birbirlerinizin can ve mal güvenini de koruyun. Sakın ihlal etmeyin). Sahih-i Müslim.

Şüphesiz ki siz Rabbinizin huzuruna varacaksınız. Ve işte o zaman Rabbiniz, size amellerinizin hesabını soracaktır. Tebliğ ettim mi?

Kim de sahibine verilmek üzere bir emanet varsa onu, kendisine emanet eden kimseye versin. Faizin her türlüşü kaldırılmıştır. Lakin mallarınızın aslı sizindir. Ne zulmedin ne de zulme uğrayın. Allah Teâlâ faizin yok olmasını emretti. Abdülmüttalib'in oğlu (amcam) Abbas'ın alacağı bütün faizler hükümsüzdür. Cahiliyye devrinden intikal eden her türlü kan davaları kaldırılmıştır. Kan davalarından ilk kaldırdığım kan davası da Abdülmüttalib'in oğlu Haris Bin Rabia'nın kan davasıdır. O, Beni Leys kabilesine sütannesi ararken Hüzeyl adındaki kadın tarafından öldürülmüş idi. İşte cahiliyye devri kan davalarından, ilk olarak bunu kaldırmakla (işe) başlıyorum.

Ey insanlar, sizin şu (mübarek) topraklarınızda, kendisine tapılması hususunda şeytan, ümidini kesmiştir. Lakin o, bunun dışında amellerinizden küçümseyerek terk ettiğinize de razı olacaktır. Dininizi korumak hususunda ondan da sakınınız.

Ey insanlar, haram aylarının yerlerini değiştirmek, küfürde çok ileri gitmektir. Bu, o küfre gidenlerin kendisiyle sapıklığa düştükleri bir şeydir. Bir sene helâl olarak kabul ettiklerini öbür sene haram olarak ilan ederler. Allah'ın helâl ve haram kıldıklarının sayısına uydurmak için bunu yaparlar. Böylece onlar, Allah'ın haram kıldığını helâl ve helâl kıldığını haram kılarlar. Hiç şüphe yoktur ki zaman, Allah Teâlâ'nın gökleri ve yeri yarattığı şekil ve nizamına dönmüştür.

Allah katında ayların sayısı on ikidir. Bunlardan dördü haram aylardır. Üçü arka arkaya (zilkade, zilhicce, muharrem)dir. Biri de Huzar'ın Recebidir. Ki o da Cemaziye'l-Ahir ile Şaban arasındadır.

Ey insanlar, sizin kadınlarınız üzerinde hakkınız, onların da sizin üzerinizde hakları vardır...

Ey insanlar, sözümü iyi anlayın. Doğrusu ben artık tebliğ etmiş oldum. Size apaçık iki şey bırakıyorum ki onlara sınıksız sarıldığınız takdirde sapıklığa düşmezsiniz. Onlar da (size bıraktığım iki şeyden birincisi) Allah'ın kitabı (Kur'an, ikincisi de) Allah Resûlünün sünnetidir.

Ey insanlar, sözümü iyi dinleyin ve iyi anlayın, hepiniz biliyorsunuz ki her müslüman diğer müslümanın kardeşidir. Böylece müslümanlar birbirlerinin kar-

deşidirler. Gönül hoşnutluğu ile vermedikçe hiçbir kimseye kardeşinin malını (almak) helâl olmaz. Öyleyse siz nefislerinize asla zulmetmeyiniz. Ey Rabbim, tebliğ ettim mi?"⁴³

Sahih-i Müslim'de Resûl-i Ekrem (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: "Yarın beni sizden sorduklarında siz ne cevap vereceksiniz?.." Aşhab da cevap olarak: "Tebliğ ettiniz, emaneti yerine getirdiniz, bize öğüt verdiniz." diye şahitlik ederiz. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem (s.a.s.); "Şahit ol Ya Rab." sözünü üç defa tekrarladi ve sonra ezan okundu. Kamet getirildi, önce öğle namazı, peşinden de ikindi namazı kılındı.

İnsan hukukuna saygı gösterilmesi hususunda İslâm Dini'nin genel olarak beşeriyete ve özellikle de mensuplarına getirdiği esas ve prensipler, her zaman ve mekânda üstünlüğünü ve insan toplumları için yeniliğini korumuş ve korumaktadır. Bugün de ne Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Beyannamesi ve ne de benzeri başka prensipler, insan hukukunun ve muhteremliğinin korunması hususunda, İslâm'ın getirdiği esasların berraklığı, üstünlüğü ve güzelliği yanında herhangi bir varlık gösterecek güçte değildir.

İnsan hukukuna saygılı olma yolunda gerçek ilim ve medeniyet, ilerleme kaydettiği ölçüde İslâm'ın, her asırda olduğu gibi insan hukukunun ve muhteremliğinin korunması hususunda da koyduğu ve uygulanmasını istediği esasların, prensiplerin, üstünlüğü, güzelliği, ilmî ve insanî olduğu herkes tarafından daha kolay idrak edilmiş olacaktır.

Hangi cinsten, hangi ırk ve renkten olursa olsun, "haklı bir sebep olmadan bir insanı öldürmek veyahut da yeryüzünde bozgunculuk etmek, bütün insanlığı katletmek gibi ağır bir cürüm olur. Bir insanın hayatını kurtarmak da bütün insanlığa hayat vermek gibidir."⁴⁴ düsturuna, anlayışına samimiyetle bağlı kalındığı takdirde toplumlar, milletler huzur bulur ve aslî manası ile medenî olabilirler, insan hayatının korunması ve onun hukukunun muhteremliği hususunda Kur'an'ın insanlığa getirdiği, hiçbir devirde eskimeyecek ve dünya durdukça yeni olan düstur işte budur.

Resûl-i Ekrem (s.a.s.) Efendimizin konu ile ilgili birkaç hadisinin mealini vererek bu konuyu bitirmiş olacağız.

Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyuruyorlar:

- "Bir müslümanın müslüman kardeşi ile savaşıması (kıtalde bulunması) kü-

⁴³ Tecrid-i Sarih Tercemesi, c.10, s. 397-404.

⁴⁴ Maide Sûresi, âyet:32

*fürdür. Müslüman kardeşine sövmesi ise fasıklıktır. (Allah'ın taatinden çıkmaktır.)*⁴⁵

- "Bir mü'minin katledilmesi (cürmü), Allah katında dünyanın yok edilmesi (cürmü)nden daha büyük günahdır."⁴⁶

- "Her kim, bir zimmiye (müslümanların himayesinde bulunan gayri müslim kişiye) eziyet ederse ben, o kimsenin hasmıyım. Ben, kime hasım olmuş isem, kıyamet gününde ondan davacı olurum."⁴⁷

- "Herhangi bir müslümana eziyet eden kimse, bana eziyet etmiş olur. Kim de bana eziyet ederse Allah'a eziyet etmiş olur."⁴⁸

Şu hâlde, değil bir müslümana, gayri müslim herhangi bir kimseye de dokunulması, İslâm Dini'nde söz konusu olmamaktadır. Çünkü, Allah Teâlâ;

*"Ben, zulmü, haksızlığı kendime haram etim. Ve sizin aranızda da haksızlığı haram kıldım. O hâlde siz birbirinize asla zulmetmeyin."*⁴⁹ buyurmuştur.

- "Komşusu, zararından emin olmayan kimse iman etmiş olmaz."⁵⁰

- "Müslüman müslümanın kardeşidir. Ona haksızlık etmez, onu (düşmana) teslim etmez. Kim mü'min kardeşinin ihtiyacını giderirse, Allah da o kimsenin ihtiyaçlarını giderir. Kim bir müslümanın karşılaştığı herhangi bir sıkıntıyı giderirse, Allah da bu kimsenin bu sebeple kıyamet sıkıntılarında bir sıkıntısını giderir. Her kim müslüman kardeşinin kusurunu örterse, Allah da kıyamet gününde o kimsenin eksiklerini (ayıplarını) örter."⁵¹

Her biri biz insanlar için büyük ehemmiyeti haiz olan bu gibi hadis-i şerifler, pek çoktur. Konu ile ilgili olduğundan ve bunlar üzerinde iyiden iyiye düşünülür mülahazasıyla bu hadislerin mealleri zikredilmiştir. Şu iki hadis-i şerif, üzerinde durulması pek büyük hayırlara vesile olur düşüncesiyle buraya dercedilmiştir.

Resûl-i Ekrem (s.a.s.), biz insanları uyaran bir hadis-i şeriflerinde şöyle buyurmuşlardır:

"Birbirinize haset etmeyiniz. Alışverişte birbirinizi aldatmayınız. Birbirinize öfkelenmeyiniz. Darılıp da birbirinize sırt çevirmeyiniz. Birbirinizin bitmek üzere

⁴⁵ Riyazü's-Salihin Tercemesi, c.3, s.145, Hadis No:1590; Fethu'l-Kebir, c.2, s.295.

⁴⁶ Fethu'l-Kebir, c.2, s.295; Tirmizî, Hadis No: 1395.

⁴⁷ Keşfü'l-hafa, Hadis No:2341; Fethu'l-Kebir, c.3, s.144.

⁴⁸ Keşfü'l-hafa, Hadis No:2349; Fethu'l-Kebir, c.3, s.144.

⁴⁹ Riyazü's-Salihin Tercemesi, c.1, s.144, Hadis No:111.

⁵⁰ Riyazü's-Salihin Tercemesi, c.1, s.341, Hadis No: 303.

⁵¹ Riyazü's-Salihin Tercemesi, c.1, s.284, Hadis No: 242.

olan pazarlığını bozmayınız. Ey Allah'ın kulları kardeş olunuz. Müslüman müslümanın kardeşidir. Ona zulmetmez, ona hor bakmaz, onu yardımsız bırakmaz."

Resûl-i Ekrem (s.a.s.), (mübarek göğüslerine işaretle üç defa); *"Takva işte buradadır. Bir kimsenin şerir (kötü) kişi sayılması için, müslüman kardeşini hor görmesi kâfidir. Müslümanın müslümana kanı, malı, ırz (ve namusu) haramdır."*⁵²

H. Enes (r.a.)'ten rivayet edilen bir hadis-i şerifin mealı de şöyledir:

"İster zalim olsun, ister mazlum olsun, mü'min kardeşinize yardım ediniz." Ashabdan birisi; *"Ya Resûlullah, mazlum olan kimseye yardım ederim, fakat zalim olan kimseye nasıl yardım ederim"* dedi. H. Peygamber (s.a.s.) Efendimiz; *"Zalimi zulüm yapmaktan alıyorsun. İşte böyle yapmış olman ona yardımdır."*⁵³ buyurdu.

İslâm Dini'nin, insan hayatını, onun her türlü hukukunu, teminat altına almış bulunan esaslarından daha âdil ve daha güzelini bulmak, beşer takatinin dışındadır. Bu âdil ve güzel esaslara samimiyetle uyan fert, toplum ve devletlerin ebediyen mutlu olacakları şüphesizdir.

⁵² Riyazü's-Salihîn Tercemesi, c.1, s.277, Hadis No: 233.

⁵³ Riyazü's-Salihîn Tercemesi, c.1, s.278, Hadis No: 235.

XV

Anarşi Nedir ve Nasıl Bir Felakettir

“Fitne çıkarmak, adam öldürmekten daha büyük bir günahdır.”

(Bakara Süresi, ayet: 217)

Varlık âleminde her şey, nizam ve intizam içindedir. Her şey, bir ölçüye, bir hikmete, bir programa göredir. Hilkatte, ölçüsüz, hesapsız bir şey bulmak mümkün değildir. *“Allah katında her şey ölçüyledir.”* mealindeki ayet-i kerime de bu gerçeği bildirmektedir.

Fevza ise, nizam ve intizamın zıddıdır, kargaşa, karışıklık, intizamsızlık, anarşi demektir. Anarşi de kelime olarak yabancıdır. Yunancadan alınmadır. Anarşi, hükümet, otorite tanımama hâlidir. Böylece anarşi, kişinin tabii haklarını koruyacağını savunan, amacına ulaşmak için de her şeyi mubah sayan bir doktrin, bir görüştür.

Felsefe lüğatinde anarşi, yahut anarşizm adı verilen düşünce salıklarının sözleri ne olursa olsun, anarşi, fert için de, toplum için de bir felakettir. Gerçekte anarşi toplum hayatını felce uğratan, fertleri muzdarip eden, hayatı yaşanmaz duruma getiren bir felaket, müthiş bir ibtiladır. Çünkü anarşi, insan tabiatına aykırıdır. Anarşinin olduğu yerde hakkaniyet, adalet ve merhametten söz edilemez. (Bu gibi sözlerin konuşulması, sadece masum insanları yanıltmak içindir.)

Fert ve toplumun bütün haklarının korunması, huzur ve mutluluklarının sağlanması, muhakkak ki bir zarurettir. Bir toplumun huzur ve sükûn içinde hayatını sürdürmesi, fert ve toplum için ana gayelerdendir. Zira her türlü iyilik ve ilerleme, huzur ve sükûn içinde olmakla mümkündür. Anarşi ise bunları temelinden yok eder.

Şu bir gerçektir ki insan, iyilik ve kötülüğü birbirinden ayırt edebilecek özelliğe sahip bulunmaktadır. Yüce yaratıcı, insanı bu üstün vasıf ile yaratmıştır. İnsanın, yaratılışında var olan bu özelliğinden dolayı o, iyiliklerin, fayda (mahz-ı hayır) olduğunu bedihi (apaçık) olarak bilir. Fitri olarak bu iyiliklere meyleder ve onları sever. Bunun gibi yine insan, kötülüklerin de zarar olduğunu fitri olarak bilir. Onlardan nefret eder ve uzak kalmaya çalışır.

Aslında canlı varlıkların hepsinde böyle bir özellik olduğu malumdur. Tabii ilimlerden biyoloji de, bu gerçeği bütün incelikleriyle ortaya koymaktadır. Canlı varlıklar, hilkatte kendilerine bahşedilen bu özelliklerini, yine fitratın kendileri için belirlediği hudutlar çerçevesinde devam ettirirler. Yani, kendileri için faydalı olanı fitrî olarak kavrar, arayıp bulur ve yararlanırlar. Zararlı olandan da yine fitrî olarak nefret eder ve uzaklaşırlar.

Ancak bu duygular, insanda olduğu gibi onlarda mükemmel ve tam şuur hâlinde değildir. Üstelik insanda gerçek manada bilgi, akl-ı selim, irade ve muhakeme kudreti vardır.

Bunun için insan, canlı cansız bütün yaratıklar arasında en üstün dereceye sahip kılınmıştır. Böyle olmakla birlikte insanın akıl ve idrakinin, bilemeyeceği, kavrayamayacağı birçok iyilik ve faydalar da vardır.

O iyilik ve faydaların bilinmesi ise, ilahî bir nur ve düstur olan hak din iledir. Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de meal olarak şöyle buyurulmuştur:

1- *"Sen, Allah'ı birleyici olarak yüzünü dine çevir. Ki Allah, insanları bu fitrat üzerinde yaratmıştır. Allah'ın yaratmasında bir değişme yoktur. İşte dosdoğru din budur, fakat insanların çoğu bilmezler."*¹

2- *"Gerçekten size Allah'tan bir nur ve apaçık bir kitap gelmiştir. Allah rızasını gözetenleri onunla selamet yollarına eriştirir ve onları, kendi izni ile karanlıklardan aydınlığa çıkarır ve onları doğru yola iletir."*²

Bilinen bir gerçek de şudur: İnsanlar yaratılışları, hakları, insan olmaları itibariyle birbirlerine eşittirler. Hiçbir insan diğerinden kendisini üstün görerek, onun haklarını yok sayma veya onu haklarından mahrum etme gücüne (yetkisine) sahip değildir. Bu böyle olmakla birlikte olgunluk ve insanî kemâlât itibariyle insanlar birbirlerinden farklı olabilmektedir. İnsanın bu üstünlüğü, bu olgunluğu Hakk'ı bilip ona inanması; iyiliği (hayrı) bilip gücü yettiği ölçüde onu yapması iledir. İnsanların olgunluğu, birbirleri arasındaki manevî derecelerinin farkı, üstünlüğü, işte buradadır.

Hakkı bilip ona inanan; iyiliği bilip onu yapan, yayan ve yaşatan insan; bu hususlarda zayıf, geri ve hatta ilgisiz kalmış kimselerden, manen çok daha iyi ve ileridedir. Bu yönden belirtilen durumlardaki her insan arasında büyük farklar vardır.

¹ Rûm Sûresi, ayet: 30.

² Maide Sûresi, ayet: 15-16.

Aslında bütün insanlar, bu üstün kabiliyet ve istidatta yaratılmışlardır. Yukarıda (birinci olarak) mealı verilen ayet-i kerime de bu gerçeği bildirmektedir. Akl-ı selim ve din, bunun böyle olduğunu göstermektedir.

Gerçek bu olmakla beraber fert ve toplum olarak, insanı yanıltan ve onu bu olgunluğundan, aslı görevinden uzaklaştıran çeşitli etkenlerin (sebeplerin) bulunduğu da bir vakiadır.

Kötü Tesirler

Bilgisizlik, vehimlerin, zanların tesirinde kalma; yanlış eğitim metotları takip etme, diğer taraftan gerçeğe ve ilme aykırı telkinler; kökleşmiş (ilim dışı) yanlış kanaatler, maksatlı ve yıkıcı propagandalar, kötü çevre ve kötü arkadaşların olumsuz etkileri, fert ve toplumun -hadiselerin gerçek sebeplerini ve bunlardaki amaçları idrak etmeden- yanlış değerlendirme yapmaları vb. sebepler insanı yanıltabilir. Yahut da insan, bunlar sebebiyle yanılmaya müsait duruma gelmiş olur.

Bu takdirde insanın kastı iyilik olmasına, faydalı olana erişmek olmasına rağmen, o kötülükleri, zararları, iyilik kabul eder, başarı için bu kötülükleri iyilik olarak düşünmeye ve iyilikler olarak görmeye başlar, yerine göre de bunları uygulamaya koyar.

Yine bunun gibi insanın amacı kötülük olmadığı; kötülüklerden uzak kalmak, zararları önlemek olduğu hâlde, yukarıdaki sebeplerin etkisiyle kötülükleri, iyilikler olarak düşünür; bunları iyilik kabul ettiği için de fiilen yapma durumuna gelir. Fertler için böyle olduğu gibi toplumlarda da durum aynıdır. Bazen ferdi şuur, toplum şuuru içinde kaybolur. Böyle bir çıkmazda bilgi ve akl-ı selim, müessiriyetini gösteremez. Gerçekleri birçok insana kabul ettirmekte büyük müşkülât içinde kalır.

Fevza dediğimiz anarşi, karışıklık için işte böyle bir vasat (ortam) çok uygundur. İnsanların bu husustaki yanılmalarından faydalanan yıkıcı güçler (dış ve iç düşmanlar) zararlı faaliyetlerini maharetle icra ederler. Bunlar, kardeşi kardeşe düşman ederek ferdi ve toplumu kötülüklerin, anarşinin bataklığına iterler. Böyle bir kâbusun içinde kendisini bulan fert ve toplum, istemedikleri hâlde birbirlerine zarar veren unsurlar hâline gelirler; öyle ki herkes, kendisini korumak, kendinden zararı önlemek zorunda olduğunu kabul eder. Böyle yapmadığı takdirde diğerlerinin kendisine yaşama hakkı vermeyeceğini düşünür. Bu psikolojik durum başkalarını da aynı şekilde sarar. Giderek kutuplaşmalar, hizipleşmeler ve insanlar arasında korkunç uçurumlar meydana gelir. Hiçbir haklı sebep yokken herkes,

kendisinden endişe etmeye başlar. (Milletimizin, insanımızın düşmanları da ancak böyle bir ortamı arzu ederler.)

Her şeyin bir anda altüst olması, her tarafın yangın yerine çevrilmesi için gerçekle ilgisi olmayan bir söz, yıkıcı iki cümle, hakiki manada birbirlerinin kardeşi olan insanları birbirine düşürür, bir anda dünyayı Cehennem'e çevirir.

Canlar gider, hanümanlar söner, mamureler yıkılıp viraneye döner, mal mülk heder olur, ızdıraplar yığın hâlinde birbirini takip eder. (Ülkemiz bu ızdırapları yakın geçmişte yaşamış, bunlar yüzünden insanlarımız mükedder olmuştur.)

Öfkeler, heyecanlar gidip bunların yerine sükûnet ve aklı selim hâkim olunca durumun, düşünülenin, kabul olunanın, tam aksine olduğu anlaşılır. Sarhoş olan ve bunun tesiri ile kardeşini yahut evladını öldüren yahut da kendi canına kıyan bir babanın durumu gibi, pek elem verici bir manzara ortaya çıkmış olur. Öyle ki baba evladına, kardeş kardeşine, komşu komşusuna söz dinletememiş, birbirlerine olmadık üzüntü ve zararları vermiş olurlar. Suçlu kimdir? Belli değildir. Böyle bir anarşi yangını, bir toplumu, bu kadar yakıp kavurduktan sonra suçlu belli de olsa, zararın telafi imkânı kalmamıştır. Çünkü ağlayan bir fert değil, bir toplum, bir millet ve günahsız insanların hepsidir. Sevinenler ise iyiliklerin ve insanların düşmanı; ihtirasların, kötülüklerin esiri, şeytanın izini takip eden kimselerdir.

İşte cehaletin, düşmanlığın, ihtirasın, başkalarının haklarına tecavüzü mubah görmenin, kötü telkinlerin etkisinde kalmanın zararları budur.

Diğer bir ifade ile Allah'ın buyruklarına uymamanın; O'nun öğütlerine kulak vermeyip ilgisiz kalmanın, acı neticeleri işte budur. Dünyadaki bu kadar ızdıraplardan sonra bir de bu kötülöklere sebep olmanın; onları önlemeye çalışmamanın; sorumlulukları idrak etmemenin, huzur-u Hak'ta verilmesi çok güç hesaplarının varlığıdır.

Dileğimiz, milletimizi muzdarip etmiş ve toplum hayatımızı büyük ölçüde sarsmış bulunan bu gibi elem verici olayların tamamı ile geride kalmış olmasıdır, bunlardan çıkarılan ibret dersi ile millî birlik ve kardeşliğimizi muhafaza etme akıllılığını göstermemizdir, dost ve düşmana karşı birbirlerimizin Allah için kadriğini bilmemizdir.

Bilinmelidir ki anarşi, nerde ve hangi devirde zuhur etmişse fert ve toplumla-

rı kasıp kavurmuştur. Toplumların tarihi tetkik edildiğinde, en eski devirlerden günümüze kadar durumun hep böyle olduğu kolaylıkla anlaşılır. Bu acı durum bizim kendi tarihimizde de böyle olmuştur. Cenab-ı Hakk'tan bütün insanlığı bu gibi afetlerden korumasını halisane niyaz ederiz.

Kötü duyguların esiri muhteris kimselerin, yanlış davranışları; cehalet, kuruntu, şeytanî vesveseler, Cenab-ı Hakk'ın emir ve öğütlerini dinlememe, müslüman toplulukların içine sızan maksatlı kişiler, yıkıcı propaganda; düşmanların maharetli tahrikleri, fert ve toplumların düşünce ve davranışlarına tesir eder ve onların mahvına yol açabilir. Çok kere dıştan gelen yıkıcı tesirler, müslümanları arzu etmedikleri hâlde hak ve adalet mefhumlarından, kardeşlik duygularından uzaklaştırabilir. Bunun geçmişte örnekleri çok görülmüştür. Bu kötü tesirler zaman zaman masum insanları ağlatmış, fert ve toplumları, müslümanları, ızdırabın, felaketin, kaygan zeminine götürmüştür. Neticede milletimiz bundan büyük zarar görmüştür. Ancak bencilliğin, hodkâmlığın esiri olan; başkalarının felaketinde kendi saadetini arayan düşmanlarımız, ruhsuz bedbahtlar, bu durumdan memnun olmuştur.

İşte fevzânın (anarşinin) bir toplum için elem verici korkunç neticeleri budur.

Allah, Bozguncuları Sevmez

Cenab-ı Hakk'ın insanlara en büyük lütfu, ona bahşettiği akl-ı selimdir. Akl-ı selim de gerek dünya hayatı ve gerekse ahiret saadeti için ölçülü ve tedbirli olmayı gerektirir. *"En iyi akıllılık tedbirli olmaktır"* mealindeki hadis-i şerif de bu gerçeği bildirmektedir. İnsanın manevî derecesi ancak akl-ı selimi ile yaptığı işler iledir. Kişi imanının kemaline ve hakikatleri gösteren ilmin ışığına da yine ancak akl-ı selimi ile erişebilir. Resûl-i Ekrem Efendimiz (s.a.s.); *"Kişinin dini, aklıdır. Akli olmayanın dini de yoktur."*³ buyurmuşlardır.

İnsanın sorumluluk taşıması, dinen mükellef sayılması da yine ancak onun akıllı olması iledir. Onun akl-ı selimi ve bilgi derecesinin enginliği ölçüsünde sorumluluğu da büyük ve ağır olmaktadır. Durum böyle olunca bu ilahî nimetin korunması ve yüksek değerinin bilinmesi gerekir.

Cehalet, öfke, ihtiras, kötü maksat ve bencillik gibi vasıfların, akl-ı selimin görevlerini yapabilmesi için kendisine zıt olan vasıfların zararlarından korunması da zaruridir. Diğer taraftan, masiyetler, kötülükler, birer ateş (kıvılcım) gibidir. Küçük bir ateş parçası, kısa bir sürede bir şehri yakıp kül etmeye yeter.

³ Camiu's-Sağır Şerhi Fethu'l-kadir, c.3, s.535, Hadis No: 4242.

Kötülükler, fitne ve bozgunculuk, insanların arasına girmeye vasat bulursa, onların birliğini, kardeşliğini yok eder, aralarında anlaşmazlıkların doğmasına büyümesine yol açarlar. Bu kötü durumlar, ateş gibi girdikleri yeri yakıp kül ederler.

İnsanlar arasında kötülük (kargaşa) anarşi çıkarmak, onların birlik ve kardeşliğini yok etmek bozgunculuktur. *"Yeryüzünde bozgunculuk çıkarmayın. Allah, bozguncuları sevmez..."*⁴ *"Fitne çıkarmak adam öldürmekten daha büyük bir günahdır..."*⁵ mealindeki âyet-i kerimeler ve benzerleriyle Cenab-ı Hakk, biz insanları bu gibi (fitnecilik, bozgunculuk...) tehlikelerden sakındırmıştır.

İnsanların toplum hayatı yaşamaları, yaratılıştan medenî olmalarının icabıdır. Ve zaruridir. İnsanın toplum hayatından koparılması, onun, ızdıraba, bir bakıma ölüme terk edilmesi gibidir. İslâm buna asla cevaz vermemiştir. *"Kişi kardeşinin yardımında bulunduğu sürece Allah, onun yardımındadır."*⁶ mealindeki hadis-i şerif, insanların birbirlerine zarar veren değil, birbirlerine yarar sağlayan, yardım eden kişiler olması gerektiğini bildirmektedir.

İçtimaî Bünyenin Sağlam Olması ve Tehlikelerden Korunması Zarurettir

Sağlam bir bünye kolay kolay hasta olmaz. Hastalık unsuru mikroplar, yıkıcı, yıpratıcı etkilerini cılız bünyelerde daha çabuk gösterirler.

Bünye hastalanınca tedavi çareleri aranır, tıp ilminin bulduğu, eriştiği bütün imkânlardan yararlanılırsa, hastanın kurtulması mümkün olabilir. Tababet, hastalığı tedaviden aciz kalır veya yanlış tedavi usulleri uygulanırsa iş zorlaşır. Hele hastalık, öldürücü ise artık ölüm ile bu hastanın dünya hayatı sona erer.

En iyi tedbir hasta olmamak, zararlı unsurlara (mikroplara) karşı vücudun mukavemetini sağlamaktır. Bünye sıhhatli olduğu takdirde zararlı mikroplar bünyeye girme fırsatı bulsa dahi, bünye (ve ondaki esrarengiz koruyucular) onları etkisiz duruma getirir veya muzır unsurlar, bünyede siner, bünyenin zayıf düşme fırsatını beklerler. Neticede insanın zayıf anını bulunca da harekete geçer ve büneyi mahvederler.

⁴ Kasas Sûresi, âyet: 77.

⁵ Bakara Sûresi, âyet: 191 ve 217.

⁶ Riyazü's-Salihin Tercemesi, c.1, s.284, Hadis No: 242.

Zararlı sözler, propagandalar, yıkıcı fikirler de, insanın manevî varlığı, ruhî yapısı, şahsiyeti için böyledir. İnsan ruhen olgun, manen güçlü ve şahsiyetini tam manası ile kazanmış ise; doğru düşünce, faydalı bilgi ve sağlam bir inanç ve irade sahibi ise, propagandaya, yıkıcı fikirlere karşı o artık sarp bir kayaya benzer. Rüzgârın kayadan bir şey koparamaması gibi, o insana yöneltilen her yıkıcı fikir de söner ve yok olur gider. Ancak kişi böyle olmayıp yıkıcı fikirlere müsait yetiştirilmiş veya boş bırakıldığı için bunlara açık ise artık zarar büyüktür. Bozgunculuk, anarşi ve benzeri hastalıklara yakalanmaması, yakalanmış ise kurtulma ümidi pek azdır. Fertler böyle olduğu gibi toplumlar da böyledir. Bir toplumun belirli bir kesimi yıkıcı fikirlere müsait duruma gelmiş ise, artık ekseriyetinin de böyle zararlı bir cereyandan kendisini koruması büyük zorluklar arz eder.

Söz ve Düşünceler Tohum Tanesine Benzer

Sözler, fikirler, bir tohum gibidir. Bunlar iyi olursa, bunların hâsıl edeceği semereler de iyi ve güzel olur. İyi toprağa dikilmiş iyi ve sabit bir ağaç gibi daima mahsul verir.

Bundan herkes fayda görür. Boş ve kötü sözler, düşünceler çalı çırpıya benzer, meyvesi ve kökü yoktur. Bunların nerede kalacağı, duracağı da belli değildir.

İyi bir toprak, kendi özelliğini muhafaza ediyorsa, ona atılan iyi daneler bol ve güzel mahsul verir, iyi olmayan danelerden de iyi toprakta, az da olsa yine de faydalanılacak bir miktar bitki yetişebilir. Lakin zararlı tohumlar atılmış ise iyi toprak, onların zararını bünyesinde etkisiz kılar ve zararlı bitki bitirmez. Engin denize dökülen kirli sular denizi kirletmez, engin denize zarar veremez. İnsan da yaratılışı itibarı ile temizdir. Allah Teâlâ, insanı bu temiz fitrat üzerine yaratmıştır. Onun bu temizliği ve iyiliği, yaratılışına uygun şekilde korunmalı ve geliştirilmelidir. Temiz bir toprak gibi ona da sürekli olarak (daima) iyi telkinler, doğru fikir ve güzel örnekler verilirse, faydalı mahsul ve güzel sonuçlar alınır. Kendi hâline bırakılırsa hüdayı nabit bir bitki hâline gelebilir.

İlme, hayat gerçeklerine, insan fitratına zıt telkinler, yanlış eğitim ve kötü örnekler, başıboşluk, insanı tehlikenin ve anarşinin içine sürükleyebilir. Nitekim millî bünyenin sağlam olmasına rağmen insanımız, pek acı tecrübeler geçirmiştir. Karşılaşılan zararlar da büyük olmuştur.

Bilgi sahibi, kalbi Allah sevgisi ve korkusu ile dolu, aklı eren, millet ve memleketini seven herkes için, geçmişte insanımıza musallat olan bu öldürücü

hastalığın (anarşinin) nereden neş'et ettiğini, millet evladının bir kısmını nasıl sardığını ve bütün bir milleti nasıl muzdarip ettiğini düşünmek, sebeplerini araştırıp bulmak, zarurettir. Bu sebeplerin, artık bir daha doğmasına imkân vermemek için en makul ve ilmî tedbirlerin alınması zarurettir, elzemdir.

Bilinen diğer bir gerçek de şudur: Zararlı haşaratın taze filizlere musallat olup onları kavurduğu gibi, bu yıkıcı fikirler de daha ziyade masum ve körpe dimağlara musallat olur, onları kemirir. Bu zararlı fikir ve telkinler insanın kendi bünyesinden de değildir. Bunlar, dıştan gelen ve kast-ı mahsus ile hazırlanmış temelsiz, çürük, fakat bağlolarınca cazip ve yaldızlı kalıplara dökülmüş sözlerdir.

Bunlar, bu desiselerden habersiz körpe dimağlara, yararlı fikirlermiş gibi (iletişim vasıtaları ile) zerk edilir, belirli bir zamandan sonra bu mühlik telkinler, öldürücü meyvesini vermeye başlar. İş, aklı erenlerce anlaşılır, ama yangın etrafı mahvetmiş olur.

Şu husus da bir vakiadır: İyi bir eğitim görmüş, doğru ve sağlam bir inanca sahip, bilgi ve akl-ı selimi olan herkes, anarşiye zemin hazırlayan davranışların yersizliğini, bunların kasıtlı olarak hazırlandığını, millî birlik ve bütünlüğü yok etmek maksadı güdüldüğünü, bunların programlı bir şekilde ve azar azar dışardan sokulduğunu, bu cereyanların sonucunun hüsrana olacağını, milletimizle birlikte bu kötülüğü yayanları da muzdarip edebileceğini görmüşlerdir.

Ancak, gereği gibi bilgi ile teçhiz edilmemiş, hadiselerin gerçek mahiyetlerini bilgi, sağlam iman ve akl-ı selim süzgecinden geçirme durumunda olmayanlar, bu zararlı cereyanların etkisinden kendilerini koruyamamışlardır. Üstelik yanlış davranışları makul karşılayabilecek pek çok kimseler de görülmüştür.

Bütün bu zararlara rağmen geride kalan bu acı tecrübelerden müspet bir netice elde edip, insanımızı bu gibi hastalıklara karşı koruyacak tedbirler alırsa, geleceğimize ümit ve güvenle bakma hakkını kendimizde bulabiliriz. Aksi takdirde üzüntü çok daha elim olacaktır.

Fizik Âlem ve Anarşi

Cenab-ı Hakk'ın bu fizik âlemde bir kısım umumî kanunları vardır. Allah Teâlâ'nın va'zettığı bu kanunlara kevnî kanunlar (sünnetullah) yahut da tabii kanunlar adı verilir. Bütün yaratılmışlar, iradî veya gayr-i iradî olsun, bu kanunlara uyarlar. Bu kanun ve prensiplerde değişme de görülmez. Beşerî hiçbir güç ve

buluş, bu kanunları değiştirip yerlerine başka prensipler ikamesine de muktedir olamaz.

Dünyanın nizam ve intizamı, Allah'ın izni ve iradesi ile bu kanunlara uygun cereyan eder. Beşerin bilgi, sanat ve teknik gücü de bu kanunların varlığına bağlıdır. Beşer, bu kanunlardaki esrara vukuf hâsıl ettiği ölçüde, tecrübî bilgi ve teknikte ilerleme kaydedebilmektedir.

Mevsimlerin hâsıl olması, yağmurun yağması, rüzgârın esmesi, bitki ve hayvanların belirli kanunlar uyarınca vücut bulması ve yine çekilip gitmesi... Cenab-ı Hakk'ın izni, ilmi, irade ve kudreti ile bu nizamlar uyarınca cereyan eder. Canlı cansız her varlık, O'nun ilmi ve iradesi ile bu kanunlara uyar. Yüce yaratıcının dilediği vakte kadar da bu sabit kanunlarda bir değişme görülmez. Bu tabii kanunların Kur'an-ı Kerim'deki adı Sünnetullah'tır.

*"İşte bu, öteden beri gelip duran kanun-i ilahîdir. Sünnetullah'ın (Allah'ın koyduğu kanunların) ise tebdil edildiğini sen göremezsın."*⁷

Bu tabii (kevnî) kanunların zıddına hareket eden canlı varlıklar, zarar görür. Hayatın makul bir şekilde devamı için, canlıların ve özellikle insanların bu kanunların icabına uymaları zarureti vardır.

İnsanların hayatı, huzur ve mutlulukları için, yine Cenab-ı Hakk'ın koyduğu ve peygamberî lisanıyla bildirdiği birtakım ferdî ve içtimâî esaslar vardır. İnsanlar, fert ve toplum olarak bu esaslara uydukları ölçüde, yaşayışları huzur ve rahat içinde olur. Bu esaslardan ayrılmaları hâlinde fert ve toplum bu durumdan zarar görürler.

Yararlı bilgi,

Kalbe huzur veren sağlam inanç,

Bu inançtan doğan üstün ahlâk,

İnsanlar arası muamelelerde dürüstlük,

Hak ve adalet mefhumlarına ve bunların icaplarına uygun yaşamak,

Millet olarak içten ve dıştan gelecek tehlikeleri önleyecek güçte olmak...

İşte fert ve toplum olarak bütün bunları temin etmek, hayatın huzurlu bir şekilde devamı için zarurettir.

⁷ Ahzâb Sûresi, âyet: 62.

Tabîî kanunlara zıt hareket eden canlı varlıklar, bu hareketlerinden zarar gördüğü gibi, beşerin dünya hayatı ve ahiret saadeti için Cenab-ı Hakk'ın, insanın huzur ve mutluluğu için koyduğu ve kendi kanunu olan Hak din ile bildirdiği ve yukarıda bir kısmına değindiğimiz esaslara uymayan yahut da bunlara karşı ihmalî bulunan fert ve toplumlar, bundan zarar görürler. Bu zararların vukuu er veya geç muhakkaktır. İşte anarşi adı verilen felaket, Cenab-ı Hakk'ın, insanın huzur ve mutluluğu için koyduğu esaslara zıt hareket etmenin acı mahsulüdür.

Cenab-ı Hakk'tan milletimizi ve insanlığı bu gibi acı felaketlerden korumasını dileriz. Hz. Peygamberin bir tazarruu ile konuyu bitirmeyi uygun buluyoruz.

Resûl-i Ekrem (s.a.s.) Efendimiz, bulundukları bir meclisten ayrılacakları zaman şöyle dua ederlerdi:

*"Allahım, bizi sana masiyetten alıkoyacak kadar haşyetinden bize hisse ver. Cennetine ulaştıracak kadar bize taat nasip eyle. Dünyanın musibetlerini basit gösterecek kadar kuvvetli iman ver. Bizi hayatta bıraktığın müddetçe, verdiğin göz, kulak ve kuvvet nimetlerinden bizleri yararlandır. Ölümümüze kadar bu nimetlerini bizlerden alma Allahım. Ya Rab, bize zulmedenlerden intikamımızı sen al. Düşmanlık edenlere karşı bize yardım et. Bizi dinimizde musibete uğratma. Dünyayı, en büyük düşüncemizin ve ilmimizin eriştiği son kılma. Bize acımayanları bize musallat etme Allah'ım."*⁸

Kitabü'l-Harac Mukaddimesi

Bu yazı, İmam Ebu Yusuf Yakub bin İbrahim'in "Kitabü'l-Harac" adlı eserine koyduğu ön sözün tercümesidir.

Kadı Ebu Yusuf bin İbrahim (182 h.), İmam-ı Azam Ebu Hanife'nin büyük talebesidir. Asrında yeryüzünün en büyük devlet başkanı Abbâsî halifelerinin beşincisi olan Harun Er-Reşid'in isteği üzerine İmam Ebu Yusuf, "Kitab el-Harac" adlı eserini tasnif etmiştir.

İmam Ebu Yusuf, kitabına koyduğu ön sözünde eserin telif sebebine işaret etmiş ve ayrıca devlet başkanına bazı tavsiyelerde bulunmuştur.

Tarihî bir belge olmakla birlikte, İslâm bilginlerinin muasır bulundukları devlet reislerine karşı hak olan şeyleri, samimiyetle ve güzel öğütler olarak nasıl ulaştırdıklarını gösteren bir örnektir. Bu gibi hizmetlerde bulunmak bir vecibenin ifası ve Cenab-ı Hakk'ın sevgisini mucip en güzel vesilelerdendir.

⁸ A. Rauf Münavi, Feyzu'l-Kadir (şerhi Câmî's-sağır), c.2, s.135, Hadis No: 1505.

Bu metni tercüme ederek buraya koymaktan halisane maksat ise, tarihî bir durumu okuyucuya intikal ettirmektir ve bir de şu gerçeği hatırlatmaktır ki insan, kendi değerini bildiği takdirde, yeryüzünde kendi hukuku ve sorumluluğu dâhilinde Cenab-ı Hakk'ın halifesi olmakla şereflendirilmiştir.

Bu cihetin dikkate alınmasına vesile olur düşüncesi ile söz konusu metnin tercemesi buraya dercedilmiştir.

Sözü Edilen Mukaddimenin Tercemesi:

Bu eser, Ebu Yusuf'un (Allah'ın rahmeti üzerine olsun), mü'minlerin emiri Harun er-Reşid'in isteği üzerine yazdığı kitaptır.

Allah, emirü'l-mü'minin bekasını (hayatını) uzun eylesin; nimetinin tamamı içinde onun izzet ve şerefini daim kılsın; ona ikram ettiği nimetleri bitip tükenmeyecek ve ebedî olan ahiret nimetleriyle birleştirsın; kendilerine, Peygamber (s.a.s.) Efendimize arkadaş olmayı nasip eylesin.

Mü'minlerin emiri Harun er-Reşid, kendilerine "Haraç, öşürler, sadakalar, cizye ve diğer vergiler"i tahsil etmede amel edeceği ve gerektikçe bakabileceği bir kitap hazırlamamı benden istedi.

Şüphesiz mü'minlerin emiri, bununla, idaresi altında bulunanlardan haksızlığı tamamıyla önleyip onların işlerini salâha ulaştırmayı dilemiştir.

Allah Teâlâ, mü'minlerin emirini muvaffak kılsın; onu daima hak olana yöneltsin; üzerine aldığı görevde ona yardım eylesin ve onu, korktuğu ve çekindiği şeylerden emin kılsın. Ayrıca mü'minlerin emiri, kendisinin uygulayacağı bu kitabı, çok açık olarak anlatmamı, tefsir etmemi ve gereği gibi şerh etmemi benden istediler. Ben de eseri tefsir ettim, gereği gibi açıkladım.

Ey mü'minlerin emiri, hamd Allah'a mahsustur. Şüphesiz ki Allah, sana büyük bir görevi emanet etti. Bu görevin sevabı sevapların en büyüğüdür, lâkin cezası da cezaların en çetindir.

Allah, bu ümmetin işini sana emanet etti. Artık sen Cenab-ı Hakk'ın senden görüp gözetmeni istediği ve sana emanet ettiği, kendileriyle seni imtihana tabi tuttuğu ve seni işlerinin başına geçirdiği insanların pek çoğu için, sabahta akşamda bina kuruyor, vazifeler yapıyorsun.

Hâlbuki bina, takvadan gayrisi üzerine kurulduğu takdirde kalıcı olmaz. Allah, onu temellerinden sarsar, öylesi binayı, yapanın ve ona yardım eden kimsele-
rin üzerine yıkar.

Öyleyse Allah Teâlâ'nın bu ümmetin, bu halkın sana emanet ettiği işlerini asla zayi etme. Bil ki kuvvet, Allah'ın izni ile çalışmaktadır.

Bu günün işini yarına geciktirme, bugünün işini yarına ertelersen, onu zayi edersin. Ecel, amelden başkadır, öyleyse sen eceli amel ile karşıla. Zira ecел geldikten sonra amel yoktur.

Çoban, mal sahibine, kendisine emanet edileni ödeyeceği gibi, idare mevkiinde oturanlar da kendilerine emanet edilenleri Rablerine ödeyeceklerdir. Öyleyse Allah Teâlâ'nın seni başkan yaptığı kimselerde ve sana emanet ettiği şeylerde, o görev gündüzün bir saati kadar dahi olsa daima hakkı ayakta tut.

Kıyamet günü Allah katında yöneticilerin en mesut olanı, kendisinin varlığı ile, idare ettiği kimseleri, mesut olan kimsedir.

Sakın sen haktan sapma ki, idaren altındakiler de sapmasın. Hevaî isteğine göre emretmekten, öfkelenendiğinden dolayı sorumlu tutmaktan sakın. İki işe nazar ettiğinde bunlardan biri ahiret için, diğeri de dünya için ise sen ahiret için olan işi dünya için olana tercih et. Zira ahiret bakidir, dünya ise geçicidir.

Allah korkusu hususunda son derece uyanık (dikkatli) ol. Allah emri hususunda -yakın uzak- insanların hepsini nazarında eşit tut. Allah emri hususunda hiçbir kınayanın kınamasından korkma. Bir de ihtiyatlı ol. İhtiyatlı olmak, kalp iledir, lisan ile değil.

Allah'tan kork. Bil ki takva, korunmak iledir. Kim Allah'tan korkarsa Allah, o kimseyi korur.

Kısmet edilmiş kesin ecел, yürünülen yol, tutulan tarık, hıfzedilen amel, varılacak kaynak için çalış, gidilecek bu yer haktır. Ve en büyük mevkiftir. Öyle bir yer ki orada gönüller korkudan uçar ve yine orada bütün deliller, azameti, mahlûkatı tasarrufuna ram eden izzet sahibi, Malikü'l-mülkün huzurunda son bulur.

Bütün halk, O'nun huzurunda zelil bir durumda, O'nun hükmünü intizar eder. Ve cezasından korkarlar. Sanki o gün olmuştur.

O gün o büyük durakta bilip de amel etmemiş kimseye, hasret ve nedamet olarak bu durumu yeter. Öyle bir gündür ki, o günde ayaklar kayar, renkler değişir, ayakta duruş uzar ve hesap da şiddetli olur.

Şanı yüce Allah, kitabında şöyle buyurur: "*Rabbinin katında bir gün, sizin saydıklarınızla bin yıl gibidir.*" Ve yine Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: "*Bu, sizleri ve öncekileri bir araya topladığımız hüküm günüdür.*" Ve yine Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: "*Şüphesiz ki hüküm günü, hepsinin bir arada toplanacağı zamandır.*" Ve yine Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: "*O kıyamet gününü gördük-*

lerinde sanki onlar dünyada ya bir akşam veyahut da bir kuşluk vaktine kadar kaldıklarını sanırlar.” “Onlar kendilerine söz verileni gördükleri gün sanki gündüzün sadece bir saati kadar (dünyada) kalmış gibi olurlar.” Vay o gün kabul olunmayan mazerete ve fayda vermeyecek pişmanlığa.

Bu gece ile gündüzün birbirlerini izlemesidir ki, onlar her yeniye eskitir ve her uzağı yakınlaştırırlar, her söz verileni de yerine getirirler. Allah, her insanın kazancına göre karşılık verir. Şüphesiz ki Allah, hesabı çabuk görendir, öyle ise Allah'tan sakın. Şüphesiz burada kalış azdır. Ebedî karargâh, ahiret yurdu. Sakın, haddi aşanların yoluna sapmış olarak yarın Allah'ın huzuruna varma. Şüphesiz hesap gününün maliki olan Allah, kullarını ancak amellerine göre hesaba tabi tutar, onların mevkilerine göre muamele yapmaz.

Hâlbuki Allah Teâlâ seni sakındırmıştır, öyle ise sen de sakın. Çünkü sen, abes olarak yaratılmadın. Asla başıboş olarak da bırakılamazsın. Şüphesiz Allah Teâlâ seni içinde bulunduğun durumdan ve yaptığın işlerden dolayı sorumlu tutacaktır. Öyle ise cevabının ne olacağını düşün. Bil ki yarın Allah Tebareke ve Teâlâ'nın huzurunda hiçbir kul, hesaba çekilmedikçe olduğu yerden ayrılamaz.

Nitekim Hazret-i Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: *“Kıyamet günü hiçbir kul, dört şeyden sorguya çekilinceye kadar, ayakları olduğu yerden ayrılamaz. İlminden sorulur ki onunla ne amelde bulundu, ömrünü nerede tüketti, malını nereden kazandı ve nereye sarf etti, cismine nereden yıpratmış.”*

O hâlde, ya Emire'l-Mü'minin, soruya cevaplarını hazırla. Yaptığın işin, vücud getirdiğin amelin yarın sana okunacaktır. Şahitlik edeceklerin toplandığı ve seninle Allah Teâlâ arasındaki perdenin aralandığını iyiden iyiye düşün.

Ey mü'minlerin emiri, Allah Teâlâ'nın senden korumanı istediğini iyi hıfzetmeni ve yine Cenab-ı Hakk'ın görüp gözetme için sana emanet ettiği şeylere riayet etmeni sana tavsiye ederim. Bütün bu hususlarda Cenab-ı Hakk'ın emrine ve O'nun için olan şeylere nazar etmelisin. Zira sen böyle yapmazsan, hidayetin kolaylığı senin için çok zorlaşır, onun hududu gözlerine görülmez, esasları silinir, hidayetinsonsuz genişliği sana çok daralmış olur. Bu yüzden de onun marufu (meşru olanı) ve münker olanı da nazarında maruf olur.

Sen kendi nefesine karşı husumette bulun. Ama husumetin, onun kurtuluşu ermesini dileyenin husumeti gibi olsun. Yoksa onun zararına değil. Doğrusu kendine tevdi edileni zayi eden çoban, kendi elinde helâk olanı tazmin eder. Zira dileseydi Allah'ın izniyle emanet edileni helâk yerlerinden çevirir, hayat ve kurtuluş yerlerine ulaştırabilirdi. Çoban, emanet edileni terk ederse onu zayi eder. Başkası ile meşgul olursa, yok olma, daha çabuk ve zararı da daha büyük olur. Eğer ıslah ederse her yönden kendisi daha da mutlu olur. Allah da onun yaptığı-

nın mükâfatını kat kat ona ikram eder. Bunun için idaren altında bulunanları zayi etmekten sakınmalısın. Zira onları zayi edersen onların sahibi (Rabbi), haklarını ödemeni senden ister. Senin zayi ettiğin gibi Rabbin de senin mükâfatını zayi eder.

Bina yıkılmazdan önce ona destek vurulur. Amelinden senin olan işlerini Allah'ın sana emanet ettiği kimselerin iyiliğine yaptığındır. Aleyhinde olan da onların haklarından zayi ettiğindir. Öyle ise umurunu, Cenab-ı Hakk'ın sana emanet ettiği kimselerin işini yerine getirmeyi sakın unutma. Çünkü sen unutulacak değilsin.

Onlardan ve onları salaha götürecek şeylerden asla habersiz kalma. Bil ki senden habersiz kalınmaz (gaflet edilmez.)

Şu dünyadan, bugün ve geleceklerden olan nasibin, Allah'ı çok zikretmene, O'nu teşbih, tehlil etmene ve O'nu hamd ile lisanını kullanmana; O'nun Resûlüne salat ve selam getirmene mani olmasın. O, rahmet peygamberi ve hidayet önderidir. Allah'ın salat ve selamı O'na olsun.

Allah, lütfu ve rahmetiyle emir sahiplerini arzında hükümran kıldı. Ve onları insanlar için bir nur yaptı. Onların, kendilerine kapalı kalan işlerini bu nur ile aydınlatır, insanların şüphe içindeki hukukunu da yine bu nur ile besbelli eder.

Emir sahiplerinin nurunun aydınlatması demek, hadleri ikame etmek ve hakları ehli olan sahiplerine vermeyi sağlamaktır. Bunu da sebat ile açıklıkla yerine getirmiş olmaktadır.

İyiler topluluğunun açmış oldukları iyilik yolundaki güzel âdetleri ihya etmenin mevkii pek büyüktür. Hiç şüphesiz, sünnetlerin ihyası, hiç ölmeyen ve daima yaşayan iyiliklerdir.

Devlet başkanının haksızlık etmesi, idaresi altında olanların mahvolması demektir. Hayırhah ve bir de itimada layık olanların dışındakilerden yardım dilemesi, âmmenin helâk olmasıdır.

Durum bu olduğuna göre;

Ey mü'minlerin emiri, Allah Teâlâ'nın sana verdiği nimetleri sen, güzel ve yerinde kullanmakla, onların tamamını istemiş ol. Onlara şükretmekle, nimetlerin artmasını talep et. Doğrusu Allah Teâlâ, Kitab-ı Azizinde; *"Şükrederseniz, elbette size olan nimetimi artırırım. Nankörlük ederseniz, muhakkak ki azabım pek çetindir."* buyurmuştur.

Allah'a en sevgili olan iş, ıslah etmek, iyileştirmektir. Allah'ın hiç sevmediği hususlar ise, fesatçılık, masiyetleri işlemek ve bir de küfran-ı nimette bulunmak-

tır. Nimete karşı nankörlük edip de sonra pişmanlıkla tövbeye sarılmayan kavimlerden izzet ve şerefi elden gitmemiş bir toplum gösterilemez. Allah, böylesi toplumlar üzerine onların düşmanlarını da musallat kılar.

Ya Emire'l-Mü'minin, seni ehil kıldığı şeylerde sana marifet ihsan buyuran Allah Teâlâ'dan dilerim ki, işlerinden hiçbir şeyde seni, nefsinle yalnız bırakmasın. Velilerini ve diğer sevgili kullarını dost kıldığı gibi, seni de dostu kılsın. Hiç şüphesiz buna ehil olan O'dur. Ve kendisinden talep edilen de budur.

Emrettiğin veçhile senin için bu kitabı yazdım. Onu izah ettim ve açıkladım. Onu iyi anlayın, üzerinde iyiden iyiye tedebbür ediniz. Hafızanıza alıncaya kadar onu tekrar tekrar okuyunuz. Ben elden geldiği kadar çalıştım. Sana ve müslümanlara samimi öğütte bulunmak hususunda kusur etmedim. Allah Teâlâ'nın rızasını talep ederek O'nun sevabını istediğim ve azabından korktuğum için bu çalışmayı yaptım. Ümid ederim ki bu eserde açıklananlara uygun olarak amel edersen, Allah da senin gelirini çok bol eder. Sen de ne bir müslümana ve ne de sözleşmesi olan hiçbir kimseye (zimmîye) haksızlık yapmamış olursun. İdaren altında bulunanlar, tam bir iyiliğe kavuşmuş olurlar. Onların salahı, hadlerin ikame edilmesi, üzerlerinden haksızlıkların bertaraf edilmesi ve bir de onlara şüpheli olan hakların ayırt edilip, hak sahiplerine verilmesi ileldir.

Senin için birçok "hasen hadisler" de yazdım. İstedığın ve amel etmeyi diletiğin hususlar için onlarda terğib ve teşvikler mevcuttur. İnşallah Allah Teâlâ, hoşnut olacağı işleri yapman için seni muvaffak kılsın. Seninle ve senin elinle iyilikler ihsan eylesin.

(Âmin)

the first of these is the fact that the system is not a simple one, and that the results are not always the same. The second is that the system is not a simple one, and that the results are not always the same.

The third is that the system is not a simple one, and that the results are not always the same. The fourth is that the system is not a simple one, and that the results are not always the same.

The fifth is that the system is not a simple one, and that the results are not always the same. The sixth is that the system is not a simple one, and that the results are not always the same.

The seventh is that the system is not a simple one, and that the results are not always the same. The eighth is that the system is not a simple one, and that the results are not always the same.

The ninth is that the system is not a simple one, and that the results are not always the same. The tenth is that the system is not a simple one, and that the results are not always the same.

The eleventh is that the system is not a simple one, and that the results are not always the same. The twelfth is that the system is not a simple one, and that the results are not always the same.

The thirteenth is that the system is not a simple one, and that the results are not always the same. The fourteenth is that the system is not a simple one, and that the results are not always the same.

The fifteenth is that the system is not a simple one, and that the results are not always the same. The sixteenth is that the system is not a simple one, and that the results are not always the same.

XVI

İyilerin Sonucu

Yeryüzünde ancak iyi insanlar mirasçı olurlar, iyi insanların varlığı, yeryüzüne mirasçı olmaları ile herkes huzur bulur. Zira iyiler, yeryüzünde hayrın, hakkaniyet ve adaletin hâkim olmasını esas alan ve yaşayışlarında bunu gerçekleştirmiş olanlardır.

Hakkaniyet, hayır ve adalet gerçekleşince de herkes huzur bulur. En güzel ve en iyi sonuç da iyiler, Allah'a karşı gelmekten sakınanlar içindir. *"İşte ahiret yurdu, biz onu yeryüzünde böbürlenmek ve bozgunculuk etmek istemeyenlere veririz. Güzel sonuç, Allah'a karşı gelmekten sakınanlar içindir."*¹ Dünyanın gerçek mirasçıları iyi insanlar olduğu gibi, cennet yurdunun mirasçıları da, o iyilerdir.

İyilik, insanların meçhulü değildir. İyiliğin güzel olduğunu fitrî olarak herkes bilir. Kötülüğün çirkinliğini, zarar olduğunu da fitrî olarak yine herkes bilir. Her insan, fitrî olarak şer işin yapılmasından vicdanen ızdırap duyar. İnsanda bu şuur, fitrî olduğundan, insan, aşağıların aşağısına düşse dahi, bu durumun ve yaptıklarının kötülük olduğunu yine de bilir. Çünkü insan, insan olarak yaratılmıştır. O, heveslerini, şehvî isteklerini bildiği gibi, manevî yüksek duyguları da bilir. Yeryüzünde sadece insana has olan bu duygulara ait şuuru, insan kaybedemez. Bunları zayı etmiş gibi görünebilir. Lakin, fitratındaki bu temiz şuuru ona, iyinin iyiliğini, -heveslerine karşı direnemeyip- içine düştüğü kötülüklerin de çirkin olduğunu hissettirir. Ne var ki, insan, yanılmaya, ihtiraslarının, heveslerinin etkisi altında kalmaya çok müsaittir. Bütün üstün duygularını zayı ettiği sanılan bir insan bile, temiz bir hayatın yüksek değerini idrak eder. İnsan, irade gücü ve ilahî tevfiğ ile, birden bütün kötülükleri atıp, temiz bir hayata iyi insan olma mevkiine yükselebilir. Cenab-ı Hakk, bu imkânı insanoğluna lütfetmiştir. Yeter ki o, fitrî olan insanî şuurunu reddetmesin. İnsan bu yüksek şuur, çeşitli sebeplerle reddedecek olursa, vicdanen muzdarip olur. Böylece o, fitratının üzerini perdelediği takdirde, onun nazarında mefhumlar yer değiştirmeye başlar. Artık o, güzeli çirkin, çirkin de güzel görmek ister. Zoraki olan bu durum, gitgide onda âdet, tabiat hâlini alır.

İnsanın iç âleminde huzursuzluğa uğramasının ana sebebi, onun aslî yaratılışı ile zıt duruma düşmüş olmasındandır.

¹ Kasas Sûresi, âyet: 83.

İnsanı bu durumdan kurtaracak en etkili unsur, ruhlara, gönüllere gıda ve şifa olan imandır, vahiy kültürüdür.

Evet, ahlâkî şuur insanlarda fitrîdir. Allah Teâlâ, beşer nevini bu fitrat üzere yaratmıştır. Beşer toplumları aslî fitratları bozulmadığı sürece, iyiliğin güzel olduğunu tabîî olarak bilirler. Bunun gibi şerrin de kötülüğünü, çirkin olduğunu yine tabîî olarak idrak ederler.

“Doğru sözlülük, dürüstlük, adaletli olmak, ahidlere vefalı olup onları tam yerine getirmek...” gibi meziyetleri insanlık, her devirde, her yerde “Yalan söz, zulm, aldatma, hainlik ve benzeri vasıflar” insanlık tarafından hoş görülmemiş, makbul sayılmamıştır.

“Sabırlı ve sebatlı olmayı, yiğitliği, cömertliği, yüce himmet sahibi olmayı” insanlık, daima takdirle karşılaşmış, bunları üstün ahlâk kaidelerinden saymıştır. Lakin, “kararsızlığı, korkaklığı, sabırsızlığı, hainliği, heveslere uymayı...” her zaman ve her yerde insanlık, çirkin görmüş, bu gibi vasıflara asla değer vermemiştir. Ferdî durumları da böyledir. Mesela beşer tarihine ve insanlığın şimdiki durumuna bakıldığında, güzel ve âdil idareye kavuşmuş, fertleri arasında adalet, dürüstlük ve gerçekten hak eşitliği, karşılıklı yardımlaşma ve dayanışma mevcut olan toplumlar, insanlık tarafından saygıya ve övgüye layık görülmüşlerdir. Lakin “tefrika derdine düşmüş, karışıklık içinde muzdarip, fertleri birbirine karşı kin ve nefret duyan; güvensizlik ve benzeri içtimaî hastalıklara maruz bulunan toplumları” insanlık, hiçbir zaman ve hiçbir devirde övgüye layık görmemiştir.

Sözleri doğru, her işlerinde kendilerine güvenilen, öz ve sözleri bir, işleri sözlerini doğrulayan, haklarına kanaatli ve başkalarının haklarına saygılı; onlara karşı görevlerini yapan, ihtirastan uzak, huzur ve güven içinde, başkaları kendilerinden emin olan ve kendilerinden daima iyilik, doğruluk ümid edilen insanları “insanlık âlemi” yeryüzünde insanların en hayırlıları olarak görmüştür.

Bu kısa açıklamadan anlaşıldığı üzere:

“Ahlâkî kaideler, sabit ve cihan şümul hakikatlerdir. İnsanlık, fitrî olarak bu hakikatleri bilmektedir. Hayır ile şer, beşer nevinin malumudur. Bunları bilecek taniyacak şuuru, Cenab-ı Hakk, insanlığın fitratında var etmiştir.”²

İslâm’ın temeli, kaynağı olan Kur’ân-ı Kerim’de hayrın adı, “Maruf” ve kötülüğün adı da “Münker”dir.

İnsanların fitrî olarak bildiği, tanıdığı, güzel gördüğü iyi şey ‘Maruf’tur. İn-

² Mevdûdî, Nizamü'l-Hayat fi'l-İslâm.

sanların yine fitrî olarak hoş görmediği, çirkin ve kötü saydığı şey de “Münker”dir. Kur’an, bunların hepsine ışık tutmuş, iyilik ve kötülüğün yollarını apaçık olarak bildirmiş ve beşeriyet için huzur ve ebedî saadet yolunu aydınlatmıştır.

Gerçek bu olduğu hâlde, insanların bir kısmı, kâinatı, onun tabîî olduğu ilahî kanunları, insanın âlemde yerini ve beşer hayatının nihaî gayesini anlamakta, hakikatten uzak kabullerde bulunmuşlardır. Fıtratları itibariyle ahlâkî şuura sahip olmalarına rağmen, âlem ve beşer hayatının nihaî gayesi hakkındaki farklı kabul-leri, kendilerini değişik neticelere götürmüştür.

İslâm’ın kâinat, beşer hayatının gayesi, insanın âlemdeki yeri ve sorumluluğu hususunda, insanlığa bildirdiği hakikat açıktır. Bu sebeple müslüman için insan hayatının nihaî gayesi apaçık bellidir. İnsanın ve onun hayatının varlık âlemindeki yeri ve değeri de bellidir.

İslâm’ın bildirdiği hakikat şudur:

“Allah, âlemlerin Rabbidir. Her türlü övgü O’na mahsustur. Göklerin, yerin ve onlarda bulunanların, keza gayb âleminin hükümrânlığı Allah’ındır. Ve O, her şeye kadirdir. Görüleni de görülmeyeni de bilendir. Gökleri, yeri ve onlarda olanları yaratan O’dur. Göklerde ve yerde olanların hepsi O’nu teşbih eder. O, her şeye galiptir. Hikmet sahibidir. Evvel O’dur. Ahir de O’dur. Her bilinenden daha açık ve zahir olan da O’dur. Her gizliden daha gizli, idraklerin üstünde olan da O’nun zat-ı kibriyasıdır ve O, her şeyi bilendir.”³

Allah insanı, mükerrem olarak yaratmıştır. İnsan, günahsız olarak dünyaya gelir. Bu durumda o, melekler kadar masumdur. O, ana babasına bir Allah emanetidir. Fiilen işlemiş olmak veya sebebiyet vermiş olmak müstesna, kimse kim- senin günahını yüklenemez. Dünya hayatının asıl gayesi, insanı var eden, sayısız imkânlar, maddî manevî nimetler lütfeden Rabbinin rızasını kazanmaktır. Bu husus, insan için gayedir. Her iyi düşünce ve her güzel, yararlı iş, onu bu gayeye götüren hayırlar, salih amellerdir. O, fıtratı ile bu iyiliklerin esasını kavrayacak durumdadır. Zira o, akl-ı selime sahip kılınmıştır, ayrıca esirgeyenlerin en mer- hametlisi olan Allah, bu gerçekleri insanlara anlatan rehberler, talimatlar da gön- dermiştir. İnsanın mükellefiyeti, sorumluluğu da bunlar iledir. Bu rehber ve ilahî talimat ile iyilik ve kötülük, küllî ve cüz’î bütün ayrıntıları ile ilahî hikmet uya- rınca bildirmiştir.

Âlem, bütün eczasıyla, insanın aslî gayesine erişmesine hizmet için yaratıl- mıştır. Dünya hayatında insanın gayesi, Cenab-ı Hakk’ın rızasına ermek oldu-

³ Haşr Sûresi, âyet: 22-24; Hadid Sûresi, âyet: 3 ve Câsiye Sûresi, âyet: 36-37’ye bakınız.

ğundan, O'nun hoşnutluğu, insan için en üstün ölçüdür. Allah Teâlâ'nın rızasına sebep olacak her iş, iyi, güzel ve hayırdır. İnsanı Rabbinden uzaklaştıran her şey de kötüdür, çirkindir, yerilmiştir.

İslâm, insana her zaman ve her durumda, bütün işlerde, hükümlerinin isabet derecesini ölçmek için, onun şuur ve akl-ı selimine ışık tutan değişmez bir merci bildirmiştir. Bu merci, dinin kaynağı olan kitap ve sünnettir. Bu iki kaynak daima, tarik-i müstakimi gösterir, en küçüğünden en büyüğüne, onun bütün müşkül-lerini halleder.

Sözün Özü

İnsan hayatının ana gayesi, Cenab-ı Hakk'ın rızasına erişmektir. Bu gaye insanın her iş ve davranışında ona ölçüdür. O, ahlâkın en yükseğine, çalışmanın, işlerin en hayırlısı olanına, ancak bu üstün gaye sebebiyle ulaşabilir. İnsanın sağlam iradeli, dürüst, iyiliksever olması ve diğer üstün vasıfları tahsile sa'y etmesinin ana sebebi ve hikmeti, Allah sevgisini gaye bilmesi ve O'nun gazabına uğramaktan sakınmış olmasıdır. Zira Cenab-ı Hakk'ın rızası, yükselmenin, ilerlemenin hem temeli ve hem de bunlara istikamet veren, hareket sağlayan asıl güçtür.

İnsan, her işinde, her davranışında, ahlâkî görevlerinde, herkesçe bilinen, tanınan, iyi ve güzel kabul edilmiş olan şeyleri yapacak ve yaşayacaktır. İnsan, sağ olduğu sürece, evindeki en önemsiz işinden, hayatın her şubesinde ve en büyük işe varıncaya kadar bu bilinen ve tanınan ma'rufa uyar. Gerek iş ve gerekse ahlâkî davranış ve insanlarla olan muamelelerinde bilinmeyen, tanınmayan, herkesin meçhulü, fitrata zıt, yeni bir kaide icad edecek değildir. O, hayat süresince hayrı, ma'rufu yaşayacaktır.

İslâm, insanın maddî, manevî bütün hayatını kuşatır. Bu bakımdan müslüman, hayatı süresince bütün faaliyetlerinde, heveslerine, şehvî isteklerine ve ihtiraslarına yakasını kaptırmaktan sakınmak zorundadır.

İslâm'ın insana bildirdiği ve uymasını zarurî gördüğü ahlâk ve yaşayış esaslarından biri de, insanlar arasında hayat nizamını, fitraten bildiği, tanıdığı, hoş gördüğü hayır üzerine ikame etmelerini istemeli, kendisi de bu esaslara eksiksiz bir şekilde uymalı; hiçbir işinde, hiçbir zaman kötülüğe, münkere yer vermemelidir.

Bu demektir ki, insan, bütün insanların huzurlu bir hayata erişmesine, hayrı insanlığa şamil kılmaya ve herkesin iyilikten nasip almasına, temiz bir hayat yaşamasına hizmet edecektir.

Keza müslüman, insanları dinin ve insan fitratının kötü gördüğü, zararlı ve çirkin bulduğu bütün kötülükleri bertaraf etmeye çalışacak ve bu yolda insanların yardımında olacaktır.

İşte İslâm, bütün insanları bu ana esasa çağırmıştır. İslâm'a gönül vermiş insanları İslâm, bu kelime üzerinde birleştirmiş, onlardan insanlığa güven, ümit, huzur ve hayır getirecek bir toplum meydana getirmiştir. Bu bakımdan Kur'an'a gönül vermiş toplumların gayesi, Hakkı bilip O'na uymak, takat ölçüsünde hayrı ayakta tutmak, hayatın her safhasında onu teyit etmek ve insanlığın iyilikten yararlanmasına çalışmaktır. Diğer ifade ile, yeryüzünde hayrın, iyiliğin egemenliğini sağlamaktır. Kötülüğü temelinden söküp atmayı başarmaktır. İyilerin gayesi ve varlıklarının hikmeti budur.

Toplum Hayatının Dayandığı Temel Esaslar

İnsanları birbirlerine yaklaştıran, birleştiren, onlara güç, şeref ve manevî büyüklük kazandıran birçok üstün meziyetler vardır. Bu meziyetlere sahip olan insanlar, her yerde takdire ve itimada layık görülürler. Onlar bu meziyetleri ve ne-zih yaşayışları ile diğer insanlara da örnek teşkil ederler.

Cemiyetler de böyledir. Topluma huzur, güven veren; toplum için şeref, kuvvet ve manevî büyüklük sebebi olan esaslar, üstün meziyetler vardır. Cemiyet bunlara sahip olduğu ve samimiyetle bağlı kaldığı sürece yükselir, huzurlu bir hayata kavuşur, bu iyi durum diğer toplumlara örnek olur.

İslâmiyet, bütün emirlerinde ve nehiyelerinde, insanın iyiliğini, insanlığın hayır ve salahını hedef almıştır. O, her şeye layık olduğu yeri ve değeri vermiştir. İslâmiyet, bir kısım esasların fert ve toplum için her yönden hayati zaruretler ve üstün meziyetler olduğundan, bunlara sınıksız sarılmalarını mensuplarına emretmiştir. Bu esaslar insanlara şeref, manevî büyüklük kazandıran, onları huzur ve saadete götüren ilahî prensiplerdir.

Müslüman olmak saadetine eren her insan, bu temel esasları bilmek, amelî olarak da yaşamakla yükümlüdür. Bu meziyetlere sahip bulunmak ve bunları hayat düsturu edinmek, bir müslüman için teneffüs ettiği hava, içtiği temiz su kadar önemlidir.

İslâm esaslarını ve tarihini, ilim ve aklı selimle inceleyen her insan şu gerçekleri apaçık olarak müşahade eden İslâm toplumunun dayandığı manevî esasların en önde gelenleri şu dört ana unsurdur. Bunlar, fert ve toplum olarak, herkesin uymaya ve yerine getirmeye mecbur olduğu ana esaslardır. Her türlü iyilik, huzur

ve güven de, bunların varlığı ile dir.

Bu esaslar;

1) İslâm kardeşliği,

2) İctimaî dayanışma ve yardımlaşma (bunun bir ibadet olduğu ve Allah için yerine getirilmesi gerektiği),

3) İşlerde meşveret (danışma) esasına ciddiyetle riayet edilmesi,

4) Adalet esasına samimiyetle uyulmasıdır.

İslâm Kardeşliği

İslâm toplumunun dayandığı ana esaslardan birincisi, İslâm kardeşliğidir. Çünkü mü'minler, birbirlerinin kardeşleridirler. Cins, renk, servet, mevkii, soy-sop vb. durumlar, hiçbir zaman insanlar arasında bir üstünlük veya hakir görülme sebebi değildir.

Nitekim Kur'an-ı Kerim'de Allah Teâlâ meal olarak şöyle buyurmuştur:

*"Ey nas, biz sizi bir erkek ve bir dişiden halkettik. Sizi kavimlere, kabilelere ayırdık, ta ki tanışasınız. Allah nezdinde en şerefli olanınız, en muttaki olanınızdır."*⁴

Bu ilahî düstur, insanlar arasında yaradılış itibarı ile fark olmadığını bildir-miş, "İnsanların Allah nezdinde en şerefli olanı, en muttakî bulunanıdır." esası ile insanlığı iyilikte birbirleriyle yarışmaya teşvik etmiştir.

İslâm, bütün insanları bir hakikate, imana çağırmıştır. Kendi rızaları ile tevhide iman etmiş, hak ve hayır üzerinde birleşmiş olan bütün mü'minler birbirleri-nin kardeşidirler. Bu inanç, onları birleştiren, gönüllere hâkim olan, onlara mane-vî hayat veren bir ruh olmuştur. Zira İslâm kardeşliği, müslümanları bir vücut hâline getiren, onları iyilikte birleştiren ilahî bir esastır. Kur'an-ı Kerim'de "Mü'minler ancak birbirlerinin kardeşleridir" buyurulmuştur. Hz. Peygamber (s.a.s.) de "müslüman, müslümanın kardeşidir."⁵ buyurarak, bu ilahî düsturu bütün beşeriyete duyurmuştur.

⁴ Hûcurat Sûresi, âyet: 13.

⁵ Riyazü's-SalihinTercemesi, c. 1, s. 284, Hadis No: 242.

İslâm kardeşliği mü'minler için tabîi bir neticedir. Kişi, iman etmiş olmakla din kardeşlerine, hatta bütün beşeriyete karşı birtakım asıl sorumluluklar ile yükümlü kılınmıştır. İslâm, müslümanları bir vücudun azaları gibi, manen birbirine rabt etmiş; böylece bütün müslümanlar büyük bir ailenin fertleri gibi olmuşlardır. Bu sebeple "müslüman, kardeşinin sevinci ile sevinir, üzüntüsü ile kederlenir, ihtiyacı olduğunda ona yardım elini uzatır; taşkınlık ederse ona engel olur; Haktan uzaklaşırsa ona hidayeti gösterir, zayıf ise yardım eder; korku içinde ise huzur ve güvene erişmesine yardımcı olur, kendisine yapılmasını istediği muameleye, mü'min kardeşini de layık görür, kardeşi öğüt istediğinde hayır ve gerçek olanı ona bildirir, dinin kötü gördüğü bir şeyi yaparsa, onu ilimle, hikmetli öğütlerle uyarır ve kötülükten alıkoyan onun haysiyetini şerefini, mal ve namusunu kendi haysiyet ve şerefi gibi korur. Aralarında şefkat, sevgi ve merhamet hasıl olur. Müslümanların hepsi bu ve benzeri güzel durumlar ile birlik ve beraberlik içinde olurlar. Zaten *"müslüman, müslümanın kardeşidir. Ona zulmetmez, onu yardımsız bırakmaz; onu başkasına teslim etmez. Mü'min, mümin için bir binanın tuğlaları gibidir. Onların bir kısmı, diğerlerini bağlar."*⁶

Bunlar, İslâm'ın gönülleri birleştiren, topluma bütünlük ve güç sağlayan, temel esaslarındandır. Müslüman toplumlar bu düsturların kadrini bilip, ona uymak durumundadırlar. Hz. Peygamber (s.a.s.)'in şu hadisleri, ne kadar düşündürücüdür:

*"Allah'a yemin ederim ki, siz iman etmedikçe Cennet'e giremezsiniz ve yine Allah'a yemin ederim ki, siz, birbirinizi sevmedikçe iman etmiş olmazsınız."*⁷ *"Müslümanların derdini kendine mal etmeyen, onlardan değildir."*⁸

Böylece, müslüman toplumları huzursuz edecek ve onların kardeşliğini zedeleyecek her çeşit kötülükler ortadan kaldırılmıştır. Müslüman toplumların ise, çeşitli sebeplerin etkisiyle bu gerçeğe gereği gibi uymadıkları esefle müşahede edilmektedir.

İçtimaî Dayanışma ve Yardımlaşma

İslâm toplumlarını yükselten, onlara güç ve şeref veren ikinci esas, sosyal dayanışma ve yardımlaşmadır.

İslâm kardeşliği, ancak içtimaî yardımlaşma ve dayanışma ile gerçekleşebilir.

⁶ Riyazü's-Salihîn Tercemesi, c. 1, s. 270, Hadis No: 220.

⁷ Riyazü's-Salihîn Tercemesi, c. 1, s. 409. Hadis No: 379 ve c. 2, s. 228, Hadis No: 851.

⁸ Keşfü'l-hafâ, Hadis No: 2617; Fethu'l-kebir, c. 3, s. 162.

İslâm şerefine eren her insan, mü'min kardeşine ve diğer insanlara karşı sorumluluklar yüklenmiştir. Her mü'min din kardeşlerine ve diğer insanlara karşı yükümlü bulunduğu görevleri yerine getirmeye mecburdur. Zira o, kendisinden ve toplumundan sorumlu olduğunu idrâk etmek zorundadır. Bu sorumluluk duygusunun varlığı ve gerektiği şekilde hayata uygulanması ile, huzurlu ve medenî bir toplum hayatına erişmek mümkün olur. Bu husus, milletlerin yükselmesi ve huzurlu bir hayata kavuşmaları için de esastır. İslâm, bütün mü'minleri bu esasa uymakla yükümlü kılmıştır. Müslümanın toplum hayatında "Nemelazımcılık" yoktur.

İslâm'ın bildirdiği içtimâî dayanışma ve yardımlaşmanın biri maddî, diğeri manevî iki yönü vardır. Maddî dayanışma ve yardımlaşma hususunda İslâm'ın emri şudur: Müslüman, ihtiyaçlı bulunan kardeşine yardım elini uzatmak zorundadır. O, darda kalana yardımcı olur, zorluk içinde olanı genişliğe çıkarır, korku içinde olana güven verir, aç olanı doyurur, ammenin yararını sağlamak için kendine düşen görevi, hatırlatmaya lüzum olmadan yerine getirir...

Kur'ân-ı Kerim'de ve Hz. Peygamberin sünnetinde içtimâî dayanışma ve yardımlaşmanın bu yönü ile ilgili esaslar, bütün ayrıntıları ile bildirilmiştir.

Bu görevlerin yerine getirilmesi aynı zamanda bir ibadettir, bir mecburiyettir. Beşeriyet, bu esaslardan daha âdil ve güzel olanını, İslâm'dan başka bir yerde müşahade etmemiştir. Önceki müslümanlar, nezih yaşayışları ile kendilerini takip eden nesillere ve bizlere en güzel örnek olmuşlardır. Kur'ân-ı Kerim, onları bu güzel vasıfları ile övmüştür. Yine Kur'ân-ı Kerim, en sevimli isimlerle maddî dayanışma ve yardımlaşma esaslarını bildirmiş ve bunları mü'minlerin gönülleri-ne yerleştirmiştir.

Kur'ân-ı Kerim, bu maddî dayanışmayı, insanî faziletin esası saydığı gibi, İslâm'ın rükünlerinden bir rükün olduğunu da beşeriyete bildirmiştir.

"İhsan, zekât, sadaka, hak, Allah yolunda infak..." gibi tabirlerle İslâm, mü'minlere sosyal dayanışma ve yardımlaşma hakikatini bir ibadet olarak telkin etmiştir. Müslüman, malik bulunduğu nakit, yahut canlı hayvan veya ziraî mahsulden, ihtiyaçlı kardeşlerinin ihtiyaçlarını gidermekle yükümlüdür. Komşusu aç iken, kendisi tok olmayı, müslüman hiçbir zaman düşünemez. Her yıl Ramazan sonunda fakir müslümanların bile fitre sadakaları ile kendilerinden daha düşkün olanlara maddî yardımda bulunmayı, dinî bir vazife telakki etmeleri ve bunu fiilen yapmaları, maddî yardımlaşmaya kendilerini alıştırma, övülmeye lâyık bir meziyet değil midir?

Kumarın, içki ve uyuşturucu maddelerin, faizin... vb.nin İslâm'da haram kılınmalarının bir hikmeti de bu gibi kötülüklerin, kardeşliği, içtimâî yardımlaşma

ve dayanışmayı maddî olarak da esasından yıkmaya sebep olmalarıdır.

Sosyal dayanışma ve yardımlaşmanın bir diğer yönü ise, ahlâkîdir. Bütün müslümanlar birbirlerine karşı bilgi öğretme, iyi ve doğru olanı gösterme, güzel öğütlerde bulunma ve birbirlerini aydınlatıp, çirkin ve zararlı olandan men etme gibi görevlerle vazifelidirler. Kur'ân-ı Kerim'de bu içtimaî yardımlaşmanın bir adı da *"Marufu emretmek, münkerden nehyetmektir."*

İslâm, bu mukaddes görevle bütün mü'minleri vazifeli kılmış, böylece onların birbirlerine yardımcı olmalarını sağlamıştır. Bu sebeple müslümanların toplum hayatına fesat arız olması önlenmiştir.

Bu görevin yerine getirilmesi, bir bakıma dinin tamam olması, toplumun huzur bulması demektir. Ancak İslâm, bu görevin, ilmî, en makul ve müessir bir şekilde yerine getirilmesini; en ehil kimselerin doğru olana irşat etmelerini; kötülüğün de âdil icraatlar ile bertaraf edilmesini esas almıştır. Toplumun huzurlu olması, ancak bunların yapılması ile mümkün olur. Her müslüman, dinin "Güzel öğüt ve en doğru olanı talim etme ile kaim olduğunu" bilir. Bu öğüt, insanların Allah Teâlâ'yı bilmeleri, peygamberini tanımaları, Allah'ın kitabını bilmeleri; müslümanların büyüklerine ve hepsine karşı sorumluluklarını bilip, görevlerini yerine getirmeleridir. Bir eksiklik zuhurunda onu telafi için, müslümanların birbirleri ile dayanışma ve yardımlaşma hâlinde olmalarıdır. Bu mühim görevle ilgili olarak şu cihetlerin hatırlatılması gereklidir.

Ma'rufu (İyiliği) Emretmek

Ma'ruf, iyiliği akl-ı selimle bilinen, dinin, akl-ı selimin güzel gördüğü, yapılmasını istediği iyi şeydir. Ma'rufun zıddı münkerdir. Münker ise, dinin ve akl-ı selimin çirkin gördüğü, insanların ondan sakınmalarını istediği kötü şeydir. İyiliği yapmak, kötülükten sakınmak, insanların üstün meziyetlerindendir. İyiliğin yapılması ve buyurulması; kötülüğün terki ve başkalarının da ondan nehy edilmesi, müslümanlar üzerine bir borçtur, bir farizadır. Mü'minler bu vasıfları ile övül-müşlerdir.

Kur'ân-ı Kerim'de meal olarak şöyle buyuruluyor:

*"Siz, iyiliği emreyler, kötülükten nehy eder, Allah'a inanır olduğunuzdan, insanların hayrı için meydana çıkarılmış en hayırlı bir ümmetsiniz."*⁹ Bu meziyet, pek üstün bir değerdir. Bu sebeptendir ki kitap ehlinden olup da İslâm şerefine

⁹ Âl-i İmran Sûresi, âyet:110.

eren insanlar, Cenab-ı Hakk tarafından bu vasıfları ile övülmüşlerdir. Nitekim Kur'an'da meal olarak şöyle buyuruyor:

*"Ehl-i Kitap olanların hepsi bir değildir. Onlardan, geceleri secdeye kapanarak ve ayakta Allah'ın ayetlerini okuyup duranlar vardır. Onlar Allah'a, ahiret gününe inanırlar. Ma'rufu (iyiliği) emreder ve münker (kötülük)ten nehy eder. İyiliklere koşarlar... İşte onlar iyilerdendir."*¹⁰

Cenab-ı Hakk'ın beğendiği övdüğü bu vasıf, beşer toplumları için üstün bir meziyettir.

İslâm ümmetinin, insanlığın hayrı için meydana çıkarılmış bir toplum olmasının asıl sebebi: "Allah'a inanır, ma'rufu emreder, münkerden nehy eder" olmalarıdır. İslâm ümmeti, bu vasıflarını koruduğu sürece Cenab-ı Hakk'ın medhine ve teyidine lâayık olurlar. Asıl mazhariyet budur. Bilinmeli ki bu vasıflardan birini dahi zayı etmiş toplumlar, Cenab-ı Hakk tarafından yerilmiştir. Büyük Halife Hz. Ömer (r.a.)'in şu uyarıları ne kadar önemlidir.

"Bu ümmetten olduğuna sevinen her insan, Allah Teala'nın bu ümmet için bildirdiği şartları tam olarak yerine getirsin."

Yukarıda işaret edilen bu ilahî övgüye doğrudan muhatap olan, sahabilerdir. Bununla birlikte onların bu vasıfları ile vasıflanan bütün mü'minler de bu övgüye mazhar olmada onlar gibidirler.¹¹

Allah Teala, özellikle muktedir olan, O'nun hududunu bilen insanlardan "Emri bil ma'ruf" görevini yerine getirmelerini emir buyurmuş ve mutlak kurtuluşu, bu görevin yerine getirilmiş olmasına bağlamıştır.

*"Sizden, iyiliğe çağıran, ma'rufu emreden ve fenalıktan men eden bir cemaat olsun. İşte kurtuluşa erenler de yalnız onlardır."*¹² buyurulmuştur.

Her müslüman kendisini bu göreve ehil olacak şekilde hazırlamalı ve iyilikte diğer kardeşleri ile yarış durumunda olmalıdır ki, toplumun huzur ve güveni temin edilsin; bu görevi yapmakla da kurtuluşa erme gayesine yükselebsin.

Yine Kur'ân-ı Kerim'de mü'minler bu vasıfları ile tanıtılmakta ve bu vasıfları sebebiyle birbirlerinin velileri oldukları bildirilmektedir. Nitekim *"Mü'min olan erkeklerle, mü'min olan kadınlar, birbirlerinin velileridirler. Onlar iyiliği emrediyor, fenalıktan da men ediyorlar..."* buyurulmuştur.

¹⁰ Âl-i İmran Sûresi, âyet: 113-114.

¹¹ Allâme Ahmed es-Sâvî, Haşiye ale'l-Celâleyn, c.1, s.153.

¹² Âl-i İmran Sûresi, âyet: 104.

Hız. Peygamber (s.a.s.) de; "Mü'min mü'minin aynasıdır." buyurmuşlardır. Bir hadis de şu mealde: "Müslümanın müslümana karşı durumu, iki elin durumları gibidir. O iki elden her biri diğerini yıkayıp temizler."

İçtimâî dayanışma ve yardımlaşmanın bu yönü ile mü'minler, manen birbirlerinden sorumlu olduklarını bilirler. Büyüğü, küçük olanına yol gösterir. Yerine göre küçük de büyüğe gerektiğinde yol gösterip, öğütte bulunur. Keza, idare edilenler, yerine göre başkan ve hâkim durumunda bulunanlara doğru yolu gösterir. Hepsî de gönül rahatlığı ile birbirlerine teşekkür ederler. İşleri de doğru olur. İlk müslümanların izini takip edenler birbirlerine pek samimi olarak ma'rufu emrediyor ve münkerden nehy ediyorlardı. İyilikte, takvada yardımlaşmak, onların şîarı idi.

Ne zaman ki heveslere uyma, şehvî arzulara meyletme güçlendi, müslüman toplumların temiz hayatı bozulmaya başladı. Çok kimselerde sorumluluk duygusu zaafa uğradı. Mal, mevki ve taraf çokluğu ile öğünenler baş gösterdi. İşte o zaman ma'rufu emretmek, münkerden nehy etmek, çok acı gelmeye başladı. Bu görevi yapanlar hiç de iyi karşılanırlı olmadılar. Derken, onlar da ya çekindi veya hut da bu duruma alışır oldular. Artık pek çoklarının maruf, münker görülmeye ve münker de, maruf (iyi) sayılır olmaya başladı.

İslâm toplumlarında huzurun ve birliğin bozulması böyle zuhur etti. Böyle bir durumda insanların iyiliği emreder, kötülükten nehy eder olması, gerçekten çok çetindir. Ama bu görevin yapılması, toplum huzuru ve içtimâî yardımlaşmanın manevî temelidir. Bu görevin bütün mü'minler üzerine farz olmasının hikmetlerinden biri de budur.

Geçmişten Örnek

Geçmiş ümmetlerin fesada uğramaları, huzur ve güvenlerini zayı etmeleri de, iyiliği emretmek, kötülükten nehy etmek prensibinin terk edilmesi ile başlamıştır. Hadis-i şerifte bildirildiği üzere, İsrailoğulları isyan etmişler, toplumlarında dine karşı noksanlıklar baş göstermiştir. Bunun üzerine bilginleri bu kötülüklerden onları men etmişler, lâkin vazgeçirememişlerdir. Sonra da bu bilginler isyankârlarla birlikte oturmuşlar, ülfet etmişler, kötülerin isyanını normal karşılayınca da Allah Teala, birliklerini dağıtmış ve kendilerini zillate uğratmıştır.

Resûl-i Ekrem (s.a.s.), bu durumu beyan ettikten sonra şu mealdeki ayet-i kerimeleri okumuşlardır: "İsrailoğullarından inkâr edenler, Davud'un ve Mer-yem'in oğlu İsa'nın lisanı ile lanetlenmişlerdir. Bu isyan etmeleri ve aşırı gitmelerinden ötürüdür. Birbirlerinin yaptıkları fenalıklara mani olmuyorlardı. Yapmakta oldukları ne kötü idi. Çoğunun, inkâr edenleri dost edindiklerini görürsün.

Nefislerinin önlerine sürdüğü ne kötüdür. Allah, onlara gazap etmiştir. Onlar azapta temellidirler."¹³

Ailede, toplumda içtimaî dayanışma ve yardımlaşmanın bu manevî yönü ihmal edilirse, topluma fesat arız olur, huzur bozulur, düşman güçlerin beklediği de budur.

Hüccetü'l-İslâm İmam Ebu Hamid el-Gazzali şöyle demiştir:

"Emr-i bil maruf, nehy-i ani'l-münker, dinde kutb-u azamdır. Allah, peygamberlerin hepsini, bu görevin yerine getirilmesi için göndermiştir. Eğer emr-i bil maruf, nehy-i ani'l-münker, ilim ve amel olarak ihmal edilirse, nübüvvetin hikmeti atıl kalır; din de mahvolur. Umumî boşluk, sükût baş gösterir, sapıklık yayılır. Dinî yönden bilgisizlik umumileşir. Bozulma her yere sirayet eder, uçurum çok büyür, ülkeler harap, insanlar da helâk olur. Fakat insanlar, mahvolmanın farkına, ah u vah gününde ancak varırlar."

Konunun mü'minler için ne kadar büyük önemi haiz olduğunu bildiren ayet ve hadislerin bir kısmını İmam Nevevî, Riyazü's-Salihin adlı mühim eserinde aynı başlığı taşıyan bölümünde toplamıştır. Geniş bilgi için İhyaü Ulumi'd-Din'e ve Riyazü's-Salihin'e bakılmalıdır.

Meşveret

İslâm toplumlarının dayandığı ana esaslardan üçüncüsü, meşverettir. Olgun fikirlere erişmede en güzel yol, meşveret (danışma)dır. "*İktisada riayet eden, fakirlik görmez, istişarede bulunan da zarara uğramaz.*" buyurulmuştur.

Toplumlarda iyi idarenin, huzura ermenin ana esaslarından birisi de budur. Hak ve adaletin yolu danışma ile daha kolay ve daha açık belli olur.

İslâm'ın esaslarını ve tarihini inceleyenler, çok iyi bilirler ki, İslâm toplumunun ve idaresinin dayandığı iki temelden birisi hak ve adalet, ikincisi de meşveret yani danışmadır. Adalet ve meşveret, İslâm toplumunun dayandığı ana temelleridir. Kur'ân-ı Kerim'de bir sûre-i celîlenin adı "Şûrâ" sûresidir. Bu sûrede mü'minlerin güzel vasıfları bildirilmiş ve bunlar meyanında namaz ile zekât arasında da, şûrâ (meşveret-danışma) zikir buyurulmuştur. Böylece meşveretin İslâm toplumunda namaz ile zekâta benzer bir önemi haiz bulunduğu öğrenilmiştir.

Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de meal olarak şöyle buyrulur:

¹³ Maide Sûresi, âyet:78-80.

“...Allah katında olanlar, inanıp rablerine güvenen; büyük günahlardan ve hayâsızlıklardan sakınanlar; öfkelendiklerinde bile bağışlayanlar, rablerinin davetine icabet edenler, namazı dosdoğru kılanlar için, daha hayırlı ve daha sürekli. Onların işleri aralarında danışma iledir ve onlar, kendilerine verdiği-miz rızıklardan da sarf ederler. Bir de haksızlığa uğradıklarında, üstün gelmek için aralarında yardımlaşır. ”¹⁴

Müslüman toplumların işlerini en güzel “danışma” ile sonuçlandırmaları, doğruya erişmeleri, huzurlu ve başarılı olmalarının da sebebidir.

H. Peygamber (s.a.s.) de, meşveretle emrolunmuş, her yönde olduğu gibi, bu hususta da, insanlığa örnek olmuştur. Kur’ân-ı Kerim’de;

“Resûlüm, Allah’ın rahmetinden dolayı sen onlara karşı yumuşak davrandın. Eğer kaba ve katı kalpli olsa idin, şüphesiz, etrafından, dağılır, giderlerdi. Onları affet, onlara mağfiret dile, iş hakkında onlara danış, fakat karar verdin mi, Allah’a güven, şüphesiz Allah güvenenleri sever. ”¹⁵ buyurulmuştur.

Gerek Resûl-i Ekrem (s.a.s.) ve gerekse O’ndan sonra halifeler, ashab-ı kiram ile müşaverede bulunmuşlardır. Hakikati aramak, hayrı bilmek ve bulmak hususunda en yetkili insanlar için bile meşveret (danışma), başta gelen vecibelerdendir. Ancak, meşveret, nassların olmadığı ve hükmü açıkça bilinmeyen işlerde, meselelerde olur. Cenab-ı Hakk’ın bildirdiği apaçık hükümlerde, o hükümlere uyulur. Diğer ifade ile, danışma ve sonuçları, İslâm esaslarına zıt olamaz. Çünkü Cenab-ı Hakk’ın buyruğu ne ise, mü’minler, zarurî olarak ona ittiba ederler. Nassı bırakıp, şahısların düşüncelerini almak, nassı inkâr olur. İnsanların düşüncelerini Cenab-ı Hakk’ın buyruklarına tercih olur ki, bu İslâmiyet ile kabil-i telif değildir.

Danışma, düşüncelerin tam bir olgunluk, hürriyet ve güven içinde ortaya konulmasıdır. Sonuçta da hak ne ise ona riayet edilmesi zarurettir. Bu ise toplumun her yönden huzuru ve felahı demektir. Meşveret (danışma) toplum için tabii bir nizam, bir ölçüdür.

Bunun içindir ki, Resûl-i Ekrem (s.a.s.) ve O’ndan sonra da ashab-ı kiramdan halifeler, ashabı toplar, hakkında dinî bir emir olmayan meseleleri ortaya koyar, meşverette bulunurlardı. Ashab da o konuda bilgilerini, düşüncelerini ortaya koyarlardı. Bir düşünce üzerinde ittifak ederler, yahut ekseriyetin kanaati ne ise o tercih edilir, yahut da delile istinat eden hususlarda, daha kuvvetli olan delile uyulur ve ona göre hareket edilirdi.

¹⁴ Şûrâ Sûresi, âyet: 36-39.

¹⁵ Âl-i İmran Sûresi, âyet: 159.

Kur'ân-ı Kerim'de ve Hz. Peygamber (s.a.s.)'in sünnetinde, danışma ile ilgili sınırlayıcı bir hüküm buyurulmamıştır. Bu ise mü'minlere, rahmet, kolaylık ve genişlik içindir. Çünkü sınırlayıcı bir hüküm olsa idi, mü'minlerin ona bağlı kalmaları gerekirdi. Bu da zorluğa düşmeye sebep olabilirdi.

Hz. Ali (r.a); *"Ya Resûlullah, Kur'an nazil oluyor, bizim meselelerimizi hallediyor. Gerektiğinde size arz ediyor, müşkülümüzün çözümünü sizden dinliyoruz. Sizden sonra Kur'an, nazil olacak değil, Kur'an ve sünnette (hükmünü) bulamadığımız konular olursa ne yapalım?"* diye arz etmiştir. Resûl-i Ekrem (s.a.s.) de şöyle buyurmuştur:

"Âbidler ile istişare ediniz, doğru olanı bulursunuz."

Diğer bir rivayette de;

"Âbid ve âkil olanlarla istişare ediniz." buyurulmuştur.

İslâm'ın meşveret emri ile insanlara en tabî olan hakları verilmiş, işlerin nizamına uygun yürütülmesi, ferdin düşüncesinin kıymeti, toplumun da hukuku muhafaza edilmiştir.

Meşveretin namaz ile zekât gibi iki temel rükün arasında zikir buyurulması ile, onun İslâm toplumlarının huzur ve saadeti için ne büyük önemi haiz bulunduğu insanlığa bildirilmiştir.

Yeter ki meşveret (danışma) aslında, Kur'ân-ı Kerim'de öğütlenen esaslara uygun bir şekilde yerine getirilmiş olsun.¹⁶

Adalet

İslâm toplumunun üzerine bina edildiği en zarurî esaslardan biri de adalettir. İslâm'ın beşer toplumları arasında uyulmasını ve muhafaza edilmesini zarurî gördüğü ilk esas budur. Toplumların varlığı, salahı, huzur ve güveni için adalet, temel esastır.

Daha önce de işaret edildiği üzere, Kur'ân-ı Kerim, adalet esasına ve (her türlü durum ve şartlarda) bu esasa uyulmasına tasavvurların üstünde önem vermiştir. Kur'ân-ı Kerim, genel olarak da özel durumlarda da mü'minlere adalet

¹⁶ Geniş bilgi için;

a- Ruhu'l-Meanî, c.25, s. 46, M. Alûsî.

b- Edebu'd-Dünya ve'd-Din, s.283, Ebu'l-Hasan Maverdî.

c- El-İslâmu Akide ve Şeria, s.446, Mahmut Şeltut.

esasına uymalarını emretmiş, bunun karşısı olan zulümden onları şiddetle men etmiştir. Bize saldıran ve bizim de zulümlerine karşı durduğumuz düşmanlara karşı da yine adalet esasına uyulmasının temel ölçü olduğunu Kur'ân-ı Kerim bildirmiştir.

Allah Teala, Kur'ân-ı Kerim'de meal olarak şöyle buyurur:

*"Sizinle savaşanlarla siz de Allah yolunda savaşın; aşırı gitmeyin. Doğrusu Allah, aşırı gidenleri sevmez."*¹⁷

*"Ey iman edenler, Allah için adaleti ayakta tutup gözeten şahitler olun. Bir topluluğa olan öfkeniz, sizi adaletsizliğe sürüklemesin; âdil olun, adalet takvaya en yakın olandır. Allah'tan korkun (O'nun buyruklarına karşı gelmekten sakının). Doğrusu Allah, işlediklerinizden haberdardır."*¹⁸

*"... Konuştuğunuzda da âdil olun (adaleti gözetin)..."*¹⁹

*"Şüphesiz Allah adalet ile, ihsan ile emreder."*²⁰

Allah Teala beşeriyeti bilgisizliğin, haksızlıkların ve düşmanlıkların kötülüklerinden, karanlıklarından kurtarmak için Hz. Muhammed (s.a.s.)'i peygamber olarak göndermiştir. Resûl-i Ekrem (s.a.s.) bizzat, nezih yaşayışları ile beşeriyete örnek olduğu gibi, O'nun, insanlığı davetle görevli bulunduğu temel esaslardan biri de adalettir.

Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de meal olarak şöyle buyurulmuştur:

*"Resûlüm, işte bunun için sen (insanları tevhide) çağır; emrolunduğun gibi dosdoğru ol. Onların heveslerine uyma. De ki: Ben Allah'ın indirdiği kitaba iman ettim; aranızda adalet üzere hükmetmekle emrolundum; Allah, bizim de Rabbiniz, sizin de Rabbinizdir. Bizim amellerimiz bize, sizin amelleriniz de sizedir. Bizimle sizin aranızda husumet yoktur. Allah, hepimizi bir araya toplar. Dönüş O'nadır."*²¹

İşleri, sözleri, tutum ve davranışları adalet üzerine olan insanları, Hz. Peygamber müjdelemiş ve onlar hakkında şöyle buyurmuştur:

"Adalet üzere hareket edenler, Allah katında nurdan kürsüler üzerine oturtulacaklardır. Onlar öyle kimselerdir ki, verdikleri hükümlerinde aile fertleri ara-

¹⁷ Bakara Sûresi, âyet:190.

¹⁸ Maide Sûresi, âyet:8.

¹⁹ En'am Sûresi, âyet:152.

²⁰ Nahl Sûresi, âyet:90.

²¹ Şûra Sûresi, âyet:15.

sında ve kendilerine tevdi edilen işlerde adalet üzere olurlar."²² Kur'an'ın bildirdiği adalet, insanlardan sadece bir topluma, bir zümreye mahsus değildir. Onun bildirdiği adalet bütün insanlara şamildir. Çünkü adalet, Allah Teâlâ'nın nizamıdır. İslâm'ın esasıdır. İnsanların hepsi Allah'ın kullarıdır. Allah'ın rahmeti her şeyi kaplamıştır. Bu bakımdan, müslim, gayri müslim, beyaz, siyah, kadın, erkek âmir veya memur (yöneten veya yönetilen) kim olursa olsun, Allah'ın hükmü ve adaleti önünde bütün insanlar eşittir.

İslâm'da ceza ve kuvvet, insanlar arasında adaletin sağlanması, insanların hukukunu yok eden zorbarların tecavüzlerinin bertaraf edilmesi içindir. Bunun da yine Kur'an'ın bildirdiği adalet ölçüleri içerisinde cereyan etmesi zaruridir. Böyle olduğu için de sonuç yine adalettir. Bunun aksine bir durum ise zulüm olur.

Nitekim kudsî hadiste; *"Allah Teâlâ buyurur ki: Kullarım, zulmü, zat-i kibriyama haram kıldım (zulümden münezzehim). Zulmü sizin aranızda da haram kıldım, birbirlerinize asla haksızlık etmeyin."*²³

İslâm, genel olarak adaleti emrettiği gibi, özel durumlarda da adaleti esas almıştır. Allah Teâlâ'nın adaleti önünde bütün insanlar eşit olduğundan, haksızlığı yapan kim olursa olsun, mütecavize karşı bütün mü'minler, elbirlik olup onu adalete boyun eğdirmekle, adaletin gerçekleşmesini sağlamakla yükümlüdürler.

Toplumun huzuru ve güveni adaletin varlığı ile kaimdir. Bu olmadığı takdirde toplum sarsılır, güven yok olup gider.

Valilerinden biri, Halife Ömer b. Abdülaziz'den valisi bulunduğu vilayeti-ni imar ve kalelerini tahkim etmek için izin ister. Ömer b. Abdülaziz, valisine yazdığı mektupta şöyle der:

*"Vilayetini adaletle imar et, sağlam kale içerisine almış ol, yollarını ve çarşılarını haksızlık kirlerinden temizle."*²⁴

İslâm, genel olarak adaleti esas aldığı gibi, hususi ahvalde de adalet esası-na uyulmasını emretmiştir. Bu sebeple kişi bütün insanlara karşı, bu esasa uymakla yükümlüdür. Bunun gibi özel durumlarda, ailesi ve çocukları arasında adaleti gözetmeye mecburdur.

"Allah'tan korkunuz, size karşı hürmetkâr olmasını arzu ettiğiniz çocukların

²² Fethu'l-Kebir, c.1, s.368; Riyazü's-Salihin Tercemesi, c.2, s.79, Hadis No: 664.

²³ Riyazü's-Salihin Tercemesi, c.1, s.144, Hadis No: 111.

²⁴ İbriü Abdi Rabbih (Şihabüddin Ahmed), İkdu'l-ferid, c.1, s.13.

arasında adaleti gözetin”²⁵ hadis-i şerifi ve benzeri esasları, ne ince hikmetler ihtiva etmektedir.

Adalet, hakların korunması; fert ve toplumun kötülüklerden siyanet edilmele-ri, huzur ve güven içinde olmalarıdır.

Adalet, zayıfların, haklarını almak için iltica edecekleri kuvvet, haksızları yıldırان, haksızlıktan caydırان ilahî müessesesidir.

İslâm’ın fert ve toplum bütün insanlar için zarurî gördüğü bu temel esas, huzurun, güvenin ve her iyiliğin de esasıdır. Beşeriyetin elde etmek için koşup durduğu saadetin ana temeli de adalettir; insanların hepsinin bütün haklarından emin bulunmalarıdır.

Dünyada insanların bedbaht olmalarına, fesada uğramalarına, huzur ve güvenin yok olup gitmesine en büyük sebep nedir?

Sayılan bu kötülüklerin ve daha nicelerinin meydana gelmesine en büyük sebep, adaletten uzaklaşılmasıdır. Bir de bu esastan uzaklaşmış kuvvetlilerin, çeşitli desiselerle zayıf durumda bulunanların haklarını çiğnemeleridir. (Güçlü bir kim- senin aciz durumda olana veya yetime haksızlıkta bulunması gibi).

Bu ise, toplumların birliğini bozan, insanlar arasında düşmanlıklar ve intikam duygularını meydana getiren, korkunç bir tehlikedir. Bu tehlikenin ürünleri, kin- ler ve husumetlerdir.

Hâlbuki adalet, huzur ve güven, sulh ve sükûna, saadete giden biricik yoldur. Bugün de dünyanın her yerinde, huzur ve sükûna hasret toplumlar tarafından huzur ve barış için gayretlerin sarf edildiği zirveler teşkil edildiği müşahede edili- yor. Buna rağmen huzur ve güven için insanlığa ümit verici müşahhas bir sonuç müşahede edilemiyor.

Toplumlara ve insanlığa huzur ve güven temini için en emin yol, heveslerin baskısından arınmış temiz kalp ve samimiyetle adalet ilkesine sınıksız sarılmaktır.

İslâm ise, adaletin şanını yüceltmış; bütün insanları bu esasa içtenlikle saygılı olmaya çağırmıştır. Fertlerin de toplumların da bu esasa bağlı kalmaları, huzur, güven ve saadetin temel şartıdır.

İslâm’ın emrettiği kardeşlik; içtimaî dayanışma ve yardımlaşma, işte meşve- ret, nefsimize ve bütün insanlara karşı adalet esasına samimiyetle riayet, toplu- mumuzla birlikte insanlığa da huzur ve güven sebebidir.

²⁵ Camiu’s-Sağır Şerhi Fethü’l-kadir, c.1, s.127, Hadis No: 122.

Şu hakikat üzerinde akl-ı selim ile düşünüldüğü takdirde, maksat çok daha açık olarak anlaşılacaktır. Kur'an'ın bildirdiği o hakikat şudur:

*“Hiç şüphesiz Allah size emanetleri ehline teslim etmenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emreder. Allah, size ne güzel öğüt veriyor. Şüphesiz Allah, işitir ve görür.”*²⁶

Bilinmeli ki Kur'an-ı Kerim, insanlık için izzet ve şerefın masdarı, müslüman fert ve toplumlar için her iyiliğin; temiz ve üstün bir toplum hayatının kaynağıdır. Müslüman toplumlar O'na saygılı olduğu, O'nun emir ve nehiyelerine riayet ettiği, O'nun telkin edip öğrettiği adabı muhafaza ettiği sürece iyilikler içinde daim olacaktır. Zira Kur'an, insanlara en doğru, en sağlam ve en âdil yolu gösteriyor.

İnsan ve Toplum Huzurunun Temel Esası

Günümüzde mevcut yayın vasıtalarının ve yayınların muhtevası, akl-ı selim ve insafla incelenip değerlendirildiğinde, elde edilecek sonuç şudur:

Bilgi, teknik, iktisadî refah ve maddî zenginlikten, geçmişte olduğundan çok daha fazla söz edilmektedir. Hemen her insanın ilgisini çekecek usul ve vasıtalarla bunların zarureti ve herkesin -helâl haram ayırt etmeden- bir an önce bunlara ulaşması öğütleniyor. Öyle ki, artık “hayat sadece ekmek ve bir kısım maddî nimetlere, zevklere kavuşmaktan ibaret” zannedilmektedir. Bu maddî nimetlere, zevklere kavuşmanın yolu, bunları sağlayacak bilgi ve tekniğe sahip olmaktan ibarettir diye vehmettirilmeye çalışılıyor. Allah sevgisi ve korkusu; din, mukaddesat ve ilahî buyruklar, insan için varlığına zaruret olmayan, yahut da herkesin tasavvuruna ve isteğine bağlı sübjektif hükümler olduğu kanaati verilmeye çalışılıyor.

Hemen her yerde hâsıl edilmeye çalışılan kanaatin bu olduğu, açık olarak müşahade edilmektedir. (Yayın vasıtalarının izlenmesi veya gazete ve dergilerin muhteva ve satış mahallerini dikkate almak, bu hususu gösteren açık belgelerdendir.)

Gerçekte bilgi, teknik, sınaî ilerleme, maddî zenginlik, iyiler için ne kadar güzel ve iyi şeylerdir. Bunların hepsi bilhassa günümüzde insan hayatı ile ilgili zarurettir. İnsanın dünya hayatı bunlara öylesine bağlıdır ki, bunlar olmadan insan hayatının devamı âdetâ imkânsızdır. Zira insan, biri madde diğeri ruh olmak

²⁶ Nisa Sûresi, âyet:58.

üzere, iki unsurdan yaratılmıştır; insanın maddî varlığı, büyüyen, gelişen, hareket eden cismidir. Onun ruhî yönü ise, düşünen, bilen, irade eden, seven, nefret eden... manevî varlığıdır.

Yüce yaratıcı, beşer idrakinin üstünde olan bediî sanatı ile, insan varlığında bu iki unsuru birleştirmiştir. İnsanın bu her iki yönünün ihtiyaçlarının en güzel bir biçimde temin edilmesi zarureti vardır.

İnsanın asıl insaniyeti, ruhî yönü iledir. Bununla birlikte, insanın mesut olması için her iki unsurun zarurî ihtiyaçlarının temin edilmesi elzemdir. Bunlardan biri ihmal edildiği takdirde, insan, kemale eremez. İnsanın maddî yönünü dikkate alıp onu her cihetten insan kılan ruhî varlığını ihmal etmek, insana yapılabilecek en büyük haksızlıktır.

Bilgi, teknik, maddî zenginlik, sınaî ilerleme, en ileri seviyeye erişmiş çevrelerde de insanlar yine, huzursuz ve muzdariptir. Çünkü eksiği tam kabul etme eğilimi, insanın ruhî yönünün ihmaline sebep olmuştur. Sadece maddî yönü ile insan, yarım demektir. Bu yönüyle, onu, bütün kabul etme, insanın mahiyetine de, akl-ı selime de zıttır. İnsan, yalnız maddî olmadığından, maddî refah ile yaşayamaz. İnsanı, bütünüyle ele almak ve kemale erdirmek zarurettir. Bu ise, onun ruhî yönünü, şahsiyetini tamamlamakla mümkün olur. İnsana şahsiyetini kazandıran, onu her yönden yükselten unsurlar vardır. Bunların başta geleni Allah'a imandır. İnsanın diğer bütün meziyetleri, bu iman ağacının solmayan ve pörsümeyen çiçekleri ve meyveleridir.

İnsan, maddî varlığı için bilgiye, tekniğe, sınaî ilerlemeye muhtaçtır. O, Cenab-ı Hakk'ın ikram ettiği rızkı, bunlar vasıtası ile elde etmeye çalışır. Bunun yanında ve bunlardan çok daha önemli olarak, manevî bilgi (inanç) ile ruhun gıdasını ve hayatiyetini kazanır, huzur ve saadete erer.

İnsanın ruhî hayatı için iman, öyle bir manevî kuvvettir ki, bunun semereleri; samimiyet ve her işte Cenab-ı Hakk'ın rızasını, rahmetini, sevgisini aramak, O'nun gazabından korkup rızasına sığınmak; Cenab-ı Hakk'a güzelce ibadet etmek; daima O'nu anıp ve nimetine şükürde bulunmaktır. İnsan şahsiyetlerini yükselten ruhî faziletlerin başta gelenleri arasında, ihsan, emanet, sadakat, iyilik, yaratılmışlara merhamet, edep ve hayâ duygusuna sahip bulunmak, iffetli namuslu olup her çeşit haramdan sakınmak, anaya babaya tazim etmek ve zayıflara acımak, kadının şahsiyetine ve her çeşit hukukuna hürmette kusur etmemektir. Ayrıca kişinin kendisini ve çevresini iyilik yönünde eğitmesi, iffetini, maddî varlığını koruması gibi hususlar da, onun şahsiyetini muhafaza eden unsurlar arasındadır.

Bütün bu meziyetler, insanı ruhî yönden tamamlayan, huzura saadete erme-

sini sağlayan manevî unsurlardır. Onun bu ihtiyaçlarının karşılanması için her çeşit imkânların kullanılması, fert ve toplum huzuru için de zarurettir.

Neticesiz, boş hevesler ile insan ömrü heba edilmemeli, onun huzur ve saadeti, madde ve hevaî arzulara değil, ruhî faziletleri kazanmak ile olduğu bilinmelidir.

Yukarıda bir kısmına işaret edilen fazilet unsuru vasıflar, fert ve toplum, her insanın ruhuna hâkim kılınmalıdır. Bilinmeli ki, insan bu vasıfları ile insandır.

Maddî refah, iktisadî güç, manevî yönden yönlendirilip teyit edilmez ve ruhî faziletlerle uyum içinde olmazsa, bu refah insanın şahsiyetini tahrip eder. İnsanın ruhen çökmesi ise, onun maddî manevî bütün varlığının mahvı demektir.

İslâm, insanı ruhî yönden terbiye edip kemale erdirmeyi hedef almıştır. O, insanın maddî varlığı, refahı için de en emin, en sağlam yolu bildirmiş ve esasları koymuştur. İnsanı ve toplumları her bakımdan huzurlu kılacak bu esaslar, bedahet derecesindeki bir açıklıkla insanlığa bildirilmiştir. İslâm peygamberinin ve O'nun izini takip edenlerin nezih yaşayışları ile huzur ve saadete götüren bu esasların uygulanması da beşeriyete gösterilmiştir.

Ruhî faziletlerden uzaklaşmanın, hevaî arzulara uyup onları tatmin için uğraşmanın insanlığa ne büyük felaket getirdiğini, akl-ı selimle düşünen her insan, apaçık müşahade etmektedir. Maddeciliğin, hevaî isteklere uymanın, insanlığı huzursuzluğun ve içi ateş dolu uçurumun kenarına getirdiği görülmektedir.

Daima hatırdâ tutulması gereken bir husus da şudur:

İnsan, pek şerefli bir varlıktır. O, yeryüzünde Allah Teala'nın bir vekilidir. Cenab-ı Hakk'ın insanlığa bahsettiği bu maddî âlemden, meşru esaslar uyarınca rızkını, maddî refahını temin için çalışmak zorundadır. Bununla birlikte insanın kemali, gerek ferdî ve gerekse içtimâî bütün faaliyetlerinde, İslâm'ın düsturu olan, hakkaniyet, adalet ve iyiliğin bütün insanlığa şamil ve hâkim olacak şekilde çalışmasına bağlıdır.

İslâm'daki cihad farızası, bu iyiliği sağlamaya mani engelleri aşmak ve Hak sözünün yüceliğinin gerçekleştirilmesi içindir.

Bilinmeli ki İslâmiyet, fertleri, toplumları, milletleri, ruhî, ahlâkî, içtimâî, hâsılı her yönden terbiye edecek, arıtacak, huzur ve saadete erdirecek esasları, en emin, en âdil ve insanlık için en hayırlı olanları cami bir dindir.

Bütün bunları görüp göstermek, fert ve toplum olarak insanların tam ve kâ-

mil yetişmelerine; toplumumuzla birlikte bütün insanlığın İslâm nimetinden yararlanıp ebedî huzur bulmalarına hizmet etmek, gerçek bilgi ve akl-ı selim sahibi olan insanların görevidir.

İslâm'ın hak olduğu, cihan şümül adalet, iyilik ve faziletin masdarı bulunduğu, ancak akl-ı selimle idrak edilir.

İnsanların en hayırlısı, onlara en çok yararlı olanıdır. İnsanın ve insaniyetin maddeten ve manen kemale ermesine, dünya ve ahirette mutlu olmasına, vesile olmak, onlara en büyük yararı sağlamak değil midir? İslâm, bütün akl-ı selim sahiplerini bu görevle mükellef kılmıştır.

İslâm, insanları toplayan, onları hakk, adalet, merhamet ve hayır üzerinde birleştiren bir dindir. Toplumumuzu ve dünyayı muzdarip eden kötülükler, onun serapa şifa olan esasları, insan tabiatının, ruhunu eğiten, arıtan ulvî prensipleri ile ancak huzura erer. Çünkü o, sadece bir ferdi, bir toplumu değil, bütün insanlığı, adalet ve fazilet esasında birleşmeyi temel almıştır. Onun getirdiği adalet ve fazilet ilkeleri bütün insanlığı kucaklayacak, arz üzerindeki bütün insanları saadete erdirecek mahiyettedir. Ya Rab, bizi dosdoğru yola, nimete erdirdiğin kimselerin, gazaba uğramayanların, sapmayanların yoluna eriştir. Âmin.

“YALVARIŞ”

“De ki: Ey mülkün sahibi Allah'ım, dilediğine mülk verirsın, dilediğinden de mülkü çeker alırsın. Ve dilediğini aziz edersın, dilediğini de zelil edersın. “Hayr” yalnız senin elindedir. Muhakkak ki sen her şeye kadersın. Geceyi gündüzün içine katarsın, gündüzü de gecenin içine koyarsın; ölüden diri çıkarırsın, diriden de ölü çıkarırsın. Dilediğine de hesapsız rızık verirsın.”

(Âl-i İmran Sûresi, ayet:26-27)

Hız. Peygamber (s.a.s.)'in dualarından mülhem olarak bir tazarru ve bir ayet mealî ile sözlerimizi tamamlamış olalım.

“Ya Rab, kalplerimizi nifaktan, amellerimizi riyadan temizle. Gözlerimizi hıyanetten koru. Şüphesiz ki sen, gözlerin haince bakanlarını da, sinelerin gizlediklerini de bilirsin.

Rabbimiz, sana hamd eder, seni her türlü noksanlıklardan tenzih ederiz.

Ya Rab, günahlarımızı bağışla, rızkımızı genişlet; ahlâkımızı güzelleştir, kazancımızı helâl ve temiz kıl; bize verdiğin rızka kanaatli olmamızı bizlere ihsan et; bizden men ettiğin şeylere nefsimizi meylettirme. Ancak Sen, bizden razı olduktan sonra dünyadan bizi almanı senden niyaz ederiz.

Ey esirgeyenlerin en merhametlisi olan Rabbimiz, rahmet ve kereminle dile-diklerimizi bize ihsan et.

Ya Rab, ömrümüzün en sonunun en hayırlı olmasını, amellerimizin en sonrakilerini de en hayırlıları kılmanı ve günlerimizin en hayırlısını Sana kavuşacağımız günümüz eylemeni senden niyaz ederiz.

Ey, yalnızlara en yakın ünsiyet gösteren; tek başına kalanların dostu olan Rabbimiz; ey çaresizlerin yardımcısı; ey fakirlerin sonsuz serveti; zayıfların kuvveti; yoksulların hazinesi; ey gariplerin şikâyet mercii olan Rabbimiz, ey azamet ve yüceliği yegâne olan; ey ihsanı ile bilinen; ikramı çok çok olan Allah, Resûlün Hz. Muhammed (s.a.s.) ve O'nun âli hürmetine, her türlü güçlüklerle karşı lütfunla bize yardım eyle Rabbimiz.

Ya Rab, senden korkan kullarının bilgisini; temiz yürekle sana yönelmiş olanların yönelişini; (yakine ermiş) kullarının ihlâsını; sabredenlerin şükürü gibi sana şükretmeyi, sıddıkların tövbesi gibi sana tövbe etmeyi bize ihsan buyurmanı dileriz.

Ya Rab, rahmetini ve yüce mağfiretini mucib olacak şeyleri bize ihsan etmeni senden isteriz. Her günah işten uzak ve selamette kalmayı her iyiliğin nimetine ermeyi; Cennet saadetine nail olmayı; Cehennem ateşinden kurtuluşu senden dileriz. Niyazlarımızı fazlınla kabul buyur Rabbimiz.”

Dualarımızın sonu ise “Âlemlerin Rabbi olan Allah’a hamdolsun.”²⁷

²⁷ Yunus Sûresi, âyet:10.

İstifade Edilen Kaynaklar

- * Kur'ân-ı Kerim,
- * Ahkâmu'l-Kur'an, Hücetu'l-İslâm Ebu Bekr Ahmet b. Ali er-Razi el-Cessas (ö.: 370 h.)
- * el-Akaidu'l-İslâmiyye, es-Seyyid Sabık,
- * Akidetu'l-Müslim, Muhammed el-Gazali,
- * Bedâiyu's-Sena'i fî Tertibi's-Şera'i Alau'd-din Ebu Bekr b. Mesud el-Kâsani, (ö.: 587 h.),
- * el-Burhan fî Ulumi'l-Kur'an, Bedru'd-din Muhammed b. Abdillâh ez-Zerkeşi (ö.: 794 h.),
- * el-Cami'us-Sağir fî Ehadisi Beşiri'n-Nezir, Celalü'd-din es-Suyutî, (ö.: 911 h.) (ve Şerhi Feyzü'l-Kadir, Abdurrauf el-Menavî),
- * el-Cami'u's-Sahih li'l-İmam Muhammed b. İsmail el-Buharî (ö.: 256 h.),
- * el-Cami'li Ahkami'l-Kur'an, Ebu Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Ensarî el-Kurtubî, (ö.: 264 h.),
- * Da'vetu'r-Rusûl, Muhammed Ahmed el-Adevî, (ö.: h.),
- * Dinî-Felsefî Musahabeler, Ömer Ferid,
- * Edebu'd Dünya ve'd-Din, İmam Ebu'l-Hasan el-Maverdî,
- * Envaru't-Tenzil ve Esraru't-Te'vil, Nasırrüddin Ebü'l-Hayr Abdullâh b. Ömer el-Beyzavî, (ö.: 791 h.),
- * el-Fethu'l-Kebir,
- * el-Feyzü'l-Kadir,
- * el-Fıkhu'l-Ekber li'l-İmam Ebi Hanife Nu'man b. Sabit, (r.a.) (ö.: 150),
- * Haşiyetu'd-Durri'l-Muhtar ala Reddi'l-Muhtar, Muhammed Emin (İbn Abidin),
- * Hak Dini Kur'an Dili, Muhammed Hamdi Yazır,
- * el-Hidaye (Şerhu Bidayeti'l-Mübtedi), Burhanüddin el-Merğinanî,

* Hukuk-i İslâmiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu, Ö. Nasuhi Bilmen (1971),

* Huccetu'llahil-Baliğ, eş-Şeyh Ahmed b. Abdirrahim ed-Dehlevi (el-Ma'ruf bi Şah Veliyullah),

* el-Huluku'l-Kamil, M. Ahmed el-Cadd el-Mevlabek,

* Ikdu'l-Ferid, Şehabu'd-din Ahmed (el-Ma'ruf bi'bni Abdi Rabbihe'l-Endulusi),

* İhya'u Ulumi'd-Din, Huccetu'l-İslâm Ebu Hamid M. el-Gazali (ö.: 505 h.),

* İrşadu Akli's-Selim ila Mezaya'l-Kur'ân-ı Kerim,

* el-İslâm Akîdetu ve Şeri'a, M. Şeltut,

* İslâm'da Tarih ve Müverrihler, M. Şemsüddin,

* el-İslâm ve Müşkilatu's-Şebab, Dr. M. S. Ramazan el-Bûtî,

* el-İtkan fi Ulumi'l-Kur'an, Celalüddin es-Suyutî,

* Keşfu'z-Zunun an Esami'l-Kütübi ve'l-Fünun, Mustafa b. Hacı Halife, (Katip Çelebi),

* Kısas-ı Enbiya ve Tevarih-i Hulefa, Ahmed Cevdet,

* Kitabu'l-Harac li'l-İmam Ebu Yusuf Ya'kub b. İbrahim,

* Kitabu'l-Musayere ve'l-Akaidi'l-Münciye 'ani'l-Azabi'l-Ahire li'l-İmam İbnu'l-Hümmam 'Abdilvahid es-Sivasî,

* Kitabu'r-Risale li'l-İmam Ebi 'Abdillah Muhammed b. İdris eş-Şafii(ö.:204h.),

* el-Lu'lu'u ve'l-Mercan fi Ma'ttefeka aleyhi's-Şeyhan, Ebu'l-Leys es-Semerkindî, (vaz'ı: M. Fuad Abdalbaki),

* Lügatçe-i Felsefe, İsmail Fenni,

* Mebariku'l-Ezhar fi Şerhi Meşariki'l-Envar, Abdullatif b. Abdülaziz (el-Ma'ruf bi'bnil-Melek,

* Mefatihü'l-Gayb li'l-İmam Fahriddin er-Razi, (ö.: 606 h.),

* Menhecu't-Terbiyeti'l-İslâmiyye, M. Kutup,

* Miftahu's-Sa'ade (Tercemesi: Mevzu'atu'l-Ulum) Telif: Taşköprülüzade Ahmed Efendi, Terceme: Kemalüddin Muhammed Efendi,

* Minhacu'l-Müslim, Ebu Bekr Cabir el-Cezairî,

* el-Muctemeu'l-İnsanî, Prof. Dr. M. Ebu Zehra,

* el-Muctemeu'l-İslâmî fi Zıllî'l-Adale, Dr. S. el Müneccid,

* el-Müfredat fi Garibi'l-Kur'an, Ragıb el-İsfahanî (ö.: 503 h.),

* Muhtasarı Sahihi Müslim, el-Hafız Zekiyyüddin 'Abdülazim b. Abdilkavi el-Munuri, (ö.: 581 h.),

* Mukaddimetü'bni Haldun, 'Abdurrahman b. Muhammed b. Haldun, el Malikî, (ö.: 790 h.),

* Ramuzu'l-Ehadis (ve şerhi Levamuu'l-ukul) H. Ahmet Ziyaeddin b. Mustafa Gümüşhanevî (ö.: 1311 h.),

* er-Risaletü'l-Kuşeyriyye, Ebul-Kasım Abdulkarim el-Kuşeyrî en Neysaburî, (ö.: 465 h.),

* Rûhu'l-Me'ani fi Tefsiri'l-Kur'ani'l-Azim, Şihabuddin es-Seyyid Mahmud el-Alusî, (ö.: 1270 h.),

* Sıfatu's-Safve, Ebu'l-Ferec Abdurrahman İbnu'l-Cevzî,

* Siyeru'bni Hişam,

* Siyeru'l-'Akaid, Sa'düddin Taftazanî,

* Şerhu Fethi'l-Kadir li'l-İmam ibni Hümam Abdilvahid es-Sivasî,

* eş-Şifa bi Ta'rifi Hukuki'l-Mustafa li'l-Allame el-Kadî Ebi'l-Fadl İyaz el-Yahsubî, (ö.: 444 h.),

* Tacu'l-Usul fi Hadisi'r-Resûl, M. Ali Nasıf, Kahire, (1381/1961),

* Tafsilu'n-Neşeteyn ve Tahsilu's-Sa'adeteyn, Ragıb el-İsfahanî, (ö.: 503 h.),

* Tarih-i Edyan, M. Şemsüddin,

* Tarihu't-Teşrii'l-İslâmî, Hıdribek el-Merhum,

* Tefsiru'l-Celaleyn (Ma'a Haşiye es-Savî), Celalüddin el-Mahalli eş-Şafii (ö.: 864) ve Celalüddin es-Suyutî (ö.: 911),

* Terbiyetü'l-Evlat fi'l-İslâm, Abdullah Nasih Ulvan,

* Et-Tergib ve't-Terhib, Beyrut, (1388/1968),

* Tuhfetu'l-Fukaha, Alaüddin es-Semerkindi,

* Zadu'l-Me'ad fi Heddi Hayri'l-İbad, Şemsüddin Ebu Abdillâh Muhammed b. Kayyim el-Cevziyye,

* Zulmetten Nura, M. Şemsüddin.

00 529 252

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
CUMHURBAŞKANLIĞI

KÜTÜPHANESİ

Milletimizin birliği huzur ve saadeti için eserde yer alan esasların zarurî olduğu izaha muhtaç değildir. Bunun içindir ki kitaba dercedilen konular ve esas gaye de dikkate alınarak esere “Huzur ve Saadetin Esaları” adı verilmiştir.

Eserde insanlığın bugün de karşılaştığı zorluklar, bunlara sebep teşkil eden amiller ve bunlardan kurtulma esasları üzerinde durulmuştur. Özellikle İslam akidesinde, bu ana temelin ancak iyi amellerle tamam olacağı, bu amellerin de; ibadetler, güzel ahlâk, dürüst ve âdil muamelelerden ibaret olduğu belirtilmiş, bunların kemal derecede olması, fert ve toplumları huzur ve ebedi saadete kavuşturacağı beyan edilmiştir.

